UG AS S1-01

(DSC/DSE)

চাৰি বছৰীয়া স্নাতক পাঠ্যক্ৰম

(চি.বি.চি.এচ.; এন.ই.পি-২০২০ অনুসৰি)

প্ৰথম ষাণ্মাসিক

অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী, লিপি আৰু শাসন অধ্যয়ন
(উদ্ভৱ কালৰ পৰা শংকৰোত্তৰ যুগলৈ)

অসমীয়া

পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা মানৱিকী বিদ্যা অধ্যয়ন সত্ৰ

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

বিষয় বিশেষজ্ঞ মণ্ডলী

ড° দীপ্তি ফুকন পাটগিৰি, অধ্যাপিকা (অৱসৰপ্ৰাপ্ত), অসমীয়া বিভাগ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
ড° বিমল মজুমদাৰ, অধ্যাপক, অসমীয়া বিভাগ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
ড° অনুৰাধা শর্মা, অধ্যাপিকা, আধুনিক ভাৰতীয় ভাষা আৰু সাহিত্য অধ্যয়ন বিভাগ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়

সমন্বয়ৰক্ষী ঃ ড° মৃণাল জ্যোতি গোস্বামী, সহকাৰী অধ্যাপক, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

প্রস্তুতি গোটৰ সদস্য

অধ্যায়	অধ্যায়ৰ নাম	লেখক
১	অসমীয়া লিপি আৰু শাসন অধ্যয়ন — ১	ড° হৰি প্রসাদ বৰুৱা, সহকাৰী অধ্যাপক, এল. অ. কে. ডি. মহাবিদ্যালয় ড° মৃণাল জ্যোতি গোস্বামী
২	অসমীয়া লিপি আৰু শাসন অধ্যয়ন — ২	ড° মৃণাল জ্যোতি গোস্বামী আৰু ড° অঞ্জল বৰা, স্বতন্ত্র লিখক, গুৱাহাটী
৩	অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাজন	ড° স্মৃতি ৰেখা ভূঞা, সহযোগী অধ্যাপক, গুৱাহাটী মহাবিদ্যালয়
৪	অসমীয়া লোকসাহিত্য — ১	ড° মৃণাল জ্যোতি গোস্বামী
৫	অসমীয়া লোকসাহিত্য — ২	ড° জোনমণি গগৈ, সহকাৰী অধ্যাপক, কৃষ্ণ বৰা বি. এড. কলেজ
৬	প্রত্ন অসমীয়া সাহিত্য	ড° মৃণাল জ্যোতি গোস্বামী
৭	মিশ্র অসমীয়া সাহিত্য	ড° মৃণাল জ্যোতি গোস্বামী
৮	প্রাক্-শংকৰী যুগৰ অসমীয়া সাহিত্য —১	ড° মীৰা বৈশ্য, সহকাৰী অধ্যাপক, জাগীৰোড মহাবিদ্যালয় ড° মৃণাল জ্যোতি গোস্বামী
৯	প্রাক্-শংকৰী যুগৰ অসমীয়া সাহিত্য — ২	ড° মীৰা বৈশ্য আৰু ড° মৃণাল জ্যোতি গোস্বামী
১০	শংকৰী যুগৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্য — ১	ড° মৃণাল জ্যোতি গোস্বামী
১১	শংকৰী যুগৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্য — ২	ড° বিমল মজুমদাৰ, অধ্যাপক, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
১২	শংকৰী যুগৰ অবৈষ্ণৱ সাহিত্য	ড° জোনমণি গগৈ আৰু ড° মৃণাল জ্যোতি গোস্বামী
১৩	শংকৰোত্তৰ যুগৰ সাহিত্য — ১	ড° মীৰা বৈশ্য আৰু ড° মৃণাল জ্যোতি গোস্বামী
১৪	শংকৰোত্তৰ যুগৰ সাহিত্য — ২	ড° মীৰা বৈশ্য আৰু ড° মৃণাল জ্যোতি গোস্বামী

সম্পাদনা

বিষয়বস্তু আৰু ভাষা সম্পাদনা ঃ ড° প্রাণ্‌জিৎ বৰা, অধ্যাপক, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

গাঁথনিক সম্পাদনা ঃ ড° মৃণাল জ্যোতি গোস্বামী, সহকাৰী অধ্যাপক, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

জুলাই, ২০২৩

This Self Learning Material (SLM) of the Krishna Kanta Handiqui State Open University is made available under a Creative Commons Attribution-Non Commercial-Share Alike 4.0 License (international) http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ হৈ পঞ্জীয়কৰ দ্বাৰা মুদ্রিত আৰু প্রকাশিত।

মুখ্য কার্যালয় ঃ পাটগাঁও, ৰাণী গেট, গুৱাহাটী - ৭৮১ ০১৭
নগৰ চৌহদ ঃ ৰাষ্ট্রীয় ঘাইপথ-৩৭, ৰেচম নগৰ, খানাপাৰা, গুৱাহাটী - ৭৮১০২২; www.kkhsou.in

বিষয়সূচী

		পৃষ্ঠা নং
অধ্যায় ১ ঃ	**অসমীয়া লিপি আৰু শাসন অধ্যয়ন — ১** লিপিৰ ধাৰণা, ভাৰতীয় লিপি ঃ খৰোষ্ঠী লিপি, ব্ৰাহ্মী লিপি, অসমীয়া লিপিৰ উদ্ভৱ আৰু ক্ৰমবিকাশ, অসমীয়া লিপিৰ যুগ বিভাজন, পুৰণি অসমীয়া লিপি বা কামৰূপী লিপি	৭-২১
অধ্যায় ২ ঃ	**অসমীয়া লিপি আৰু শাসন অধ্যয়ন — ২** মধ্যযুগীয় অসমীয়া লিপি, আধুনিক অসমীয়া লিপি ঃ ঊনবিংশ শতিকাৰ আদিছোৱাৰ পৰা একবিংশ শতিকাৰ প্ৰথম দশকলৈ, কম্পিউটাৰ তথা ইণ্টাৰনেটত অসমীয়া লিপি; কানাই বৰশীবোৱা শিলৰ তুৰুষ্ক-ক্ষয়ৰ ফলি, চামধৰা গড়ৰ ৰণজয়ৰ শিলালিপি; লেখন সামগ্ৰী	২২-৪৪
অধ্যায় ৩ ঃ	**অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাজন** অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাজন ঃ হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ বিভাজন, দেবেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাৰ বিভাজন, বাণীকান্ত কাকতিৰ বিভাজন, ডিম্বেশ্বৰ নেওগৰ বিভাজন, সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ বিভাজন, মহেশ্বৰ নেওগৰ বিভাজন, হেমন্ত কুমাৰ শৰ্মাৰ বিভাজন, আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থাৰ সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ খণ্ডবিভাজন	৪৫-৬০
অধ্যায় ৪ ঃ	**অসমীয়া লোকসাহিত্য — ১** লোকসাহিত্য বা মৌখিক সাহিত্য ঃ সংজ্ঞা, শ্ৰেণীবিভাজন, বৈশিষ্ট্য	৬১-৬৯
অধ্যায় ৫ ঃ	**অসমীয়া লোকসাহিত্য — ২** লোকসাহিত্য বা মৌখিক সাহিত্য ঃ লোকগীত, ফকৰা-যোজনা, প্ৰবাদ-প্ৰবচন, সাঁথৰ, সাধুকথা; ডাকৰ বচন; মন্ত্ৰ-সাহিত্য	৭০-৮৩
অধ্যায় ৬ ঃ	**প্ৰত্ন অসমীয়া সাহিত্য** চৰ্যাপদ	৮৪-৯৩
অধ্যায় ৭ ঃ	**মিশ্ৰ অসমীয়া সাহিত্য** মিশ্ৰ অসমীয়া সাহিত্য ঃ *শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন, শূন্যপুৰাণ*, নাথ সাহিত্য	৯৪-১০২
অধ্যায় ৮ ঃ	**প্ৰাক্-শংকৰী যুগৰ অসমীয়া সাহিত্য —১** প্ৰাক্-শংকৰী যুগ ঃ হেম সৰস্বতী, কবিৰত্ন সৰস্বতী, ৰুদ্ৰ কন্দলি	১০৩-১১১
অধ্যায় ৯ ঃ	**প্ৰাক্-শংকৰী যুগৰ অসমীয়া সাহিত্য — ২** প্ৰাক্-শংকৰী যুগ ঃ হৰিবৰ বিপ্ৰ, মাধৱ কন্দলি	১১২-১২৪
অধ্যায় ১০ ঃ	**শংকৰী যুগৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্য — ১** শংকৰী যুগৰ সাহিত্য ঃ পটভূমি, কাব্য, অংকীয়া নাট, বৰগীত; শংকৰদেৱ, মাধৱদেৱ	১২৫-১৩৯
অধ্যায় ১১ ঃ	**শংকৰী যুগৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্য — ২** অনন্ত কন্দলি, ৰাম সৰস্বতী, ভট্টদেৱ (অসমীয়া গদ্যৰ উদ্ভৱ)	১৪০–১৫১

অধ্যায় ১২ ঃ **শংকৰী যুগৰ অবৈষ্ণৱ সাহিত্য** **১৫২-১৬৪**
পাঁচালী সাহিত্য ঃ পীতাম্বৰ কবি, দুর্গাবৰ, মনকৰ, সুকবি নাৰায়ণদেৱ

অধ্যায় ১৩ ঃ **শংকৰোত্তৰ যুগৰ সাহিত্য — ১** **১৬৫-১৭৫**
শংকৰোত্তৰ যুগৰ সাহিত্যৰ পৰিচয় ঃ চৰিত সাহিত্য, বুৰঞ্জী সাহিত্য

অধ্যায় ১৪ ঃ **শংকৰোত্তৰ যুগৰ সাহিত্য — ২** **১৭৬-১৯০**
শংকৰোত্তৰ যুগৰ সাহিত্য ঃ নাট্য সাহিত্য, কাব্য সাহিত্য, ব্যৱহাৰিক সাহিত্য, অন্যান্য সাহিত্য

প্রসংগপুথি **১৯১-১৯৩**

পাঠ্যবিষয়ৰ পৰিচয় ঃ অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী, লিপি আৰু শাসন অধ্যয়ন
(উত্তৰ কালৰ পৰা শংকৰোত্তৰ যুগলৈ)

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ে ২০২৩ বৰ্ষৰ পৰা চাৰি বছৰীয়া স্নাতক পাঠ্যক্ৰম (চি.বি.চি.এচ.; এন.ই.পি-২০২০ অনুসৰি) আগবঢ়াবলৈ লৈছে। এই স্নাতক পাঠ্যক্ৰমত অসমীয়া বিষয়টি বুনিয়াদী আৰু বিষয় সম্পৰ্কীয় ঐচ্ছিক পাঠ্যবিষয় হিচাপেও প্ৰদান কৰা হৈছে। বুনিয়াদী বিষয় হিচাপে অধ্যয়ন কৰিব বিচৰাসকলে আঠটা ষাণ্মাসিকত মুঠ ২০ টি আৰু বিষয় সম্পৰ্কীয় ঐচ্ছিক পাঠ্যবিষয় হিচাপে অধ্যয়ন কৰিলে মুঠ ৮ টি পাঠ্যবিষয় অধ্যয়ন কৰিব লাগিব। ইয়াৰে প্ৰথমখন পাঠ্যবিষয়ৰ নাম "অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী, লিপি আৰু শাসন অধ্যয়ন (উত্তৰ কালৰ পৰা শংকৰোত্তৰ যুগলৈ)"। এইখন পাঠ্যবিষয়ত 'অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী' আৰু 'অসমীয়া লিপি আৰু শাসন অধ্যয়ন'— এই দুই ধৰণৰ বিষয়বস্তুৰ আলোচনা সন্নিৱিষ্ট হৈছে। সাহিত্যৰ লগত লিপিৰ বিশেষ সম্পৰ্ক হোৱা হেতু আমাৰ এই পাঠ্যবিষয়ত অসমীয়া লিপিৰ উদ্ভৱ আৰু ক্ৰমবিকাশ তথা অসমীয়া লিপিৰ লেখন সামগ্ৰীৰ বিষয়ে আলোচনা সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে। মন কৰিবলগীয়া যে বিষয়বস্তু বা ভাবধাৰা আৰু ৰচনাৰীতিৰ পৰিৱৰ্তন অনুসৰি সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী লেখকসকলে অসমীয়া সাহিত্যক কেইবাটিও স্তৰ বা যুগত ভাগ কৰিছে। অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাজনৰ ক্ষেত্ৰত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, ডিম্বেশ্বৰ নেওগ, মহেশ্বৰ নেওগ, সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা আদি সাহিত্যৰ ইতিহাসকাৰসকলৰ মতৰ মিল দেখা নাযায়। এই বিষয়েও পাঠ্যবিষয়টিত আলোচনা দাঙি ধৰা হৈছে। অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী বুলি ক'লে ইয়াৰ সময়সীমা বৰ্তমানলৈকে বিস্তৃত যদিও আমাৰ এইখন পাঠ্যবিষয়ত অসমীয়া সাহিত্যৰ আৰম্ভণিৰ সময়ৰ পৰা পৰা শংকৰোত্তৰ কাললৈকে ৰচিত অসমীয়া সাহিত্য সম্পৰ্কেহে আলোচনা দাঙি ধৰা হৈছে।

সাহিত্যৰ অধ্যয়নত লিপি তথা শাসন অধ্যয়নৰ গুৰুত্ব অপৰিসীম। সেই কথাকেই সাৰোগত কৰি পাঠ্যবিষটিৰ প্ৰথম দুটা অধ্যায়, ক্ৰমে — অসমীয়া লিপি আৰু শাসন অধ্যয়ন— ১, অসমীয়া লিপি আৰু শাসন অধ্যয়ন— ২-ত লিপি মানে কি, ভাৰতীয় লিপিৰ ক্ৰমবিকাশৰ ধাৰণা প্ৰদান কৰি ব্ৰাহ্মীলিপিৰ পৰা অসমীয়া লিপিৰ উদ্ভৱ আৰু ক্ৰমবিকাশ, অসমীয়া লিপিৰ লেখন সামগ্ৰী সম্পৰ্কে বহলাই আলোচনা দাঙি ধৰা হৈছে। তাৰ লগতে কেইবাখনো লিপিৰ পৰিচয় আৰু বিশেষভাৱে কানাই ৰৰশীবোৱা শিলৰ তুৰুষ্ক-ক্ষয়ৰ ফলি আৰু চামধৰা গড়ৰ ৰণজয় শিলালিপিৰ বিষয়ে আলোচনা সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে।

অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাজন শীৰ্ষক তৃতীয়টো অধ্যায়ত অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাজন সম্পৰ্কে বহলাই আলোচনা দাঙি ধৰা হৈছে। ইতিপূৰ্বে উল্লেখ কৰি অহা হৈছে যে অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসকাৰসকলৰ মাজত অসমীয়া সাহিত্যৰ শ্ৰেণীবিভাজন সম্পৰ্কে মতৰ মিল নাই। এই সকলোবোৰ কথাই অধ্যায়টিত বহলাই আলোচনা কৰা হৈছে।

উত্তৰকালৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে চতুৰ্থ আৰু পঞ্চম অধ্যায়ত। অসমীয়া লোকসাহিত্য— ১, অসমীয়া লোকসাহিত্য— ২-ত অসমীয়া লোকসাহিত্য বা মৌখিক সাহিত্য সম্পৰ্কে সম্যক পৰিচয় দাঙি ধৰি তাৰে কেইটামান উপাদান — লোকগীত, ফকৰা-যোজনা, প্ৰবাদ-প্ৰবচন, সাঁথৰ, সাধুকথা— আদিৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰা হৈছে। অসমীয়া লোকসাহিত্যৰ উল্লেখযোগ্য সম্পদ ডাকৰ বচন আৰু মন্ত্ৰ-সাহিত্যৰ বিষয়েও পঞ্চম অধ্যায়টিত আলোচনা সন্নিৱিষ্ট কৰা গৈছে।

অসমীয়া লিখিত সাহিত্যৰ আৰম্ভণি কালছোৱাৰ সাহিত্যৰাজিৰ বিষয়ে অলোচনা কৰা হৈছে ষষ্ঠ আৰু সপ্তম অধ্যায়ত। ষষ্ঠ অধ্যায়ত চৰ্যাপদৰ বিষয়ে আৰু সপ্তম অধ্যায়ত মিশ্ৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ অন্তৰ্ভুক্ত সাহিত্যৰাজিৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা দাঙি ধৰা হৈছে। প্ৰাক্-শংকৰী যুগৰ অসমীয়া সাহিত্য—১, প্ৰাক্-শংকৰী যুগৰ অসমীয়া সাহিত্য— ২-ত প্ৰাক্-শংকৰী যুগৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ বিষয়ে অলোচনা কৰা হৈছে। এই সময়ছোৱাৰ পাঁচগৰাকী অসমীয়া সাহিত্যিকৰ সাহিত্যকৰ্মৰ আলোচনাই হ'ল অধ্যায় দুটাৰ বিষয়বস্তু।

শংকৰী যুগৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্য— ১ আৰু শংকৰী যুগৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্য— ২ শীৰ্ষক অধ্যায় দুটাত অসমীয়া সাহিত্যৰ কোনখিনি সময়ক শংকৰী যুগ বুলি অভিহিত কৰা হয় সেই বিষয়ে আলোকপাত কৰি সেই সময়ৰ সাহিত্যৰাজিক যে দুটা ভাগত বিভাজন কৰি আলোচনা কৰিব পাৰি সেয়া উল্লেখ কৰা হৈছে। তাৰ লগতে প্ৰথমটো ভাগ — বৈষ্ণৱ সাহিত্যলৈ অৱদান আগবঢ়োৱা মহাপুৰুষ শংকৰদেৱ, মাধৱদেৱ, অনন্ত কন্দলি, ৰাম সৰস্বতীৰ সাহিত্যকৃতি সম্পৰ্কে বহলাই আলোচনা কৰা হ'ল। প্ৰসংগক্ৰমে উল্লেখযোগ্য যে শংকৰদেৱৰ সমসাময়িক সময়তেই অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰো উদ্ভৱ ঘটিছিল। এই বিষয়েও একাদশ অধ্যায়টিত আলোচনা সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে। পাঠ্যবিষয়টিৰ দ্বাদশ অধ্যায়ত শংকৰী যুগৰ অৱৈষ্ণৱ কবিসকলৰ সাহিত্যৰাজিৰ মূল আধাৰ কি আছিল আৰু কোন কোন কবিয়ে কি কি সাহিত্যকৰ্মৰ সৃষ্টি কৰিছিল সেই বিষয়ে বহলাই আলোচনা দাঙি ধৰা হৈছে।

ত্ৰয়োদশ আৰু চতুৰ্দশ অৰ্থাৎ পাঠ্যবিষয়টিৰ শেষৰ অধ্যায় দুটাত শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ তিৰোভাবৰ পিছৰ কালত ৰচিত

সাহিত্যৰাজিৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰা হৈছে। শংকৰোত্তৰ যুগত সৃষ্টি হোৱা চৰিত সাহিত্য, নাট্য সাহিত্য, কাব্য সাহিত্য, বুৰঞ্জী সাহিত্য, ব্যৱহাৰিক সাহিত্য আৰু অন্যান্য সাহিত্যৰাজিৰ বিষয়ে এই অধ্যায় দুটিত বহলাই আলোচনা কৰা গৈছে।

এই পাঠ্যবিষয়টি অধ্যয়ন কৰোঁতে মূল পাঠৰ সোঁ তথা বাওঁফালে কিছুমান আয়তাকাৰ বাকচ লক্ষ্য কৰিব। এইবোৰত মূল পাঠত থকা নতুন শব্দ আৰু পৰিভাষাসমূহৰ অর্থ সন্নিৱিষ্ট হৈছে। সেইদৰে — 'জানি থোৱা ভাল' বাকচবোৰত মূল পাঠৰ সৈতে জড়িত কিছু গুৰুত্বপূর্ণ তথ্যৰ সম্ভেদ আছে। প্রতিটো অধ্যায়ত থকা 'চিন্তা-চর্চা কৰক'সমূহে অধ্যয়ন অধিক সক্রিয় আৰু ফলপ্রসূ হোৱাত সহায় কৰিব। আকৌ, 'অগ্রগতি নিৰীক্ষণ'যোগে আগবঢ়োৱা প্রশ্নাৱলীয়ে অধ্যয়নৰ অগ্রগতি সম্পর্কে স্ব-পৰীক্ষণৰ সুবিধা দিব। অধ্যয়নৰ লগে লগে উক্ত প্রশ্নাৱলীৰ উত্তৰসমূহ লিখি শেষত দিয়া 'অগ্রগতিৰ খতিয়ান'ৰ সৈতে ৰিজাই চোৱাটো অধিক লাভদায়ক হ'ব। অধ্যায়টিত আলোচিত বিভিন্ন ধাৰণাসমূহৰ বিষয়ে বিস্তৃত অধ্যয়নৰ বাবে 'অধিক জানিবলৈ' শিতানত উল্লেখ থকা গ্রন্থসমূহ সাৰথিস্বৰূপ। অধ্যায়বোৰৰ শেষত 'আৰ্হি প্রশ্ন' হিচাপে কেইটিমান প্রশ্নৰ আৰ্হিও তুলি দিয়া হৈছে। পাঠ্যবিষয়টিৰ শেষত গোটেই পাঠ্যবিষয়টি প্রস্তুত কৰোঁতে সমল আহৰণ কৰা পুথিসমূহৰ নাম 'প্রসংগপুথি' হিচাপে ক্রমানুসাৰে উল্লেখ কৰা গৈছে।

অধ্যায় ১ ঃ অসমীয়া লিপি আৰু শাসন অধ্যয়ন — ১

অধ্যায় গাঁথনি

১.১ উদ্দেশ্য

১.২ পৰিচয়

১.৩ লিপিৰ ধাৰণা

১.৪ ভাৰতীয় লিপি

১.৪.১ খৰোষ্ঠী লিপি

১.৪.২ ব্রাহ্মী লিপি

১.৫ অসমীয়া লিপিৰ উদ্ভৱ আৰু ক্রমবিকাশ

১.৬ অসমীয়া লিপিৰ যুগ বিভাজন

১.৬.১ পুৰণি অসমীয়া লিপি বা কামৰূপী লিপি

১.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১.৮ অধিক জানিবলৈ

১.৯ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১.১০ আৰ্হি প্রশ্ন

১.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- লিপিৰ সূত্র নির্ণয় কৰিব পাৰিব
- প্রাচীন ভাৰতীয় লিপি— খৰোষ্ঠী আৰু ব্রাহ্মীৰ বৈশিষ্ট্য নিৰূপণ কৰিব পাৰিব
- ব্রাহ্মী লিপিৰ পৰা অসমীয়া লিপিৰ উদ্ভৱ আৰু ক্রমবিকাশ কেনেদৰে হৈছে সেয়া বর্ণনা কৰিব পাৰিব
- অসমীয়া লিপিৰ যুগ বিভাজন কৰি পুৰণি অসমীয়া লিপি বা কামৰূপী লিপিৰ বৈশিষ্ট্য নিৰূপণ কৰিব পাৰিব।

১.২ পৰিচয়

চাৰি বছৰীয়া অসমীয়া স্নাতক পাঠ্যক্রমৰ প্রথমখন পাঠ্যবিষয়ৰ এইটো প্রথম অধ্যায়। অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ বিভিন্ন দিশৰ লগত পৰিচয় হোৱাৰ পূর্বে আপোনাক লিপিৰ সৈতে পৰিচয় কৰাই ল'ব বিচাৰিছোঁ। এই অধ্যায়টিয়ে আপোনাক অসমীয়া লিপিৰ লগত পৰিচয় কৰাব। অধ্যায়টিৰ আৰম্ভণিতে লিপি কাক বোলে, ইয়াৰ সৃষ্টি আৰু বিকাশ কেনেদৰে হ'ল সেই

সম্পর্কে আলোচনা কৰা হৈছে। ইয়াৰ লগতে প্ৰাচীন ভাৰতীয় লিপি সম্পর্কেও কিছু কথা উল্লেখ কৰা হৈছে। প্ৰাচীন ভাৰতৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ লিপি ব্ৰাহ্মীৰপৰা কালক্ৰমত পুৰণি অসমীয়া লিপি বিকশিত হৈ পৰৱৰ্তী কাললৈ গতি কৰিছিল সেই বিষয়ে বিশদভাৱে ব্যাখ্যা কৰা হৈছে।

ইয়াত পুৰণি অসমীয়া লিপিৰ বিষয়েও বহলাই আলোচনা কৰা হৈছে। অধ্যায়টিৰ অধ্যয়নে আপোনাক লিপি আৰু অসমীয়া লিপিৰ ইতিহাসৰ সামগ্ৰিক জ্ঞান প্ৰদান কৰিব।

১.৩ লিপিৰ ধাৰণা

মানুহে উচ্চাৰণ কৰা ধ্বনিসমূহক যি প্ৰতীক-চিহ্ন অথবা ৰেখা-চিত্ৰৰ সহায়ত ৰূপ দিয়া হয় তাৰ নামেই লিপি। প্ৰাচীন ভাৰততে ধাতুৰে নিৰ্মিত জোঙাল মুখৰ কলমৰ সহায়ত ভূৰ্জপত্ৰ, তালপাত আদিত দাগ কাটি তাৰ ওপৰত চিয়াঁহী লেপি দিয়া হৈছিল। এনেধৰণে চিয়াঁহী লেপন কৰা কাৰ্যৰ পৰাই লিপি শব্দৰ উৎপত্তি হৈছে।

খ্ৰীঃ পূঃ ছয় হাজাৰ বছৰমানত লিপিৰ প্ৰাৰম্ভিক বিকাশ হোৱা বুলি পণ্ডিতসকলে অনুমান কৰিছে। আদিম মানৱে নিজৰ বয়বস্তু চিনি পাবৰ বাবে সেইবোৰত কিছুমান দাগ দি লৈছিল; পৰ্বত-পাহাৰৰ গাঁত, প্ৰকাণ্ড শিলত সদায় দেখা গছ-লতা, জীৱ-জন্তুৰ ছবি আঁকিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল; পাহৰি নাযাবলৈ ৰছী বা গছৰ বাকলি আদিত গাঁথি দি থৈছিল। এয়াই হৈছে লিপি সৃষ্টিৰ আৰম্ভণী স্তৰ। এই সময়ত বিন্দু, সৰলৰেখা, বক্ৰৰেখা, পূৰণ চিন, বৃত্ত, বিবিধ চিত্ৰ ইত্যাদি প্ৰতীক চিহ্ন আঁকি ভাব প্ৰকাশ কৰা হৈছিল। পাছলৈ এইবোৰ প্ৰতীক চিহ্নৰ বিৱৰ্তনৰ ফলতে লিপিৰ সৃষ্টি হ'ল।

লিপিৰ বিকাশক প্ৰধানকৈ ছটা ভাগত ভাগ কৰা হয়; যথা — চিত্ৰ-লিপি, সূত্ৰ লিপি, প্ৰতীকাত্মক লিপি, ভাবমূলক লিপি, ভাবধ্বনিমূলক লিপি আৰু ধ্বনিমূলক লিপি। চিত্ৰলিপিয়েই হ'ল লেখন কলাৰ প্ৰথম স্তৰ। চিত্ৰলিপিৰ পৰা ক্ৰমবিৱৰ্তনৰ মাজেৰে ধ্বনিমূলক লিপিৰ সৃষ্টি হৈছে। ধ্বনিমূলক লিপি হ'ল লিপিৰ পূৰ্ণবিকশিত ৰূপ। ধ্বনিমূলক লিপিত কোনো চিহ্নই কোনো এটা ধ্বনিৰ কথা সূচায়। সেই ধ্বনিৰ সহায়ত কোনো বস্তু বা ভাব প্ৰকাশ কৰা হয়। আপুনি মন কৰিব যে "জগতৰ প্ৰত্যেক ভাষাতে অসংখ্য নহ'লেও শতাধিক ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ হয়। ধ্বনিবোৰৰ প্ৰত্যেকৰে উচ্চাৰণ বৈশিষ্ট্য ৰক্ষা কৰি যিবোৰ প্ৰতীক বা আখৰ লোৱা হয় সেয়ে ধ্বনিমূলক আখৰ; এই আখৰৰ সমষ্টিয়েই ধ্বনিলিপি।" বৰ্তমান কালত এই ধ্বনিলিপিয়ে পৃথিৱীৰ সকলো ভাষাৰ পৰাই সমাদৰ লাভ কৰিছে। গতিকে আমি ক'ব পাৰোঁ যে লিপি-কলা প্ৰয়োজন অনুসৰি সৃষ্টি কৰি লোৱা 'মানুহৰ এক আচৰিত ক্ষমতাৰ সূচক'।

জানি থোৱা ভাল

পৃথিৱীৰ প্ৰাচীন লিপিবোৰক প্ৰধানকৈ দুটা ভাগত ভগাব পাৰি—
(১) অক্ষৰ বা বৰ্ণ নথকা লিপি, যেনে— চীনা বা বাণমুখ লিপি আৰু
(২) অক্ষৰ বা বৰ্ণ থকা লিপি, যেনে— অসমীয়া, দেৱনাগৰী, ৰোমান

আদি। ক্যুনিফর্ম (কীলাক্ষৰ) বা বাণমুখ-লিপি বিশ্বৰ প্ৰাচীনতম লিপি। ইয়াৰ প্ৰাচীনতম নিদৰ্শন খ্ৰীঃ পূঃ ৪০০০ বছৰৰ আশে-পাশে পোৱা যায় বুলি পণ্ডিতসকলে অভিমত দিছে।

১.৪ ভাৰতীয় লিপি

অতি প্ৰাচীন কালৰে পৰা ভাৰতবৰ্ষত লিপিৰ প্ৰচলন আছিল। খ্ৰীষ্টজন্মৰ বহুবছৰ পূৰ্বৰে পৰা এই দেশৰ লেখন কলাই স্বাধীনভাৱে বিকাশৰ সুযোগ পায়। ভাৰতীয় লিপিৰ ক্ৰমবিকাশৰ ইতিহাস অধ্যয়ন কৰিলে দেখা যায় যে প্ৰাচীন ভাৰতীয় লিপিমালাই প্ৰধানতঃ দুটা শাখাৰ মাজেৰে বিকাশ লাভ কৰিছিল। সেয়া হৈছে — (১) খৰোষ্ঠী লিপি আৰু (২) ব্ৰাহ্মী লিপি। ইয়াৰে খৰোষ্ঠী ভাৰতৰ উত্তৰ-পশ্চিমাঞ্চলত আৰু ব্ৰাহ্মী আনবোৰ অঞ্চলত বহুলভাৱে ব্যৱহৃত হৈছিল।

১.৪.১ খৰোষ্ঠী লিপি

সম্ৰাট অশোকৰ ***শাসন***সমূহত যি চাৰিপ্ৰকাৰৰ লিপি ব্যৱহাৰ হৈছিল তাৰ ভিতৰত খৰোষ্ঠী অন্যতম। আন তিনিবিধ হ'ল আৰামীয়, গ্ৰীক আৰু ব্ৰাহ্মী। পাকিস্তানৰ মানসেহ্ৰা আৰু শাহ্বাজগঢ়ী নামে ঠাইত খৰোষ্ঠী লিপিত লিখা চৈধ্যখনি ধৰ্মলিপি উদ্ধাৰ হৈছে। এতিয়ালৈকে উদ্ধাৰ হোৱা লিপিৰ ভিতৰত এয়াই খৰোষ্ঠী লিপিৰ প্ৰাচীনতম নিদৰ্শন। এই অনুশাসনকেইখন সম্ৰাট অশোকৰ দিনত লিখিত। অশোকৰ পাছত ভাৰত-যৱন, শক, কুশান আদি ৰজাসকলে খৰোষ্ঠী লিপি ব্যৱহাৰ কৰে। খ্ৰীষ্টজন্মৰ ৩০০ মান বছৰৰ পাছত ভাৰতবৰ্ষত এই লিপিৰ প্ৰয়োগ নোহোৱা হৈ পৰে। এই লিপিক খৰোষ্ঠী বোলাৰ কেইবাটাও কাৰণ আছে। সেয়া এনেধৰণৰ —

- গাধৰ ছালত এই লিপি লিখাৰ আৰম্ভণি হয় বাবে গাধৰ ছাল অৰ্থাৎ 'খৰপৃষ্ঠী'ৰপৰা খৰোষ্ঠী হৈছে।
- গাধ বা 'খৰ' ওঁঠৰ নিচিনা হোৱাৰ বাবে (খৰ + ওষ্ঠ + ঈ) ইয়াৰ নাম খৰোষ্ঠী।
- হিব্ৰুভাষাত 'খৰোশেথ' নামৰ এটি শব্দ আছে। শব্দটিৰ অৰ্থ খোদাই কৰা বা লিখা। সুনীতি কুমাৰ চট্টোপাধ্যায়ে অনুমান কৰে যে হিব্ৰু 'খৰোশেথ' শব্দটোৱেই সংস্কৃতত খৰোষ্ঠীলৈ পৰিৱৰ্তিত হয়।

খৰোষ্ঠী লিপিৰ উৎপত্তি সম্বন্ধে মতভেদ থকা দেখা যায়। কিছুসংখ্যক পণ্ডিতে ইয়াক শুদ্ধ ভাৰতীয় লিপি বুলি ক'ব খোজে যদিও কিছুসংখ্যকে কিন্তু এই কথাৰ বিৰোধিতা কৰে। পুৰালিপিতত্ত্ববিদ বুহলৰ, টেলৰ, জোচেফ হলেভী আদিৰ মতে 'খৰোষ্ঠী' আৰামীয় লিপিৰ সৈতে ঘনিষ্ঠভাৱে সম্পৰ্কিত। অনুমান কৰা হৈছে যে খ্ৰীষ্টপূৰ্ব পঞ্চম শতিকামানতে এই লিপিয়ে বিকাশ লাভ কৰে।

খৰোষ্ঠী লিপি প্ৰথমতে সোঁফালৰ পৰা বাওঁফাললৈ লিখাৰ নিয়ম আছিল।

শাসন ঃ ৰজাসকলে নিজৰ ৰাজকীয় কথা, বাণী, বিজয় সংবাদ বা নীতিকথা আদি শিল, তামৰ ফলি আদিত লিপিবদ্ধ কৰিছিল। এইবোৰকে শাসন বোলা হয়। যেনে — শৈলশাসন, তাম্ৰশাসন ইত্যাদি।

পাছলৈ কিন্তু বাওঁফালৰপৰা সোঁফাললৈ লিখা নিয়ম চলিল। এই লিপি অত্যন্ত ঘঁহাই লিখা হয়। খৰোষ্ঠী লিপিক পূৰ্ণলিপি বুলি ধৰা নহয়। ইয়াত দীৰ্ঘস্বৰ পোৱা নাযায়। সংযুক্ত ব্যঞ্জনৰ সংখ্যাও কম। হ্ৰস্বস্বৰ বুজাবলৈ বৃত্ত আৰু বিভিন্ন ৰেখাৰ প্ৰয়োগ কৰা হয়। বৰ্তমান কালৰ ভাৰতীয় লিপিৰ অধ্যয়নৰ বাবে খৰোষ্ঠী লিপিৰ বিশেষ মহত্ত্ব নাই বুলিয়েই ধৰা হয়।

১.৪.২ ব্ৰাহ্মী লিপি

ব্ৰাহ্মী প্ৰাচীন ভাৰতৰ এটা উল্লেখযোগ্য লিপি। এই লিপিৰ প্ৰাচীনতম নিদৰ্শন নেপালৰ 'পিপৰাৱা স্তূপ' আৰু আজমিৰ জিলাৰ 'বডলী' গাঁৱৰ শিলালেখত পোৱা হৈছে। ইয়াৰ সময় খ্ৰীষ্টপূৰ্ব পঞ্চম শতিকা বুলি ধৰা হৈছে। সেই সময়ৰপৰা তিনিশ পঞ্চাশ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে এই লিপিৰ ব্যৱহাৰ পোৱা যায়। লিপিটোৰ নাম ব্ৰাহ্মী কেনেকৈ হ'ল সেই বিষয়েও নানা মত পোৱা যায়। ভাৰতীয় ধাৰণামতে এই লিপি ভাৰতৰ নিজা সমল তথা স্বয়ং ব্ৰহ্মা ইয়াৰ নিৰ্মাতা। সেই হেতু ইয়াৰ নাম ব্ৰাহ্মী। চীনা বিশ্বকোষ *ফা-ৱান-শু-লিন* মতেও ব্ৰহ্মাই (ফান্) পোন প্ৰথমে এই লিপি ব্যৱহাৰ কৰাৰ কাৰণে ইয়াৰ নাম ব্ৰাহ্মী হয়। ব্ৰহ্ম বা ব্ৰহ্মা নামৰ কোনো আচাৰ্যই উলিওৱা বাবে ব্ৰাহ্মী হোৱা বুলিও মন্তব্য পোৱা যায়। ব্ৰহ্ম (জ্ঞান)ৰ ৰক্ষাৰ কাৰণে ব্যৱহাৰ হোৱা বাবে ব্ৰাহ্মী বুলি কোৱা হ'ল— এনে মতো আছে। এই আটাইবোৰ মত কেৱল অনুমানৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি গঢ়ি উঠা।

ব্ৰাহ্মী লিপিৰ উৎপত্তিৰ বিষয়েও দেশী-বিদেশী নানা পণ্ডিতে নানা মত প্ৰকাশ কৰিছে। সেইবোৰৰ ভিতৰত দুই ধৰণৰ মত পোৱা যায়। এক শ্ৰেণীৰ মত অনুসৰি কোনো বিদেশী লিপিৰ পৰা ব্ৰাহ্মীৰ উদ্ভৱ হৈছে। আন শ্ৰেণী লোকৰ মত অনুসৰি ব্ৰাহ্মীৰ উৎপত্তি ভাৰতবৰ্ষতে হৈছে। আটফ্ৰেড ম্যুলাৰে (Otfried Mueller) আলেকজেণ্ডাৰৰ আক্ৰমণৰ ফলস্বৰূপেই ভাৰতবৰ্ষত লেখন প্ৰথাই খোপনি পোতে বুলি স্পষ্টভাৱে মত প্ৰকাশ কৰিছে। এওঁৰ মতে ব্ৰাহ্মী ভাৰতৰ বাহিৰৰ লিপি। এচাম পাশ্চাত্য পণ্ডিতে ছেমীয় লিপিৰ আধাৰত ব্ৰাহ্মী লিপি বিকাশ হোৱা বুলি ভাবে। আনহাতে এফ. মেচনে (F. Mason) কয় যে খ্ৰীষ্টজন্মৰ ছয় শতাব্দী পূৰ্বেই ভাৰতীয় বৰ্ণমালাৰ সৃষ্টি হৈছিল আৰু গৌতম বুদ্ধৰ জন্মৰ আগেয়ে তাৰ বহুল প্ৰয়োগ আছিল। সেইদৰে ভাষাতত্ত্ববিদ জন বিমেও (J. Beam) ব্ৰাহ্মী লিপিৰ উৎপত্তি আৰু বিকাশ ভাৰতবৰ্ষতে হোৱা বুলি ভাবে।

ভাৰতীয় ব্ৰাহ্মী লিপিৰ উৎস বিচাৰি ***সিন্ধুলিপিৰ*** ওচৰ চাপিলে ভালেখিনি সমস্যা কমি যায়। সিন্ধুলিপি চিত্ৰলিপি, ভাবলিপি আৰু ভাবধ্বনিমূলক লিপিৰ সমাহাৰ। এই সিন্ধুলিপিৰ পৰাই কালক্ৰমত ব্ৰাহ্মীৰ বিকাশ হোৱাৰ সম্ভাৱনা বেছি। ভোলানাথ তিৰাৰীয়ে ১৯৫৫ চনতে সিন্ধুলিপিৰ দহটা চিহ্নৰে ব্ৰাহ্মীৰ দহোটা আখৰৰ হুবহু মিল দেখুৱাই ব্ৰাহ্মী লিপি যে সিন্ধুলিপিৰেই পৰৱৰ্তী স্তৰ সেই কথা প্ৰতিপন্ন কৰে। হৰদেৱ

সিন্ধুলিপি ঃ ভাৰতবৰ্ষৰ প্ৰাচীনতম লেখন কলাৰ সম্ভেদ প্ৰাক্-বৈদিক যুগৰ সিন্ধু সভ্যতাই আমাক দিয়ে। সিন্ধু লিপি এই সময়ৰে লিপি।

বাহৰীয়ে তেওঁৰ *হিন্দী ঃ উদ্ভৱ, বিকাশ ঔৰ ৰূপ* নামৰ গ্ৰন্থত উল্লেখ কৰিছে যে "বৈদিক সাহিত্যৰ ৰক্ষাৰ কাৰণে ভাৰতত ব্ৰাহ্মী লিপিৰ উৎপত্তি অতি প্ৰাচীন কালতে হয়। যিসকল আচাৰ্য ধ্বনিশাস্ত্ৰ, ব্যাকৰণ আৰু শব্দ-বিজ্ঞান বিষয়ত বিশ্বৰ অগ্ৰণী আছিল, তেওঁলোকেই ইয়াৰ আৱিষ্কাৰক।"

৩৫০ খ্ৰীষ্টাব্দৰ পাছত ব্ৰাহ্মী দুটা ভাগত বিভক্ত হয়— (১) উত্তৰ ব্ৰাহ্মী আৰু (২) দক্ষিণ ব্ৰাহ্মী। ইয়াৰে উত্তৰ ব্ৰাহ্মী উত্তৰ ভাৰতত আৰু দক্ষিণ ব্ৰাহ্মী দক্ষিণ ভাৰতত প্ৰচলিত হয়। ব্ৰাহ্মীৰ উত্তৰ শৈলীৰপৰা গুপ্ত লিপিৰ উদ্ভৱ হয়। গুপ্ত লিপিৰ সময় চতুৰ্থ-পঞ্চম শতিকা। এই গুপ্তলিপিৰ ক্ৰমবিকাশৰ ফলত কুটিল লিপিৰ জন্ম হয়। ইয়াৰ সময়সীমা খ্ৰীঃ ষষ্ঠৰপৰা নৱম শতিকা বুলি অনুমান কৰা হৈছে। এই কুটিল লিপিৰ পৰাই প্ৰায়বোৰ ভাৰতীয় আঞ্চলিক লিপিৰ জন্ম হৈছে। আনহাতে ব্ৰাহ্মীৰ দক্ষিণ শৈলীৰপৰা দক্ষিণ ভাৰতীয় লিপিসমূহ আৰু লগতে ভাৰতৰ বাহিৰৰ, যেনে— শ্ৰীলংকা, ম্যানমাৰ, কোৰিয়া আদি দেশৰ লিপিৰ বিকাশ হৈছে।

ব্ৰাহ্মী লিপি সাধাৰণতে বাওঁফালৰপৰা সোঁফাললৈ লিখা হয়। কুশান নৃপতিসকলৰ দিনত এই লিপিৰ ৰূপৰ ভালেখিনি সালসলনি হয়। ব্ৰাহ্মী লিপিৰ গঢ় সুন্দৰ আৰু সুপৰিকল্পিত। অপ্ৰয়োজনীয় প্ৰতীক চিহ্ন পোৱা নাযায়। কেইবাটাও স্তৰ অতিক্ৰম কৰিহে ই বিকশিত আৰু পৰিৱৰ্তিত হৈছে। প্ৰধানভাৱে ব্ৰাহ্মীৰ বিকাশৰ স্তৰ চাৰিটা—

(১) অশোকৰ অনুশাসনৰ লিপি (২) কুশান যুগৰ লিপি

(৩) গুপ্তযুগৰ লিপি আৰু (৪) প্ৰাচীন আঞ্চলিক লিপিৰ আদি ৰূপ।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ শুদ্ধ নে অশুদ্ধ নিৰ্ণয় কৰক—

(ক) উচ্চাৰিত ধ্বনিসমূহক যি প্ৰতীক-চিহ্ন অথবা ৰেখা-চিত্ৰৰ সহায়েৰে ৰূপ দিয়া হয় তাকেই লিপি বুলি অভিহিত কৰা যায়।

(খ) খ্ৰীঃ পূঃ তিনি হাজাৰ বছৰমানত লিপিৰ বিকাশ হৈছিল।

(গ) লিপিৰ পূৰ্ণ বিকশিত ৰূপ হৈছে ভাবমূলক লিপি।

(ঘ) কুটিল লিপিৰ বিকাশ সাধন হৈছে খৰোষ্ঠী লিপিৰ পৰা।

(ঙ) প্ৰধানতঃ ব্ৰাহ্মী লিপিৰ বিকাশৰ স্তৰ চাৰিটা।

.....

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ খালি ঠাই পূৰণ কৰক —

(ক) উচ্চাৰিত ধ্বনিসমূহক যি ..... সহায়েৰে ৰূপ দিয়া হয় তাকেই লিপি বোলে।

(খ) লিপিৰ বিকাশক প্ৰধানতঃ ..... ভাগত ভগাব পাৰি।

(গ) খৰোষ্ঠী লিপিয়ে বিকাশ লাভ কৰে .....শতিকামানৰ পৰা।

(ঘ) কুটিল লিপিৰ বিকাশ সাধন হৈছে ..... পৰা।

১.৫ অসমীয়া লিপিৰ উদ্ভৱ আৰু ক্রমবিকাশ

অসমীয়া লিপি পূব ভাৰতৰ এটা বৈশিষ্ট্যপূর্ণ লিপি। অসমীয়া লিপি কেনেদৰে সৃষ্টি হ'ল বা তাৰ আদি ৰূপটো কেনে আছিল সেই বিষয়ে বিভিন্ন লিপি বিশাৰদে অধ্যয়ন কৰিছে। ইয়াৰ বাবে তেওঁলোকে সমল হিচাপে গ্রহণ কৰিছে বিভিন্ন শিলালিপি, তাম্রলিপি, মুদ্রা, মাটি আৰু ধাতুৰ মোহৰ, বৰটোপ, কামান, ৰূপৰ জাপি, ইটা, শৰাই, চূণৰ টেমি, কাঁহী, মন্দিৰ-দেৱালয় আদিত থকা পৌৰাণিক সামগ্রী, তুলাপাত, কাঠৰ ফলক, কাপোৰ আদি। এনে প্রত্নতাত্ত্বিক সমলসমূহকে আধাৰ হিচাপে লৈ বিভিন্ন সময়ত ভিন ভিন গৱেষক-পণ্ডিতে অসমীয়া লিপিৰ ইতিহাস অধ্যয়ন কৰিবলৈ যত্নপৰ হৈছে। সময়ে সময়ে নতুন নতুন সমল আৱিষ্কৃত হোৱাৰ লগে লগে পূর্বৰ ধাৰণাসমূহো নস্যাৎ কৰি নতুন ধাৰণাৰ সৃষ্টি কৰা হৈছে আৰু হয়তো অদূৰ ভৱিষ্যতে নতুন সমল উদ্ধাৰ হ'লে সেয়াও নতুনকৈ লিখা যাব।

অসমীয়া লিপি চর্চাৰ ইতিহাস লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় যে অনা অসমীয়া লিপি গৱেষক ড॰বলহাৰ, গৌৰীশংকৰ হিৰচন্দ ওঝা, ড॰ আহমদ হাসান দানী, ৰাখালদাস বন্দ্যোপাধ্যায় আদিয়ে ভাৰতীয় লিপিমালাৰ বিকাশ তথা বঙলা লিপিৰ বিকাশৰ কথা আলোচনা কৰোঁতে প্রসংগক্রমে অসমীয়া লিপিৰ কথাও কৈছে। কিন্তু কোনেও অসমীয়া লিপিৰ স্বকীয় স্থিতিৰ কথা উল্লেখ কৰা নাই। পৰৱর্তী সময়ত হেমচন্দ্র গোস্বামীৰ *Descriptive Catalogue of Assamese Manuscript(1930)* আৰু পদ্মনাভ ভট্টাচার্যৰ *কামৰূপশাসনাৱলী* (১৯৩২)ত পুৰালিপিতত্ত্বৰ বৈশিষ্ট্যৰ লগতে অসমীয়া লিপি সম্পর্কে কিছু কথা আলোচিত হৈছে। সর্বেশ্বৰ কটকীক অসমীয়া লিপি সম্পর্কে পোনপ্রথমবাৰৰ বাবে বিজ্ঞানসন্মতভাৱে আলোচনা কৰা দেখা যায়। তেওঁ *অসমীয়া প্রাচীন লিপি* (১৯৩৬) শীর্ষক গ্রন্থখনত অসমীয়া লিপিৰ সৃষ্টি সম্পর্কে বিশ্লেষণ কৰিছে। এই পুথিখন ১৯৭৯ চনত পুনৰ প্রকাশ হৈছিল। অৱশ্যে, ইয়াৰ পূর্বে সোণাৰাম চৌধুৰীয়ে অসম সাহিত্য সভাৰ পঞ্চম বুৰঞ্জী অধিৱেশনত সভাপতিৰ আসনৰ পৰা অসমীয়া লিপিৰ উৎপত্তি সম্পর্কে আলোচনা এটি আগবঢ়াইছিল আৰু সেয়া অসম সাহিত্য সভাৰ ভাষণাৱলী, তৃতীয় ভাগত সংকলিত হৈছে। ইয়াৰ পাছৰে পৰা সাহিত্যৰ বিভিন্নজন ইতিহাসকাৰ আৰু লিপি বিশাৰদে ভিন ভিন সময়ত অসমীয়া লিপি সম্পর্কে বিস্তৃত আলোচনা কৰা দেখা যায়।

অসমীয়া লিপি সম্পর্কে কৰা আলোচনাসমূহ বিশ্লেষণ কৰিলে দেখা যায় যে তেওঁলোকৰ মাজত অসমীয়া লিপিৰ মূল সম্পর্কে মতবিৰোধ আছে। সর্বেশ্বৰ কটকীয়ে অসমীয়া লিপিৰ মূল বিচাৰি গৈ মন্তব্য আগবঢ়াইছে এনেদৰে— "গুপ্ত যুগৰ পূব ভাৰতীয় লিপিৰ পৰিৱর্তন আৰু সংমিশ্রণ ঘটি কুটিল লিপিৰপৰা কামৰূপ লিপি বা অসমীয়া লিপিৰ উৎপত্তি হৈছে।" মন কৰিবলগীয়া যে তেওঁ যি সময়ত এই মন্তব্যটো আগবঢ়াইছিল সেই সময়লৈকে অসমত মাত্র ২১খন ফলি (তাম আৰু শিলৰ) আৱিষ্কৃত হোৱাৰ লগতে পাঠোদ্ধাৰ হৈছিল। এই মতবাদটোৰ সমর্থন কৰিছিল ঠাকুৰ প্রসাদ বর্মা, প্রতাপচন্দ্র চৌধুৰী, মহেশ্বৰ নেওগ, সুনীতি কুমাৰ চেটার্জী, সত্যেন্দ্রনাথ শর্মা আদিৰ দৰে সাহিত্যৰ গৱেষক তথা লিপি বিশাৰদে। পৰৱর্তী সময়ত অসমত

আৱিষ্কৃত কেইবাখনো লিপিয়ে এই ধাৰণাটো নস্যাৎ কৰে। সম্ভৱতঃ ডিম্বেশ্বৰ নেওগেই এই মতটো নাকচ কৰি নতুন ধৰণে চিন্তা আগবঢ়ায়। মন কৰিবলগীয়া যে ডিম্বেশ্বৰ নেওগেও তেওঁৰ *অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস* (১৯৫৭) গ্ৰন্থখনত অসমীয়া লিপিৰ মূল কুটিল লিপি বুলি মানি লৈছিল; কিন্তু পৰৱৰ্তী সময়ত তেওঁ লিখা *Growth of the Asamiya Language Development of the Asamiya Script Pre-Historic and Historic Asam (1964)*ত এটি ভিন্ন মত পোষণ কৰে। এই গ্ৰন্থখনত তেওঁ উল্লেখ কৰিছে—

> When Brahmi Lipi developed into the the Kamrupi and Gupta script co-ordinately, on parallel line, and not one from the other of the two as we may be sure. The script, like the culture of the two different kingdoms, must have run on parallel line, and there is really nothing to show that it was not. Like the old orthodox but erroneous theory ascribing the parenthood of Kamarupa speech to Magadhi, this similarly old and pet theory of Kamarupa script being derived through Gupta and Kautila script is born of imagination but not borne by fact. (p.101)

ডিম্বেশ্বৰ নেওগৰ মতটো যে সকলোৱে গ্ৰহণ কৰিছিল সেয়াও নহয়। সেই কথাৰ উদাহৰণ হিচাপে উপেন্দ্ৰ নাথ গোস্বামীয়ে তেওঁৰ *অসমীয়া লিপি* (১৯৮৭) শীৰ্ষক গ্ৰন্থখনত উল্লেখ কৰা বক্তব্যখিনি এনে ধৰণৰ — "এই লিপিৰ মূল ব্ৰাহ্মী আৰু তাৰ পৰৱৰ্তী গুপ্ত লিপি। ইয়াক কুটিল লিপিৰ লগত সাঙোৰাৰ কোনো বিশেষ যুক্তি নাই। কুটিল লিপিৰ জন্মকাল ধৰা হয় ষষ্ঠ শতিকাৰপৰা; কিন্তু পঞ্চম শতিকাৰ পৰাই অসমত শিলালিপিৰ নিদৰ্শন বিদ্যমান।"এই মতবাদৰ সমৰ্থক হ'ল বিশ্বেশ্বৰ হাজৰিকা, নাৰায়ণ দাস, সতীশ চন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য্য আদি। এই প্ৰসংগত সতীশ চন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য্যই *অসমীয়া লিপিতত্ত্ব অধ্যয়ন* (২০১৩) গ্ৰন্থত মন্তব্য আগবঢ়াইছে যে সৰ্বেশ্বৰ কটকীৰ কিতাপখন প্ৰকাশ পোৱাৰ কেইবছৰমানৰ পিছত অসমত কেইবাখনো নতুন লিপিৰ উদ্ধাৰ হয়। সেইবোৰৰ ভিতৰত— ভূতিবৰ্মাৰ বৰগংগা শিলালিপি (আৱিষ্কাৰ কাল ১৯৩৭ চন), ভাস্কৰ বৰ্মাৰ ডুবি তাম্ৰশাসন (১৯৫০), সুৰেন্দ্ৰ বৰ্মাৰ উমাচল শিলালেখ (১৯৫৫) আদি উল্লেখযোগ্য। লগতে, পৰৱৰ্তী সময়ত উদ্ধাৰ হোৱা নগাজৰী খনিকৰ গাঁও শিলালেখ আদিয়ে অসমীয়া লিপি যে কুটিল লিপিৰ পৰা উদ্ভৱ হোৱা নাই, সেয়া প্ৰতিপন্ন কৰে কাৰণ লিপি বিশাৰদসকলে কুটিল লিপিৰ সময় ঠাৱৰ কৰিছে খ্ৰীঃ ৬০০-৯০০ লৈ। আনহাতে, কুটিল লিপিৰপৰা উদ্ভৱ হোৱা বুলি কোৱা বাকীবোৰ ভাষাৰ লিপিৰ গঢ় তথা বিকাশৰ স্তৰসমূহত সেই ভাষাসমূহত দেখা পোৱা গঢ়সমূহ অসমীয়া লিপিত অনুপস্থিত। নাৰায়ণ দাসে আৰু এটি কথা উল্লেখ কৰিছে যে অসমীয়া লিপিৰ বিকাশত নাগৰী লিপিৰ প্ৰভাৱ যে নাই, সেয়া অবিসংবাদী নহয়। এই প্ৰসংগত তেওঁ এচ এন চক্ৰৱৰ্তীয়ে বেংগলী অক্ষৰৰ বিকাশ সম্পৰ্কে লিখা এখন গৱেষণা পত্ৰৰ প্ৰসংগত টানি

আনি কৈছে যে— "পূর্ব ভাৰতীয় বঙলা লিপিৰ বিকাশৰ ক্ষেত্রত উল্লেখ কৰিছিল যে খ্রীষ্টীয় দশম শতাব্দীত বিকাশমান পূর্বভাৰতীয় লিপিৰ ওপৰত নাগৰী লিপিৰ প্রভাৱ পতিত হয় যদিও প্রথম মহীপালৰ ৰাজত্বৰ পৰা আলোচিত লিপিৰ প্রভাৱ টুটি আহে।"

মহেন্দ্র বৰাই অসম সাহিত্য সভাত প্রদান কৰা বাগ্মীবৰ নীলমণি ফুকন স্মাৰক বক্তৃতাত {পৰৱর্তী সময়ত *The Evolution of Assamese Script: Bagmibar Nilmoni Phukan Lectures(1981)* নামেৰে প্রকাশ পাইছিল} বেলেগ এটা মত পোষণ কৰা দেখা যায়। তেওঁ উল্লেখ কৰিছিল এনেদৰে— "Assamese script is a direct descendant of the Brahmi, branching itself off from the so called Gupta alphabet or the Northern Indian Script, which progressed on its way by acquiring for itself certain basic traits of the Kutila Style of writing in course of its journey through the long corridor of history." (p.32)

এই আলোচনাৰ পৰা দেখা গৈছে যে অসমীয়া লিপিৰ উদ্ভৱ সম্পর্কে মতবিৰোধ আছে। তথাপিতো এটা কথা স্পষ্টভাৱে ক'ব পাৰি যে ব্রাহ্মী লিপিৰ পৰিৱর্তন ঘটিয়েই অসমীয়া লিপিৰ সৃষ্টি তথা বিকাশ হৈছে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৩ ঃ *অসমীয়া প্রাচীন লিপি* পুথিখনৰ ৰচক কোন?

.....

.....

১.৬ অসমীয়া লিপিৰ যুগ বিভাজন

সর্বেশ্বৰ কটকীয়ে তেওঁৰ *অসমীয়া প্রাচীন লিপি* গ্রন্থখনতে অসমীয়া লিপিৰ ক্রমবিকশিত ৰূপটোৰ বিষয়ে পোনপ্রথমবাৰৰ বাবে আলোচনা কৰি যুগ বিভাজন কৰিছিল। তেওঁ তেতিয়ালৈকে প্রাপ্ত সমলৰ আধাৰত অসমীয়া লিপিৰ ইতিহাসক দুটা ভাগত ভাগ কৰিছিল— প্রাচীন কালৰ পৰা ত্রয়োদশ শতিকালৈ আৰু ত্রয়োদশ শতিকাৰ পৰা আধুনিক যুগলৈ। কিন্তু পৰৱর্তী কালত লিপি বিশাৰদসকলে অসমীয়া লিপি সম্পর্কে আৱিষ্কৃত তথ্যসমূহ বিবেচনা কৰি নতুনকৈ যুগ বিভাজন কৰাৰ পোষকতা কৰে। বিভিন্নজনে নিজৰ নিজৰ ধৰণে যুগ বিভাজন কৰিছে যদিও উপেন্দ্র নাথ গোস্বামীয়ে তেওঁৰ *অসমীয়া লিপি* গ্রন্থত কৰা যুগ বিভাজনটোৰেই বিজ্ঞানসম্মত বুলি পৰৱর্তী কালৰ লিপি বিশাৰদসকলে মানি চলে। তেওঁৰ বিভাজনটো এনে ধৰণৰ—

- পুৰণি অসমীয়া লিপি বা কামৰূপী লিপি (খ্রীষ্টীয় চতুর্থ-পঞ্চম শতিকাৰ পৰা ত্রয়োদশ শতিকালৈ)
- মধ্যযুগীয় অসমীয়া লিপি (খ্রীষ্টীয় ত্রয়োদশ শতিকাৰ পাছৰ পৰা ঊনবিংশ শতিকাৰ

মাজভাগলৈ, অর্থাৎ ছপা গ্রন্থ ওলোৱালৈকে), আৰু

- আধুনিক অসমীয়া লিপি (ঊনবিংশ শতিকাৰ আদিছোৱাৰ পৰা বর্তমানলৈ)

উপেন্দ্র নাথ গোস্বামীয়ে গ্রন্থখন ৰচনা কৰাৰ সময়লৈকে বিবেচনা কৰিয়েই এই তিনিটা ভাগত ভাগ কৰিছিল বুলি ধাৰণা কৰাত আমাৰ একো অসুবিধা নহয়। কিন্তু তাৰ পৰৱর্তী সময়ত কম্পিউটাৰ তথা ইণ্টাৰনেটৰ প্রচলনৰ লগে লগে অসমীয়া লিপিও সেইবোৰত সংযোজিত হয়। সেয়ে গোস্বামীয়ে কৰা বিভাজনটোৰ প্রথম দুটা ভাগ একেই ৰাখি তৃতীয়টো ভাগৰ সময়সীমা "ঊনবিংশ শতিকাৰ আদিছোৱাৰ পৰা একবিংশ শতিকাৰ প্রথম দশকলৈ" বিবেচনা কৰিব পাৰি। তাৰ পৰৱর্তী সময়ছোৱাক আৰু এটা ভাগ সংযোজন কৰি — "ডিজিটেল মাধ্যমত অসমীয়া লিপি কম্পিউটাৰ তথা ইণ্টাৰনেটত অসমীয়া লিপি" নামেৰে নামাংকিত কৰা যুগুত। তলত এই বিভাজন কেইটাৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰা হ'ল।

১.৬.১ পুৰণি অসমীয়া লিপি বা কামৰূপী লিপি

প্রাচীন অসমীয়া লিপি সম্পর্কে অধ্যয়ন কৰিবলৈ হ'লে সেই সমছোৱাৰ বিভিন্ন শিলালেখ, শাসন বা মোহৰ আদিৰ কথা বিবেচনা কৰিব লাগিব। তলত কালানুক্রমিকভাৱে উল্লিখিত সময়ৰ এনে প্রত্নতাত্ত্বিক সমলৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ল। ১৯৭২ চনত সৰুপথাৰ অঞ্চলৰ খনিকৰ গাঁৱত এখন শিলালিপি উদ্ধাৰ হৈছিল আৰু সেইখনেই পৰৱর্তী সময়ত "নগাজৰী-খনিকৰ গাঁও প্রস্তৰ লিপি" বুলি জনাজাত হয়। প্রথম অৱস্থাত প্রতাপ চন্দ্র চৌধুৰী আৰু দীনেশ চন্দ্র সৰকাৰে ফলিখন সম্পর্কে বিচাৰ-বিবেচনা আগবঢ়াইছিল যদিও পৰৱর্তী সময়ত মুকুন্দ মাধৱ শর্মাই বিস্তৃতভাৱে আলোচনা আগবঢ়ায়। এইখনকেই তেতিয়ালৈকে অসমত আৱিষ্কৃত পুৰণি ফলিৰূপে স্বীকৃতি প্রদান কৰা হৈছিল আৰু তাৰ সময়সীমা নির্ধাৰণ কৰা হৈছিল খ্রীঃ পঞ্চম শতিকাৰ আদিভাগ। পৰৱর্তী সময়ত এই শিলালিপিখনৰ দ্বিতীয় অংশটোও উদ্ধাৰ হয় আৰু তাৰ পাঠোদ্ধাৰ কৰি সৱিশেষ কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতিৰ মুখপত্র *Journal of the Assam Research Society*ত প্রকাশ কৰে ধর্মেশ্বৰ চুতীয়াই।

১৯৯৭ চনত হেমেন্দ্র নাথ দত্তই গোলাঘাট জিলাৰে বৰপথাৰ অঞ্চলৰ দুবৰণি গাঁৱত ফণী দেৱনাথ আৰু প্রতাপ দেৱনাথৰ ঘৰৰ পৰা এখন শিলালেখ উদ্ধাৰ কৰে। তেওঁ লিখা তথ্য মতে এইখন ফলি ব্যক্তি দুগৰাকীয়ে ১৯৯৫ চনত নিজ চৌহদত গাঁত খান্দোতে উদ্ধাৰ কৰিছিল। এই ফলিখনৰ বিষয়ে হেমেন্দ্র নাথ দত্তৰ লগতে ধর্মেশ্বৰ চুতীয়ায়ো পৃথকে পৃথকে আলোচনা কৰিছে। এই ফলিখনত বসুন্ধৰ বর্মণ নামৰ ৰজা এজনৰ নাম উল্লেখ আছে। মন কৰিবলগীয়া যে নগাজৰী-খনিকৰ গাঁও প্রস্তৰ লিপিৰ দ্বিতীয়খন লিপিতো এইগৰাকী ৰজাৰ নাম উল্লেখ আছে। এই ফলিখনক সতীশ চন্দ্র ভট্টাচার্যই বর্তমানলৈকে অসমত আৱিষ্কৃত আটাইতকৈ পুৰণি শিলালেখ বুলি মত

আগবঢ়াই এনেদৰে কৈছে—

> এই চমু শিলালেখৰ আলোকচিত্ৰ পৰ্য্যবেক্ষণ কৰাৰ পিছত ইয়াৰ ঐতিহাসিক গুৰুত্বৰ উপৰিও লিপিতাত্ত্বিক তাৎপৰ্য্যৰ বিষয়েও ধাৰণা কৰিব পৰা গৈছে। প্ৰথম কথা, প্ৰাচীন অসমৰ মূল্যবান শিলালেখ নগাজৰী-খনিকৰ গাঁৱৰ প্ৰস্তৰ লিপিৰ দুয়োটা ভাগৰ অক্ষৰৰ লগত বৰ্তমান শিলালিপিৰ আখৰৰ সাদৃশ্য চকুত লগা। সেয়েহে দুৱৰণি শিলালেখক সহজে চতুৰ্থ-পঞ্চম শতিকাত থাপিব পাৰি। দ্বিতীয়তে, ফলিখনৰ ১৬টা অক্ষৰৰ ভিতৰত অ, ক, ত, দ আৰু য আখৰৰ দ্বিতীয় তৃতীয় শতিকাৰ ব্ৰাহ্মী লিপিৰ অক্ষৰৰ লগত সাদৃশ্য দেখা যায়। তৃতীয়তে, বৰ্তমানলৈ প্ৰাপ্ত প্ৰাচীন অসমৰ সকলো শিলালেখৰ অক্ষৰতকৈ আলোচ্যমান নথিৰ আখৰ অধিক মনোহাৰিত্বপূৰ্ণ। ইয়াৰ কলাত্মক বিকাশ চমকপ্ৰদ। চতুৰ্থতে, পুৰণি কামৰূপৰ যিমান নথি বৰ্তমানলৈ আৱিষ্কাৰ হৈছে সিবিলাকৰ প্ৰায় সকলোৰে আৰম্ভণিতে আছে মাংগলিক 'আঞ্জী' চিহ্ন। ইয়াৰ বিপৰীতে দুৱৰণি শিলালিপিৰ আৰম্ভণি সূচিত হৈছে শৈৱ ধৰ্মৰ প্ৰতীক এপাট ত্ৰিশূলেৰে। আটক ধুনীয়া এই ত্ৰিশূলৰ মাজত খোদিত আছে পৰশু কুঠাৰ আৰু তলমূৰত মংগল কলশী। ত্ৰিশূলৰ চিত্ৰ অংকিত থকা বাবে বসুন্ধৰ বৰ্মনক শৈৱধৰ্ম মতত বিশ্বাসী বুলি ধৰাৰ যুক্তি আছে।

প্ৰসংগক্ৰমে উল্লেখযোগ্য যে এই ফলিখনৰ বিষয়ে যিবোৰ সমীক্ষা প্ৰকাশ পাইছিল সেয়া গৱেষণাধৰ্মী মুখপত্ৰতহে প্ৰকাশ পাইছিল। গ্ৰন্থৰূপত এই ফলিখনৰ বিষয়ে পোনপ্ৰথমে সমীক্ষা অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে সতীশ চন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য্যইহে।

চিত্ৰ ১.১ ঃ নগাজৰী খনিকৰ গাঁৱৰ শিলালিপি

উৎস ঃ *অসমীয়া প্ৰাচীন লিপি*, সৰ্বেশ্বৰ কটকী

ইয়াৰ পাছতেই নাম ল'ব লাগিব কামৰূপৰাজ সুৱেন্দ্ৰ বৰ্মনৰ 'উমাচল শিলালেখ'। গৱেষকসকলে এই লিপিখনৰ সময়সীমা নিৰ্ধাৰণ কৰিছে পঞ্চম শতিকাৰ শেষভাগ কাৰণ সুৱেন্দ্ৰ বৰ্মনৰ সময়সীমা নিৰূপিত হৈছে ৪৭০-৪৯৫ খ্ৰীঃ। নগাজৰী-খনিকৰ

গাঁও শিলালেখ আৰু উমাচল শিলালেখ দুখনত উৎকীর্ণ — ক, ত, ন, ব, ম, য আদিৰ ৰূপ গুপ্তশৈলীৰ আখৰেৰে সৈতে একে। এইকেইখন শৈললেখৰ পৰৱর্তী সময়ত ভূতিবর্মাৰ শৈল শাসন, সপ্তম শতিকাৰ ভাস্কৰ বর্মাৰ ডুবি তাম্রশাসন, নিধানপুৰ তাম্রশাসন, নালন্দাত আৱিষ্কৃত মৃণ্ময় মোহৰ আদিৰ মাজত ব্রাহ্মী আৰু গুপ্ত-লিপিৰ আখৰৰ গঢ় লক্ষ্য কৰা যায়। সপ্তম শতিকাৰ আটাইতকৈ উল্লেখযোগ্য নিদর্শন হ'ল ভাস্কৰ বর্মাৰ নিধানপুৰ আৰু ডুবি তাম্রশাসন। ইয়াৰে নিধানপুৰ তাম্রশাসনত কেইবাটাও নতুনত্ব দেখিবলৈ পোৱা যায়— ক, ব, ল আদি আখৰ প্রায় আধুনিক গঢ়ৰ। আনহাতে, 'ভ' অক্ষৰৰ ভিন্নৰূপতা, 'হ' অক্ষৰে দেৱনাগৰীৰ একেটা আখৰৰ ৰূপ গ্রহণ আদিয়ে বিকশিত অসমীয়া লিপিৰ ধাৰণা প্রদান কৰে। এই বাবেই নিধানপুৰ শাসনক অসমীয়া লিপিৰ ইতিহাসৰ এটা "নির্ণায়ক বিন্দু" (Turning Point) বুলি মহেন্দ্র বৰাই মত পোষণ কৰিছে। নাৰায়ণ দাসেও ঠাকুৰ প্রসাদ বর্মাৰ মতামত সন্নিৱিষ্ট কৰি এই লিপিয়ে "এটি ভিন্নশৈলীৰ দ্যোতনা কৰে" বুলি কৈছে।

নৱম শতিকাৰ তাম্রশাসনবোৰৰ লগতে আন আন ঠাইত উৎকীর্ণ আখৰৰ গঢ় পৰিৱর্তন হোৱা দেখিবলৈ পোৱা যায়। মূলতঃ নৱমৰপৰা দশম শতিকাৰ আদিভাগৰ মাজৰ সময়ছোৱাত উৎকীর্ণ আখৰবোৰে আধুনিক অসমীয়া আখৰৰ গঢ় ল'বলৈ আৰম্ভ কৰে। এই সময়ছোৱাৰে পৰা আ-কাৰ, ই-কাৰ আদিৰ গঢ় সম্পূর্ণ পৰিৱর্তিত হয়। ভালেমান ব্যঞ্জনবর্ণ আৰু যুক্ত-ব্যঞ্জনবর্ণই আধুনিকতাৰ কায চাপে। শ্রীকুমাৰৰ ঘণ্টালিপি, হর্জৰ বর্মাৰ তেজপুৰ শিলালেখ, হর্জৰ বর্মাৰ হায়ুংথল তাম্রলেখ, হর্জৰ বর্মাৰ ধূলাপাদূং বাগিচাত আৱিষ্কৃত মুদ্রা, বনমালী বর্মাৰ তেজপুৰ তাম্রলেখ, বনমালী বর্মাৰ পর্বতীয়া তাম্রশাসন, কাকীৰ লিপিসম্বলিত সূর্য্য প্রতিমা, দেওপানী বিষ্ণুমূর্তি লিপি, দেওপানীৰ হৰি-হৰ মূর্তি লিপি, তৃতীয় বলবর্মাৰ উত্তৰ বৰবিল তাম্রশাসন, তৃতীয় বলবর্মাৰ নগাওঁ তাম্রশাসন, তৃতীয় বলবর্মাৰ উলুবাৰী তাম্রশাসন আদিৰ মাজেৰে ক্রমান্বয়ে অসমীয়া লিপিৰ আধুনিক গঢ় ক্রমবিকশিত হয়। এইবোৰত অ, আ, উ, ঊ, এ, ঔ, খ, গ, ঘ, জ, ঞ, ঢ, ত, থ, দ, ন, ফ, ব, ম, য, ল, ষ, স, ৎ আদি স্বৰ আৰু ব্যঞ্জনবর্ণ; ন্দ্র, ত্র, স্ব, ল্ল, গ্ন, ঞ্জ, ঙ্ঘ, ণ্ড আদি যুক্তব্যঞ্জন আৰু কৃ, ৰু, ৰ্দ্ধ আদি আখৰবোৰে আধুনিক গঢ় লাভ কৰিবলৈ ধৰে।

দশমৰ পৰা দ্বাদশ শতিকাৰ উল্লেখযোগ্য অসমীয়া লিপিৰ উৎসসমূহ হ'ল— ৰত্নপালৰ বৰগাঁও আৰু শুৱালকুছি শাসন, ইন্দ্রপালৰ গুৱাহাটী আৰু গুৱাকুছি তাম্রশাসন, গোপাল বর্মাদেৱৰ গছতল তাম্রশাসন, ধর্মপালৰ খনামুখ তাম্রলেখ, ধর্মপালৰ শুভঙ্কৰপাটক শাসন, ধর্মপালৰ পুষ্পভদ্রা তামৰ ফলি। এই শাসনসমূহৰ অক্ষৰৰ গঢ় লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় যে বহু একাকী অক্ষৰ আৰু যুক্তাক্ষৰে আধুনিক গঢ় লাভ কৰিছে। এই ক্ষেত্রত উদাহৰণস্বৰূপে উল্লেখ কৰিব পাৰি গোপাল বর্মাদেৱৰ গছতল তাম্রশাসনত দেখা পোৱা ঞ, ষ্ণ আদি যুক্তাক্ষৰ আৰু অ, আ, জ, ন, ব, ম, ৰ, ল, ক্ষ আদি একাকী অক্ষৰ।

ত্রয়োদশ শতিকাৰ দুখন উল্লেখযোগ্য শিলালিপি হ'ল— কানাই বৰশীবোৱা তুৰষ্ক ক্ষয়ৰ ফলি আৰু সমুদ্রপালৰ আমবাৰী শিলালিপি। ইয়াৰে দ্বিতীয়খন ফলিৰ আখৰখিনি অস্পষ্ট আৰু জৰাজীর্ণ। আনহাতে, কানাই বৰশীবোৱা শিলালিপিখন ৩৪টা অক্ষৰ সম্বলিত আৰু ইয়াতেই অসমীয়া লিপিয়ে এক নিদিষ্ট গঢ় লাভ কৰা দেখিবলৈ পোৱা যায়। লিপি বিশাৰদসকলে সেইবাবেই এইখন শৈলাসনৰ পৰাই অসমীয়া লিপিয়ে সম্পূর্ণ আৰু স্বতন্ত্র ৰূপত আত্মপ্রকাশ কৰে বুলি মত পোষণ কৰে।

এই আলোচনাৰ পৰা এটা কথা স্পষ্টৰূপে ফুটি উঠিছে যে, চতুর্থ-পঞ্চম শতিকাতে আৰম্ভ হোৱা অসমীয়া লিপিয়ে ক্রমান্বয়ে পৰিৱর্তনৰ মাজেৰে আহি ত্রয়োদশ শতিকাৰ আৰম্ভণিৰ কানাই বৰশীবোৱা তুৰষ্ক ক্ষয়ৰ শিলৰ ফলিত ১১২৭ শক অর্থাৎ ইংৰাজী ১২০৫ চনত এটা সুকীয়া ৰূপ পৰিগ্রহ কৰি এক স্বতন্ত্র লিপিৰূপে আত্মপ্রকাশ কৰে। নাৰায়ণ দাসে খ্রীষ্টীয় চতুর্থ শতিকাৰ পৰা সপ্তম শতিকাৰ কালছোৱাৰ অসমীয়া লিপিৰ "অৱস্থানান্তৰৰ কাল" (Period of Transition), অষ্টমৰ পৰা দশম শতিকাৰ কালছোৱাক "পৰীক্ষা-নিৰীক্ষাৰ কাল' (Period of Experiments), একাদশ-দ্বাদশ শতিকাৰ কালছোৱাক "দ্রুত বিকাশৰ কাল" (Period of Accelerated Development) আৰু ত্রয়োদশ শতিকাক (অর্থাৎ কানাই-বৰশীবোৱা শিলালিপিৰ সময়লৈকে) "পৰিপূর্ণতাৰ কাল" (Period of Maturity) বুলি মত পোষণ কৰিছে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৪ ঃ অসমীয়া লিপিৰ কোন লিপিৰ পৰা বিকাশ সাধন হৈছে ?

.....

প্রশ্ন নং ৫ ঃ খালি ঠাই পূৰণ কৰক—

(ক) অসমীয়া লিপিৰ ক্রমবিকাশৰ ধাৰাটিক প্রধানতঃ.....ভাগত ভাগ কৰা হৈছে।

(খ) ..... চনত নগাজৰী খনিকৰ গাঁৱৰ লিপিখনি উদ্ধাৰ হয়।

১.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- মানুহে উচ্চাৰণ কৰা ধ্বনিসমূহক যি প্রতীক-চিহ্ন অথবা ৰেখাচিত্রৰ সহায়ত ৰূপ দিয়া হয় তাৰ নামেই লিপি। খ্রীঃপূঃ ছ-হাজাৰ বছৰমানত লিপিৰ প্রাৰম্ভিক বিকাশ হোৱা বুলি অনুমান কৰা হৈছে। প্রাচীন ভাৰতীয় লিপিমালাই প্রধানতঃ খৰোষ্ঠী আৰু ব্রাহ্মী এই দুই শাখাৰ মাজেৰে বিকাশ লাভ কৰিছিল।

- পূব ভাৰতৰ এটা স্বতন্তৰীয়া লিপি হ'ল অসমীয়া লিপি। ব্ৰাহ্মী লিপিৰ পৰাই এই লিপিয়ে বিকাশ লাভ কৰিছে বুলি কোৱা হয়। অসমত খ্ৰীষ্টীয় চতুৰ্থ-পঞ্চম শতিকাৰ পৰাই লিপিৰ নিদৰ্শন পোৱা গৈছে।
- খ্ৰীষ্টীয় পঞ্চম শতিকাৰপৰা আৰম্ভ কৰি পৰৱৰ্তী কালত পোৱা বিভিন্ন শিলালেখ আৰু তামৰ ফলিৰ লিপিৰ অধ্যয়নে এই কথা স্পষ্টভাৱে দেখুৱাই দিয়ে যে অসমীয়া লিপি অসমৰ শিলালেখ আৰু তামৰ ফলিবোৰত ব্যৱহৃত লিপিৰ বিকাশপ্ৰাপ্ত এটা ৰূপ। অসমীয়া লিপিৰ ক্ৰমবিকাশৰ ধাৰাটোক কেনেদৰে বিভাজিত কৰিব পাৰি সেই বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰাৰ লগতে ইয়াৰে প্ৰথমটো ভাগ পুৰণি অসমীয়া লিপি বা কামৰূপী লিপি সম্পৰ্কে অধ্যায়টিত বহলাই আলোচনা কৰা হ'ল।

১.৮ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া আৰু বাংলা গ্ৰন্থ ঃ

১) কটকী, সৰ্বেশ্বৰ (১৯৭৯); *অসমীয়া প্ৰাচীন লিপি;* গুৱাহাটী ঃ মণি-মাণিক প্ৰকাশন।

২) গোস্বামী, উপেন্দ্ৰনাথ (১৯৮৭); *অসমীয়া লিপি;* গুৱাহাটী ঃ অসম প্ৰকাশন পৰিষদ।

৩) চৌধুৰী, সোণাৰাম (১৯৩১); *অসম সাহিত্য সভাৰ বুৰঞ্জী শাখাৰ সভাপতিৰ অভিভাষণ;* শিৱসাগৰ ঃ অসম সাহিত্য সভা।

৪) দাস, নাৰায়ণ (১৯৯৭); *বিশ্বলিপিৰ ভূমিকা;* গুৱাহাটী ঃ ডেকো পাবলিকেচনচ্।

৫) নেওগ, মহেশ্বৰ (১৯৭৪); *প্ৰাচ্য- শাসনাৱলী;* গুৱাহাটী ঃ অসম প্ৰকাশন পৰিষদ।

৬) নেওগ, মহেশ্বৰ (১৯৮৭); *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা;* গুৱাহাটী ঃ চন্দ্ৰ প্ৰকাশ।

৭) নেওগ, ডিম্বেশ্বৰ (১৯৫৭); *অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস;* গুৱাহাটী ঃ শুৱনি প্ৰকাশ।

৮) ভট্টাচাৰ্য্য, পদ্মনাভ (১৯৩১); *কামৰূপ শাসনাৱলী;* ৰংপুৰ ঃ ৰংপুৰ সাহিত্য পৰিষদ।

৯) ভট্টাচাৰ্য্য, সতীশ চন্দ্ৰ (২০১৩); *অসমীয়া লিপিতত্ত্ব অধ্যয়ন;* গুৱাহাটী ঃ চন্দ্ৰ প্ৰকাশ।

১০) শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰ নাথ (১৯৮৭); *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত;* গুৱাহাটী ঃ সীমাৰ প্ৰকাশ।

১১) হাজৰিকা, বিশ্বেশ্বৰ (২০০৩); "অসমীয়া লিপিৰ বুৰঞ্জীৰ চমু আভাস"; ব্ৰহ্ম, শোভাৰ মুখ্য সম্পাঃত প্ৰকাশিত *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (প্ৰথম খণ্ড)* (পৃ.২১০-২২৫); গুৱাহাটী ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থা।

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

১২)Bora, M (1981). *The Evolution of Assamese Script: Bagmibar Nilmoni Phukan Lectures.* Jorhat: Asam Sahitya Sabha.

১৩)Choudhury. P.C. (1966). *The History of Civilisation of the people of Assam to the Twelfth Century AD*. Gauhati: Deptt. of Historical and Antiquarian Studies in Assam.

১৪) Choudhury, P.C. (1961). *A Catalogue of Sanskrit Manuscripts at the DHAS.* Gauhati: Dept. of Historical and Antiquarian Studies in Assam.

১৫)Goswami. H. C. (1930). *Descriptive Catalogue of Assamese Manuscripts.* Calcutta: University of Calcutta.

১৬)Neog, D, (1964). *Growth of the Asamiya Language Development of the Asamiya Script Pre-Historic and Historic Asam*. Guwahati: Xuwani Prakash.

১৭)Neog, M (1981). *Tradition and Style*. Jorhat: Asam Sahitya Sabha.

১৮)Sharma M. M. (1978). *Inscriptions of Ancient Assam*. Guwahati: Gauhati University.

১৯)Verma, T. P. (1976). *Development of Script in Ancient Kamarupa.* Jorhat: Asam Sahitya Sabha."

১.৯ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) শুদ্ধ খ) অশুদ্ধ গ) অশুদ্ধ ঘ) অশুদ্ধ ঙ) শুদ্ধ

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) প্ৰতীক চিহ্ন বা ৰেখা চিহ্ন খ) ৬ টা গ) খ্ৰীঃ পূঃ পঞ্চম শতিকা ঘ) গুপ্ত লিপিৰ পৰা

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ সৰ্বেশ্বৰ কটকী।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ গুপ্তকালীন ব্ৰাহ্মী লিপিৰ উত্তৰ ভাৰতীয় পূৰ্বী শাখাৰ পৰা।

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) তিনিটা খ) ১৯৭২

১.১০ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ ঃ তলত দিয়া প্ৰশ্নসমূহৰ উত্তৰ লিখক—

ক) খৰোষ্ঠী লিপিয়ে কেতিয়া বিকাশ লাভ কৰে?

খ) আধুনিক অসমীয়া লিপিৰ কাল কেতিয়া আৰম্ভ হয়?

খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ চমুটোকা লিখক —

(ক) ব্ৰাহ্মী লিপি (খ) খৰোষ্ঠী লিপি

(গ) কুটিল লিপি

গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ অসমীয়া লিপিৰ উৎপত্তি আৰু ক্ৰমবিকাশ সম্পৰ্কে এটি আলোচনা প্ৰস্তুত কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ অসমীয়া লিপিৰ যুগ বিভাজন কিদৰে কৰা হৈছে? প্ৰতিটো ভাগৰে বৈশিষ্ট্যসমূহ উল্লেখ কৰক।

*** ***** ***

অধ্যায় ২ ঃ অসমীয়া লিপি আৰু শাসন অধ্যয়ন — ২

অধ্যায় গাঁথনি

২.১ উদ্দেশ্য

২.২ পৰিচয়

২.৩ মধ্যযুগীয় অসমীয়া লিপি

২.৪ আধুনিক অসমীয়া লিপি

২.৪.১ ঊনবিংশ শতিকাৰ আদিছোৱাৰ পৰা একবিংশ শতিকাৰ প্ৰথম দশকলৈকে

২.৪.২ কম্পিউটাৰ তথা ইণ্টাৰনেটত অসমীয়া লিপি

২.৫ কানাই বৰশীবোৱা শিলৰ তুৰুষ্ক-ক্ষয়ৰ ফলি

২.৬ চামধৰা গড়ৰ ৰণজয়ৰ শিলালিপি

২.৭ লেখন সামগ্ৰী

২.৮ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

২.৯ অধিক জানিবলৈ

২.১০ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

২.১১ আৰ্হি প্ৰশ্ন

২.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- মধ্যযুগীয় আৰু আধুনিক অসমীয়া লিপিৰ বৈশিষ্ট্য আলোচনা কৰিব পাৰিব
- কানাই বৰশীবোৱা শিলৰ তুৰুষ্ক ক্ষয়ৰ ফলি আৰু চামধৰা গড়ৰ ৰণজয়ৰ শিলালিপিৰ বিশেষত্ব নিৰূপণ কৰি ব্যাখ্যা আগবঢ়াব পাৰিব
- অসমীয়া লিপিৰ লেখন সামগ্ৰীৰ লগত পৰিচিত হ'ব।

২.২ পৰিচয়

ইয়াৰ আগৰ অধ্যায়টোত আপুনি লিপি কাক বোলে, ইয়াৰ সৃষ্টি আৰু বিকাশ কেনেদৰে হ'ল, প্ৰাচীন ভাৰতীয় লিপি, অসমীয়া লিপিৰ বিকাশ সম্পৰ্কে কিছু কথা অধ্যয়ন কৰিলে। লগতে পুৰণি অসমীয়া লিপিৰ বিশেষত্ব সম্পৰ্কেও অৱগত হ'ল। এইটো আধ্যায়ত মধ্যযুগীয় অসমীয়া লিপি আৰু আধুনিক অসমীয়া লিপি সম্পৰ্কে অধ্যয়ন কৰিব।

অসমীয়া লিপিৰ অধ্যয়ন প্ৰসঙ্গত লিপিৰ ***লেখন সামগ্ৰীৰ*** বিষয়েও জানিবলগীয়া হয়। সেয়ে এই অধ্যায়ত পুৰণি অসমীয়া লিপিৰ লেখন সামগ্ৰীৰ বিষয়েও কিছু কথা সন্নিৱিষ্ট কৰা

লেখন সামগ্ৰী ঃ যিবোৰ বস্তুৰ ওপৰত লিপি খোদাই কৰা হয় আৰু লিপি খোদাই কৰিবলৈ যিবোৰ বস্তু ব্যৱহাৰ কৰা হয় সেইবোৰেই লেখন সামগ্ৰী।

হৈছে। তদুপৰি আপোনাৰ পাঠ্যবিষয়ৰ অন্তর্ভুক্ত 'কানাই বৰশীবোৱা শিলৰ তুৰুষ্ক-ক্ষয়ৰ ফলি' আৰু 'চামধৰা গড়ৰ ৰণজয়ৰ শিলালিপি' নামৰ দুখন শিলালিপিৰ বিষয়ে এই অধ্যায়ত বিশেষভাৱে আলোচনা কৰা হৈছে। এই আলোচনা অধ্যয়নৰ অন্তত আপুনি নির্দিষ্ট লিপি দুখনৰ বৈশিষ্ট্যৰ বিষয়ে অৱগত হ'ব। অধ্যায়টি পঢ়ি উঠি আপুনি অসমীয়া লিপিৰ ইতিহাসৰ সম্যক পৰিচয় লাভ কৰিব।

২.৩ মধ্যযুগীয় অসমীয়া লিপি

খ্ৰীষ্টীয় ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ পৰা ছপা ৰূপত অসমীয়া লিপিয়ে ভূমুকি মৰাৰ আগলৈকে, অর্থাৎ *ধৰ্ম্মপুস্তক* প্ৰকাশ পোৱাৰ আগলৈকে যিখিনি নিদর্শন পোৱা যায় সেইখিনিকে মধ্যযুগীয় অসমীয়া লিপি হিচাপে নির্ধাৰণ কৰা হৈছে। প্ৰথম অসমীয়া ছপা পুথিখন ১৮১৩ চনত প্ৰকাশ হৈছিল বুলি কোৱা হয় যদিও এই সম্পর্কে কিছু তথ্য এতিয়াও বিশ্লেষণ হোৱাৰ প্ৰয়োজনীয়তা আছে। পৰৱর্তী শাখাটোত এই বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ব। মধ্যযুগীয় অসমীয়া লিপি সম্পর্কে অধ্যয়ন কৰিবলৈ হ'লে মূলতঃ দুই ধৰণৰ লিপিৰ কথা বিবেচনা কৰিবলগীয়া হয়— বিভিন্ন মাধ্যমত উৎকীর্ণ কৰা আৰু হস্তলিখিত পুস্তকত লাভ কৰা লিপি।

কানাই বৰশীবোৱা শিলালিপিৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ঊনবিংশ শতিকালৈকে অসমীয়া লিপি উৎকীর্ণ বহু শিলালেখ, তাম্ৰশাসন, মুদ্ৰা, মাটি আৰু ধাতুৰ মোহৰ, বৰটোপ, কামনা, ৰূপৰ জাপি, ইটা, শৰাই, চূনৰ টেমি, কাঁহী, মন্দিৰ-দেৱালয় আদিত থকা পৌৰাণিক সামগ্ৰী, কাঠৰ ফলক আদি উদ্ধাৰ হৈছে। এই সকলোবোৰ তথ্য বিভিন্নজন লিপি বিশাৰদে তেওঁলোকৰ গ্ৰন্থসমূহত লিপিবদ্ধ কৰিছে। এইসকলোৰে মাজত অসমীয়া লিপিৰ এক ক্ৰমবিকশিত ৰূপ সংৰক্ষিত হৈছে। এইবোৰৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য হ'ল— চতুর্দশ শতিকাৰ পুৰুষোত্তমৰ ৰাউতকুছি তাম্ৰশাসন, গছতল স্তম্ভলিপি, হেলেম চাহ বাগিছাৰ তাম্ৰশাসন; পঞ্চদশ শতিকাৰ ৰজা মাধৱদেৱৰ নীলাচল তাম্ৰশাসন, ষোড়শ শতিকাৰ নীলাচলৰ কামাখ্যা মন্দিৰৰ শিলৰ ফলি, সপ্তদশ শতিকাৰ চামধৰা গড়ৰ ৰণজয়ৰ শিলালিপি, কমতাপুৰৰ কামতেশ্বৰী মন্দিৰৰ শিলালেখ; অষ্টদশ শতিকাৰ ৰুদ্ৰসিংহৰ লেপেটকটা তামৰ ফলি, পৰিহৰেশ্বৰ দেৱালয়ৰ তাম্ৰশাসন, গৌৰীনাথ সিংহৰ চমুৱা নিযুক্তিৰ তামৰ ফলি; ঊনবিংশ শতিকাৰ পশ্চিমপাৰ পৰগণাৰ ব্ৰহ্মত্ৰৰ তামৰ ফলি আদি। এইবোৰৰ ভিতৰত হেলেম চাহ বাগিছাৰ তাম্ৰশাসনত পেটকটা 'ৰ' ৰূপ স্পষ্টভাৱে পোৱা গৈছে, ঠিক সেইদৰে নীলাচলৰ কামাখ্যা মন্দিৰৰ শিলৰ ফলিত 'ৱ' স্পষ্টৰূপত দেখা দিছে বুলি সতীশ চন্দ্ৰ ভট্টাচার্য্য মত পোষণ কৰিছে। মাধৱদেৱৰ নীলাচল তাম্ৰশাসনত 'ড়' আখৰটো প্ৰথমে প্ৰয়োগ হোৱা দেখা যায়। এইবোৰেই আছিল কোনো পৃষ্ঠত উৎকীর্ণ কৰা অসমীয়া লিপিৰ নমুনা। প্ৰসংগক্ৰমে উল্লেখযোগ্য যে এই সময়ত "কলমা আখৰ" নামেৰেও এবিধ লিপি নামনি অসমত প্ৰচলন থকাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়, বিল্বেশ্বৰ দেৱালয়ৰ দুর্গা পূজাৰ বিধিখন এইবিধ লিপিত ৰচিত বুলি লিপি বিশেষজ্ঞসকলে মত পোষণ কৰে বুলি সতীশ চন্দ্ৰ ভট্টাচার্য্যই উল্লেখ কৰি গৈছে।

মধ্যযুগৰ আৰম্ভণিৰ সময়ছোৱাত, অর্থাৎ কানাই বৰশীবোৱা শিলালিপিত উল্লেখ থকা

মহম্মদ-ই-বখতিয়াৰ সময়ৰ পৰাই মোগলসকল অসমত প্ৰৱেশ কৰে। সেই সময়তেই আহোমসকলেও অসমত নিজ ৰাজ্য স্থাপন কৰে। তদুপৰি চতুৰ্দশ শতিকাৰ শেষৰ পৰা পঞ্চদশ শতিকালৈ ভিন ভিন সময়ত অসমত প্ৰৱেশ কৰে ব্ৰাহ্মণ পণ্ডিতসকলে। তদানীন্তন সময়ত বৰ্তমান অসমৰ বিভিন্ন ঠাইত বিভিন্ন ৰাজবংশইও ৰাজত্ব কৰি আছিল। মোগলসকলে ব্যৱহাৰ কৰা ফাৰ্ছী লিপি, আহোমসকলে ব্যৱহাৰ কৰা টাই লিপি আৰু ব্ৰাহ্মণসকলে ব্যৱহাৰ কৰা দেৱনাগৰী লিপিয়েও এই সময়ছোৱাতে অসমীয়া লিপিৰ লগত সংমিশ্ৰিত হয় বা সমন্বয় সাধন হয়। সেইবাবেই নাৰায়ণ দাসে মন্তব্য আগবঢ়াইছে- "বিভিন্ন ৰাজবংশ আৰু লিপিৰ সমন্বয়ত পৰিস্ফুট পুৰণি অসমীয়া লিপিৰ এই কালছোৱাক 'সাংস্কৃতিক সমন্বয়ৰ কাল' (Period of Cultural Compromisation) বুলিব পাৰি।"

ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ আদিভাগৰ পৰা পঞ্চদশ শতিকাৰ প্ৰায় শেষলৈকে— এই সময়ছোৱা অসমীয়া লিপিৰ বুৰঞ্জীত বৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ সময় বুলি বিশ্বেশ্বৰ হাজৰিকাইও মত পোষণ কৰে। ইয়াৰ কাৰণ হিচাপে তেওঁ তিনিটা কথা উল্লেখ কৰিছে। যথা—

- প্ৰথমটো কাৰণ, এই সময়ছোৱাত প্ৰাক্-শংকৰদেৱকালীন কবিসকলে অসমীয়া সাহিত্য ৰচনা কৰিবলৈ লৈছিল,
- দ্বিতীয়তে নব্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষা ৰূপে অসমীয়া ভাষাই বিকাশ হোৱাৰ পাচত এই লিপিত অসমীয়া ভাষা লিপিবদ্ধ কৰা হৈছিল (ইয়াৰ আগলৈকে বেছিভাগ লিখনি অসমীয়া লিপিত সংস্কৃত ভাষা লিখা হৈছিল), আৰু
- তৃতীয়তে, লিখাৰ সঁজুলি হিচাপে কলমৰ ব্যাপক প্ৰচলন।

প্ৰাচীন কামৰূপত প্ৰায় সপ্তম শতিকাৰ পৰাই কলম ব্যৱহাৰ কৰি সাঁচিপাততে লিখাৰ নিদৰ্শন আছিল যদিও সেয়া ব্যাপক নাছিল। এই প্ৰসংগত বাণভট্টই *হৰ্ষচৰিত*ত উল্লেখ কৰিছে যে ভাস্কৰবৰ্মা (৫৯৪-৬৫০ খ্ৰীঃ)ই হৰ্ষবৰ্ধনলৈ পঠিওৱা উপহাৰৰ মাজত সাঁচিপাততে লিখা কেইবাখনো সুভাষিতাৰ পুথি আছিল। ঠিক সেইদৰে তালপাততে লিখা চৰ্যাপদৰ আখৰসমূহো পুৰণি অসমীয়া লিপিৰ প্ৰতিনিধি তথা সেয়া যে কলমেৰে লিখা হৈছিল সেয়া ধাৰণা কৰিব পাৰি। কলমেৰে লিখা অসমত পোৱা পুথিৰ ভিতৰত *শ্ৰীমদ্ভাগৱত গীতাৰ সুবোধিনী টীকা*ৰ নাম উল্লেখ কৰিব পাৰি। ১২৭১ শকত এই অনুলিপি সাঁচিপাততে প্ৰস্তুত কৰিছিল বিষ্ণুদত্ত দ্বিজে। অৱশ্যে ইয়াৰ অ, আ, উ, ক, গ, ঘ, ণ, ড, থ, দ, ন, ব, ম, য়, ল, শ, ষ আৰু বহুকেইটা যুক্তাক্ষৰত দেৱনাগৰী লিপিৰ প্ৰভাৱ প্ৰতাপ চন্দ্ৰ চৌধুৰীয়ে লক্ষ্য কৰিছিল বুলি *A Catalogue of Sanskrit Manuscripts at the DHAS* নামৰ গ্ৰন্থখনৰ পাতনিত উল্লেখ কৰিছে।

পঞ্চদশ শতিকাৰ পৰা ঊনবিংশ শতিকালৈকে অসমত তুলাপাত, সাঁচিপাত আৰু কাপোৰত লিখা অসংখ্য পুথি উদ্ধাৰ হৈছে। বিশেষকৈ ৰজাঘৰীয়া পৃষ্ঠপোষকতা, সম্ভ্ৰান্ত লোকৰ পৃষ্ঠপোষকতা, সত্ৰানুষ্ঠান কেন্দ্ৰিক সাহিত্য চৰ্চা, সংস্কৃত টোলসমূহৰ সাহিত্য চৰ্চাৰ মাজেদিয়াই ৰচিত এই পুথিসমূহৰ জৰিয়তেও অসমীয়া লিপি বিকশিত হয়। তদানীন্তন সময়ছোৱাত টাই বা আহোম লিপিৰ লগতে ফাৰ্ছী আৰু আৰবী লিপিও অসমত প্ৰচলন আছিল। আহোম লিপিক

অশমাক্ষৰ বা আশামাক্ষৰ বা আচামাক্ষৰ বা আসামাক্ষৰ বুলিও কোৱা দেখা যায়। আনহাতে এই লিপিসমূহৰ পৰা অসমীয়া লিপি যে পৃথক সেই কথা বুজাবলৈ অসমীয়া লিপিক (হাতেলিখা পুথিৰ আখৰক) "হেন্দুৱান" বা "হিন্দুঅক্ষৰ" বুলি নামকৰণ কৰাৰ কথা মহেশ্বৰ নেওগে উল্লেখ কৰি গৈছে। মধ্যযুগীয় অসমীয়া হাতেলিখা পুথিসমূহৰ বিশ্লেষণ কৰিলে তাৰ মাজতে অসমীয়া লিপি শৈলীৰ ভিন্নতা লক্ষ্য কৰা যায়। এই বিষয়ে পোনপ্রথমে আলোচনাত প্রবৃত হোৱা দেখা যায় হেমচন্দ্র গোস্বামীক।

হেমচন্দ্র গোস্বামীয়ে ১৯১২ চনত তদানীন্তন সময়ৰ অসমৰ মুখ্য আয়ুক্ত চাৰ আর্চডেল আর্লৰ নির্দেশত অসমৰ বহু পুৰণি পুথি সংগ্রহ কৰে আৰু ১৯১৪ চনত সেই পুথিসমূহৰ এখন তালিকা তথা বিৱৰণ লিপিবদ্ধ কৰি শেষ কৰে। কিন্তু পুথিখন প্রকাশৰ পূর্বে ১৯২৮ চনত তেওঁ ইহলীলা সম্বৰণ কৰে। পৰৱর্তী সময়ত তদানীন্তন কালৰ অসম চৰকাৰৰ ইতিহাস আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰ হৈ কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ে *Descriptive Catalogue of Assamese Manuscripts* (1930) (Reg. 168B.-March, 1930A) নামেৰে এই পুথিখন প্রকাশ কৰে। সূর্য্য কুমাৰ ভএগাই সেই সময়ত অবৈতনিকভাৱে বিভাগটোৰ সহকাৰী সঞ্চালক পদত আছিল আৰু তেওঁ পুথিখনৰ "পাতনি" আৰু "A Note on Assamese Manuscript" শীর্ষক এটা লেখাও অন্তর্ভুক্ত কৰিছে। পুথিখনত প্রায় ২৩৩খন পুৰণি পুথিৰ (অসমীয়া ১৫৬ আৰু সংস্কৃত ৭৭, অৱশ্যে সংস্কৃত ভাষাত লিখা পুথিসমূহৰ ভাষা অসমীয়া) সবিশেষ সন্নিৱিষ্ট কৰিছে। "নির্ঘণ্ট"ত তেওঁ ৬৫খন পুথিৰ আখৰৰ শৈলী নিৰূপণ কৰিছে এনেদৰে- আহোম — ২, বামুণীয়া — ১৩, গড়গএগ — ৩৭, কায়থেলী — ৭, লহকৰী — ৫ আৰু হৰিদেৱী — ১। অৱশ্যে এই সংখ্যাত কিছু গড়মিল আছে। মন কৰিবলগীয়া যে ইয়াত গোস্বামীয়ে "হৰিদেৱী" নামৰ অসমীয়া লিপিৰ শৈলী এটাৰ কথাও কৈছে। নির্ঘণ্টতে উল্লেখ কৰা মতে এই পুথিখন কিতাপখনৰ ক্রমিক নং ৭৬ত তথ্যভুক্ত হৈছে আৰু সেইখন হ'ল হৰিদেৱৰ শিষ্য তথা হৰি মিশ্রৰ পুত্র ভাগৱত আচার্যই লিখা "কথা সূত্র"। কিন্তু গোস্বামীৰ কিতাপখনত ৯০-৯১ পৃষ্ঠাত সংকলিত হোৱা পুথিখনৰ আলোচনাত "হৰিদেৱী" শৈলীটোৰ কথা উল্লেখ নাই। ঠিক সেইদৰে কায়থেলী আৰু লহকৰী শৈলী দুটা যে সমপর্যায়ৰ সেই কথাও তেওঁ উল্লেখ কৰি থৈ গৈছে। এই সম্পর্কে সূর্য্যখড়ী দৈৱজ্ঞৰ *দৱং ৰাজবংশাৱলী* পুথিখনৰ বিষয়ে আলোচনা কৰাৰ প্রসংগত তেওঁ লিখি থৈ গৈছে— "The language of the puthi is metrical Assamese… …The puthi is written in Kaithali cheracters which is known also as "Lahkari" Cheracter. The writtings can hardly be regarded as the best specimens of "Lahkari" cheracters as seen in different part of Assam." (p.179)

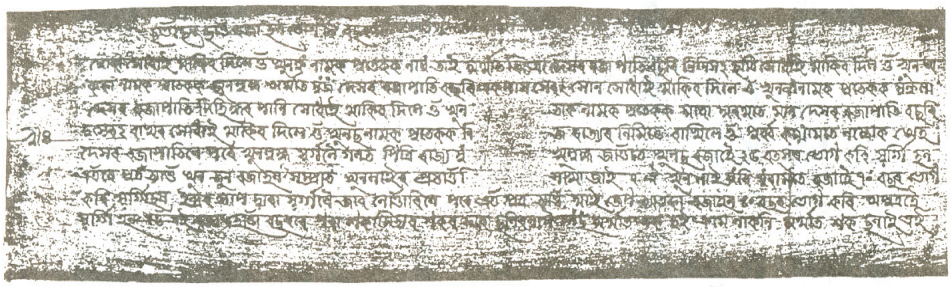
এই পুথিখনৰ "A .Note on Assamese Manuscript" অংশটোত সূর্য্য কুমাৰ ভূএগাইও স্পষ্টভাৱে কৈছে যে, — "There are several schools of Assamese script, viz., Gargaiyan, Bamunia, Lahkari and Kaithali, but their distinctions have not been closely studies, and they have a tendency now to merge into one

another, thus, more or less, producing a common script, which has further been accelerated by the uniformity of the printing press.'' (p. xviii)

প্রসংগক্রমে উল্লেখযোগ্য যে, এই কথাখিনি সতীশ চন্দ্র ভট্টাচর্য্যৰ *অসমীয়া লিপিতত্ত্ব অধ্যয়ন* পুথিখনতো সংকলিত কৰি লিখকে মত পোষণ কৰিছে যে — "কায়থেলী আৰু লহকৰীৰ মাজত পোৱা এনে সামান্য প্রভেদৰ প্রতি লক্ষ্য ৰাখি হাতে লেখা পুথিৰ লিপিক গড়গঞা, বামুণীয়া আৰু কায়থেলীত বিভক্ত কৰাটো যুক্তিযুক্ত। বিশেষকৈ আলোচকসকলৰ মাজতো দুয়োটা নামৰ ভিতৰত 'কায়থেলী' নামটো অধিক সমাদৃত হোৱা দেখা গৈছে।" এই তিনিওটা লিখন শৈলীৰ কিছুমান বিশেষ বৈশিষ্ট্য পৰিলক্ষিত হয়, তলত সেয়া আলোচনা কৰা হ'ল।

- **গড়গঞা শৈলীৰ লিপি :** গড়গঞা শৈলীৰ লিপি নামকৰণটো ভৌগোলিক। আহোম স্বর্গদেউসকলৰ ৰাজধানী গড়গাঁৱক কেন্দ্র কৰি বিকশিত হোৱা বাবেই এই লিখন শৈলীটোৰ নাম গড়গঞা হৈছে। সত্যেন্দ্রনাথ শর্মাদেৱে স্পষ্টভাৱে কৈছে— "আহোম ৰাজধানীক কেন্দ্র কৰি উজনিত এই লিপিভংগীৰ প্রচলন হয় কাৰণেই ইয়াৰ নামকৰণ হয় গড়গঞা।" মহেশ্বৰ নেওগে সর্বেশ্বৰ কটকীৰ *অসমীয়া প্রাচীন লিপি*ৰ দ্বিতীয় তাঙৰণৰ পাতনিত গড়গঞা শৈলীৰ লিপিৰ গঢ় বৰ সৰল আৰু নিৰলংকাৰ বুলি উল্লেখ কৰি গৈছে। ঠিক সেইদৰে লীলা গগৈয়ে *সাহিত্য-সংস্কৃতি-বুৰঞ্জী* (১৯৭২) গ্রন্থত উল্লেখ কৰি গৈছে যে— "ৰজাই 'লেখাৰু' নামে এটা খেলক লিপিকাৰক হিচাপে নিযুক্তি দিয়াত আৰু এনে লেখাৰুয়ে পুথিবোৰ লিখা বাবে আখৰবোৰ ধুনিয়া আৰু একে গঢ়ৰ। কেইটামান সংযুক্তাক্ষৰ, ঠ, ন, ল আদি কেইটামান বর্ণৰ বাহিৰে বাকীবোৰ অসমীয়া বর্ণৰ গঢ় আধুনিক লিপিৰ আৰ্হিৰ লগত মিলে।"

চিত্র ২.১ ঃ গড়গঞা লিপিৰ নিদর্শন (বুৰঞ্জীৰ পৰা লোৱা)

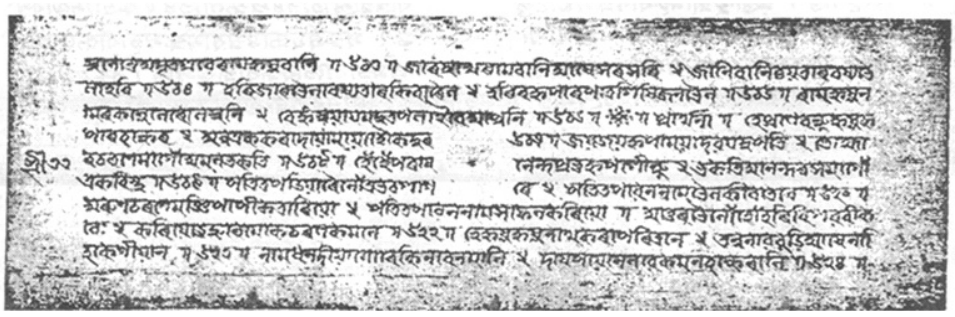
উৎস ঃ *অসমীয়া প্রাচীন লিপি*, সর্বেশ্বৰ কটকী

আহোম স্বর্গদেউসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত সৃষ্ট বুৰঞ্জীসমূহ প্রথমতে আহোম ভাষা আৰু টাই লিপিত লিখা হৈছিল। পৰৱর্তী সময়ত বুৰঞ্জীসমূহো অসমীয়া ভাষা আৰু লিপিত লিখিবলৈ ল'লে। অৱশ্যে মন কৰিবলগীয়া যে গড়গঞা শৈলীৰ লিপিৰে যে কেৱল বুৰঞ্জীয়েই লিখা হৈছিল তেনে নহয়। ইয়াৰ প্রমাণ হেমচন্দ্র গোস্বামীৰ কিতাপখনতে বিদ্যমান। তাতে সংকলিত হোৱা বহু কেইখন কাব্য-মহাকাব্য গড়গঞা শৈলীত লিখা হৈছিল বুলি তেওঁ উল্লেখ কৰি গৈছে। আনহাতে পাছৰ কালত বহুতো বুৰঞ্জী আহোম ভাষাৰপৰা অসমীয়ালৈ অনুবাদ বা ভাষান্তৰ কৰা হৈছিল। এনে কৰাৰ ফলত আহোম ভাষা আৰু লিপিৰ প্রভাৰ লেখক অথবা

লিপিকাৰৰ ওপৰত পৰাটো স্বাভাৱিক। মহেন্দ্ৰ বৰাইও গড়গঞা শৈলীত লিখা 'ণ' লিপিত টাই লিপিৰ প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰিছে আৰু এই লিপিৰ গঢ় স্পষ্ট আৰু সৰল কিন্তু শব্দগোটৰ বিভাজন দেখা নাযায় বুলি মন্তব্য আগবঢ়াইছে। এই আলোচনাৰ পৰা ধাৰণা কৰিব পাৰি যে — টাই লিপিৰ প্ৰভাৱপুষ্ট নিৰলংকাৰ গোট গোট লিপিয়ে "গড়গঞা"। এই শৈলীটোৰ অ, আ, ই, ঈ প্ৰায় আধুনিক গঢ়ৰ আৰু আখৰৰ কোণ আৰু বক্ৰৰেখা স্পষ্টৰূপে পৰিচিহ্নিত।

- **কাইথেলী শৈলীৰ লিপি :** ভাৰতবৰ্ষত অতীজৰে পৰা কায়স্থসকল লেখন কৰ্মৰ সৈতে সংযুক্ত হৈ থকাৰ বহুত তথ্য পোৱা যায়। অসমতো কায়স্থসকলে পুথি ৰচনা, নকল তথা হিচাপ-পত্ৰ ৰাখিবৰ কাৰণে অসমীয়া লিপি ব্যৱহাৰ কৰি এক পৃথক শৈলীৰ সৃষ্টি কৰিছিল। এই শৈলীটোৰ নামেই কাইথেলী শৈলীৰ অসমীয়া লিপি। মন কৰিবলগীয়া যে এই নামকৰণটো এক বিশেষ সম্প্ৰদায়ক ভিত্তি কৰিহে সৃষ্টি হৈছে, গড়গঞা শৈলীৰ দৰে ভৌগোলিক নামকৰণ নহয়। হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে তেওঁৰ পুথিখনত উল্লেখ থকা হাতেলিখা পুথিসমূহৰ *হস্তীবিদ্যাৰ্ণৱ, দৰং ৰাজবংশাৱলী, গুণমালা,* ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ *শংকৰ চৰিত (৩য় ভাগ), দাতা কৰ্ণ* আদি কাইথেলী শৈলীত লিখা। ইয়াৰ উপৰি এই শৈলীত লিখা কেইখনমান পুথি হ'ল— *ধৰ্মপুৰাণ, শঙ্খচূড় বধ, ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত পুৰাণ, কিতাবৎ মঞ্জৰী* আদি। কেতিয়াবা কেতিয়াবা পুথি নকলকাৰে বামুণীয়া শৈলীৰ লিপিৰ সংমিশ্ৰণ ঘটোৱাও দেখা যায়। এই শৈলীৰ আখৰৰ কিছু বিশেষ বৈশিষ্ট্য দেখিবলৈ পোৱা যায়। পণ্ডিতসকলে কোৱা এই বৈশিষ্ট্যসমূহ এনেধৰণৰ —
  - ➢ পাকৰ সংখ্যা অলপ বেছি হ'লেও এইবিধ আখৰ মুকুতা যেন ফটফটীয়া।
  - ➢ কাইথেলী অংকৰ যাদুকৰ দণ্ডীৰাম দত্তৰ মতে- এই লিপিত লিখা শাৰীবোৰ সমান সমান। আখৰবোৰ দীঘল-চুটি হ'ব নোৱাৰে আৰু শাৰী বৰ ঘনো নহয়-পাতলো নহয়।
  - ➢ এই লিপিভংগীত আখৰৰ ওপৰৰ টিকনিডাল (উ, ট, ঠ ইত্যাদিত) আৰু তলৰ ৰেখা বা ডাঁৰডালত সোঁফালৰ লম্ব ডাঁৰডালত সংলগ্ন হৈ আলংকাৰিকভাৱে বহুখিনি বঢ়াই টানি নিয়া দেখা যায়।
  - ➢ আখৰৰ কোণবোৰ স্পষ্ট। শব্দবোৰ সাধাৰণতে (ব্যতিক্ৰম নোহোৱা নহয়) একে লানিতে লিখি যোৱা, পৰিচ্ছন্নভাৱে পৃথক কৰি দেখুওৱা নহয়।

চিত্ৰ ২.২ ঃ কাইথেলী লিপি (*নামঘোষাৰপৰা লোৱা*)

উৎস ঃ *অসমীয়া প্ৰাচীন লিপি,* সৰ্বেশ্বৰ কটকী

- **বামুণীয়া শৈলীৰ লিপি :** এই লিপি শৈলীটোৰ নামকৰণেই বোধ জন্মায় যে ই মূলতঃ ব্ৰাহ্মণ সম্প্ৰদায়ৰ মাজত প্ৰচলিত লিপি শৈলী। সতীশ চন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্যৰ মতে "মধ্য যুগত অসমত বৰ্তি থকা প্ৰচুৰ সংখ্যক সংস্কৃত টোলক মধ্যমণি হিচাপে লৈ পুথি-পাঁজি ৰচনা আৰু নকল কৰাৰ যি ৰীতি প্ৰচলিত হৈছিল তাৰে পৰিণতিত বামুণীয়া লিপিৰ জন্ম হয়। গীতা-ভাগৱত প্ৰমুখ্যে ধৰ্ম-গ্ৰন্থ, নীতি-শাস্ত্ৰ, কাব্য, ব্যাকৰণ, জ্যোতিষ, বিবিধ পূজা-পাৰ্বণ তথা শ্ৰাদ্ধৰ বিধি আদি এই লিপিত ৰচিত হৈছিল।" উল্লেখযোগ্য যে সত্ৰসমূহত লিখা পুথিসমূহতো এই শৈলীটোৰ প্ৰয়োগ দেখা যায়। সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই কৈ গৈছে— "অ আ সাধাৰণতে দেৱনাগৰী গঢ়ৰ, দ আখৰো দেৱনাগৰীৰ কাষ চপা, ঠ-ৰ ওপৰৰ টিকনি ডাল সাধাৰণতে নাথাকে বা বৰ চুটি আৰু ভূমি ফালে টিকনি এডাল আগবাঢ়ি যায়। ক, গ, ট, প, হ আদিৰ আকাৰ যৎসামান্য পৃথক। কোণবোৰ কাইথেলীৰ দৰে তীক্ষ্ণ বা স্পষ্ট নহয়। ল-টো সাধাৰণতে শুৰডাল তললৈ নামি অহা ণ-ৰ দৰে।" এই বক্তব্যৰ পৰা এটা কথা স্পষ্টৰূপত জানিব পাৰি যে এই লিপি শৈলীত দেৱনাগৰী লিপিৰ প্ৰভাৱ বহু আছে আৰু লিপিৰ সমীক্ষকসকলেও এই কথা মানি লৈছে।

হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে তেওঁৰ পুথিখনত বামুণীয়া শৈলীত লিখা পুথিৰ ভিতৰত উল্লেখ কৰিছে— *অন্নপূৰ্ণাৰ পূজাবিধি*, শংকৰদেৱৰ *ভক্তি-ৰত্নাকৰৰ* নকল (১৮৮৩ চনত কৰা), *জ্যোতিষ মুক্তাৱলী, মনু সংহিতাৰ* নকল আদি। অসম চৰকাৰৰ "বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ"ত সংৰক্ষিত শ্ৰীধৰ স্বামীকৃত *শ্ৰীমদ্ভাগৱত গীতাৰ সুবোধিনী টীকা* পুথিখনৰ আখৰ বামুণীয়া শৈলীৰ। ঠিক সেইদৰে সেইদৰে ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অসমীয়া বিভাগৰ গ্ৰন্থাগাৰত সংৰক্ষিত (পুথি নং ১৭৬) *ভক্তি-ৰত্নাৱলীৰ* আখৰক মহেন্দ্ৰ বৰাই বামুণীয়া শৈলীৰ বুলি অভিহিত কৰিছে।

এই তিনিটা প্ৰকৃততে মধ্যযুগীয় অসমীয়া লিপিৰ তিনিটা শৈলীহে। সেই বাবেই সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই মত আগবঢ়াইছিল— "দৰাচলতে কায়থেলী, বামুণীয়া আৰু গড়গঞাৰ শ্ৰেণীভেদ উপৰুৱা। এই তিনিটাক স্বতন্ত্ৰ লিপি বুলি নকৈ অসমীয়া আখৰ বা লিপিৰ তিনিটা লিখনভংগীহে বুলি কোৱা অধিক সংগত।" পৰৱৰ্তী সময়ত এই তিনিওটা শৈলী সানমিহলি হৈছে। মূলতঃ নকলকাৰজন কোন ঠাইৰ সেই কথাই প্ৰাধান্য লাভ কৰে। নাৰায়ণ দাসে এই তিনিটা শৈলীৰ পৰিৱৰ্তে অসমীয়া লিপিক— ৰাজকীয় (ৰাজ পৃষ্ঠপোষকতাত লিখা পুথি, য'ত আখৰৰ গঢ় সুগঢ়ী আৰু অলংকৃত) আৰু ব্যক্তিগত (ব্যক্তিবিশেষৰ নিজস্ব লিখনি, যাৰ বাবে দ্ৰুত লেখনি চালনা আৰু অপৰিপক্কতাৰ বাবে অলংকাৰ বৰ্জিত হৈছে) বুলি ভাগ কৰি এই সময়ছোৱাক "চূড়ান্ত বিকাশৰ কাল" (Final Development) আৰু আনহাতে "প্ৰোজ্জ্বলকৰণৰ কাল" (Period of Crystallization) বুলি অভিহিত কৰিছে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ শুদ্ধ নে অশুদ্ধ নির্ণয় কৰক—

(ক) মধ্যযুগীয় অসমীয়া লিপিৰ প্রধান শৈলী তিনিটা।

(খ) 'গড়গঞা লিপি' নামকৰণটি সেই সময়ৰ আহোম ৰাজধানী গড়গাঁওক কেন্দ্র কৰি এই লিপি শৈলীটিয়ে বিকশিত হোৱা বাবে কৰা হৈছে।

(গ) বুৰঞ্জীসমূহ প্রথমতে টাই লিপিত লিখা হৈছিল।

(ঘ) কাইথেলী লিপিটো নামকৰণ কৰা হৈছে ভৌগোলিক কাৰকৰ বাবে।

(ঙ) বামুণীয়া লিপি অসমীয়া আৰু নাগেৰী লিপিৰ সংমিশ্রণত গঢ় লোৱা লিপি।

.....

.....

২.৪ আধুনিক অসমীয়া লিপি

মধ্যযুগীয় অসমীয়া লিপিৰ গড়গঞা, কাইথেলী আৰু বামুণীয়া এই উপবিভাগকেইটা সময়ৰ সোঁতত কেতিয়া সানমিহলি হৈ পৰিল কোৱা টান। কিন্তু শ্রীৰামপুৰত থকা মিছনেৰীসকলে অসমীয়া *বাইবেল*খন (*ধর্মপুস্তক*) ছপা কৰি উলিওৱাৰ লগে লগে মধ্যযুগীয় অসমীয়া লিপিৰ সময়সীমাৰ অৱসান ঘটে আৰু আধুনিক অসমীয়া লিপিৰ ধাৰা আৰম্ভ হয়। অসমীয়া লিপিৰ এই পর্যায়টো বর্তমানলৈকে বিস্তৃত। সেয়ে আলোচনাৰ সুবিধার্থে ইয়াক দুটা শাখাত ভাগ কৰি আলোচনা কৰিব পাৰি। তলত থোৱতে এই বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ল।

২.৪.১ ঊনবিংশ শতিকাৰ আদিছোৱাৰ পৰা একবিংশ শতিকাৰ প্রথম দশকলৈকে

মোৱামৰীয়া বিদ্রোহ, মানৰ আক্রমণ আদিয়ে অসম দেশ থানবান কৰি থকা শ্রীৰামপুৰৰ 'মিছনেৰী প্রেছ'ৰ পৰা প্রথমখন অসমীয়া ছপা পুথি প্রকাশ পায়। এই সময়লৈকে কিন্তু অসমত খ্রীষ্ট ধর্ম প্রচাৰ আৰু প্রসাৰৰ বিশেষ কোনো ধৰণৰ পদক্ষেপ আৰম্ভ হোৱা নাছিল। অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসকাৰসকলে বর্তমানলৈকে উক্ত প্রেছৰ পৰা প্রকাশিত *ধর্ম্মপুস্তক* পুথিখনকে প্রথম অসমীয়া ছপা পুথিৰ মর্যাদা প্রদান কৰি ১৮১৩ চনত প্রকাশ হৈছে বুলি মন্তব্য দি আহিছে। এই সময়সীমা সম্পর্কে এতিয়াও বিভিন্নজনে গৱেষণা কৰি আছে।

প্রকাশৰ চন যিয়েই নহওক, *ধর্ম্মপুস্তক* পুথিখন প্রকাশ হোৱাৰ লগে লগে আধুনিক অসমীয়া লিপিৰ পৰিক্রমা আৰম্ভ হয়। সেই সময়ত কিতাপ ছপাবলৈ আখৰ কাটি ল'বলগীয়া বা সাঁচ তৈয়াৰ কৰি ল'বলগীয়া হৈছিল। শ্রীৰামপুৰৰ 'মিছনেৰী প্রেছ'ৰ পৰা ইতিমধ্যে বাংলা ভাষাৰ লগতে আন কেইবাটাও ভাষাত বাইবেলখন অনূদিত হৈ

প্ৰকাশ হোৱাৰ লগতে বেলেগ বেলেগ দুই-এখন কিতাপো প্ৰকাশ কৰিছিল। প্ৰথম অৱস্থাত পঞ্চানন কৰ্মকাৰ নামৰ ব্যক্তিগৰাকীয়ে উইলিয়াম কেৰীৰ আখৰৰ হৰফ কাটি দিছিল। ১৮০৪ চনত তেওঁৰ দেহাৱসানৰ পাছত জোঁৱায়েক মনোহৰ কৰ্মকাৰে সেই দায়িত্বভাৰ গ্ৰহণ কৰে। মন কৰিবলগীয়া যে অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথমখন ছাপ পুথিৰ হৰফখিনি এই মনোহৰ কৰ্মকাৰেই নিৰ্মাণ কৰি উলিয়াইছিল। মিছনেৰীসকলে পোনপ্ৰথমে পূৰ্বে কাটি থোৱা বাংলা হৰফেৰেই অসমীয়া বাইবেলৰ ছপাৰ কাম আৰম্ভ কৰে। এই সম্পৰ্কে *The Report of the British and Foreign Bible Society with Extracts of Correspondence* নামেৰে ১৮১৩ চনত প্ৰকাশিত নৱমখন খতিয়ানত W. Carey, J. Marshman আৰু W. Ward য়ে স্বাক্ষৰ কৰা "Address from the Baptist Missionaries. Serampore, Aug. 31, 1812" শীৰ্ষক চিঠি প্ৰকাশ পাইছে। ইয়াতে উল্লেখ আছে যে—

> Within these two years, providence has furnished us with the means of beginning Translations in two other dialects of India, that of Asam and the Pushtoo or Affghan languages. The former has been carefully examined, and found to correspond with the Bangalee, both in the character and the words, but a difference in the inflections of the nouns and verbs renders the inhabitants of the two countries scarcely intelligible to each other. As it can be so easily done, therefore, without the expense of new types, we have determined to give the Asamese the Sacred Scriptures altogether in their own dialect.

ঠিক সেইদৰে *Tenth Memoir Respecting the Respecting the Translation of the Sacred Scriptures into the Oriental Languages by The Serampore Brethren (1834)* পুথিখনত উল্লেখ আছে এনেদৰে —

> The **Bengalee character** is now universally used throughout Assam. The New Testament printed by the missionaries at Serampore is written in the present vernacular idiom of Assam. It was shown to a Vukeel, a person of some rank deputed by the reigning king of Assam, and also to a learned Assamee named Hulee Ram, who has just arrived at Gwalpara. The report sent me by the officer commanding at Gwalpara is as follows; 'I shewed your Testament to the Vukeel and to Hulee Ram. They read it with great ease, and said that it was written in the Bengalee character,

which is in general use, and understood by all; and that the language is good Assamee, such as is spoken and written in Assam. In short, it is just what it was intended to be.

ঠিক সেইদৰে দশম আৰু একাদশ খতিয়ান একত্রে প্রকাশ পাইছে (১৮১৪ আৰু ১৮১৫ চনৰ, প্রকাশৰ চন উল্লেখ নাই)। দশম খতিয়ানত অসমৰ কোনো তথ্য নাই। কিন্তু একাদশখনত কিছু গুৰুত্বপূর্ণ তথ্য প্রকাশ পাইছে। ''Communications from the Corresponding Committee in Bengal From the Rev. T. Thomason, Secretary to the Corresponding Committee of the British and Foreign Bible Society in Bengal.'' শিৰোনামেৰে ৭ মে' ১৮১৪ চনত এখন চিঠিৰ লগতে ১৮১০-১৮১৩ চনৰ শ্রীৰামপুৰ মিছনেৰীসকলৰ খতিয়ান প্রকাশ পাইছে। ''Report of Oriental Versions by the Missionaries at Serampore. To the Committee of the British and Foreign Bible Society'' ভাগটোত অনুবাদৰ কথা কোৱা হৈছে আৰু তাতে উল্লেখ আছে এনেদৰে—

In this language, a version of the Scriptures was begun about two years ago. When we began to examination of the language, we were led to suppose, that the Bengalee types would fully answer the purpose of the printing the Assamese Version. But, on further examination, we perceived that the letters of the alphabet have, in general, the same name and power, as those in the Bengalee alphabet: there are yet several which very a little in their shape from them; and in one instance, **the Assam alphabet is certainly superior.** It has **two distinct letters to express b and v**, for which the Bengalee alphabet preposterously used the same character.

মন কৰিবলগীয়া যে ইয়াতেই অসমীয়া ''ৱ'' যে এটা পৃথক অক্ষৰ সেই কথা তেওঁলোকেও যে বুজি উঠিছে অনুবাদৰ লগে লগে যে ছপা কর্মও একেলগে চলাই গৈছে তাৰ প্রমাণ পাব পাৰি।*ধৰ্ম্মপুস্তক* পুথিখনত ''ৱ''ৰ বহুল প্রয়োগ লক্ষ্য কৰা যায়।

পৰৱর্তী সময়ত অসমটো আমেৰিকান বেপ্তিষ্ট মিছনেৰীসকলে ছপাশাল প্রতিষ্ঠা কৰিছিল যদিও সকলোখিনি সামগ্রী তথা আখৰৰ হৰফো বংগদেশৰ পৰাই মগাই অনা হৈছিল। তাৰ পাছৰে পৰা একবিংশ শতিকালৈকে ছপা পদ্ধতিৰ বিভিন্ন বিকাশ সাধন হৈছে যদিও অসমীয়া আখৰৰ হৰফ বেছিভাগেই বাহিৰৰ পৰাই মগাই অনা হৈছিল। অৱশ্যে এই বিষয়ে এতিয়াও গভীৰ আলোচনাৰ বাট মুকলি হৈ আছে।

২.৪.২ কম্পিউটাৰ তথা ইণ্টাৰনেটত অসমীয়া লিপি

সাম্প্রতিক সময়ত আমি কম্পিউটাৰ, ইণ্টাৰনেট নোহোৱাৰ কথা ভাবিবই নোৱাৰো। কম্পিউটাৰত অসমীয়া লিখিবলৈ হ'লে মূলতঃ দুটা কথা আহি পৰে— কী-বর্ড আৰু ফণ্ট। কম্পিউটাৰ এটাত কোনো এটা ভাষা লিখিবৰ বাবে প্রয়োজন হোৱা প্রধান সঁজুলিটো হ'ল সেই ভাষাত নির্মাণ কৰা কী-বর্ড। কম্পিউটাৰৰ হার্ডৱেৰ অংশ হিচাপে কী-বর্ড এখন প্রত্যেক ব্যক্তিগত কম্পিউটাৰ বা লেপটপৰ লগত সংযোগ হৈ থাকে যদিও সেই কী-বর্ডবোৰক কেৱল ইংৰাজী বর্ণমালা লিখিবৰ বাবেহে সজোৱা থাকে। সেয়ে আমি কম্পিউটাৰৰ লগত সংলগ্ন কী-বর্ড এখনেৰে টাইপ কৰিলে কেৱল ইংৰাজী আখৰহে দেখা পাওঁ। সেয়ে কম্পিউটাৰত ইংৰাজীৰ বাহিৰে অন্য ভাষাত লিখিবলৈ হ'লে সেই নির্দিষ্ট ভাষাৰ কী-বর্ড একোখন স্থাপন (ইনষ্টল) কৰিব লগা হয়। কম্পিউটাৰত লিখিব বিচৰা ভাষাটোৰ কী-বর্ড এখন স্থাপন কৰাৰ পিছত তাক লিখিবৰ সময়ত সক্রিয় কৰি ল'লেহে কম্পিউটাৰৰ লগত থকা কী-বর্ডখনত টাইপ কৰিলে আমি সেই ভাষাবোৰ কম্পিউটাৰ স্ক্রীণত থকা লিখন সঁজুলি (MS Word, Notepad আদি) দেখা পোৱা যায়। অসমীয়া ভাষাৰ ক্ষেত্রতো কম্পিউটাৰত অসমীয়া লিখিবৰ বাবে অসমীয়া ভাষাৰ নির্দিষ্ট কী-বর্ড কম্পিউটাৰত স্থাপন কৰি তাক সক্রিয় কৰি ল'ব লাগিব।

কী-বর্ডৰ সমান্তৰালভাৱে কম্পিউটাৰত নির্দিষ্ট ভাষা এটা লিখিবৰ বাবে প্রয়োজন হোৱা আন এটা গুৰুত্বপূর্ণ সঁজুলি হ'ল 'ফণ্ট'। কম্পিউটাৰত অসমীয়া ভাষা লিখিবৰ বাবে অসমীয়া ভাষাৰ কী-বর্ডৰে টাইপ কৰা আখৰবোৰ কম্পিউটাৰ স্ক্রীণত দেখিবৰ বাবেই প্রয়োজন হয় অসমীয়া ফণ্টৰ। ফণ্টবোৰ আকৌ বিভিন্ন ষ্টাইল বা ভাজৰ হ'ব পাৰে। কিন্তু প্রধান কথা হৈছে অসমীয়া ভাষাৰ লিপিক প্রতিনিধিত্ব কৰিব লাগিব। কী-বর্ড, ফণ্টৰ লগে লগে ভাষা এটা শুদ্ধ হৈছে নে নাই তাক কম্পিউটাৰত টাইপ কৰি যোৱাৰ সময়তে চাই যাবলৈ প্রয়োজন হয় 'স্পেল-চেকাৰ' বা বানান পৰীক্ষক আৰু অভিধানৰ দৰে আনুষঙ্গিক চফ্টৱেৰৰ।

Unicode Consortium-এ ইউনিক'ডৰ সম্প্রসাৰণ কৰাৰ আগলৈকে কম্পিউটাৰ আৰু ম'বাইলত অসমীয়া লিখিবৰ বাবে বিশেষ অসমীয়া কী-বর্ডৰ নির্মাণ হোৱা নাছিল। ১৯৮৩ চনত জন্ম হোৱা Modular InfoTech Pvt. Ltd নামৰ এটা কোম্পানীটোৱেই সম্ভৱতঃ প্রথমবাৰৰ বাবে অসমীয়াকে ধৰি আন আন ভাৰতীয় ভাষাত কম্পিউটাৰত লিখিব পৰা চফ্টৱেৰ নির্মাণ কৰিছিল। তাৰ পিছত কম্পিউটাৰত অসমীয়া লিখিবৰ বাবে সম্পূর্ণ ঘৰুৱাভাৱে আন এক চফ্টৱেৰ নির্মাণ কৰে ১৯৯২ চনত গুৱাহাটীৰ ত্রিদীপ কুমাৰ বৰুৱাই। ত্রিদীপ কুমাৰ বৰুৱাই নির্মাণ কৰা 'ৰামধেনু' নামৰ চফ্টৱেৰটোৱেই বর্তমান কম্পিউটাৰত অসমীয়া লিখিবৰ বাবে ব্যৱহাৰ হোৱা অন্যতম চফ্টৱেৰ। এই চফ্টৱেৰসমূহৰ ভিতৰতে লিখিবৰ বাবে প্রয়োজন হোৱা কী-

বর্ড, ফণ্ট আদি অন্তর্ভুক্ত হৈ থাকে।

কম্পিউটাৰত অসমীয়া লিখিবৰ বাবে প্রকৃত অসমীয়া কী-বর্ডৰ বিকাশ হয় ইউনিক'ড প্রণালীৰ উদ্ভাৱনৰ পিছৰ পৰাহে। প্রথম অৱস্থাত কম্পিউটাৰত লিখিবৰ বাবে মূল বাংলা কী-বর্ডসমূহতে অসমীয়া 'ৰ' আৰু 'ৱ'ৰ বিকাশ ঘটাই কম্পিউটাৰত অসমীয়া লিখিবৰ বাবে ব্যৱস্থা কৰা হৈছিল। তেনে কী-বর্ডসমূহৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য কী-বর্ড আছিল — বৰহ (Baraha) আৰু অভ্র' (Avro)

ইয়াৰ পিছত বহুকেইজন অসমীয়া ব্যক্তিয়ে নিজস্ব চিন্তা-চর্চাৰে কম্পিউটাৰত লিখিবৰ বাবে কেইবাখনো অসমীয়া কী-বর্ডৰ নির্মাণ কৰিলে। সেই কী-বর্ডসমূহৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য কী-বর্ডসমূহ হ'ল — ৰ'দালি, জাহ্নৱী, শব্দ কী-বর্ড, লাচিত লাচিত ফ'নেটিক, লাচিত (Lachit) 2.0, মাইক্র'ছফ্ট ইণ্ডিক ইন্পুট ২ (Indic Input 2) আদি। কম্পিউটাৰত লিখিব পৰা কী-বর্ড নির্মাণৰ সমান্তৰালভাৱে বহুকেইজন অসমীয়া ব্যক্তিয়ে একক প্রচেষ্টাৰে Android ম'বাইল আৰু টেবলেটত লিখিব পৰাকৈও কেইবাখনো কী-বর্ড নির্মাণ কৰি উলিয়াই। কম্পিউটাৰত লিখিব পৰা কী-বর্ড নির্মাণ কৰা বহুকেইজন নির্মাণকাৰিয়েই ম'বাইলৰ বাবেই একে নামেৰে কী-বর্ডসমূহ সাঁজি উলিয়াইছিল। ইয়াত উল্লেখ কৰা সকলৰ বাদেও আৰু কেইবাগৰাকী ব্যক্তিয়ে এনে কী-বর্ড নিমার্ণ কৰি উলিয়াইছে। ইয়াত থোৱতেহে উল্লেখ কৰি যোৱা হ'ল।

এতিয়া আহো অসমীয়া ফণ্টৰ বিষয়ে। অসমীয়া ফণ্টক আমি দুই ধৰণেৰে আলোচনা কৰিব পাৰোঁ। ইউনিক'ড প্রণালী উদ্ভাৱনৰ (১৯৯১) আগৰ ফণ্ট আৰু আৰু ইউনিক'ড প্রণালী উদ্ভাৱনৰ পিছৰ সময়ছোৱাৰ ফণ্ট। ইউনিক'ড প্রণালী উদ্ভাৱনৰ আগতে অসমীয়া আখৰক প্রতিনিধিত্ব কৰিব পৰা ফণ্ট বহুত বেছি নাছিল। ১৯৮৩ চনত স্থাপন কৰা Modular InfoTech Pvt. Ltd নামৰ এটা কোম্পানীয়ে ভাৰতীয় ভাষাত লিখিব পৰা কম্পিউটাৰ সঁজুলি আৰু ফণ্টৰ সৃষ্টি কৰিছিল। সেই কোম্পানীটোৱে সৃষ্টি কৰা শ্রীলিপি (Shree-Lipi) নামৰ চফ্টৱেৰটোৰ ভিতৰত অসমীয়া ভাষাত লিখিব পৰাকৈ অনেক ফণ্ট তৈয়াৰ কৰিছিল। ইয়াৰ পিছত ৰামধেনু (১৯৯২) চফ্টৱেৰৰ বিকাশৰ লগে লগে গীতাঞ্জলি (Geetanjali) নামৰ এটা ফণ্টৰ সহায়ত কম্পিউটাৰত অসমীয়া ভাষাত লিখাৰ কাম আৰম্ভ হ'বলৈ ধৰিলে। কিন্তু এই ফণ্টসমূহৰ এটা প্রধান সমস্যা আছিল যে ইয়াক যিটো কম্পিউটাৰত স্থাপন কৰা হৈছিল সেইটো কম্পিউটাৰতহে আখৰবোৰ দেখা পোৱা গৈছিল। এই ফণ্ট নথকা আন এটা কম্পিউটাৰলৈ ফাইলসমূহ লৈ গ'লে সেই ফাইলৰ আখৰবোৰ দেখা পোৱা নগৈছিল। আনহাতে ইণ্টাৰনেটৰ ব্যৱহাৰৰ লগে লগেও আন কিছুমান সমস্যাই দেখা দিলে। কোনো লোকে লিপ অফিচ (Leap Office) বা তেনে কোনো সঁজুলিত গীতাঞ্জলি ফণ্ট ব্যৱহাৰ কৰি লিখা কোনো লেখা ইণ্টাৰনেটত আপল'ড কৰাৰ লগে লগে সেই আখৰবোৰ অসমীয়া নহৈ কিছুমান অর্থহীন ৰোমান লিপিত বা অর্থহীন বাকচত দেখুৱাবলৈ ধৰিলে। এই সমস্যা যে অকল অসমীয়া ফণ্টৰ

ক্ষেত্রতে হৈছিল এনে নহয়। সকলো ভাৰতীয় ভাষাৰ ক্ষেত্রতে এনে সমস্যা হ'বলৈ ধৰিলে।

শেষত বহু গৱেষণা আৰু আলোচনাৰ অন্তত ১৯৯১ চনত Unicode Consortium নামৰ অপেছাদাৰী সংগঠনটোৱে "ইউনিক'ড" নামৰ এটা প্রণালী উদ্ভাৱন কৰে। যাৰ ফলত ইণ্টাৰনেট আৰু কম্পিউটাৰত আঞ্চলিক ভাষাৰ লিপিত আখৰ লিখা সম্ভৱ হৈ উঠিল। ইউনিক'ড (Unicode) হৈছে কম্পিউটাৰৰ লিখন প্রণালীত থকা আখৰ বা চিনবোৰৰ সংহত নিয়মীকৰণ, নির্দেশনা আৰু প্রতিনিধিত্ব কৰিব পৰাকৈ ব্যৱহৃত এক কাৰিকৰী মান। প্রধানতঃ ইউনিক'ড পদ্ধতিত "বিশ্বৰ প্রায় সকলো ভাষাৰ লিপিসমূহ পর্য্যায় ক্রমে একো একোটা বিশেষ মানদণ্ডত ৰখা অথবা ৰাখিবলৈ চেষ্টা কৰা হৈছে।" ইউনিক'ডে বিশ্বৰ প্রতিটো ভাষাৰ বর্ণমালাৰ বাবে একোটা সুকীয়া range ৰ সৃষ্টি কৰিছে, (বাংলা ভাষাৰ বাবে U+0980-ৰ পৰা U+09FF, দেৱনাগৰী(হিন্দী) U+0900-ৰ পৰা U+097F, তামিল ভাষাৰ বাবে U+0B80-ৰ পৰা U+0BFF ইত্যাদি)। এনেদৰে বিশ্বৰ প্রতিটো লিপিৰ বাবে একোটা বিশেষ স্থান নির্ধাৰণ কৰাৰ বাবে বর্তমান বিশ্বত ব্যৱহাৰ হৈ থকা সকলো বৈদ্যুতিক সামগ্রীত (আৰু ভৱিষ্যতে আৱিষ্কৃত হ'ব লগা সামগ্রীসমূহতো) বিশ্বৰ সকলো ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিব পৰাটো সম্ভৱ হৈছে। ইউনিক'ড পদ্ধতি হোৱাৰ আগতে, কম্পিউটাৰ বা অন্য বৈদ্যুতিক মাধ্যমত ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ বিশ্বৰ প্রতিটো ভাষাৰে বিভিন্ন নিজা পদ্ধতি আছিল। যাৰ ফলত, সেই পদ্ধতি কেৱল এখন দেশত বা একোটা অঞ্চলতহে ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা গৈছিল। উদাহৰণ স্বৰূপে, ভাৰতবর্ষৰ পদ্ধতিটোৰ নাম আছিল— ISCII (Indian Standard Code for Information Interchange), আমেৰিকাৰ পদ্ধতিটোৰ নাম আছিল— ASCII (American Standard Code for Information Interchange)। এই ASCII পদ্ধতিটো বহুলভাৱে ব্যৱহৃত হৈছিল, ভাৰততো ইয়াৰ ব্যৱহাৰ হৈছিল। আমাৰ অসমৰ ডিটিপি চেণ্টাৰ (DTP Center)-বোৰত বর্তমানে ব্যৱহাৰ হৈ থকা অসমীয়া আখৰবোৰৰ পদ্ধতি ASCII-ৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিয়েই তৈয়াৰ কৰা। আমাৰ বহুতৰে চিনাকি— Leap Office ভাৰতীয় ISCII পদ্ধতিৰ দ্বাৰা নির্মিত। কিন্তু ইউনিক'ড হোৱাৰ পাছত এতিয়া যিকোনো প্লেটফ'র্মতে, যিকোনো প্র'গ্রামতে বা যিকোনো ভাষাতে একে ধৰণেৰে লিখিব পৰা হৈছে।

ইউনিক'ড পদ্ধতিক সমর্থন কৰিবৰ বাবে কিছুমান বিশেষ ফ'ণ্ট কম্পিউটাৰত থকাটো প্রয়োজন। ইউনিক'ড পদ্ধতি অৱলম্বন কৰি যিবোৰ ফ'ণ্ট তৈয়াৰ কৰা হয় সেইবোৰেই হ'ল ইউনিক'ড ফ'ণ্ট। কম্পিউটাৰত বিশেষকৈ ইণ্টাৰনেটত অসমীয়া বা অন্য ভাষা দেখিবলৈ হ'লে সেই ভাষাৰ কিছুমান বিশেষ ফ'ণ্ট কম্পিউটাৰত থকাটো অতিকে জৰুৰী। অৱশ্যে বর্তমান কম্পিউটাৰসমূহত ইউনিক'ড সমর্থিত বহুতো ফণ্ট অন্তর্ভুক্ত কৰা থাকে। উদাহৰণস্বৰূপে MS window operating system ৰ লগত

by default বাংলা তথা অসমীয়া লিপিক সমর্থন কৰা বৃন্দা (vrinda) ফণ্ট, নির্মালী ফণ্টৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছে।

- *অসমীয়া ফণ্ট নির্মাণ ঃ* ইণ্টাৰনেটত পোৱা তথ্য অনুসৰি আমেৰিকাৰ ৰ'ড আইলেণ্ড বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অংক শাস্ত্ৰৰ অধ্যাপক ডঃ দিলীপ কুমাৰ দত্তই 'ডিবৰু', 'বেঁকী' আৰু 'কপিলী' নামৰ তিনিটা ফণ্ট নির্মাণ কৰিছিল। এই ফণ্টকেইটাৰ জড়িয়তেই সর্বপ্রথমবাৰৰ বাবে কম্পিউটাৰত অসমীয়া লিখাটো সম্ভৱপৰ হৈছিল। আনহাতে, এই ফণ্টকেইটাই আছিল ভাৰতীয় ভাষাৰ প্রথম ফণ্ট, অর্থাৎ কম্পিউটাৰত ব্যৱহৃত প্রথম ভাৰতীয় আখৰ আছিল অসমীয়া। এই ফণ্টকেইটাৰ জড়িয়তেই তেওঁ ১৯৮৫ চনত *প্রেমত পৰিলোঁ নেকি?* শীর্ষক তেওঁৰ গ্রন্থখন লিখি উলিয়ায়। এইখনেই কম্পিউটাৰত অসমীয়া আখৰেৰে লিখা প্রথমখন গ্রন্থ।

  অসমীয়া ফণ্টৰ ইতিহাসত 'আদর্শ ৰত্ন ফণ্ট'ৰ এক বিশেষ ভূমিকা আছে। আদর্শ ৰত্ন হৈছে কম্পিউটাৰৰ 32-bit সংস্কৰণক সমর্থন কৰা বিশ্বৰ প্রথম TrueType ফণ্ট। এই ফণ্টটোৱে অসমীয়া ভাষাৰ লগতে বড়ো, বাংলা, কামৰূপী, কার্বি আৰু মণিপুৰী ভাষাকো সমর্থন কৰে। ১৯৯৮ চনৰ অক্টোবৰ মাহত স্থাপন কৰা 'ৰত্ন প্রকল্প' নামৰ প্রকল্প এটাৰ আধাৰত ৰবিন ডেকাই তেওঁৰ দেউতাকৰ নামেৰে এই ফণ্টটো সৃষ্টি কৰে। এনে কিছুমান আন আন ইউনিক'ড ফণ্ট হ'ল — লোহিত (Lohit), কালপুৰুষ (Kalpurush), কীর্তন ফণ্ট (Kirtan Uni), মাধৱ ফণ্ট (Madhab Uni), নৱ ফণ্ট (Nava Uni), বিষ্ণু ফণ্ট (Bishnu Uni), নীলমণি ফণ্ট (Nilamani Uni)। ইণ্টাৰনেটৰ অসমীয়া ফণ্ট (Assamese Font) বিচাৰিলে এনে অনেক ফণ্ট বিচাৰি পোৱা যায়।

এনে দৰেই সাম্প্রতিক সময়ত অসমীয়া অসমীয়া লিপিয়ে কম্পিউটাৰ আৰু ইণ্টাৰনেটত স্থান অধিকাৰ কৰিছে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ২ ফণ্ট কি? ফণ্ট কেই প্রকাৰৰ? চমুকৈ লিখক। (৬০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ ইউনিক'ড কি? কিমান চনত ইউনিক'ড পদ্ধতি উদ্ভাৱন কৰা হয়?

.....

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৪ ঃ ইউনিক'ড পদ্ধতিয়ে কি দৰে কাম কৰে? চমুকৈ লিখক। (৬০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

.....

.....

২.৫ কানাই বৰশীবোৱা শিলৰ তুৰুষ্ক-ক্ষয়ৰ ফলি (খ্ৰীঃ ত্ৰয়োদশ শতাব্দী)

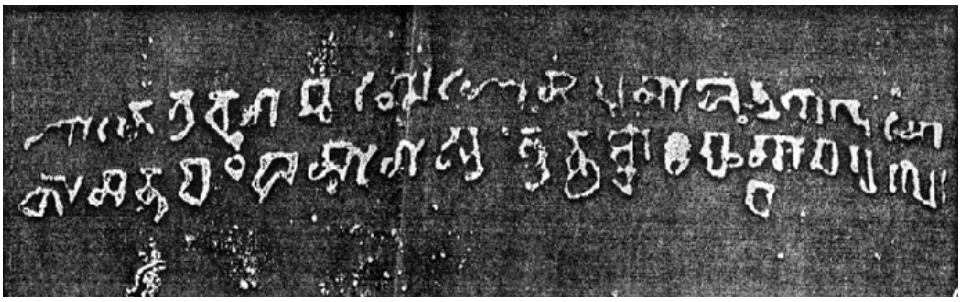
উত্তৰ গুৱাহাটীৰ মণিকৰ্ণেশ্বৰ মন্দিৰৰ ওচৰত ৰংমহলৰ পূব-দক্ষিণ কোণত থকা কানাই বৰশীবোৱা শিলাখণ্ডত খোদিত লিপিখনেই কানাই বৰশীবোৱা শিলৰ তুৰুষ্ক-ক্ষয়ৰ ফলি। সম্পূৰ্ণ অসমীয়া আখৰৰ এইখনি বৰ্তমানলৈকে আৱিষ্কৃত প্ৰথম ফলি। ১৯১৮ চনত এজন সন্ন্যাসীয়ে কানাই বৰশীবোৱা শিলৰ কাষৰ হাবি কটাই মুকলি কৰোঁতে ফলিখনি উদ্ধাৰ হয়। সোণাৰাম চৌধুৰীয়ে ফলিখনিৰ কথা প্ৰথমে সদৰি কৰে। তেওঁ অসম উপত্যকা বিভাগৰ কমিছ্নাৰ কৰ্ণেল পি. আৰ. টি. গৰ্ডনক ফলিখনিৰ কথা জানিবলৈ দিয়ে। গৰ্ডনে সবিশেষ বুজ লৈ কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতিৰ ১৯১৯ খ্ৰীষ্টাব্দৰ বছৰেকীয়া অধিৱেশনত 'A Rock Inscription ' শিৰোনামত এটি প্ৰবন্ধ পাঠ কৰে। পাছৰ কালত এইখনি ফলিৰ বিষয়ে ভালেমান আলোচনা হৈছে। তাৰ ভিতৰত পদ্মনাথ ভট্টাচাৰ্যই *Indian Historical Quarterly* (December, 1927) আৰু *কামৰূপ শাসনাৱলী*ৰ ভূমিকাত কৰা আলোচনা, কনকলাল বৰুৱাই *Early History of Kamrupa* গ্ৰন্থত, সোণাৰাম চৌধুৰীয়ে 'ৰংমহল' শীৰ্ষক প্ৰবন্ধত (*আৱাহন* ১/৫ সংখ্যা), সৰ্বেশ্বৰ কটকীয়ে 'অসমৰ শিলৰ ফলি' (*মিলন* ১.১, ১৮৪৫ শক) নামৰ প্ৰবন্ধ আৰু মহেশ্বৰ নেওগে *প্ৰাচ্য-শাসনাৱলী*ত কৰা আলোচনা বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। কানাই বৰশীবোৱা শিলাখণ্ডত এটি শ্লোক খোদিত হৈছে। মুঠ তিনিটা শাৰীত সম্পূৰ্ণ হোৱা এই ফলিখনিৰ পাঠ হ'ল —

শাক ১১১৭

শাকে তুৰগ-যুগ্মেশে মধুমাস-ত্ৰয়োদশে।
কামৰূপং সমাগত্য তুৰুষ্কঃ ক্ষয়মাযযু।।

শ্লোকটিৰ অৰ্থ— ১১১৭ শকৰ চ'ত মাহৰ ১৩ দিনৰ দিনা কামৰূপলৈ আহি তুৰুষ্কসকল ধ্বংসপ্ৰাপ্ত হয়।

চিত্ৰ ২.৩ ঃ কানাই বৰশীবোৱা শিলৰ তু�ৰুষ্ক- ক্ষয়ৰ ফলি

উৎস ঃ *অসমীয়া প্ৰাচীন লিপি*, সৰ্বেশ্বৰ কটকী

'কানাই বৰশীবোৱা শিলৰ তুৰুষ্ক-ক্ষয়ৰ ফলি' অসমীয়া লিপি আৰু প্ৰাচীন অসমৰ ইতিহাস অধ্যয়নৰ বাবে বিশেষ গুৰুত্বপূৰ্ণ সমল। ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ আদি স্তৰৰ অসমীয়া আখৰৰ নিদৰ্শন এইখন লিপিতে সংৰক্ষিত হৈছে। তদুপৰি ইতিহাসৰ দৃষ্টিৰে এইখন লিপিয়েই হৈছে প্ৰথম মুছলমানৰ অসম আক্ৰমণৰ লিপিবদ্ধ নিদৰ্শন। ১১০৫-০৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰ তুৰুষ্কসকলৰ সেনাপতি মহম্মদ-ই বখ্‌তিয়াৰ খিলিজিয়ে সসৈন্যে কামৰূপ আক্ৰমণ কৰি পৰাজয় বৰণ কৰাৰ তথ্য এই শিলালিপিয়ে প্ৰথমে জানিবলৈ দিয়ে। এইখন শিলালিপিৰ আখৰৰ বৈশিষ্ট্য এনেধৰণৰ—

(১) 'ক্ষ' আখৰে সম্পূৰ্ণ আধুনিক ৰূপ লৈছে

(২) শ, ম, ত, ক আদি আখৰ আধুনিক আখৰৰ লগত প্ৰায় একে

(৩) 'ধ' আখৰৰ আকৃতি মাত্ৰাহীন 'য' ৰ দৰে

(৪) সংস্কৃতত লিখা হ'লেও আখৰ স্থানীয় গঢ়ৰ ইত্যাদি।

২.৬ চামধৰা গড়ৰ ৰণজয়ৰ শিলালিপি

চামধৰা গড়ৰ ৰণজয়ৰ শিলৰ ফলি এখন নহয়, দুখন। তেজপুৰ নগৰৰপৰা প্ৰায় ৮ কিলোমিটাৰমান পূবলৈ ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰত, ভৰলী আৰু ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ সংগমস্থলৰ কাষৰ চামধৰা আৰু ভোমোৰাগুৰি পাহাৰত আহোম স্বৰ্গদেউ প্ৰতাপসিংহ বা স্বৰ্গনাৰায়ণদেৱৰ ৰণজয়ৰ মুঠ তিনিখন শিলালেখ আছে। ইয়াৰে দুখন 'চামধৰা গড়ৰ ৰণজয়ৰ শিলালিপি' আৰু আনখন 'ভণ্ডাৰী গোসাঁইৰ গড় নিৰ্মাণৰ শিলৰ ফলি'। এটা শৈলস্তম্ভৰ দুটা ফালত চামধৰা গড়ৰ ৰণজয়ৰ শিলৰ ফলি দুখন উৎকীৰ্ণ হৈছে। পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে প্ৰথমতে শিলালেখ দুখনৰ পাঠ উদ্ধাৰ কৰি সেই সময়ৰ *আলোচনীত* (৭ম বছৰ, ১১ শ সংখ্যা) প্ৰকাশ কৰিছিল। গোস্বামীদেৱৰ মতে ফলিত উল্লেখ থকা ৰণখন হৈছে চৈয়দ বাবাকৰৰ অধীনৰ মোগল সৈন্যৰ লগত ভৰলীমুখত হোৱা আহোমৰ যুদ্ধ। এই যুদ্ধত আহোমসকল জয়ী হৈছিল। ফলি দুখনৰ সময় খ্ৰীষ্টীয় সপ্তদশ শতিকা।

মহেশ্বৰ নেওগদেৱে *প্ৰাচ্য-শাসনাৱলী* গ্ৰন্থত চামধৰা গড়ৰ ৰণজয়ৰ শিলৰ ফলিৰ বিষয়ে লিখিছে— "ফলি দুখনৰ বিশেষ এটি মূল্য হ'ল যে এখনৰ আধা আৰু আনখন সম্পূৰ্ণ অসমীয়া ভাষাত লেখা। ইয়াৰ আগৰ শুদ্ধ অসমীয়া ভাষাত লেখা শিল, তাম আদিৰ কোনো ফলি এতিয়াও

পোৱা হোৱা নাই।" *প্রাচ্য-শাসনাৱলী* গ্রন্থত উল্লেখ থকা মতে ফলি দুখনিৰ পাঠ এনে—

১

ঁ ৭ স্বস্তি সমুত্তুঙ্গ-সকল -কলা-কলিত- কলেৱৰ-নানা-গুণ-গ্রাম-ৱিশ্রাম-ধাম-প্রচণ্ড-প্রতাপানল-তাপিত-ভূপ-চূড়ামণি-শেখৰ-শ্রীশ্রীস্বর্গনাৰায়ণদেৱ-ৱিষম-সমৰ-ৱিজয়িনঃ।
শ্রীভাণ্ডাৰী গোসাই। লাঙ্গির্পো গোসাই। বড় ফুকন নায়সলিয়াৰাই। চামধৰা সিমা কৰি হাৰুণিদাৰুণিলৈ গঢ়। শক। ১৫৩৮।।

২

শ্রীশ্রীস্বর্গনাৰায়ন জয় জয়। শ্রীফুলুঙ গোসাই। শ্রীকুলুতা গোসাই। শ্রীজদু বৰুৱা জয় হল।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৫ ঃ খালি ঠাই পূৰণ কৰক—

(ক) কানাই বৰশীবোৱা শিলৰ তুৰষ্ক-ক্ষয়ৰ ফলিখন উদ্ধাৰ হয় ..... চনত।

(খ) চামধৰা গড়ৰ ৰণজয়ৰ শিলালিপি .....।

প্রশ্ন নং ৬ ঃ 'কানাই বৰশীবোৱা শিলৰ তুৰুষ্ক-ক্ষয়ৰ ফলি'খনৰ আখৰৰ প্রধান বৈশিষ্ট্যসমূহ কি কি? (৩০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক।)

.....

.....

.....

২.৭ লেখন সামগ্রী

পুৰণি অসমত লেখন সামগ্রীৰূপে বিবিধ বস্তুৰ ব্যৱহাৰ হৈছিল। তাৰে ভিতৰত প্রধান কেইবিধমান তলত উল্লেখ কৰা হ'ল—

- **শিল ঃ** মানৱ সভ্যতাৰ আৰম্ভণিৰ সময়ৰেপৰা শিলৰ ওপৰত চিত্র, লিপি আদি খোদিত কৰাৰ প্রচেষ্টা চলি আহিছে। বিভিন্ন প্রকাৰৰ শিল, যেনে — পর্বত-পাহাৰৰ ডাঙৰ শিল, শিলাস্তম্ভ, শিলালেখা, শৈল-প্রতিমাৰ পশ্চাৎদেশ আৰু বেদিকা ইত্যাদিত লিপি উৎকীর্ণ কৰা দেখা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে— ভোমোৰাগুৰিৰ প্রকাণ্ড আগ্নেয় শিলৰ খোদিত 'ভণ্ডাৰী গোসাঁইৰ গড় নির্মাণৰ শিলৰ ফলি', ১৫৩৮ শকৰ চামধৰা গড়ৰ ৰণজয়ৰ বার্তা খোদিত শৈলস্তম্ভ, শুক্রেশ্বৰ মন্দিৰৰ শিলৰ ফলি, নগাঁও- কলিয়াবৰ- কামাখ্যা মন্দিৰৰ জঙঘা-খচিত ফলি, ছয়গাঁও চণ্ডিকা দেৱালয়ৰ শিলৰ ফলি ইত্যাদি উল্লেখযোগ্য।
- **তাম ঃ** অসমত প্রাপ্ত তামত উৎকীর্ণ লিপিৰ ক্ষেত্রত বলৱর্মা, বনমালৱর্মা আৰু ইন্দ্রপালদেৱৰ তাম্রশাসনবোৰ উল্লেখযোগ্য।

- **সোণ, ৰূপ, পিতল, কাঁহ ঃ** লেখন সামগ্ৰীৰূপে সোণৰ ব্যৱহাৰ কিছু দেশত পোৱা যায়। অসমৰ আহোমসকলৰ মাজতো সোণৰ পাতত লিখা ৰীতি আছিল বুলি জনা যায়। ৰূপৰ ক্ষেত্ৰত উত্তৰ গুৱাহাটীৰ দীৰ্ঘেশ্বৰী দেৱী পীঠলৈ স্বৰ্গদেৱ ৰাজেশ্বৰ সিংহই ১৬৭৯ শকত আগবঢ়োৱা ৰূপৰ জাপিত উৎকীৰ্ণ লিপি, পিতলৰ ক্ষেত্ৰত অসমৰ সুন্দৰীদিয়া সত্ৰত থকা পিতলৰ ফলক আৰু কাঁহৰ ক্ষেত্ৰত লক্ষীমপুৰৰ ওচৰৰ বাসুদেৱ থানলৈ আগবঢ়োৱা বৰকাঁহৰ ওপৰত খোদিত লিপি মন কৰিবলগীয়া। তদুপৰি লোৰ বৰটোপ, হাতীৰ দাঁত, কাঠৰ ফলক, বাঁহৰ কামি, ম'হ, পহুৰ ছাল আদিত লিখা উদাহৰণো অসমীয়া লিপিৰ অধ্যয়নৰ ক্ষেত্ৰত তাৎপৰ্যপূৰ্ণ।
- **কাপোৰ ঃ** অসমত সূতা কাপোৰ, পাট আৰু মুগাৰ কাপোৰ লেখন সামগ্ৰীৰূপে ব্যৱহৃত হৈছিল। এইবোৰ কাপোৰত মাটিমাহ, বৰা বা আন এঠাযুক্ত চাউলৰ গুড়ি আৰু অন্যান্য সামগ্ৰী দি কট্‌কটীয়া কৰা হৈছিল আৰু পাছত তাক জাপি পুথিৰ আকাৰ দিয়া হৈছিল। মুগাৰ কাপোৰত মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ *নামঘোষা*খনি লিখি উজনিৰ চামগুৰি সত্ৰত সংৰক্ষণ কৰাটো এইখিনিতে উল্লেখযোগ্য।
- **ভূৰ্জপত্ৰ ঃ** ভূৰ্জপত্ৰ প্ৰকৃততে ভূৰ্জগছৰ বাকলিহে, পাত নহয়। অসমত মন্ত্ৰৰ লেখন আৰু যন্ত্ৰ অংকনৰ ক্ষেত্ৰত ভূৰ্জপাত ব্যৱহাৰ হৈছিল আৰু সেইবোৰ ভোট দেশৰ (ভূটান) পৰা আমদানি কৰা হৈছিল।
- **সাঁচিপাত ঃ** সাঁচি বা অগৰু গছৰ ছালৰপৰা যি লেখন সামগ্ৰী প্ৰস্তুত কৰা হয় তাৰ নামেই সাঁচিপাত। উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ ভিতৰত একমাত্ৰ অসমতে লেখন সামগ্ৰীৰূপে সাঁচিপাতৰ ব্যৱহাৰ হোৱাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। কুমাৰ ভাস্কৰবৰ্মাই উত্তৰ ভাৰতৰ হৰ্ষ শিলাদিত্যলৈ উপঢৌকনৰূপে পঠোৱা নানা সামগ্ৰীৰ ভিতৰত অগৰুৰ বাকলিত লিখা সুভাষিত বচনৰ সংগ্ৰহ পুথি আছিল অন্যতম। মধ্যযুগৰ সৰহ সংখ্যক পুথি এই সাঁচিপাততে লিখা হৈছিল।
- **তুলাপাত ঃ** কপাহেৰে প্ৰস্তুত কৰা লেখন সামগ্ৰীৰ নামেই তুলাপাত। অনুমান কৰা হয় যে খ্ৰীষ্টজন্মৰ পূৰ্বতে অসমীয়া মানুহে তুলাপাত প্ৰস্তুত কৰা উপায়টো উদ্ভাৱন কৰি লৈছিল। বৰ্তমানে কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতি, বুৰঞ্জী আৰু পু�ৰাতত্ত্ব বিভাগৰ উপৰি গুৱাহাটী আৰু ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়ৰ গ্ৰন্থাগাৰত কিছুসংখ্যক তুলাপতীয়া পুথি সংৰক্ষণ কৰি ৰখা হৈছে।
- **চিয়াঁহী ঃ** পুৰণি কালত অসমীয়া লোকে উন্নতমানৰ চিয়াঁহী প্ৰস্তুত কৰিব জানিছিল। বুৰঞ্জীবিদ্ বেণুধৰ শৰ্মাই লিখিছে— "চৰু ছাই বা বৰা চাউলৰ ছাই, কেহৰাজৰ ৰস, লোৰাচুৰ, গৰুমূত, শিলিখা, আমছাল, ডামছাল— এইবোৰ বস্তু একেলগে লৈ কেৰাহীত সিজাই মাটিৰ চৰুটোত ভৰাই নিয়ৰত থৈ দিব লাগে। চৰুটোৰ বাহিৰে যি ৰস ঘামি নিগৰি ওলাব সেয়ে অসমীয়া ***মহী***।"
- **লেখনী ঃ** লেখনী কাপ নামেৰেও পৰিচিত। তালপাত, ভূজপাত বা সাঁচিপাতৰ ওপৰত চিয়াঁহীৰে যি বিধ সামগ্ৰীৰে লিখা হয় সিয়েই লেখনী।
- **মহীচুঙা ঃ** চিয়াঁহী ৰখা পাত্ৰটোৰ নাম মহীচুঙা। মধ্যযুগৰ অসমত চিয়াঁহী বা মহী বাঁহৰ চুঙাত ৰখা হৈছিল। সেইবাবে ইয়াৰ নাম মহীচুঙা।

মহী ঃ অসমত চিয়াঁহীক মহী নামেৰে জনা যায়।

- **কুটনী ঃ** কম্পাচৰ দৰে জোখ লৈ চিন দিয়া যতনবিধৰ নাম কুটনী। সাঁচিপাত, তুলাপতীয়া পুথিৰ শাৰীবোৰ সমান কৰিবলৈ কুটনীৰে জোখ লোৱা হৈছিল।
- **আঁকমাৰী ঃ** বাঁহ বা কাঠেৰে নির্মিত পোন স্কেলডালৰ নাম আঁকমাৰী।
- **বিন্ধনা ঃ** তাল, ভূজ, সাঁচি বা তুলাপাতৰ নাভিদেশ উন্মুক্ত কৰিবলৈ ধাতুৰে নির্মিত যি সঁজুলি ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল, তাৰ নামেই বিন্ধনা।

চিন্তা-চর্চা কৰক — ২.১

ছাৰ এডৱার্ড গেইটৰ *অসম বুৰঞ্জী*ত সাঁচিপাত প্রস্তুতিৰ বিৱৰণী আছে, সেয়া অধ্যয়ন কৰি এটি টোকা প্রস্তুত কৰক।

.....

.....

.....

.....

.....

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৭ ঃ তলৰ কোনটো পুৰণি অসমৰ লেখন সামগ্রীৰ অন্তর্ভুক্ত নহয় —

(ক) সাঁচিপাত (খ) কাপোৰ

(গ) তাম্রপত্র (ঘ) পিপিৰাচ

.....

২.৮ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- মধ্যযুগীয় অসমীয়া লিপিক গড়গঞা, কাইথেলী আৰু বামুণীয়া — এই তিনিটা ভাগত বিভাজন কৰা হয়। অধ্যায়টোত এই তিনিটা ভাগৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা দাঙি ধৰা হ'ল।
- আধুনিক অসমীয়া লিপি মূলতঃ ছপাশালত ব্যৱহৃত লিপি। *ধর্ম্মপুস্তক* অনুবাদ কৰি প্রকাশ কৰোঁতে বাংলা হৰফেৰেই সেই কাম আৰম্ভ হৈছিল। এই বিষয়ে এতিয়াও গভীৰ গৱেষণা কৰাৰ থল আছে।

- ১৯৮৩ চনত স্থাপন কৰা Modular InfoTech Pvt. Ltd নামৰ এটা কোম্পানীয়ে ভাৰতীয় ভাষাসমূহ কম্পিউটাৰত লিখিব পৰাকৈ ফণ্ট আৰু কী-বৰ্ডৰ সৃষ্টি কৰিছিল যদিও সাম্প্ৰতিক সময়ত অসমীয়া কাকত-আলোচনীয়ে কম্পিউটাৰত অসমীয়া লিখিবৰ বাবে বহুলভাৱে ব্যৱহাৰ কৰে ১৯৯২ চনত ত্ৰিদীপ কুমাৰ বৰুৱাই সৃষ্টি কৰা ৰামধেনু চফ্‌টৱেৰটোৰ জৰিয়তেহে। অধ্যায়টিত অসমীয় কী-বৰ্ড আৰু ফণ্ট সম্পৰ্কে কিছু কথা আলোচনা কৰা হ'ল। এইবোৰেই আধুনিক অসমীয়া লিপিৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰে।
- অধ্যায়টিত দুখন পুৰণি অসমীয়া লিপিৰ বিষয়ে বিশেষভাৱে অধ্যয়ন কৰাৰ লগতে পুৰণি অসমীয়া লিখন সামগ্ৰী সম্পৰ্কেও কিছু কথা অধ্যয়ন কৰা হ'ল।

২.৯ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া আৰু বাংলা গ্ৰন্থ ঃ

১) কটকী, সর্বেশ্বৰ (১৯৭৯); *অসমীয়া প্ৰাচীন লিপি;* গুৱাহাটী ঃ মণি-মাণিক প্ৰকাশন।

২) গোস্বামী, উপেন্দ্ৰনাথ (১৯৮৭); *অসমীয়া লিপি;* গুৱাহাটী ঃ অসম প্ৰকাশন পৰিষদ।

৩) চৌধুৰী, সোণাৰাম (১৯৩১); *অসম সাহিত্য সভাৰ বুৰঞ্জী শাখাৰ সভাপতিৰ অভিভাষণ;* শিৱসাগৰ ঃ অসম সাহিত্য সভা।

৪) দাস, নাৰায়ণ (১৯৯৭); *বিশ্বলিপিৰ ভূমিকা;* গুৱাহাটী ঃ ডেকা পাবলিকেচনচ্‌।

৫) নেওগ, মহেশ্বৰ (১৯৭৪); *প্ৰাচ্য-শাসনাৱলী;* গুৱাহাটী ঃ অসম প্ৰকাশন পৰিষদ।

৬) নেওগ, মহেশ্বৰ (১৯৮৭); *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা;* গুৱাহাটী ঃ চন্দ্ৰ প্ৰকাশ।

৭) নেওগ, ডিম্বেশ্বৰ (১৯৫৭); *অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস;* গুৱাহাটী ঃ শুৱনি প্ৰকাশ।

৮) ভট্টাচার্য্য, পদ্মনাভ (১৯৩১); *কামৰূপ শাসনাবলী;* ৰংপুৰ ঃ ৰংপুৰ সাহিত্য পৰিষৎ।

৯) ভট্টাচার্য্য, সতীশ চন্দ্ৰ (২০১৩); *অসমীয়া লিপিতত্ত্ব অধ্যয়ন;* গুৱাহাটী ঃ চন্দ্ৰ প্ৰকাশ।

১০) শর্মা, সত্যেন্দ্ৰ নাথ (১৯৮৭); *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত;* গুৱাহাটী ঃ সৌমাৰ প্ৰকাশ।

১১) হাজৰিকা, বিশ্বেশ্বৰ (২০০৩); "অসমীয়া লিপিৰ বুৰঞ্জীৰ চমু আভাস"; ব্ৰহ্ম, শোভাৰ মুখ্য সম্পাঃত প্ৰকাশিত *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (প্ৰথম খণ্ড)* (পৃ.২১০-২২৫); গুৱাহাটী: আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থা।

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

১২) Bora, M (1981). *The Evolution of Assamese Script: Bagmibar Nilmoni Phukan Lectures.* Jorhat: Asam Sahitya Sabha.

১৩) Choudhury. P.C. (1966). *The History of Civilisation of the people of Assam to the Twelfth Century AD*. Gauhati: Deptt. of Historical and Antiquarian Studies in Assam.

১৪) Choudhury, P.C. (1961). *A Catalogue of Sanskrit Manuscripts at the DHAS.* Gauhati: Dept. of Historical and Antiquarian Studies in Assam.

১৫) Goswami. H. C. (1930). *Descriptive Catalogue of Assamese Manuscripts.* Calcutta: University of Calcutta.

১৬) Neog, D, (1964). *Growth of the Asamiya Language Development of the Asamiya Script Pre-Historic and Historic Asam*. Guwahati: Xuwani Prakash.

১৭) Neog, M (1981). *Tradition and Style*. Jorhat: Asam Sahitya Sabha.

১৮) Sharma M. M. (1978). *Inscriptions of Ancient Assam*. Guwahati: Gauhati University.

১৯) Verma, T. P. (1976). *Development of Script in Ancient Kamarupa.* Jorhat: Asam Sahitya Sabha.

ৱেব চাইট ঃ

২০) www.xahitya.org

২১) www.as.wikipedia.org

২২) www.sltdassam.com

২৩) www. jahnabi.net

২৪) www.assamesedictionary.com

২৫) www.ratneresearch.com

২৬) www.unicode.org

১.১০ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) শুদ্ধ খ) শুদ্ধ গ) শুদ্ধ ঘ) অশুদ্ধ ঙ) শুদ্ধ

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ফণ্ট হৈছে আখৰক সংকেটত প্রকাশ কৰিব পৰা এক ধৰণৰ পদ্ধতি। এই পদ্ধতিক কিছুমান ক'ডত অন্তর্ভুক্ত কৰা থাকে আৰু কম্পিউটাৰ মণিটৰ বা প্রিণ্টাৰত কেনেধৰণৰ ডিজাইনেৰে প্রকাশ কৰিব তাক নির্দেশ কৰা থাকে। ফণ্টবোৰক সাধাৰণতে

ভেক্টৰ ফণ্ট (vector fonts), বিটমেপ ফণ্ট (Bitmap font), ট্রু-টাইপ (Truetype font) আৰু আউটলাইন ফণ্ট (Outline font) এই চাৰি ধৰণেৰে পোৱা যায়।

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ইউনিক'ড (Unicode) হৈছে কম্পিউটাৰৰ লিখন প্রণালীত থকা আখৰ বা চিনবোৰৰ সংহত নিয়মীকৰণ, নির্দেশনা আৰু প্রতিনিধিত্ব কৰিব পৰাকৈ ব্যৱহৃত এক কাৰিকৰী মান। ১৯৯১ চনত Unicode Consortium নামৰ অপেছাদাৰী সংগঠনটোৱে 'ইউনিক'ড' নামৰ এটা প্রণালী উদ্ভাৱন কৰে।

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ইউনিক'ড পদ্ধতিত "বিশ্বৰ প্রায় সকলো ভাষাৰ লিপিসমূহ পর্য্যায় ক্রমে একো একোটা বিশেষ মানদণ্ডত ৰখা অথবা ৰাখিবলৈ চেষ্টা কৰা হৈছে।" ইউনিক'ডে বিশ্বৰ প্রতিটো ভাষাৰ বর্ণমালাৰ বাবে একোটা সুকীয়া range ৰ সৃষ্টি কৰিছে, (বাংলা ভাষাৰ বাবে-U+0980-ৰ পৰা U+09FF, দেৱনাগৰী(হিন্দী) U+0900-ৰ পৰা U+097F, তামিল ভাষাৰ বাবে U+0B80-ৰ পৰা U+0BFF ইত্যাদি)। এনেদৰে বিশ্বৰ প্রতিটো লিপিৰ বাবে একোটা বিশেষ স্থান নির্ধাৰণ কৰাৰ বাবে বর্তমান বিশ্বত ব্যৱহাৰ হৈ থকা সকলো বৈদ্যুতিক সামগ্রীত (আৰু ভৱিষ্যতে আৱিস্কৃত হ'ব লগা সামগ্রীসমূহতো) বিশ্বৰ সকলো ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিব পৰাটো সম্ভৱ হৈছে।

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) ১৯১৮ চনত গ) দুখন।

৬ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ 'কানাই বৰশীবোৱা শিলৰ তুৰুষ্ক-ক্ষয়ৰ ফলি'খনৰ আখৰৰ প্রধান বৈশিষ্ট্যসমূহ হ'ল — ইয়াত 'ক্ষ' আখৰে সম্পূর্ণ আধুনিক ৰূপ লৈছে আৰু শ, ম, ত, ক আদি আখৰ আধুনিক আখৰৰ লগত প্রায় একে।

৭ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ (ঘ) পিপিৰাচ

২.১১ আৰ্হি প্রশ্ন

ক) বস্তুধর্মী প্রশ্ন

প্রশ্ন ১ ঃ তলত দিয়া প্রশ্নসমূহৰ উত্তৰ লিখক—

ক) দিলীপ কুমাৰ দত্তই নির্মাণ কৰা ফণ্ট কেইটা কি কি?

খ) আধুনিক অসমীয়া লিপিৰ কাল কেতিয়া আৰম্ভ হয়?

গ) তিনিটা অসমীয়া ফণ্টৰ নাম লিখক।

খ) চুটি প্রশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ ঃ চমুটোকা লিখক —

(ক) গড়গওঁগা লিপি (খ) বামুণীয়া লিপি

(গ) কাইথেলী লিপি (ঘ) চামধৰা গড়ৰ ৰণজয়ৰ শিলালিপি

গ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ ঃ পুৰণি অসমীয়া লেখন সামগ্রী সম্পর্কে এটি নিবন্ধ যুগুত কৰক।

প্রশ্ন ২ ঃ মধ্যযুগীয় অসমীয়া লিপিৰ প্রধান ভাগ কেইটা আৰু কি কি? প্রতিটো ভাগৰে বৈশিষ্ট্য নিৰূপণ কৰক।

প্রশ্ন ৩ ঃ খ্রীষ্টীয় ত্রয়োদশ শতিকাৰপৰা বর্তমানলৈকে অসমীয়া লিপিৰ বিকাশৰ ধাৰা সম্পর্কে এটি আলোচনা আগবঢ়াওক।

প্রশ্ন ৪ ঃ আধুনিক অসমীয়া লিপি সম্পর্কে এটি আলচ যুগুত কৰক।

*** ***** ***

অধ্যায় ৩ ঃ অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাজন

অধ্যায় গাঁথনি

৩.১ উদ্দেশ্য

৩.২ পৰিচয়

৩.৩ অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাজন

- ৩.৩.১ হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ বিভাজন
- ৩.৩.২ দেবেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাৰ বিভাজন
- ৩.৩.৩ বাণীকান্ত কাকতিৰ বিভাজন
- ৩.৩.৪ ডিম্বেশ্বৰ নেওগৰ বিভাজন
- ৩.৩.৫ সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ বিভাজন
- ৩.৩.৬ মহেশ্বৰ নেওগৰ বিভাজন
- ৩.৩.৭ হেমন্ত কুমাৰ শৰ্মাৰ বিভাজন
- ৩.৩.৮ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থাৰ সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ খণ্ডবিভাজন

৩.৪ অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাজনৰ সামগ্ৰিক আলোচনা

৩.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৩.৬ অধিক জানিবলৈ

৩.৭ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

৩.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন

৩.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- অসমীয়া সাহিত্যৰ সামগ্ৰিক ইতিহাসৰ আভাস পাব
- বিভিন্ন পণ্ডিতে নিজা দৃষ্টিৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসক কি কি যুগত বিভক্ত কৰিছে সেয়া জানিব পাৰিব
- অসমীয়া সাহিত্যৰ গতিপথৰ প্ৰতিটো যুগৰ সাহিত্যৰ পৰিচয় লাভ কৰিব।

৩.২ পৰিচয়

ইয়াৰ আগৰ অধ্যায় দুটাত আপুনি লিপি কাক বোলে, ইয়াৰ সৃষ্টি আৰু বিকাশ কেনেদৰে হ'ল সেই সম্পৰ্কে অধ্যয়ন কৰাৰ লগতে অসমীয়া লিপিৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশৰ ধাৰাৰ লগত পৰিচিত হ'ল। লগতে লিপিৰ লেখন সামগ্ৰীৰ সম্যক ধাৰণাও লাভ কৰিলে। বিশেষভাৱে অধ্যয়ন

কৰিলে দুখন শিলালিপি। এইটো অধ্যায়ত আপুনি অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসৰ যুগ বিভাজন সম্পর্কে জ্ঞাত হ'ব।

আপুনি নিশ্চয় জানে যে অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস বহু হাজাৰ বছৰৰ পুৰণি। বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন পৰিৱেশ, পৰিৱর্তন আদিৰ মাজেৰে আহিহে এই সাহিত্য আজিৰ পর্যায়ত উপনীত হৈছে। এটা কথা ঠিক যে "আগেয়ে ভাষা, তাৰ পিছতহে সাহিত্যৰ সৃষ্টি। ভাষা নোহোৱাকৈ সাহিত্যৰ সৃষ্টি হ'ব নোৱাৰে; কিন্তু সাহিত্য নোহোৱাকৈ ভাষা থাকিব পাৰে।" গতিকে অসমীয়া সাহিত্যৰ অতীত বিচাৰিবলৈ যোৱাৰ পূর্বে অসমীয়া ভাষাৰ অতীতটোৰ বিষয়েও ধাৰণা স্পষ্ট হোৱা প্রয়োজন। বিভিন্ন গৱেষণা, ভিন্ন মত আদি অতিক্রম কৰি এটা কথা প্রতিষ্ঠিত হৈছে যে প্রাচীন ভাৰতীয় আর্যভাষাৰ পৰা মধ্য-ভাৰতীয় আর্যৰ মাজেৰে বিৱর্তিত হৈ নব্যভাৰতীয় আর্য ভাষাসমূহে স্পষ্ট ৰূপত আত্মপ্রকাশ কৰে নৱম-দশম শতিকাত। অর্থাৎ অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম সেই শতিকাৰ আগলৈ যাব নোৱাৰে। আনহাতে ভাষাগতভাৱে নৱম-দশম শতিকাত অসমীয়াই স্পষ্টৰূপত আত্মপ্রকাশ কৰিলেও ইয়াৰ বিশুদ্ধ সাহিত্যিক নিদর্শন পিছে চতুর্দশ শতিকাৰ কবি হেম সৰস্বতীৰ *প্রহ্লাদ চৰিতহে*। এই বিষয়ে আপুনি দ্বিতীয় ষাণ্মাসিকত বহলাই অধ্যয়ন কৰিবলৈ পাব। এইটো অধ্যায়ত অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসকাৰসকলে কেনেদেৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাজন কৰিছে সেই বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰা হৈছে।

৩.৩ অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাজন

আৰম্ভণিৰে পৰা বর্তমানলৈ অসমীয়া সাহিত্যৰ এই দীঘলীয়া গতিপথৰ বুৰঞ্জী ৰচনা কৰিবলৈ বিভিন্ন সময়ত বিভিন্নজনে প্রয়াস কৰিছে আৰু নিজা দৃষ্টিৰে যুগবিভাজনো কৰিছে। কিন্তু সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী ৰচা সহজসাধ্য নহয়। সত্যেন্দ্রনাথ শর্মাৰ মতে "সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী জাতিবিশেষৰ ভাৱ, চিন্তা, কল্পনা, আদর্শ আৰু জীৱনধাৰাৰ অভিব্যক্তি। সাহিত্যৰ যোগেদি প্রকাশ পোৱা বিভিন্ন যুগৰ ভাব চিন্তা, প্রকাশভঙ্গী, অভিজ্ঞতা আৰু আংগিকক পৰস্পর্য সূত্রত গাঁথি কার্য কাৰণ সম্পর্ক নির্ণয় কৰি জাতিৰ মানসিক বিকাশৰ ধাৰাটোৰ লগত পাঠকৰ পৰিচয় কৰি দিয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ উদ্দেশ্য। এই গ্রন্থখন ওপৰত কোৱা উদ্দেশ্য আগত ৰাখিয়েই ৰচনা কৰা হৈছে।" মহেশ্বৰ নেওগৰ ভাষাত "কিছুমান কিতাপৰ নাম গোট খালেই সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী নহয়। কিতাপৰ পাছফালে লুকাই থকা মানুহজন, মানুহজনৰ পিছফালে লুকাই থকা তেওঁৰ দেশ আৰু কালক অস্বীকাৰ কৰিলে কিতাপখনৰ ঠাই সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত নোহোৱা হয়। এই কথাটোলৈ দৃষ্টি ৰাখিছো আৰু পৰাপক্ষত লেখক আৰু লেখাৰ মূল্য নির্ধাৰণৰ যত্ন সততে ৰাখিছো।" সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী ৰচনাৰ প্রসঙ্গত এই কথাসমূহৰ মূল্য যথেষ্ট। আনহাতে এনে কথাই বিভিন্নজনে নিজা বিচাৰধাৰাৰ আধাৰত যে অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী ৰচনা কৰিছে সেয়া প্রমাণ কৰে। তেওঁলোকৰ পুথিসমূহত উল্লেখ কৰা যুগ বিভাজনৰ মাজত নিজা দৃষ্টিভংগী জড়িত হৈ আছে। সেয়েহে ইয়াত পার্থক্য থকাটো নিতান্ত স্বাভাৱিক। কিন্তু এই বোৰৰ মাজেৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ শক্তিশালী মূল ধাৰা আৰু মাইলস্তম্ভসমূহ ৰ উপলব্ধিত

অসুবিধা নহয়। তলত তাৰে উল্লেখযোগ্যসমূহ বহলাই আলোচনা কৰা হ'ল।

৩.৩.১ হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ বিভাজন

অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰথম যুগ বিভাজন কৰিছিল পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে। তেওঁ *জোনাকী*ৰ তৃতীয় বছৰ, দ্বিতীয় সংখ্যাত অসমীয়া ভাষাৰ যুগবিভাজন এনেদৰে দেখুৱাইছিল—

প্ৰথম — অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তিৰে পৰা শঙ্কৰদেৱৰ জন্মলৈকে

দ্বিতীয় — শঙ্কৰদেৱৰ জন্মৰে পৰা ইংৰাজে অসম দেশ লোৱালৈকে

তৃতীয় — ইংৰাজ ৰাজত্বৰ পাতনিৰে পৰা আজিলৈকে

এই প্ৰসংগত গোস্বামীয়ে কৈছিল — "এই তিনি যুগেই অসমীয়া ভাষাৰ যোৱা জীৱনৰ ব্যাপ্তিকাল। এই তিনি কালৰ সোঁতত কেতিয়াবা উজাই, কেতিয়াবা ভটিয়াই, কেতিয়াবা ভুল পানীত থমক খাই ৰৈ, কেতিয়াবা চাকনৈয়াত ঘূৰিপকি, উটিবুৰি আহি ই এই অৱস্থা পাইছেহি।" ইয়াত তেওঁ অসমীয়া ভাষাৰ যুগবিভাজন কৰিছে যদিও তাৰ ভিত্তি কৰি লৈছে সাহিত্যিক নিদৰ্শনসমূহ আৰু পৰ্বান্তৰসমূহ। ইয়াৰে প্ৰথম যুগটোক তেওঁ 'এন্ধাৰ যুগ' আখ্যা দিছে। পৰৱৰ্তী সময়ত তেওঁ এই বিভাজনসমূহ অধিক স্পষ্ট কৰে আৰু তলত দেখুওৱা ধৰণে তুলি ধৰে—

১) গীতিযুগ (খ্ৰীঃ ৬০০-৮০০)

২) মন্ত্ৰ আৰু ভণিতা যুগ (৮০০-১২০০)

৩) প্ৰাক্-বৈষ্ণৱ যুগ (১২০০-১৪৫০)

৪) বৈষ্ণৱ যুগ (১৪৫০-১৬০০)

৫) বিস্তাৰ যুগ (১৬০০-১৮০০)

৬) বৰ্তমান যুগ (১৮০০—বৰ্তমানলৈকে)

৩.৩.২ দেবেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাৰ বিভাজন

অসমীয়া ভাষাৰ বুৰঞ্জী ৰচনাৰ বাটকটীয়া দেবেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাই ১৮৫৫ শকত প্ৰকাশিত তেওঁৰ *অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী* গ্ৰন্থত অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগবিভাজন কৰিছিল। তেওঁ পুথিখনত প্ৰথমে অসমীয়া ভাষা সম্পৰ্কে পাশ্চাত্যৰ ব্যক্তিসকলে আগবঢ়োৱা মতামত, অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি, আখৰ-জোঁটনি আদি আলোচনা কৰি ক্ৰমান্বয়ে যুগ বিভাজনলৈ আগবাঢ়িছে। তেওঁ অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীক এনেদৰে তিনিটা যুগত ভাগ কৰি দেখুৱাইছে —

ক) আদি যুগ — অসমীয়া ভাষা আৰম্ভ হোৱাৰেপৰা শঙ্কৰদেৱৰ জন্মলৈকে

খ) মাজৰ বা উন্নতিৰ যুগ (শঙ্কৰী যুগ) — শঙ্কৰদেৱৰ জন্মৰ পৰা ইংৰাজে শাসনভাৰ

লোৱালৈকে, অর্থাৎ ১৩৭১ শকৰ পৰা ১৭৪৮ শকলৈকে

গ) বর্তমান যুগ — ১৮২৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰ পৰা বুৰঞ্জী লিখালৈকে

অসমীয়া সাহিত্যৰ আদি যুগ সম্পর্কত বেজবৰুৱাই পূর্বৰ গোস্বামীৰ সৈতে একে ধৰণৰ মন্তব্য আগবঢ়াইছে। তেওঁৰ মতে — "এই যুগৰ অৱস্থা যদিও আমাৰ কাৰণে একেবাৰে খোলোচা নহয়, তথাপি আচাৰ-ব্যৱহাৰ, ভাষাৰ গঢ়-গতিৰ পক্ষে আজি-কালি বহুত বেমেজালি কমিছে। এই যুগৰ বুৰঞ্জী পোৱা টান, কাৰণ তেতিয়া হিন্দুসকলৰ বুৰঞ্জী লেখা প্রথা নাছিল।" শঙ্কৰদেৱৰ যুগটোক তেওঁ 'উন্নতিৰ যুগ' আখ্যা দি অসমীয়া ভাষাৰ সমৃদ্ধিৰ আভাস প্রদান কৰিছে। এই যুগত তেওঁ মাধৱদেৱ, ৰাম সৰস্বতী, অনন্ত কন্দলিৰ উপৰি এই সময়ৰ আন কবিসকলক অন্তর্ভুক্ত কৰিছে। ব্রিটিছ শাসন অসমৰ সমাজৰ বাবে মাইলস্তম্ভ হোৱাৰ দৰে সাহিত্যৰ ইতিহাসৰো যে মাইলস্তম্ভ সেয়া তেখেতৰ যুগবিভাজনত স্পষ্ট হৈছে। সেয়েহে এই স্তম্ভৰ আৰম্ভণিৰ পৰা পৰৱর্তী সময়ক তেওঁ বর্তমান যুগৰ অন্তর্ভুক্ত কৰি আলোচনা কৰিছে।

৩.৩.৩ বাণীকান্ত কাকতিৰ বিভাজন

অসমীয়া ভাষাৰ গঠন আৰু ঐতিহ্যৰ বিজ্ঞানসম্মত অধ্যয়নৰ বাটকটীয়া বাণীকান্ত কাকতিয়ে তেওঁৰ *Assamese: Its Formation and Development* গ্রন্থত অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি আৰু ইয়াৰ ইতিহাস দেখুৱাবলৈ যত্ন কৰিছে। তেওঁ যদিও ভাষাৰ ইতিহাস বুলি কৈছে কিন্তু ইয়াৰ জৰিয়তে অসমীয়া সাহিত্যৰো ইতিহাস স্পষ্ট হৈ উঠিছে। কাৰণ তেওঁ ভাষাৰ ইতিহাসৰ স্তৰ বিভাজন কৰিছে সাহিত্যিক নিদর্শনৰ ভিত্তিতহে। কাকতিৰ এই বিভাজন এনেধৰণৰ —

১) প্রাচীন অসমীয়া স্তৰ (চতুর্দশ শতিকাৰ পৰা ষষ্ঠদশ শতিকাৰ শেষলৈ)
ক) প্রাক্-বৈষ্ণৱ যুগ, খ) বৈষ্ণৱ যুগ

২) মধ্য অসমীয়া স্তৰ (সপ্তদশ শতিকাৰ পৰা ঊনবিংশ শতিকাৰ আৰম্ভণিলৈ) (আহোম ৰাজশাসনকেন্দ্রিক গদ্য যুগ)

৩) আধুনিক অসমীয়া স্তৰ (ঊনবিংশ শতিকাৰ আৰম্ভণিৰ পৰা বর্তমানলৈ)

কাকতিয়ে চর্যাপদ আৰু বড়ু চণ্ডীদাসৰ *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্তন*ক প্রাক্-অসমীয়া বুলি ধৰি স্পষ্ট সাহিত্যিক নিদর্শনৰ আধাৰত এনেদৰে অসমীয়া ভাষাৰ যুগ বিভাজন কৰিছে। সেয়েহে তেওঁ অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্যিক নিদর্শন প্রথম হেম সৰস্বতীৰ *প্রহ্লাদ চৰিত*ৰ মাজতহে বিচাৰি পাইছে। কাকতিয়ে প্রাচীন অসমীয়া স্তৰৰ অসমীয়া সাহিত্যক প্রাক্-বৈষ্ণৱ আৰু বৈষ্ণৱ যুগ হিচাপে উপবিভাগ কৰি দেখুৱাইছে। হেম সৰস্বতী, হৰিহৰ বিপ্র, কবিৰত্ন সৰস্বতী আৰু মাধৱ কন্দলিকে ধৰি এই কেউজনৰ সাহিত্যৰে কাকতিয়ে প্রাক্-বৈষ্ণৱ উপযুগটোৰ অৱয়ৱ অংকন কৰিছে। আনহাতে

শংকৰদেৱ আৰু তেওঁৰ উত্তৰসূৰীসকলক লৈ বৈষ্ণৱ যুগ হিচাপে সামৰিব বিচাৰিছে।

বাণীকান্ত কাকতিয়ে অসমীয়া ভাষাৰ মধ্য স্তৰটোক "গদ্য যুগ" আখ্যা দিছে। আহোম ৰজাঘৰৰ তত্ত্বাৱধানত ৰচনা কৰা বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ কথা স্পষ্টকৈ ক'লেও চৰিতৰ গদ্যও এই সময়ৰ অন্তর্গত। সেইদৰে আমেৰিকান মিছনেৰীসকলৰ দ্বাৰা ১৮১৯ চনত অসমীয়া ভাষাত বাইবেল প্ৰকাশৰ লগে লগে আধুনিক অসমীয়া স্তৰ আৰম্ভ হয় বুলি তেওঁ কৈছে।

৩.৩.৪ ডিম্বেশ্বৰ নেওগৰ বিভাজন

অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস ৰচনাৰ আন এজন পথ-প্ৰদৰ্শক ডিম্বেশ্বৰ নেওগে অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ-বিভাগ তলত দিয়া ধৰণে কৰি দেখুৱাইছে—

১) আদি যুগ (৮০০-১২০০ খ্ৰীষ্টাব্দ)

২) প্ৰাগ্-বৈষ্ণৱ যুগ (১২০০-১৪৫০)

৩) বৈষ্ণৱ যুগ (১৪৫০-১৬৫০)

৪) বিস্তাৰ যুগ (১৬৫০-১৮৩০)

৫) বৰ্তমান যুগ (১৮৩০-১৯৪০)

৩.৩.৫ সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ বিভাজন

অসমীয়া সাহিত্যৰ এজন ইতিহাস প্ৰণেতা সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই ১৯৫৯ চনত *অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিবৃত্ত* নামৰ যিখন পুথি ৰচনা কৰিছিল সেইখনেই পৰৱৰ্তী সময়ত পৰিৱৰ্দ্ধিত ৰূপত *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত* নামেৰে প্ৰকাশ পাইছিল। অসমীয়া সাহিত্যৰ এই বুৰঞ্জীখনত তেওঁ অসমীয়া সাহিত্যৰ গতিপথ দেখুৱাবলৈ গৈ প্ৰথমে অসমীয়া ভাষা আৰু অসমীয়া লিপিৰ আভাস দাঙি ধৰিছে আৰু ইয়াৰ পিছতেই সাহিত্যৰ যুগ বিভাজন এনেদৰে আগবঢ়াইছে—

১) আদি যুগ ঃ চর্যাপদ আৰু অন্যান্য ৰচনা

২) মধ্য যুগ

ক) প্ৰাক্‌শংকৰী যুগৰ সাহিত্য

খ) বঙলা অসমীয়া উমৈহতীয়া সাহিত্য

গ) পাঁচালি সাহিত্য

ঘ) বৈষ্ণৱ সাহিত্য ঃ শঙ্কৰী যুগ

ঙ) বৈষ্ণৱ সাহিত্য ঃ শঙ্কৰোত্তৰ যুগ

চ) বিস্তাৰ আৰু অৱসাদ কাল ঃ (খৃঃ ১৭০০-১৮২৬)

৩) বৰ্তমান যুগ

ক) বৰ্তমান সাহিত্য

খ) হেমচন্দ্ৰ-গুণাভিৰামৰ অভ্যুদয়

গ) ৰমন্যাসৰ যুগ

ঘ) উত্তৰ স্বাধীনতা কালৰ সাহিত্য

সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ বিভাজনলৈ লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় যে অসমীয়া সাহিত্যক তেওঁ মূলতঃ তিনিটা যুগত বিভক্ত কৰিছে।প্ৰথম যুগৰ নিদৰ্শন হিচাপে চৰ্যাপদ, মন্ত্ৰ সাহিত্য আৰু ডাকৰ বচনৰ কথা কৈছে। মধ্য যুগৰ প্ৰাক্‌শঙ্কৰী কবি হ'ল হেম সৰস্বতী, কবিৰত্ন সৰস্বতী, ৰুদ্ৰ কন্দলী, হৰিবৰ বিপ্ৰ আৰু মাধৱ কন্দলী। বড়ু চণ্ডীদাসৰ *শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন*, ৰামাই পণ্ডিতৰ *শূন্য পুৰাণ* আৰু নাথ সাহিত্যক তেওঁ প্ৰাক্‌ শঙ্কৰী আৰু শঙ্কৰী যুগৰ মাজৰ সময়ত ঠাই দিছে।বৈষ্ণৱ প্ৰভাৱমুক্ত পাঁচালী সাহিত্যক তেওঁ শঙ্কৰী যুগৰ অন্তৰ্ভুক্ত নকৰি মধ্য যুগৰ অন্যতম ভাগ হিচাপে ৰাখিছে। আনহাতে শঙ্কৰদেৱৰ সাহিত্যিক অভ্যুত্থানৰ পৰা মাধৱদেৱ, অনন্ত কন্দলী, ৰাম সৰস্বতী, ৰত্নাকৰ কন্দলী, সাৰ্বভৌম ভট্টাচাৰ্য্য, শ্ৰীধৰ কন্দলী আদিলৈকে তেওঁ শঙ্কৰী যুগৰ ভিতৰত ধৰিছে। ইয়াৰ পিছৰে পৰা বৰ্তমান যুগৰ আগলৈকে শঙ্কৰোত্তৰ সময়ছোৱাক তেওঁ দুটা ভাগত ভগাইছে। ভট্টদেৱৰ সাহিত্যকে মুখ্য কৰি সত্ৰকেন্দ্ৰিক নাট, গীত, মহাভাৰতৰ অনুবাদ, চৰিত সাহিত্য আদিক শঙ্কৰোত্তৰ যুগৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্য হিচাপে দেখুৱাইছে। আনহাতে 'বৈষ্ণৱ সাহিত্য ঃ শঙ্কৰোত্তৰ যুগ' নামৰ শাখাতে তেওঁ ব্যৱহাৰিক সাহিত্য আৰু বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ জন্মৰ প্ৰসংগ আলোচনা কৰিছে। শঙ্কৰোত্তৰ যুগৰ পিছৰ সময়ছোৱাক তেওঁ 'বিস্তাৰ আৰু অৱসাদ কাল' বুলি অভিহিত কৰি আদি ৰসাত্মক কাব্য, ব্যৱহাৰিক সাহিত্য, বুৰঞ্জী সাহিত্য, ৰামায়ণী সাহিত্য, মহাভাৰতীয় সাহিত্য, কোচ ৰাজসভাৰ কবিৰ সাহিত্য, চুফীমূলক সাহিত্য আদি ধৰণে সাহিত্যসমূহ অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে।

অসমীয়া সাহিত্যৰ তৃতীয় যুগটো হ'ল বৰ্তমান যুগ। ইয়াৰে বৰ্তমান সাহিত্য হিচাপে দেখুওৱা প্ৰথম স্তৱটোক শৰ্মাই প্ৰাক্‌-অৰুণোদয় স্তৱ, অৰুণোদয় প্ৰকাশ, অৰুণোদয়ৰ প্ৰভাৱমুক্ত লেখক আদি ধৰণে ভাগ কৰি আলোচনা কৰিছে। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ সাহিত্য যাত্ৰাৰ আৰম্ভণিৰেপৰা *জোনাকী*ৰ জন্মৰ আগলৈকে এটা সুকীয়া স্তৱ হিচাপে ধৰি লম্বোদৰ বৰা, কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য আদি লেখকসকলক তেওঁ ইয়াত ৰাখিছে। *জোনাকী*ৰ জন্মই অসমীয়া সাহিত্যলৈ অনা ৰমন্যাসিক চেতনাৰে বিটোত লেখকসকলৰ সাহিত্য 'ৰমন্যাসৰ যুগ'ৰ অন্তৰ্গত। ভাৰতৰ লগতে অসমৰ সমাজ জীৱনৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ ঘটনা স্বাধীনতাক তেওঁ সাহিত্যৰো কালান্তৰৰ চিন হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰি বৰ্তমান যুগৰ ৰমন্যাসৰ পৰৱৰ্তী সময়ক 'উত্তৰ স্বাধীনতাকালৰ

সাহিত্য' নাম দিছে। অসমীয়া সাহিত্যলৈ অহা আধুনিক ভাবনাৰে পুষ্ট সাহিত্যসমূহ এই সময়ৰ অন্তর্গত।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ অসমীয়া সাহিত্যৰ প্রথম যুগ বিভাজন কোনে কৰিছিল?

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ সত্যেন্দ্রনাথ শর্মাই অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসক কেইটা যুগত বিভাজন কৰিছে?

.....

৩.৩.৬ মহেশ্বৰ নেওগৰ বিভাজন

অসমীয়া সাহিত্যৰ একনিষ্ঠ গৱেষক মহেশ্বৰ নেওগে অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস অন্বেষণ কৰিবলৈ গৈ কৈছে যে—"অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাগ লৈ পণ্ডিতসকলে নিজৰ নিজৰ মত প্রকাশ কৰিছে। আমিও নিজৰ পথ বিচাৰি ল'বলগীয়া হৈছে।" নেওগে এই প্রসংগত আন এটা কথাও উল্লেখ কৰিছে যে ইতিমধ্যে যিসকলে অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস ৰচনা কৰিছে সেই কেউখনৰে বিচাৰ-ধাৰা সুকীয়া। অর্থাৎ নেওগেও নিজস্ব চিন্তাৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ গতিপথৰ স্তৰ বিভাগ কৰিছে। ১৯৬২ চনত প্রথম প্রকাশ হোৱা তেওঁৰ *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা* নামৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীখনৰ আৰম্ভণিতে অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱৰ আলোচনা কৰি তেওঁ কৈছে যে "সম্ভৱতঃ ১০০০ খ্রীষ্টাব্দৰ ওচৰা-উচৰি সময়ত আন নব্য ভাৰতীয়-আর্য ভাষাৰ লগে লগে অসমীয়া ভাষাৰো উৎপত্তি ঘটে।... ...চতুর্দশ শতিকাৰপৰা অসমীয়া সাহিত্যৰ মুক্ত অবাৰিত ধাৰা ব'বলৈ আৰম্ভ কৰে। ইয়াৰ আগতে অসমীয়া ভাষাৰ পৰিষ্কাৰ ৰূপৰ নিদর্শন পোৱা নাযায়।"লোকগীত আৰু লোককথাসমূহৰ ৰচনাৰ সময় যিহেতু স্পষ্ট নহয় সেয়েহে *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখাৰ* আৰম্ভণিতে ইয়াৰ আলোচনা কৰিছে যদিও মহেশ্বৰ নেওগে এইসমূহক অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাজনৰ পৰিসীমাৰ বাহিৰত ৰাখিছে। অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাগ তেখেতে এনেদৰে দেখুৱাইছে—

১) বৌদ্ধ যুগ

২) প্রাক্‌শঙ্কৰ যুগ(ত্রয়োদশ, চতুর্দশ আৰু পঞ্চদশ শতিকা)

৩) শঙ্কৰী যুগ(শঙ্কৰদেৱৰ পৰা ভট্টদেৱলৈকে)

৪) শঙ্কৰোত্তৰ যুগ (ভট্টদেৱ, গোপালচৰণ আদিৰ পিছৰপৰা ঊনবিংশ শতিকাৰ প্রথম চতুর্থাংশলৈ)

ক) সত্রীয়া সাহিত্য

খ) ৰাজধানীৰ সাহিত্য

গ) অনিশ্চিত স্থানৰ লেখকৰ সাহিত্য

৫) আধুনিক যুগ ঃ

ক) আদি-ব্রিটিশ যুগ (১৮২৬ চনৰ পিছৰ পৰা অসমীয়া ভাষা পুনঃপ্রতিষ্ঠাৰ আগলৈকে)

খ) হেমচন্দ্র বৰুৱাৰ কাল (১৮৭৩ চনত অসমীয়া ভাষাই পুনঃপ্রতিষ্ঠা লাভ কৰাৰ পৰা অ.ভা.উ.সা. সভাৰ প্রতিষ্ঠালৈকে)

গ) ৰোমাণ্টিক যুগ বা বেজবৰুৱা যুগ (*জোনাকী* প্রকাশৰ পৰা দ্বিতীয় মহাসমৰলৈকে)

ঘ) বর্তমান সাহিত্য (দ্বিতীয় মহাসমৰে প্রভাৱ বিস্তাৰ কৰা সময়ৰে পৰা বর্তমান কাল আৰম্ভ)

চর্যাপদসমূহক নেওগে 'বৌদ্ধ যুগ'ৰ অন্তর্ভুক্ত কৰিছে যদিও এইসমূহযে বিশুদ্ধ বা এককভাৱে অসমীয়াৰ নিদর্শন নহয় সেয়া উল্লেখ কৰিছে। অষ্টমৰ পৰা দ্বাদশ শতিকালৈকে বিস্তৃত চর্যাগীতৰ পিছতে অসমীয়া সাহিত্যত এছোৱা শূন্য কাল বিৰাজ কৰিছিল বুলি তেওঁ উল্লেখ কৰিছে।

শঙ্কৰদেৱৰ সাহিত্যিক উদ্ভৱৰ আগৰ সময়ছোৱাক নেওগে 'প্রাক্-শঙ্কৰ যুগ' হিচাপে অভিহিত কৰিছে। পূর্বসূৰীসকলে এই সময়ছোৱাক 'বৈষ্ণৱ যুগ' বোলা কথাযাৰ তেওঁ সমর্থন নকৰে। "এইসকলক প্রাগ্বৈষ্ণৱ নোবোলোঁ, কাৰণ সিসকলে বৈষ্ণৱৰ সমাদৃত সাহিত্যকে ৰচনা কৰিলে।"

শঙ্কৰী যুগটো অসমীয়া সাহিত্যৰ সোণালী যুগ। নেওগৰ ভাষাত "এই সময়তে নৱবৈষ্ণৱসকলে তেওঁলোকৰ শ্রেষ্ঠ সাহিত্য সৃষ্টি কৰিলে।" শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱকে মুখ্য কৰি তেখেতসকলৰ অনুগামী সাহিত্যিকসকলৰ উৎকৃষ্ট আৰু বিশাল সাহিত্য সম্ভাৰে এই সময়তে অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰৰভঁৰাল বান্ধিলে। এই শঙ্কৰী যুগতে সাহিত্য চর্চা কৰা পাঁচালী শাখাৰ কবিসকলৰ সাহিত্যৰ ধাৰা কিন্তু সুকীয়া। কালৰ হিচাপতহে তেওঁলোক শঙ্কৰী যুগৰ ভিতৰত পৰে। তেওঁলোকৰ সাহিত্য বৈষ্ণৱ ধর্মৰ প্রেৰণাসম্ভূত নহয়।

শঙ্কৰোত্তৰ যুগৰ অসমীয়া সাহিত্যক মহেশ্বৰ নেওগে তিনিটা উপভাগত ভাগ কৰিছে। "শঙ্কৰদেৱৰ যুগটো এৰাৰ পিছতে ঐতিহাসিকসকল অলপ বিমোৰত পৰে। এই বিমোৰ ভাব এৰাই চলাৰ যত্নত আমি শঙ্কৰোত্তৰ যুগক সাহিত্যিক কেন্দ্রৰ বিচাৰত ভাগ কৰি লৈ অধ্যয়ন কৰিবলৈ লৈছো, আৰু কেন্দ্র নির্ণপিত কৰিব নোৱাৰাসকলৰ বিষয়ে সুকীয়াকৈ আলোচনা কৰিছো।" গতিকে সাহিত্য ৰচনাৰ কেন্দ্রৰ ভিত্তিতে নেওগে এই যুগৰ সাহিত্যক তিনিটা উপবিভাগত অন্তর্ভুক্ত কৰিছে। নৱবৈষ্ণৱ ধর্মৰ পূর্বপ্রচলিত প্রেৰণাৰ শক্তিশালী প্রৱাহ সত্রত তেতিয়াও বিদ্যমান

আছিল। সেয়েহে মৌলিকত্ববিহীন হ'লেও বৈষ্ণৱ আদর্শপুষ্ট নাট-গীত আদি সত্রত যথেষ্ট ৰচিত হৈছিল। এই সাহিত্যসমূহ আৰু চৰিত সাহিত্য এই যুগৰ তিনিটা প্রধান ভাগৰ অন্যতম 'সত্রীয়া সাহিত্য'ৰ অন্তর্গত। আহোম ৰজাঘৰৰ পোনপটীয়া তত্ত্বাৱধানত ৰচিত বিশাল বুৰঞ্জী সাহিত্যই এই যুগৰ আন এটা শক্তিশালী শাখাৰ প্রতিনিধিত্ব কৰিছে। আনহাতে সত্র আৰু আহোম ৰাজধানী—এই দুই প্রধান কেন্দ্রৰ বাহিৰত ৰচিত সাহিত্যক তেওঁ যুগটোৰ তৃতীয়টো ভাগ হিচাপে দেখুৱাব বিচাৰিছে। প্রথম প্রকাশিত অসমীয়া বাইবেলকো তেওঁ এই যুগৰে শেষৰ ফালে অন্তর্ভুক্ত কৰিব বিচাৰে। অসমীয়া সাহিত্যৰ আধুনিক যুগৰ সূচনাৰ কালছোৱা খেলি-মেলিৰ সময়। ইয়াণ্ডাবু সন্ধিৰ জৰিয়তে বৃটিছে অসম অধিকাৰ কৰাৰ পিছতে অসমীয়া ভাষাৰ দুর্যোগ আৰম্ভ হ'ল। আনুষ্ঠানিক ক্ষেত্র সমূহৰ পৰা অসমীয়া ভাষা অপসাৰিত হোৱাৰ লগে লগে এটা সন্দেহ, সংশয়ৰ পৰিবেশে বিৰাজ কৰিবলৈ ল'লে। এচামে অসমীয়া ভাষাৰ হৃত মর্যাদা উদ্ধাৰ আৰু ভাষাটোৰ পুনঃপ্রতিষ্ঠাৰ বাবে যত্ন কৰিলে। এচামে আকৌ বাংলাতে বা আধা ভগা অসমীয়াত কিতাপ লিখিবলৈ ল'লে। এই সময়খিনিক মহেশ্বৰ নেওগে "নতুন অসমীয়া ভাষাৰ অনুশীলন কাল, নতুন প্রভাৱ আহৰণৰ কাল" আখ্যা দিছে। আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন আৰু বেপ্টিষ্ট মিছনেৰীৰ সাহিত্য এই যুগৰ অন্তর্গত।

অনেক প্রচেষ্টাৰ অন্তত অসমীয়া ভাষাই অসমত পুনঃপ্রতিষ্ঠা লাভ কৰা ঘটনাক নেওগে অসমীয়া সাহিত্যৰ আধুনিক যুগৰ দ্বিতীয় স্তৰটোৰ মাইলস্তম্ভ হিচাপে দেখুৱাইছে। তেতিয়াৰে পৰা অঃ ভাঃ উঃ সাঃ-ৰ জন্ম আৰু *জোনাকী* প্রকাশলৈকে এই সময়ছোৱাত হেমচন্দ্র বৰুৱা, গুণাভিৰাম বৰুৱা আদিয়ে অসমীয়া ভাষাৰ বিভিন্ন সাহিত্যৰূপৰ সৃষ্টি কৰে। নেওগে এই সময়ছোৱাক 'হেমচন্দ্র বৰুৱাৰ কাল' নাম দি যুগটোৰ মধ্যমণি হিচাপে তেওঁক উপস্থাপন কৰিছে। অসমীয়া ভাষাৰ মূলানুগ বিশুদ্ধ ৰূপ প্রতিষ্ঠাৰ বাবে হেমচন্দ্র বৰুৱাই অহোপুৰুষার্থ কৰি ইয়াৰ ভেটি বন্ধাৰ যুক্তিতে নেওগে এই যুগটোক তেওঁৰ নামেৰে নামাংকিত কৰিছে।

১৮৮৯ চনত *জোনাকী* প্রকাশৰ লগে লগে অসমীয়া সাহিত্যৰ নৱজাগৰণ আৰম্ভ হয়। লক্ষীনাথ বেজবৰুৱাৰ ব্যক্তিত্ব আৰু সাহিত্যই সমগ্র অসমীয়া সাহিত্যক বাট দিয়াৰ উপৰি বিভূতি-বৈভৱ সকলো প্রদান কৰিলে। কবিতা, গল্প, উপন্যাস, নাটক আদি সকলোৰূপৰ সাহিত্যৰে পৰিপুষ্ট এইছোৱা সময় অসমীয়া সাহিত্যৰ "ৰোমাণ্টিক যুগ বা বেজবৰুৱা যুগ"। প্রকৃতার্থত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা ৰোমাণ্টিক যুগৰ মূল প্রেৰণা আৰু ঘাই চালিকাশক্তি। বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যিক সত্তাই সমগ্র যুগটোক আৱৰি ৰখা বাবেই নেওগে এই যুগটোক এনেদৰে অভিহিত কৰিছে।

অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰোমাণ্টিক প্রৱাহটো সজোৰে প্রৱাহিত হৈ আহি দ্বিতীয় মহাসমৰলৈকে চলে। কিন্তু মহাসমৰে অসমৰ সমাজজীৱন বিধ্বস্ত কৰাৰ পিছত

সাহিত্যচর্চাৰ পৰিবেশ আৰু ব্যক্তিমন দুয়োটাই ইয়াৰ দ্বাৰা প্রভাৱিত হয়। অসমীয়া সাহিত্যই এইখিনি সময়ৰ পৰাই স্পষ্টভাৱে পৃথক ৰূপ পৰিগ্রহ কৰে। মহেশ্বৰ নেওগে অসমীয়া সাহিত্যৰ আধুনিক যুগৰ এই সমছোৱাক চতুর্থ স্তৰ হিচাপে দেখুৱাই 'বর্তমান সাহিত্য' নাম দিছে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৩ ঃ মহেশ্বৰ নেওগে সাহিত্যৰ যুগ বিভাজন কৰা সম্পর্কে নিজে কি মত পোষণ কৰিছিল?

.....

জানি থোৱা ভাল

'শঙ্কৰোত্তৰ যুগ'ৰ সাহিত্য বুলিলে শঙ্কৰদেৱৰ পৰৱর্তী সময়ত সত্রত ৰচিত নাট, গীত, চৰিত সাহিত্য, ৰজাঘৰত ৰচিত বুৰঞ্জী সাহিত্য, অন্যান্য স্থানত ৰচিত ব্যৱহাৰিক সাহিত্য, চুফীমূলক সাহিত্য, ৰামায়ণী সাহিত্য আদিক বুজা যায়।

৩.৩.৭ হেমন্ত কুমাৰ শর্মাৰ বিভাজন

অসমীয়া সাহিত্যৰ আন এজন সাধক হেমন্ত কুমাৰ শর্মাই *অসমীয়া সাহিত্যত দৃষ্টিপাত* গ্রন্থত অসমীয়া সাহিত্যক স্থূলভাৱে দুটা সাধাৰণ ভাগত ভাগ কৰিছে—

ক) প্রাচীন

খ) আধুনিক

কিন্তু বিতংভাৱে তেওঁ অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগবিভাগ এনেদৰে কৰিছে—

১) আদি যুগ (দশম শতিকাৰ পৰা চৈধ্যশ শতিকালৈ)

২) প্রাক্ শংকৰী যুগ (চৈধ্যশ শতিকাৰ পৰা পোন্ধৰশ শতিকাৰ শেষভাগলৈ)

৩) শংকৰী যুগ (পোন্ধৰশ শতিকাৰ শেষ ভাগৰপৰা সোতৰশ শতিকাৰ শেষলৈ)

৪) উত্তৰ শংকৰী যুগ (সোতৰশ শতিকাৰ শেষ ভাগৰপৰা ঊনৈশশ শতিকাৰ আদি ভাগলৈ)

৫) আধুনিক যুগ (ঊনৈশশ শতিকাৰ আদি ভাগৰপৰা বর্তমান সময়লৈকে)

ক) প্রাক্ ৰোমাণ্টিক যুগ (১৮৩৬—১৮৮৯)

খ) ৰোমাণ্টিক যুগ (১৮৮৯—১৯৩৯)

গ) উত্তৰ ৰোমাণ্টিক বা সাম্প্রতিক যুগ (১৯৩৯ খ্রীষ্টাব্দৰ পৰা বর্তমানলৈ)

আদি যুগৰ একমাত্ৰ সাহিত্যিক নিদৰ্শন হিচাপে শৰ্মাই চৰ্যাপদৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। শঙ্কৰদেৱৰ সাহিত্যিক অভ্যুত্থানৰ পূৰ্বৰ সময়ছোৱাক প্ৰাক্‌বৈষ্ণৱ যুগ বোলাৰ তেওঁ পক্ষপাতী নহয়। তেওঁৰ মতে "এই যুগৰ কবিসকলেও শংকৰদেৱ, মাধৱদেৱ আদিৰ দৰে বৈষ্ণৱৰ আদৰণীয় গ্ৰন্থকেই ৰচনা কৰিছে। বৈষ্ণৱ ভাবৰ উগ্ৰতা নাথাকিলেও গ্ৰন্থসমূহৰ বিষয়বস্তু বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰপৰা পৃথক নহয়।"

শংকৰদেৱৰ সাহিত্যিক নেতৃত্বৰ সময়ছোৱাক তেওঁ যুগটোৰ কেন্দ্ৰস্থ ব্যক্তি শংকৰদেৱৰ নামেৰেই 'শংকৰী যুগ' বুলি ক'ব বিচাৰিছে। তেওঁ কৈছে যে এই সময়ছোৱাত বৈষ্ণৱ প্ৰভাৱৰপৰা মুক্ত হৈ পাঁচালী কবিকেইজনে সাহিত্য সৃষ্টি কৰিছিল। তদুপৰি বৈষ্ণৱ আদৰ্শ শংকৰপূৰ্ব আৰু শঙ্কৰোত্তৰ সময়ৰ সাহিত্যতো যিহেতু বিদ্যমান সেয়েহে "এই যুগটোক বৈষ্ণৱ যুগ নোবোলাই ভাল"। শঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱকে মুখ্য কৰি ৰাম সৰস্বতী, অনন্ত কন্দলীৰপৰা ভট্টদেৱলৈকে তেওঁ এই সময়ৰ ভিতৰত সামৰিব বিচাৰিছে।

আহোম ৰাজশাসন আৰু কোচ ৰজাৰ প্ৰেৰণাত সৃষ্ট সাহিত্য, চৰিত সাহিত্য, পদপুথি, নাট, গীত, ইছলামী সাহিত্যক তেওঁ উত্তৰ শঙ্কৰী যুগত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে। ইংৰাজে অসম অধিকাৰ কৰাৰ পিছত অসমৰ সাহিত্য আৰু শিক্ষাৰ জগতত পাশ্চাত্য প্ৰভাৱ পৰে। বিষয়বস্তু আৰু ৰচনাৰীতি সকলোতে অসমীয়া সাহিত্যই পূৰ্বৰ ৰীতিৰ পৰা সম্পূৰ্ণ আঁতৰি আহি সুকীয়া পথ ল'লে। আধুনিক সাহিত্যৰ আৰম্ভণিৰ এই সময়ছোৱা "অসমীয়া সাহিত্যৰ এন্ধাৰ আৰু পুনঃ প্ৰাণ প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ যুগ"। খ্ৰীষ্টান লেখকসকল, আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা সকলোকে তেওঁ এই যুগত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ নেতৃত্বত গঢ় লোৱা সাহিত্যিক জাগৰণটো তেওঁ 'ৰোমাণ্টিক যুগ' বুলি কোৱাৰ লগতে মহেশ্বৰ নেওগে কোৱা 'বেজবৰুৱাৰ যুগ' অভিধাটোও যথার্থ বুলি উল্লেখ কৰিছে।

১৯৩৯ চনৰ পিছৰ যুগৰ অসমীয়া সাহিত্যত দেশত উদ্ভৱ হোৱা কিছুমান সুকীয়া সমস্যাভিত্তিক চিন্তাৰ প্ৰতিফলন ঘটে। বিষয়বস্তু আৰু ৰচনাৰীতি দুয়োটাতে নতুনত্বৰ সূচনা হোৱা এই সময়ছোৱাক তেওঁ 'উত্তৰ ৰোমাণ্টিক যুগ', 'সাম্প্ৰতিক যুগ' বা 'স্বৰাজোত্তৰ যুগ' বুলি অভিহিত কৰিছে।

৩.৩.৮ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থাৰ সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ খণ্ডবিভাজন

অসমৰ অন্যতম ভাষা-সাহিত্য অধ্যয়নৰ অনুষ্ঠান আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থাৰ ফালৰ পৰা অসমীয়া সাহিত্যৰ এখন "বহল বুৰঞ্জী" প্ৰণয়নৰ

আঁচনি হাতত লৈছিল। তেওঁলোকে প্ৰকাশ কৰা ষষ্ঠ খণ্ডত সাধাৰণ সম্পাদক প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামীৰ এটা ভূমিকা সন্নিৱিষ্ট হৈছে। এই ভূমিকাত তেওঁ কৈছে যে আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থাই হাতত লোৱা বিস্তৃত ইতিহাসখন আলোচনা-বিলোচনা কৰি আমি ছ-টা খণ্ডত ভাগ কৰিছোঁ এইদৰে —

১) প্ৰথম খণ্ড— আৰম্ভণিৰ পৰা খৃঃ ১৪৭০লৈ, অৰ্থাৎ শঙ্কৰী যুগৰ আগমনলৈ

২) দ্বিতীয় খণ্ড— খৃঃ ১৪৭০ ৰ পৰা খৃঃ ১৬৩০লৈ, অৰ্থাৎ ভট্টদেৱ, আৰু ৰাম সৰস্বতীলৈ

৩) তৃতীয় খণ্ড— খৃঃ ১৬৩০ ৰ পৰা খৃঃ ১৮১৩ লৈ, অৰ্থাৎ শঙ্কৰী যুগৰ শেষৰ পৰা আত্মাৰাম শৰ্মাৰ বাইবেলৰ অনুবাদ প্ৰকাশলৈ

৪) চতুৰ্থ খণ্ড— খৃঃ ১৮১৩ ৰ পৰা খৃঃ ১৮৮৯ লৈ, অৰ্থাৎ জোনাকী যুগৰ আৰম্ভণিলৈ

৫) পঞ্চম খণ্ড—খৃঃ ১৮৮৯ ৰ পৰা খৃঃ ১৯৩৯ লৈ, অৰ্থাৎ লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা আদিৰ মৃত্যু আৰু দ্বিতীয় মহাসমৰৰ আৰম্ভণিলৈ

৬) ষষ্ঠ খণ্ড— ১৯৩৯ ৰ পৰা বৰ্তমানলৈ

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৪ ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থাৰ ফালৰ পৰা প্ৰণয়ন কৰি থকা অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীখন তেওঁলোকে কেইটা ভাগত বিভাজন কৰিছে?

.....

৩.৪ অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাজনৰ সামগ্ৰিক আলোচনা

অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাজনৰ যিসমূহ চিত্ৰ ওপৰত দেখুওৱা হ'ল তাৰ পৰা এটা কথা স্পষ্ট হয় যে অসমীয়া সাহিত্যৰ যিদৰে এক দীঘল গতিপথ আছে সেইদৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস চৰ্চাৰো সুদীৰ্ঘ পৰম্পৰা আছে। অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰথম যুগবিভাজন কৰোঁতা হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ 'অসমীয়া ভাষা' শীৰ্ষক যিসমূহ ধাৰাবাহিক লেখা *জোনাকীত* প্ৰকাশ পাইছিল তাত তেওঁ দেখুওৱা তিনিওটা পৰ্বৰে বিস্তৃত আলোচনাও দাঙি ধৰিছে। তেওঁৰ এই যুগ বিভাজনে অসমীয়া সমাজৰো পৰ্বান্তৰৰ আভাস স্পষ্ট কৰিছে। পৰৱৰ্তী সময়ত সাহিত্যৰ ইতিহাস ৰচনা কৰাসকলৰ বাবে গোস্বামীৰ এই বিভাজনে এটা স্পষ্ট পথনিৰ্দেশনা হিচাপে যে কাম কৰিছে সেয়া নিশ্চিত। কিন্তু তেওঁ অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰথম যুগটো "গীতি যুগ" নাম

দি খ্ৰীষ্টীয় ৬০০ৰ পৰা তাক আৰম্ভ কৰিব বিচৰা কাৰ্যই উত্তৰসূৰী ইতিহাসকাৰৰ সমৰ্থন লাভ কৰা নাই। কাৰণ অসমীয়া ভাষাৰ স্পষ্ট উদ্ভৱৰ সময় নৱম-দশম শতিকাতকৈ আগৰেপৰা গীতিযুগৰ আৰম্ভণিৰ কথাটো অযুক্তিকৰ। তেওঁ দেখুওৱা প্ৰাক্-বৈষ্ণৱ যুগৰে পৰা পৰৱৰ্তী যুগৰ সময়সীমা বা সেইযুগৰ সাহিত্যিক লৈ অধিক বিতৰ্কৰ থল নাই। এইসমূহৰ সময়ৰ কিছু সালসলনি ইতিহাসকাৰসকলে অৱশ্যে কৰিছে। বৈষ্ণৱ যুগৰ পাছৰ সময়ছোৱাক তেওঁ 'বিস্তাৰ যুগ' আখ্যা দিয়াটোও তাৎপৰ্যপূৰ্ণ। গোস্বামীয়ে কোৱাৰ দৰে পৰৱৰ্তী ডিম্বেশ্বৰ নেওগেও শঙ্কৰদেৱৰ পূৰ্বৰ আৰু শঙ্কৰদেৱৰ সময়ছোৱাক ক্ৰমে প্ৰাক্-বৈষ্ণৱ আৰু বৈষ্ণৱ যুগ আখ্যা দিছে। কিন্তু আন ইতিহাসকাৰসকলে ইয়াক যথোচিত বুলি ভবা নাই। তেওঁলোকে এই যুগ দুটাক ক্ৰমে প্ৰাক্-শঙ্কৰী আৰু শঙ্কৰী যুগ আখ্যা দিয়া কথাটো যথেষ্ট যুক্তিসন্মত। এইক্ষেত্ৰত মহেশ্বৰ নেওগ, হেমন্ত কুমাৰ শৰ্মা আদিয়ে আগবঢ়োৱা যিসমূহ মন্তব্য ওপৰত উল্লেখ কৰি অহা হৈছে সেইসমূহ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ। অৱশ্যে পূৰ্বসূৰী দেবেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাই শঙ্কৰদেৱৰ সময়ক এইসকলতকৈ আগতেই 'শঙ্কৰী যুগ' বা 'উন্নতিৰ যুগ' নাম দি যুগটোৰ যথোচিত মূল্যায়ন কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছে। মহেশ্বৰ নেওগ আৰু হেমন্ত কুমাৰ শৰ্মা দুয়োজনেই প্ৰধানভাৱে পাঁচটা যুগত সাহিত্যৰ ইতিহাসক ভাগ কৰিছে। এওঁলোকৰ যুগবিভাজনৰ মাজত যিসমূহ পাৰ্থক্য দেখা যায় সেয়া সময়কেন্দ্ৰিক। আনহাতে সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই আদি যুগ, মধ্য যুগ, বৰ্তমান যুগ বুলি বহলভাৱে তিনিটা যুগ কৰি আনসমূহক উপবিভাগ হিচাপে ইয়াৰ মাজতহে দেখুৱাইছে। প্ৰথম যুগটোক নেওগে 'বৌদ্ধ যুগ' বুলি কোৱাৰ বিপৰীতে সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা আৰু হেমন্ত কুমাৰ শৰ্মাই 'আদি যুগ' আখ্যা দিছে। সেইদৰে আধুনিক যুগটোক নেওগে চাৰিটা স্তৰত বিভক্ত কৰি *জোনাকী*ৰ পূৰ্বৰ সময়ক দুটা ভাগত দেখুৱাইছে। অসমীয়া ভাষা আনুষ্ঠানিক ক্ষেত্ৰৰ পৰা অপসাৰণ আৰু পুনঃপ্ৰতিষ্ঠা — এই দুয়োটা পৰিঘটনাক দুটা সুকীয়া স্তৰৰ চিহ্ন হিচাপে ৰাখিয়েই তেওঁ প্ৰকৃততে এই বিভাজন কৰিছে। সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰো দৃষ্টিভংগী এইক্ষেত্ৰত তেওঁৰ সৈতে একে। নেওগৰ 'আদি ব্ৰিটিশ যুগ' আৰু 'হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ কাল' শৰ্মাৰ বিভাজনৰ 'প্ৰাক্-অৰুণোদয়' আৰু 'হেমচন্দ্ৰ গুণাভিৰামৰ অভ্যুদয়' একে কথা। আনহাতে এই দুয়োটা সামৰি হেমন্ত কুমাৰ শৰ্মাই 'প্ৰাক্-ৰোমাণ্টিক যুগ' আখ্যা দিছে। ৰোমাণ্টিক যুগৰ পৰৱৰ্তী সময়ক মহেশ্বৰ নেওগে 'বৰ্তমান সাহিত্য', সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই 'উত্তৰ স্বাধীনতাকালৰ সাহিত্য', হেমন্ত কুমাৰ শৰ্মাই 'স্বৰাজোত্তৰ যুগ বা উত্তৰ ৰোমাণ্টিক যুগ' আদি নাম দিছে যদিও মূল কথাত কোনো পাৰ্থক্য নাই। আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থাৰ সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ প্ৰকল্পৰ খণ্ডবিভাজনত আধুনিক ইতিহাসকাৰকেইজন, বিশেষকৈ নেওগৰ যুগবিভাজনৰে প্ৰতিফলন ঘটিছে। ইয়াত শঙ্কৰ পূৰ্ব দীঘলীয়া এছোৱা সময়ক কেৱল মাত্ৰ একেটা খণ্ডত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে। তদুপৰি আধুনিক যুগৰ আৰম্ভণিৰ পৰা *জোনাকী* প্ৰকাশৰ আৰম্ভণিলৈ এটা খণ্ড হিচাপে হেমন্ত কুমাৰ শৰ্মাৰ বিভাজনত থকাৰ দৰে দেখা পোৱা গৈছে। গতিকে দেখা গৈছে যে অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগবিভাজনৰ দৰে কঠিন কামৰ দুৱাৰ মুকলি কৰোঁতা হিচাপে হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ বিভাজনৰ এক ঐতিহাসিক মূল্য কোনেও অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰে। তেওঁৰ সেই

অধ্যয়নৰ ভেটিতেই পৰৱৰ্তী অধ্যয়নসমূহ গঢ় লৈছে। অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী ৰচনাৰ পথ-প্রদর্শক দেবেন্দ্রনাথ বেজবৰুৱা, ডিম্বেশ্বৰ নেওগৰ ক্ষেত্রতো একে কথা প্রযোজ্য। প্রকৃতার্থত এওঁলোক তিনিওজনৰ কার্যই পৰৱৰ্তী সময়ৰ অধ্যয়নসমূহ অধিক প্রসাৰিত, অধিক প্রণালীবদ্ধ আৰু বিজ্ঞানসন্মত কৰাৰ সুবিধা কৰি দিলে। সেইবাবেই *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখাত* যি এক যুগ বিভাজনৰ ৰূপৰেখা পোৱা গ'ল তাৰ পাছতো আৰু গৱেষণাৰ বাট মুকলি আছে যদিও সেই বিভাজনে অসমীয়া সাহিত্যৰ গতি, প্রকৃতি আৰু স্তৰসমূহ যথেষ্ট সঠিকভাৱে দেখুৱাবলৈ সমর্থ হৈছে বুলি ক'ব পাৰি।

চিন্তা-চর্চা কৰক — ৩.১

অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাজন সম্পর্কে আগবঢ়োৱা অভিমতসমূহ বিশ্লেষণ কৰি আপুনি নিজেও নিজৰ ধৰণে অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাজনৰ ৰূপৰেখা এটি তৈয়াৰ কৰিবলৈ যত্ন কৰক।

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

৩.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- অসমীয়া সাহিত্যৰ গতিপথ আৰু বিভিন্ন স্তৰসমূহৰ ধাৰণা লাভ কৰিলে।
- অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস ৰচনাৰ পৰম্পৰা কেনেধৰণৰ আৰু ইয়াত কোন কোন ব্যক্তিৰ অৱদান আছে সেয়া স্পষ্ট হ'ল।
- অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাজনৰ ক্ষেত্রত ইতিহাস ৰচোঁতাসকলৰ মাজত থকা দৃষ্টিভংগীৰ পার্থক্য আৰু সাদৃশ্য প্রতীয়মান হ'ল।
- অসমীয়া সাহিত্যৰ কোনটো যুগত কোনসমূহ সাহিত্য অন্তর্ভুক্ত সেয়া জানিব পাৰিলে।

৩.৬ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

১) নেওগ, ডিম্বেশ্বৰ (১৯৯৬); *নতুন পোহৰত অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী;* গুৱাহাটী ঃ শুৱনি প্ৰকাশন।

২) নেওগ, মহেশ্বৰ (১৯৮৭); *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা;* গুৱাহাটী ঃ চন্দ্ৰ প্ৰকাশ।

৩) বেজবৰুৱা, দেবেন্দ্ৰনাথ (১৮৫৫ শক); *অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী;* দেবেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱা।

৪) বৰা, প্ৰফুল্ল চন্দ্ৰ (সম্পাঃ) (২০০৭); *ঐতিহ্য ঃ অসমীয়া সাহিত্য;* যোৰহাট ঃ হেৰিটেজ আছাম।

৫) বৰগোহাঞি, হোমেন (সম্পাঃ) (২০১২); *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী(ষষ্ঠ খণ্ড);* গুৱাহাটী ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থা।

৬) শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ (২০০৪); *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত;* গুৱাহাটী ঃ সৌমাৰ প্ৰকাশ।

৭) শৰ্মা, হেমন্ত কুমাৰ (১৯৯৭); *অসমীয়া সাহিত্যত দৃষ্টিপাত;* গুৱাহাটী ঃ বীণা লাইব্ৰেৰী।

৮) শইকীয়া, নগেন (সম্পাঃ) (২০০১); *জোনাকী একত্ৰ সংকলন;* যোৰহাট ঃ অসম সাহিত্য সভা।

৯) হাজৰিকা, বিশ্বেশ্বৰ (সম্পাঃ) (২০০৩); *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (প্ৰথম খণ্ড);* গুৱাহাটী ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থা।

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

১০) Kakati, B. (1995). A*ssamese: Its Formation and Development.* Guwahati: Lawyer's Book Stall.

৩.৭ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে।

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস ৰচনা কৰিবলৈ গৈ সাহিত্যৰ

বুৰঞ্জীক প্ৰধানভাৱে তিনিটা যুগত ভগাইছে।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ "অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাগ লৈ পণ্ডিতসকলে নিজৰ নিজৰ মত প্ৰকাশ কৰিছে। আমিও নিজৰ পথ বিচাৰি ল'বলগীয়া হৈছে।"

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ৬ টা ভাগত।

৩.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ ঃ অসমীয়া সাহিত্যৰ 'বৌদ্ধ যুগ' বুলিলে কোনখিনি সময়ক বুজা যায়?

প্ৰশ্ন ২ ঃ বৌদ্ধ যুগৰ সাহিত্যিক নিদৰ্শনসমূহ কি কি?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ অসমীয়া সাহিত্যৰ 'বিস্তাৰ আৰু অৱসাদৰ কাল' বুলিলে কোনখিনি সময়ক বুজা যায়?

খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ শঙ্কৰদেৱৰ পূৰ্বৰ সময়ছোৱাক 'প্ৰাক্‌শঙ্কৰী যুগ' নে 'প্ৰাক্‌বৈষ্ণৱ যুগ' আখ্যা দিয়া উচিত? আপোনাৰ মতৰ সপক্ষে যুক্তি দাঙি ধৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ 'শঙ্কৰোত্তৰ যুগ'ৰ সাহিত্যক কি কি ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰোমাণ্টিক যুগটোক কোনে 'বেজবৰুৱা যুগ' আখ্যা দিছে? এই অভিধা দিয়াৰ কাৰণ কি বুলি ভাবে?

গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰথম যুগ বিভাজন কোনে কেনেদৰে কৰিছিল? তেওঁৰ এই বিভাজন পৰৱৰ্তী ইতিহাস ৰচোঁতাসকলে কেনেদৰে গ্ৰহণ কৰিছে? বহলাই আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ পণ্ডিত মহেশ্বৰ নেওগে অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসক কেনেদৰে ভাগ কৰিছে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত* গ্ৰন্থখনৰ ৰচক কোন? এই পুথিখনৰ আধাৰত অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগবিভাজন কৰি প্ৰতিটো যুগৰ পৰিচয় আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন ৪ ঃ অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগবিভাজনৰ ক্ষেত্ৰত বিভিন্ন পণ্ডিতৰ অভিমত কেনেধৰণৰ আলোচনা কৰক।

*** ***** ***

অধ্যায় ৪ ঃ অসমীয়া লোকসাহিত্য — ১

অধ্যায় গাঁথনি

৪.১ উদ্দেশ্য
৪.২ পৰিচয়
৪.৩ লোকসাহিত্য বা মৌখিক সাহিত্য
৪.৩.১ সংজ্ঞা
৪.৩.২ শ্রেণীবিভাজন
৪.৩.৩ বৈশিষ্ট্য
৪.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
৪.৫ অধিক জানিবলৈ
৪.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
৪.৭ আৰ্হি প্রশ্ন

৪.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- লোকসাহিত্য বা মৌখিক সাহিত্য বুলিলে কি বুজা যায় সেই বিষয়ে অৱগত হ'ব
- লোকসাহিত্যক শ্রেণী বিভাজন কৰিব পাৰিব
- লোকসাহিত্যৰ বৈশিষ্ট্যসমূহৰ বিষয়ে জ্ঞাত হ'ব।

৪.২ পৰিচয়

ইতিমধ্যে আপুনি 'অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাজন' শীর্ষক অধ্যায়টো অধ্যয়ন কৰি নিশ্চয় ধাৰণা লাভ কৰিব পাৰিছে যে বর্তমানৰ অসমীয়া সাহিত্য হেজাৰ বছৰৰ ক্রমপৰিণতিৰ ফল। এই সাহিত্যই বিভিন্ন অৱস্থাৰ মাজেদি সৰকি আহি বর্তমানৰ অৱস্থা লাভ কৰিছে। সকলো ভাষাতে লিখিত সাহিত্যৰ লেখীয়াকৈ কিছুমান মৌখিক সাহিত্যও আছে। এই মৌখিক সাহিত্যসমূহৰ কাল নির্ণয় কৰাটো এক জটিল কাম। ভাষাৰ প্রচলনৰ সময়ৰে পৰাই হয়তো লোকসমাজত মৌখিক সাহিত্যৰ প্রচলন হৈছিল। আজিও লোকসমাজত মৌখিক সাহিত্যৰ সৃষ্টি হৈয়েই আছে। সেয়েহে লোকসাহিত্যক কোনো যুগতে আবদ্ধ কৰিব নোৱাৰি। লোকসাহিত্য মূলতঃ যুগ নিৰপেক্ষ সাহিত্য।

এই অধ্যায়টিত আমি অসমীয়া লোকসাহিত্য বা মৌখিক সাহিত্যৰ কিছু দিশ অধ্যয়ন কৰিম। মূলতঃ লোকসাহিত্য বা মৌখিক সাহিত্যৰ সংজ্ঞা, শ্রেণীবিভাজন আৰু ইয়াৰ প্রধান

বৈশিষ্ট্যসমূহৰ বিষয়ে ইয়াত আলোচনা দাঙি ধৰা হ'ব। এই অধ্যায়টিৰ অধ্যয়নে আপোনাক লোকসাহিত্যৰ বিষয়ে সম্যক ধাৰণা প্রদান কৰিব।

৪.৩ লোকসাহিত্য বা মৌখিক সাহিত্য

অসমীয়া মৌখিক সাহিত্য সম্পর্কে আলোচনাত প্রবৃত্ত হোৱাৰ আগতে আমি মৌখিক সাহিত্য মানেনো কি সেই বিষয়ে জনা উচিত। লোকসাহিত্য বা মৌখিক সাহিত্য শব্দ যুগল অনুধাৱন কৰিলেই ইয়াৰ সংজ্ঞা নিৰূপণ কৰিব পাৰি। তলত এই বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰা হ'ল।

৪.৩.১ সংজ্ঞা

ইংৰাজী "folk literature" শব্দগুচ্ছৰ অসমীয়া প্রতিশব্দ হিচাপে লোকসাহিত্য বা মৌখিক সাহিত্য শব্দগুচ্ছ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। ধ্রুপদী পৰম্পৰাতকৈ পৃথক, কোনো বিশেষ "স্কুল"ত আৱদ্ধ কৰিব নোৱৰা, যি বিলাক লিখনি কোনে প্রকৃততে ৰচনা কৰিছিল সেয়া ঠাৱৰ কৰিব নোৱৰা সাহিত্যৰাজিকে লোকসাহিত্য বুলি কোৱা হয়। *Encyclopedia Britannica*-ত ইয়াৰ সংজ্ঞা দাঙি ধৰিছে এনেদৰে — "folk literature, also called folklore or oral tradition, the lore (traditional knowledge and beliefs) of cultures having no written language. It is transmitted by word of mouth and consists, as does written literature, of both prose and verse narratives, poems and songs, myths, dramas, rituals, proverbs, riddles, and the like. Nearly all known peoples, now or in the past, have produced it."

এই সংজ্ঞাটোৱেই আমাক ধাৰণা প্রদান কৰে যে মৌখিক সাহিত্য বুলিলে সাধাৰণতে পৰম্পৰাগতভাৱে জনসমাজৰ মুখে মুখে চলি অহা কাহিনী, আখ্যান, বেলাড, গীত, যোজনা, পটন্তৰ, নাটকীয় কাহিনী আদিৰ সমাহাৰকে বুজা যায়। মৌখিক সাহিত্যক 'বাচিক কলা', 'লোকসাহিত্য', 'অলিখিত সাহিত্য', 'চহা সাহিত্য', 'লৌকিক সাহিত্য' আদি বিভিন্ন অভিধাৱে অভিহিত কৰা হয়। মৌখিক সাহিত্যৰ ৰচয়িতা কোন সেয়া নির্ণয় কৰা কঠিন আৰু মৌখিক পৰম্পৰা অনুক্রমে প্রৱাহমান বাবে আঞ্চলিক ৰূপ বা পাঠান্তৰ থকাও পৰিলক্ষিত হয়। তদুপৰি ব্যক্তি নিৰপেক্ষ ৰূপো ইয়াৰ এক উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য। মৌখিক সাহিত্য বা লোকসাহিত্যই সঘনে লিখিত পৰম্পৰা বা সাহিত্যত প্রৱেশ কৰিব পাৰে। ঠিক সেইদৰে লিখিত সাহিত্যয়ো মৌখিক সাহিত্যত প্রৱেশ কৰিব পাৰে। অসমীয়াত ব্যৱহৃত 'লোক' মূলতঃ সংস্কৃত শব্দ। ইয়াৰ অন্যতম অর্থ জনসাধাৰণ। সেইবাবে সহজভাৱে বুজা যায় 'লোকসাহিত্য' মানে জনসাধাৰণৰ সাহিত্য বা জনসাহিত্য। শিপাই যেনেকৈ মাটিৰ তলত থাকি গছক পত্রে-পুষ্পে সুশোভিত কৰি ৰাখে; তেনেদৰে

সকলো সাহিত্যৰে মূলভাগ লোকজীৱনৰ অন্তৰালত ঢাক খাই থাকে। পৃথিৱীৰ সকলো সাহিত্যতে দুটা স্পষ্ট ধাৰা দেখিবলৈ পোৱা যায়। প্ৰথমটো পৰিকল্পিত প্ৰচেষ্টাৰ মাজেৰে নিৰ্মিত সাহিত্য আৰু দ্বিতীয়টো লোকজীৱনৰ সমূহীয়া অংশগ্ৰহণত স্বতঃস্ফূৰ্তভাৱে নিৰ্মিত সাহিত্য। অৰ্থাৎ প্ৰথমটো হৈছে লিখিত ৰূপৰ সাহিত্য আৰু দ্বিতীয়টো হৈছে মুখে মুখে প্ৰচলিত তথা অলিখিত ৰূপৰ সাহিত্য। এই দ্বিতীয় ধাৰাটোকে কোৱা হয় লোকসাহিত্য। ইয়াক লোকসাহিত্য, মৌখিক সাহিত্য, জনসাহিত্য আদি বিভিন্ন নামেৰেও জনা যায়। লোকসাহিত্য পৰম্পৰাগতভাৱে জনসাধাৰণৰ মুখে মুখে বাগৰি অহা সাহিত্য। অনাখৰি কৃষক-শ্ৰমিক, গৰখীয়া-নাৱৰীয়া, শিপিনী-বোৱনী আদি ভিন ভিন শ্ৰমত লিপ্ত মানুহৰ গীত-মাত, সাধুকথা, ফকৰা-যোজনা আদিৰ সমাহাৰকে কোৱা হয় লোকসাহিত্য। লোকসাহিত্যৰ মূল বৈশিষ্ট্য হ'ল অনুভূতিৰ অকৃত্ৰিমতা আৰু স্বতঃস্ফূৰ্ততা। প্ৰাকৃতিক জগতৰ লগত ইয়াৰ সম্পৰ্ক অতি নিবিড়।

খ্ৰীষ্টপূৰ্ব প্ৰায় ৪০০০ চনলৈকে সকলো সাহিত্যই আছিল মৌখিক; কিন্তু খ্ৰীষ্টপূৰ্ব ৪০০০ আৰু ৩০০০ চনৰ ভিতৰত মিচৰ আৰু চুমেৰত মেছ'পটেমিয়াৰ সভ্যতাত লিখিত সাহিত্যৰ বিকাশ ঘটিছিল। সেই সময়ৰ পৰা কেৱল আইন আৰু ব্যৱসায়ৰ দৰে ব্যৱহাৰিক বিষয়ৰেই নহয়, ক্ৰমান্বয়ে লিখিত সাহিত্যৰ ৰেকৰ্ড আছে। লিখাৰ অভ্যাসগত ব্যৱহাৰ এছিয়া, উত্তৰ আফ্ৰিকা আৰু ভূমধ্যসাগৰীয় ভূমিত আৰু শেষত সমগ্ৰ বিশ্বৰ বহু অংশত বিস্তৃত হোৱাৰ লগে লগে লিখিত সাহিত্যৰ গঠনৰ দ্ৰুত বৃদ্ধি ঘটিল, যাৰ ফলত বিশ্বৰ কিছুমান বিশেষ ঠাইত, লেখাত সাহিত্য বহু পৰিমাণে গল্পকাৰ আৰু কবিৰ বাবে প্ৰকাশৰ স্বাভাৱিক ৰূপ হৈ পৰিছে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ শুদ্ধ নে অশুদ্ধ নিৰ্ণয় কৰক —

ক) লোকসাহিত্যত ব্যক্তি নিৰপেক্ষ ৰূপ নাথাকে।

খ) পৃথিৱীৰ সকলো সাহিত্যতে দুটা স্পষ্ট ধাৰা দেখিবলৈ পোৱা যায়।

.....

.....

৪.৩.২ শ্ৰেণীবিভাজন

ৰূপ, বিষয়বস্তু, শৈলী, সংযুতি, জমিন, পাঠ, প্ৰসংগ বা অনুষঙ্গ, প্ৰকাৰ্য, প্ৰয়োগ, ৰূপক, অৰ্থ আদি বিভিন্ন দিশেৰে আৰু স্তৰেৰে মৌখিক সাহিত্যক শ্ৰেণী বিভাজন কৰি বিচাৰ বিশ্লেষণ কৰিব পাৰি। পূৰ্বতে কেৱল বিষয়বস্তুৰ ফালৰ পৰা লোকগীত, সাধুকথা

আৰু ফকৰা-যোজনা, প্ৰবাদ-পটন্তৰ, সাঁথৰ, মন্ত্ৰ সাহিত্য আদি ভাগত মৌখিক সাহিত্যক বিভাজন কৰি আলোচনা কৰা হৈছিল। সাম্প্ৰতিক সময়ত অৱশ্যে বিভিন্ন দৃষ্টিভংগীৰে মৌখিক সাহিত্যক বিভাজন কৰি আলোচনা কৰা হয়। সেইকেইটা হ'ল—

- জাতিগত শ্ৰেণীবিভাজন (Ethnic Genres)
- তাত্ত্বিক শ্ৰেণীবিভাজন (Analytical Categories)
- বিষয়বস্তু অনুসৰি কৰা শ্ৰেণীবিভাজন (Thematic Classification)
- প্ৰকাৰ্যাত্মক শ্ৰেণীবিভাজন (Functional Classification)
- অনুষঙ্গগত শ্ৰেণীবিভাজন (Contextual Classification)
- আঞ্চলিক শ্ৰেণীবিভাজন (Regional Classification)

- *জাতিগত শ্ৰেণীবিভাজন ঃ* সাংস্কৃতিক পদ্ধতিৰে মৌখিক সাহিত্যক বিভাজন কৰা পদ্ধতিটোকে জাতিগত শ্ৰেণী বিভাজন বুলি কোৱা হয়। প্ৰত্যেকটো জাতি-জনজাতি নৃ-গোষ্ঠীৰ মাজত মৌখিক সাহিত্যৰ বিভিন্ন বিভাগসমূহ সূচাবলৈ বিভিন্ন পৰিভাষাৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। উদাহৰণস্বৰূপে, অসমৰ সাধুকথাক সূচাবৰ বাবে 'সাধু, 'সাধুকথা', 'উপকথা', 'উককথা', 'সাজোকথা', 'গোসাঁইকথা', 'কিচ্ছা' ইত্যাদি পৰিভাষাৰ ব্যৱহাৰ কৰা যায়। উল্লেখযোগ্য যে, জাতিগত শ্ৰেণীবিভাজনক অন্যপ্ৰকাৰে নৃ-গোষ্ঠীগত শ্ৰেণীবিভাজন বুলিও ক'ব পাৰি। তদুপৰি এইবিধ শ্ৰেণীবিভাজনক স্থানীয় শ্ৰেণীবিভাজন বুলি ক'লেও ৰজিতা খায়।
- *তাত্ত্বিকগত শ্ৰেণীবিভাজন ঃ* মৌখিক সাহিত্যৰ পাঠ পদ্ধতিগতভাৱে, সু-সংবদ্ধ সংগঠনৰ আৰ্হি প্ৰদৰ্শনৰে বিভাজন কৰা প্ৰথাটোকে তাত্ত্বিকগত শ্ৰেণীবিভাজন বুলি কোৱা হয়। বিদ্যায়তনিক দৃষ্টিভংগী তথা আন্তৰ্জাতিক শ্ৰেণীবিভাজনৰ প্ৰতি দৃষ্টি ৰাখি মৌখিক সাহিত্যৰ বিভিন্ন পাঠক ভাগ কৰা হয় এই তাত্ত্বিকগত শ্ৰেণীবিভাজনত। তাত্ত্বিকগত শ্ৰেণীবিভাজনৰ আৰ্হি অনুসৰি মৌখিক সাহিত্যৰ পাঠ কেইবাটাও ভাগত শ্ৰেণীবিভাজন কৰি আলোচনা কৰা হয়। যথা— (১) লোককবিতা বা লোকগীত (২) গদ্যধৰ্মী লোককথা (৩) প্ৰবচন-লোকোক্তি-যোজনা আৰু পটন্তৰ (৪) সাঁথৰ, দৃষ্টান্ত (৫) লোকভাষা। এই পাঁচটা ভাগক পুনৰ কেইবাটিও সৰু সৰু উপ-ভাগত ভাগ কৰি আলোচনা কৰা হয়।
- *বিষয়বস্তু অনুসৰি শ্ৰেণীবিভাজন ঃ* মৌখিক সাহিত্যৰ বিভিন্ন উপাদানসমূহৰ বিষয়বস্তু অনুসৰি শ্ৰেণীভুক্ত বা পৰ্যায়ভুক্ত কৰা পদ্ধতিটোৱে হ'ল বিষয়বস্তু অনুসৰি কৰা শ্ৰেণীবিভাজন। সাধাৰণতে আঠোটা ভাগত ভাগ কৰি বিষয়বস্তুগত শ্ৰেণী বিভাজন কৰা হয়— (১) অনুৰাগ আসক্তি, প্ৰেম-প্ৰণয় আৰু বিৰহ-মিলন বিষয়ত গীত-পদ বা বাচিক কলা, (২) ভক্তিমূলক বা ভক্তি প্ৰধান বা ভক্তি বিষয়ক গীত-পদ বা বাচিক কলা, (৩) দাৰ্শনিক ভাবপ্ৰধান গীত-পদ বা বাচিক কলা, (৪) ব্যঙ্গপ্ৰধান বা ব্যঙ্গ বিষয়ক গীত-পদ বা বাচিক কলা, (৫) হাস্য প্ৰধান বা হাস্য বিষয়ক গীত-পদ

বা বাচিক কলা, (৬) আর্থ-সামাজিক ভাব প্রধান গীত-পদ বা বাচিক কলা (৭) আশা-আকাংক্ষা আৰু উৎসাহ-উদ্দীপনা বিষয়ক গীত-পদ বা বাচিক কলা, (৮) ঐতিহাসিক ৰাজনৈতিক আদি বিষয়ক গীত-পদ বা বাচিক কলা।

- *প্রকার্যাত্মক শ্রেণীবিভাজন ঃ* মৌখিক সাহিত্যৰ বিভিন্ন উপাদানৰাজিৰ আছে সুনির্দিষ্ট সামাজিক প্রকার্য। এনেদৰে নির্দিষ্ট প্রকার্যৰ আধাৰত মৌখিক সাহিত্যৰ শ্রেণীবিভাজন কৰা পদ্ধতিটোকেই প্রকার্যাত্মক শ্রেণীবিভাজন বোলা হয়।
- *অনুষঙ্গগত শ্রেণীবিভাজন ঃ* আমি ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰিছোঁ যে, মৌখিক সাহিত্যৰ উপাদানৰাজি অনুষ্ঠেয় কলাৰ সৈতে সংপৃক্ত। অর্থাৎ সমাজৰ একোটা নির্দিষ্ট পৰিস্থিতিত এইবোৰ কোৱা হয়, গোৱা হয় বা আবৃত্তি কৰা হয়। এই সামাজিক পৰিস্থিতিবোৰকেই একোটা প্রসংগ বা অনুষঙ্গ বোলে। এনেদৰে অনুষঙ্গগতভাৱে মৌখিক সাহিত্যক শ্রেণীবিভাজন কৰাটোকেই অনুষঙ্গগত শ্রেণীবিভাজন বোলা হয়। উদাহৰণস্বৰূপে, বিহু সম্পর্কে নাজানিলে বিহুগীতৰ বিষয়ে সঠিকভাৱে ধাৰণা লাভ কৰিব নোৱাৰি। ইয়াৰ পৰা সহজে অনুমেয় যে মৌখিক সাহিত্যৰ উপাদানৰাজি ভালদৰে অনুধাৱন কৰিবলৈ হ'লে তাৰ অনুষঙ্গৰ বিষয়েও সম্যক ধাৰণা থকা উচিত। সেইবাবে প্রসংগ অনুসৰিহে মৌখিক সাহিত্য বিভাজিত হোৱা উচিত বুলি এচাম লোকসংস্কৃতিবিদে মন্তব্য কৰে।
- *আঞ্চলিক শ্রেণীবিভাজন ঃ* মৌখিক সাহিত্যক আঞ্চলিক বৈশিষ্ট্যৰাজিৰ আধাৰত বা ভৌগোলিক বৈশিষ্ট্যৰাজিৰ আধাৰতো শ্রেণীবিভাজন কৰা দেখা যায়। এনেদৰে কৰা বিভাজনকেই আঞ্চলিক শ্রেণীবিভাজন বোলে। উল্লেখযোগ্য যে আঞ্চলিক শ্রেণীবিভাজনত গুৰুত্ব লাভ কৰে সেই অঞ্চলত প্রচলিত ভাষিক ৰূপটোৱে। ইয়াকে আমি লোকসাহিত্যৰ উপাদানৰাজিৰ জমিন (Texture) বুলি আখ্যা দিব পাৰোঁ।

বিষয়বস্তু আৰু ৰচনাৰীতিৰ ফালৰ পৰা অসমীয়া লোকসাহিত্যক প্রধানকৈ তিনিটা শ্রেণীত ভগাব পাৰি—

৩) লোকগীত

২) ফকৰা-যোজনা, প্রবাদ, পটন্তৰ, সাঁথৰ আদি

৩) সাধুকথা।

প্রসংগক্রমে উল্লেখযোগ্য যে — ৰূপ, বিষয়বস্তু, শৈলী, সংযুতি, প্রসংগ বা অনুষঙ্গ, প্রকার্য, প্রয়োগ, ৰূপক, অর্থ আদি বিভিন্ন দিশেৰে আৰু স্তৰেৰে লোকসাহিত্যক শ্রেণী বিভাজন কৰি বিচাৰ-বিশ্লেষণ কৰিব পাৰি। সম্প্রতি এনে ধৰণৰ বিবিধ ধাৰণাৰ আধাৰত লোকসাহিত্যক বিভাজন কৰি বিচাৰ-বিশ্লেষণ কৰা হয়। আমি ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰা শ্রেণীবিভাজনটো মূলতঃ বিষয়বস্তুৰ ফালৰ পৰা কৰা শ্রেণী বিভাজনহে। আপুনি সম্প্রতি এনেদৰে অধ্যয়ন কৰিলেই হ'ব।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ২ ঃ লোকসাহিত্যৰ প্রকার্যাত্মক শ্রেণীবিভাজন বুলিলে কি বুজে?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৩ ঃ বিষয়বস্তু আৰু ৰচনা-ৰীতিৰ ফালৰ পৰা অসমীয়া লোকসাহিত্যক প্রধানকৈ কেইটা আৰু কি কি শ্রেণীত ভগাব পাৰি?

.....

.....

৪.৩.৩ বৈশিষ্ট্য

সোণসেৰীয়া ঃ বহুমূলীয়া

মৌখিক সাহিত্যৰ মূল বৈশিষ্ট্য হ'ল অনুভূতিৰ অকৃত্রিমতা আৰু স্বতঃস্ফূর্ততা। প্রাকৃতিক জগতৰ লগত ইয়াৰ সম্পর্ক অতি নিবিড়। তদুপৰি মৌখিক সাহিত্যৰ উপাদানৰাজি অনুষ্ঠেয় কলাৰ সৈতে সম্পৃক্ত, কাৰণ ই এক সামাজিক ব্যাপাৰ আৰু সেইবাবেই ইয়াৰ সামাজিক প্রকার্য অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি। এই প্রসংগৰ আঁত টানি ক'ব পাৰি যে অতীত, বর্তমান আৰু ভৱিষ্যতৰ সীমাৰেখাৰে মৌখিক সাহিত্য সীমিত নহয়। মৌখিক সাহিত্যৰাজি সংস্কৃতিৰ ***সোণসেৰীয়া*** উপাদান। সমাজৰ দৈনন্দিন জীৱন পদ্ধতি, চিন্তাচর্চা, বিশ্বাস, পৰম্পৰা, সংস্কাৰ আদিৰ ই এক সমৃদ্ধ ভঁৰাল।

লোকসাহিত্যৰ আটাইতকৈ স্পষ্ট বৈশিষ্ট্যটো হ'ল ইয়াৰ মৌখিকতা সংবাহক। আনহাতে লিখিত সাহিত্যৰপাণ্ডুলিপি বা কিতাপ থাকে আৰু লেখকে এৰি থৈ যোৱাৰ দৰেই সংৰক্ষিত হ'ব পাৰে; লাগিলে সেই লিখনি যেতিয়াই লিখা নহওক। মৌখিক সাহিত্য মৌখিক সংবাহনৰ জৰিয়তেহে পৰম্পৰাৰ পৰা পৰম্পৰালৈ প্রবাহিত হয়। ই জীৱন্ত সংস্কৃতিৰ অস্তিত্বৰ ওপৰত নির্ভৰশীল। লোকসাহিত্যৰ কোনো বস্তু যদি মানুহৰ স্মৃতিত অস্তিত্ব নাইকিয়া হৈ যায় তেন্তে সেয়া সম্পূর্ণৰূপে হেৰাই যায়।

লোকসাহিত্যক বক্তা বা গায়কে আন বক্তাৰ পৰা শিকি জীৱিত দর্শকৰ মাজলৈ আগবঢ়োৱা পৰম্পৰা এটাৰে আগুৱাই গৈ থাকে। লোকসাহিত্যৰ যিকোনো উপকৰণ শ্রোতাৰ বাবে গ্রহণযোগ্য হ'লে ই অনেক যুগ যুগ ধৰি আৰু বহু ভৌগোলিক দূৰত্ব অতিক্রম কৰি জীয়াই থাকে।

সংবাহনৰ এই পৰিক্রমাত সময়ৰ চাপ পৰা দেখিবলৈ পোৱা যায়; কাৰণ লোকসাহিত্যৰ কোনো উপকৰণৰ অস্তিত্ব অব্যাহত ৰখাটো স্মৃতিৰ ওপৰত নির্ভৰশীল। এজন ব্যক্তিৰ পৰা আন এজন ব্যক্তিলৈ ই সংবাহন হোৱাৰ ফলস্বৰূপে ইয়াৰ সলনি হয়।

বেছিভাগ ক্ষেত্রত সচেতন সংযোজনো ঘটে।

লোকজীৱন স্বভাৱশিল্পীৰে ভৰপুৰ। সেইবাবে বহু সময়ত এনে উপকৰণত বাদ্যযন্ত্র সংগত কৰা হয় আৰু তাৰ পৰাই কথকতা পৰম্পৰাৰ বিশেষ কৌশল বিকশিত হয়। পুৰোহিত, যাজক আদি কৰি ধর্মীয় অনুষ্ঠান আৰু নিৰাময়ৰ ৰীতি-নীতি বাহকসকলে এক বেলেগ ধৰণেৰে মৌখিক পৰম্পৰা সংৰক্ষণ কৰে। কাৰণ এনে আচাৰ-ব্যৱহাৰবোৰত শব্দৰ ধ্বনিগত দিশটো মনত ৰাখিব লাগে আৰু সঠিকভাৱে সম্পন্ন নহ'লে ফলপ্রসূ নহয় বুলি বিশ্বাস কৰা হয়। মৌখিক পৰম্পৰাৰ বাহক এনে পুৰোহিতৰ প্রচাৰকসকলৰ আদর্শ হ'ল তেওঁলোকৰ উপাদানটোৰ প্রতি সম্পূর্ণ আনুগত্যতা।

কিছুমান লোকসাহিত্য মূলতঃ শিক্ষামূলক আৰু মানুহে নিজৰ জীৱনটো সঠিকভাৱে আগবঢ়াই নিবলৈ প্রয়োজনীয় তথ্যসমূহ প্রেৰণ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে। বেছিভাগ জনগোষ্ঠীৰ মাজতে মানুহ আৰু ঐশ্বৰিক শক্তিৰ সম্পর্ক ৰক্ষাৰ ফলস্বৰূপে বিভিন্ন মিথৰ জন্ম হয়। দেৱতা আৰু বীৰ আৰু পৃথিৱীৰ অলৌকিক উৎপত্তি আৰু পৰিৱর্তনৰ কাহিনীয়ে সকলো লোকসাহিত্যতে গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰিছে।

সমবায় শ্রম বা পদযাত্রাত ছন্দময় গীতে সহায় কৰে আৰু সামাজিক জীৱনৰ বহু দিশৰ পৰা বিভিন্ন ধৰণৰ নৃত্যৰ জন্ম হয়। পৰিশেষত ক'ব পাৰি যে, লোকসাহিত্য সাধাৰণতে লোকসংস্কৃতিৰ বৃহত্তৰ বিভাগটোৰ এটা অংশ মাথোন। ৰীতি-নীতি আৰু বিশ্বাস, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, নৃত্য, লোকসংগীত আৰু অন্যান্য অসাহিত্যিক প্রকাশবোৰো লোকসংস্কৃতিৰ লগত সম্পর্কিত। এইবোৰক প্রায়ে নৃতাত্ত্বিক বৃহত্তৰ অধ্যয়নৰো এটা অংশ বুলি গণ্য কৰা হয়।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৪ ঃ লোকসাহিত্যৰ যিকোনো উপকৰণে কিহৰ বাবে অনেক যুগ আৰু বহু ভৌগোলিক দূৰত্ব অতিক্রম কৰি জীয়াই থাকে?

.....

.....

৪.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- অধ্যায়টোত উল্লেখ কৰা সংজ্ঞাটোৰেই আমাক ধাৰণা প্রদান কৰিছে যে, মৌখিক সাহিত্য

বুলিলে সাধাৰণতে পৰম্পৰাগতভাৱে জনসমাজৰ মুখে মুখে চলি অহা কাহিনী, আখ্যান, বেলাড, গীত, যোজনা, পটন্তৰ, নাটকীয় কাহিনী আদিৰ সমাহাৰকে বুজা যায়। সাধাৰণতে লোকসাহিত্য মানে জনসাধাৰণৰ সাহিত্য।

- ৰূপ, বিষয়বস্তু, শৈলী, সংযুতি, জমিন, পাঠ, প্ৰসংগ বা অনুষঙ্গ, প্ৰকাৰ্য, প্ৰয়োগ, ৰূপক, অৰ্থ আদি বিভিন্ন দিশেৰে আৰু স্তৰেৰে মৌখিক সাহিত্যক শ্ৰেণী বিভাজন কৰি বিচাৰ বিশ্লেষণ কৰিব পাৰি। এই বিষয়েও কিছু কথা অধ্যায়টোত বহলাই আলোচনা কৰা হ'ল।
- অধ্যায়টোত লোকসাহিত্যৰ বৈশিষ্ট্য নিৰূপণ কৰা হ'ল। ইয়াৰ জৰিয়তে আপুনি লোকসাহিত্যৰ কেইটামান প্ৰধান বৈশিষ্ট্য সম্পৰ্কে অৱগত হ'ল।

৪.৫ অধিক জানিবলৈ

১) গোস্বামী, প্ৰফুল্লদত্ত (১৯৯৪); *অসমীয়া জন-সাহিত্য;* গুৱাহাটী ঃ বাণী প্ৰকাশ।

২) গোস্বামী, যতীন্দ্ৰনাথ (১৯৯৪); *অসমীয়া সাহিত্যৰ চমু বুৰঞ্জী;* গুৱাহাটী ঃ মণি-মাণিক প্ৰকাশ।

৩) নেওগ, মহেশ্বৰ (২০০০); *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা;* গুৱাহাটী ঃ চন্দ্ৰ প্ৰকাশ।

৪) শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ (২০০৬); *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত;* গুৱাহাটী ঃ সৌমাৰ প্ৰকাশ।

৫) হাজৰিকা, বিশ্বেশ্বৰ (সম্পাঃ) (২০০৩); *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (প্ৰথম খণ্ড);* গুৱাহাটী ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থা।

৬) *Thompson, S. (2022, August 12). folk literature. Encyclopedia Britannica.* https://www.britannica.com/art/folk-literature

৪.৬ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) অশুদ্ধ খ) শুদ্ধ

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ মৌখিক সাহিত্যৰ বিভিন্ন উপাদানৰাজিৰ আছে সুনিৰ্দিষ্ট সামাজিক প্ৰকাৰ্য। এনেদৰে নিৰ্দিষ্ট প্ৰকাৰ্যৰ আধাৰত মৌখিক সাহিত্যৰ শ্ৰেণী বিভাজন কৰা পদ্ধতিটোকেই প্ৰকাৰ্যাত্মক শ্ৰেণীবিভাজন বোলা হয়।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ বিষয়বস্তু আৰু ৰচনা-ৰীতিৰ ফালৰ পৰা অসমীয়া লোকসাহিত্যক প্ৰধানকৈ তিনিটা শ্ৰেণীত ভগাব পাৰি— লোকগীত; ফকৰা-যোজনা, প্ৰবাদ, পটন্তৰ, সাঁথৰ আদি আৰু সাধুকথা।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ লোকসাহিত্যৰ যিকোনো উপকৰণ শ্ৰোতাৰ বাবে গ্ৰহণযোগ্য হ'লে ই অনেক যুগ যুগ ধৰি আৰু বহু ভৌগোলিক দূৰত্ব অতিক্ৰম কৰি জীয়াই থাকে।

৪.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ ঃ তলত দিয়া প্ৰশ্নসমূহৰ উত্তৰ লিখক—

ক) লোকসাহিত্য বুলিলে কি বুজে?

খ) লোকসাহিত্যক আন কি কি অভিধাৰে বুজোৱা হয়?

খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ লোকসাহিত্যৰ সংজ্ঞা দাঙি ধৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ লোকসাহিত্যৰ দুটা বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰক।

গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ লোকগীতৰ শ্ৰেণী বিভাজন কৰি প্ৰত্যেকটো বিভাজনৰ উদাহৰণ দি বহলাই আলোচনা আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ লোকসাহিত্যৰ সংজ্ঞা দাঙি ধৰি ইয়াৰ বৈশিষ্ট্যসমূহৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰক।

*** ***** ***

অধ্যায় ৫ ঃ অসমীয়া লোকসাহিত্য — ২

অধ্যায় গাঁথনি

৫.১ উদ্দেশ্য

৫.২ পৰিচয়

৫.৩ অসমীয়া লোকসাহিত্য

৫.৩.১ লোকগীত

৫.৩.২ ফকৰা-যোজনা, প্রবাদ-প্রবচন, সাঁথৰ

৫.৩.৩ সাধুকথা

৫.৪ ডাকৰ বচন

৫.৫ মন্ত্র-সাহিত্য

৫.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৫.৭ অধিক জানিবলৈ

৫.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

৫.৯ আৰ্হি প্রশ্ন

৫.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- অসমীয়া মৌখিক সাহিত্যৰ অন্তর্গত লোকগীত, ফকৰা-যোজনা, প্রবাদ-প্রবচন, সাঁথৰ, সাধুকথা আদিৰ বিষয়ে ধাৰণা লাভ কৰিব
- ডাকৰ বচন আৰু অসমীয়া মন্ত্র সাহিত্যৰ বিষয়ে সামগ্রিকভাৱে জ্ঞান অর্জন কৰিব।

৫.২ পৰিচয়

ইতিমধ্যে আপুনি লোকসাহিত্যৰ সংজ্ঞা, শ্রেণী বিভাজন আৰু বৈশিষ্ট্য সম্পর্কে কিছু কথা ইয়াৰ পূর্বৱর্তী অধ্যায়টোত অধ্যয়ন কৰিলে। এতিয়া আমি এই অধ্যায়টিত আমি অসমীয়া লোকসাহিত্য বা মৌখিক সাহিত্যৰ শ্রেণী বিভাজন কৰি বিভাগ কেইটাৰ বিষয়ে চমুকৈ অধ্যয়ন কৰিম। লগতে অসমীয়া লোকসাহিত্যৰ বিশেষ অংগস্বৰূপ ডাকৰ বচন আৰু মন্ত্র-সাহিত্যৰ বিষয়ে বহলাই অধ্যয়ন কৰিম। পৰৱর্তী অধ্যায়টিতহে লিখিত অসমীয়া সাহিত্য সম্পর্কে আলোচনা কৰা যাব। এই অধ্যায়টিৰ অধ্যয়নে আপোনাক অসমীয়া লোকসাহিত্যৰ বিবিধ উপাদানৰ বিষয়ে সম্যক ধাৰণা প্রদান কৰিব।

৫.৩ অসমীয়া লোকসাহিত্য

বিশ্বৰ আন আন লোকসাহিত্যৰ দৰে অসমীয়া লোকসাহিত্যও অতি প্ৰাচীন কালৰে পৰা ৰচিত আৰু প্ৰচাৰিত হৈ আহিছে। আন লোকসাহিত্যৰ দৰে অসমীয়া লোকসাহিত্যৰো ৰচনাকাল সম্পৰ্কে খাটাংকৈ কোৱাটো টান। কিয়নো অতি প্ৰাচীন কালৰেপৰা গীত-পদবোৰ ৰচিত হৈ আহিলেও সময়ৰ হাত-বুলনিত তাৰ ভাষাৰো পৰিৱৰ্তন ঘটিছে। অৱশ্যে, তাৰ মাজতে বুৰঞ্জীৰ সাঁচ থকা আৰু নৱ-বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰভাৱ থকা গোটাচেৰেক সাহিত্যৰ আনুমানিক সময় নিৰ্ণয় কৰিব পাৰি। অসমীয়া জাতীয় জীৱনৰ পৰিচয় দাঙি ধৰিব পৰাকৈ অসমীয়া লোকসাহিত্যৰ ভঁৰাল বিভিন্ন উপকৰণেৰে ঠাহ খাই আছে। ইতিমধ্যে কৈ অহা হৈছে যে, বিষয়বস্তু আৰু ৰচনা-ৰীতিৰ ফালৰ পৰা অসমীয়া লোকসাহিত্যক প্ৰধানকৈ তিনিটা শ্ৰেণীত ভগাব পাৰি— লোকগীত, ফকৰা-যোজনা, প্ৰবাদ, পটন্তৰ, সাঁথৰ আদি আৰু সাধুকথা। তলত এই বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰা হ'ল।

৫.৩.১ লোকগীত

আদিম মানৱৰ ব্যক্তিগত আৰু সামূহিক ভাব-অনুভূতিৰ প্ৰকাশক হিচাপে যিবোৰ গীত অতি প্ৰাচীন কালৰেপৰা নিৰক্ষৰ জনসাধাৰণৰ মাজত ৰচিত আৰু প্ৰচাৰিত হৈ আহিছে, সেয়াই লোকগীত। ই চহা প্ৰাণৰ মুক্ত পৰিস্ফুৰণ আৰু আদিম তথা মৌলিক ভাবাৱেগৰ অকৃত্ৰিম প্ৰকাশ। মানুহৰ সভ্যতা আৰু সংস্কৃতিৰ কঠীয়াতলীতেই ইয়াৰ জন্ম আৰু বিকাশ সাধন হৈছে। যুগৰ সীমা চেৰাই এই গীতবোৰ মানুহৰ মুখে মুখে প্ৰচলিত হৈ আহিছে আৰু এনেদৰে আহোঁতে সময়ৰ হাত বুলনিত তাৰ ভাষাৰো পৰিৱৰ্তন সাধিত হৈছে। এই লোকগীতবোৰ গঞা সমাজৰ সামূহিক সৃষ্টিহে, ব্যক্তি বিশেষৰ নহয়। সেয়েহে ইয়াত ৰচকৰ নাম পোৱা নাযায়। তদুপৰি বিভিন্ন যুগৰ বিবিধ অভিজ্ঞতাৰ সমাহাৰত এই গীতবোৰৰ বিষয়বস্তু আৰু প্ৰকাশভংগীয়ে এক বৰ্ণাঢ্য ৰূপ লাভ কৰিছে। সেয়েহে ইয়াক বিষয়বস্তুৰ ফালৰপৰা তিনিটা বহল ভাগত ভগোৱা হৈছে—

- অনুষ্ঠানমূলক
- আখ্যানমূলক
- বিবিধ বিষয়ক।

- *অনুষ্ঠানমূলক গীত ঃ* অনুষ্ঠানমূলক গীতবোৰ সাধাৰণতে বিভিন্ন উৎসৱ-অনুষ্ঠানক কেন্দ্ৰ কৰি গোৱা হয়। এনে উৎসৱ-অনুষ্ঠানবোৰৰ কিছুমান ধৰ্মীয় বা ভক্তিমূলক আৰু আন কেতবোৰ ধৰ্মীয় ক্ৰিয়া কাণ্ডৰ পৰা মুক্ত। সেইফালৰ পৰা এই গীতসমূহক ভক্তি নিৰপেক্ষ আৰু ভক্তিপ্ৰধান বা ভক্তিমূলক হিচাপে দুটা ভাগত ভগাব পাৰি।

  ভক্তি নিৰপেক্ষ গীতবোৰৰ ভিতৰত বিহুগীত, বনগীত, হুঁচৰি, বিয়ানাম, ভেকুলী বিয়াৰ গীত আদিয়েই প্ৰধান। বিহুগীতবোৰ অসমৰ জাতীয় উৎসৱ 'ৰঙালী বিহু'ৰ

সময়ত নৃত্যৰ লগত গোৱা হয়। গীতবোৰত অসমৰ সামাজিক, প্ৰাকৃতিক আৰু ধৰ্মবিষয়ক চিত্ৰ থাকিলেও প্ৰেমজনিত আশা-আকাংক্ষা, বিৰহ-বেদনা আদিয়েহে প্ৰাধান্য পাইছে। হুঁচৰি গীত আৰু বনগীত— বিহুগীতৰেই দুটা ভাগ। হুঁচৰি গীত আশীৰ্বাদসূচক আৰু মাৰ্জিত ধেমালিৰে পূৰ্ণ। বনগীতত উন্মাদ কামনাৰ প্ৰকাশ আছে। কল্পনাৰ বিলাস আৰু উপমাৰ বৈচিত্ৰ্য বিহুগীতবোৰৰ সাহিত্যিক সৌন্দৰ্যৰ আকৰ। যেনে—

ঘৰতো নবহে মন সমনীয়া, পথাৰতো নবহে মন
কমোৱা তুলাবোৰ যেনেকৈ উৰিছে, তেনেকৈ উৰিবৰ মন।

ইয়াত কমোৱা তুলাৰ লগত প্ৰেম-ব্যাকুল চঞ্চল মনৰ তুলনা কৰা হৈছে।

জানি থোৱা ভাল

অসমৰ জনজাতিসকলৰ মাজতো বিভিন্ন নামেৰে বিহু উৎসৱ পালন কৰা হয়। বড়োসকলৰ 'বৈশাগু', ৰাভাসকলৰ 'বায়খো', মিছিংসকলৰ 'আলি-আয়ে-লৃগাং', কাৰ্বিসকলৰ 'ৰংখেৰ' আদি উৎসৱ। এই উৎসৱসমূহতো বিভিন্ন নৃত্য-গীতৰ প্ৰচলন আছে।

তেনেদৰে, বিয়া নামবোৰ অসমীয়া বিবাহ-উৎসৱৰ বিভিন্ন উপলক্ষ্যত গোৱা হয়। পানী-তোলা, দৰা-কইনাক গা-ধুউৱা, সুৱাগ-তোলা, দৰা-আদৰা আদি গীতবোৰ গহীন আৰু ৰুচিপূৰ্ণ। আন এক শ্ৰেণীৰ বিয়ানামত দৰা বা কইনা-ঘৰীয়াক ঠাট্টা-মস্কৰা কৰি উপভোগ কৰা হয়। এনে গীতক 'যোৰানাম বা 'খিচা-গীত' বোলে। যেনে—

তালপাতৰ বিচনী
দৰাঘৰৰ মানুহকেইটাৰ একেবাৰে ফুটনি। (যোৰানাম)

সেইদৰে, ভক্তিমূলক গীতবোৰো বিভিন্ন কাল্পনিক আৰু উপাস্য দেৱ-দেৱীৰ সন্তুষ্টিৰ অৰ্থে সৃষ্টি হৈছে। এই গীতবোৰ হ'ল — আইনাম, সুবচনীৰ নাম, জগন্নাথৰ নাম, দেৱীৰ নাম, আউলা পূজাৰ নাম, গোসাঁনীৰ নাম, লখিমী সবাহৰ গীত, অপেচৰী সবাহৰ গীত, গোসাঁই নাম, মনসা পূজাৰ গীত, চ'ৰাব্ৰতৰ গীত আদি। এই গীতবোৰ নিৰ্দিষ্ট কেতবোৰ উপলক্ষ্যতহে গোৱা হয়। যেনে— আই বা বসন্ত ৰোগ হ'লে শীতলা আইক স্তুতি কৰি আইনাম গালে ৰোগ আৰোগ্য হয় বুলি বিশ্বাস কৰা হয়। যথা—

গধূলিতে আই আহে পদুলিলৈ চাই
মহামায়া আই আহে সোণৰ বংশী বাই। (আইনাম)

এইবোৰৰ উপৰি দেহবিচাৰৰ গীত, টোকাৰি গীত, হাইদাং গীত, জিকিৰ আৰু জাৰী আদি শৰীৰ আৰু সংসাৰতত্ত্ব সম্পৰ্কীয় ভক্তিমূলক গীত। এনে গীতত

সংসাৰক গহন বন বা সাগৰৰ লগত আৰু শৰীৰক কেতিয়াবা নাও, কেতিয়াবা ঘৰৰ লগত তুলনা কৰা হৈছে। জীৱনটো যে অনিত্য, দেহৰ ভিতৰত চৈধ্য ব্ৰহ্মাণ্ড আছে আৰু হৰি নামেই যে জীৱৰ মূলধন, এনেবোৰ তত্ত্ব এই শ্ৰেণীৰ গীতত পোৱা যায়। যেনে—

কহয় মাধৱ শুনা বন্ধু সৱে এৰিও বিষয় ধান্দা।
ৰাম-নাম ধন অমূল্য ৰতন হৰিনাম গলে বান্ধা।। (দেহবিচাৰৰ গীত)

সেইদৰে আজান পীৰৰ নামত প্ৰচলিত জিকিৰ আৰু জাৰী গীতসমূহো প্ৰধানকৈ ভক্তিমূলক আৰু ই অসমীয়া ভাষাৰ অমূল্য সম্পদ।

➢ *আখ্যানমূলক গীত ঃ* এই শ্ৰেণীৰ গীতৰ মাজেদি একোটি আখ্যান বা কাহিনী বৰ্ণনা কৰা হয়। সেয়ে ইয়াক কাহিনী-গীত বা ***মালিতা*** (Ballad) বোলে। এনে গীতত বীৰত্বব্যঞ্জক বা আদি ৰসাত্মক, দুঃসাহসিক বা অতিপ্ৰাকৃত কাহিনী আদি বৰ্ণিত হয় যদিও কৰুণ ৰসেই এনে গীতৰ প্ৰধান সুৰ। বিষয়বস্তুৰ ফালৰপৰা আখ্যানমূলক গীতক তিনি শ্ৰেণীত ভগাব পাৰি— বুৰঞ্জীমূলক, কিংবদন্তি বা জনশ্ৰুতিমূলক আৰু কাল্পনিক। বুৰঞ্জীমূলক মালিতাবোৰৰ ভিতৰত নাহৰৰ গীত, চিকণ সৰিয়হৰ গীত, জয়মতী কুঁৱৰীৰ গীত, বৰফুকনৰ গীত, গৌৰীনাথ সিংহৰ গীত, হৰদত্ত বীৰদত্তৰ গীত, মণিৰাম দেৱানৰ গীত আদিয়েই প্ৰধান। ইয়াৰ ভিতৰত 'নাহৰৰ গীত' প্ৰাচীনতম আৰু 'মণিৰাম দেৱানৰ গীত' একেবাৰে অৰ্বাচীন। কৰুণ ৰসেৰে সিক্ত 'মণিৰাম দেৱানৰ গীত'ত ঐতিহাসিক ব্যক্তি (মণিৰাম দেৱান) জনাৰ প্ৰতি সহানুভূতি প্ৰকাশ পাইছে। যথা —

চালত মলঙিলে চালদৈ কোমোৰা
টেকেলিত মলঙিলে লোণ,
মাটিত মলঙিলে মণিৰাম দেৱান ঐ
নেকান্দি থাকিব কোন? (মণিৰাম দেৱানৰ গীত)

সেইদৰে, কিংবদন্তি বা জনশ্ৰুতিৰ আলমত গঢ় লোৱা মালিতাবোৰ হ'ল মণিকোঁৱৰৰ গীত, ফুলকোঁৱৰৰ গীত, জনাগাভৰুৱ গীত, ময়নামতীৰ গীত, কমলা কুঁৱৰীৰ গীত আদি। এই গীতবোৰৰ মাজেদি মনোৰম কাহিনী একোটি বৰ্ণিত হোৱাৰ লগতে আহোম ৰাজত্বৰ আভাসো স্পষ্ট ৰূপে দেখা যায়। যেনে—

আকাশী ঘোঁৰাতে উঠি ফুলকোঁৱৰে
পিতাকৰ দেশকে এৰে,
মনিচে নমনে দেৱেও নমনে
বিজুলী সঞ্চাৰে চলে। (ফুলকোঁৱৰৰ গীত)

আকৌ, প্ৰেমবিহ্বলা নায়িকাৰ বিৰহ-বেদনাৰে সিক্ত কৰুণ ৰসাত্মক গীত শ্ৰেণীকেই বাৰমাহী গীত বোলে। অসমীয়া সমাজত প্ৰচলিত বাৰমাহী গীতসমূহৰ

মালিতা (Ballad) ঃ অভিধান মতে 'লেখাৰিকৈ বৰ্ণোৱা পদ বা গীত'। অসমীয়া মালিতা শব্দটো 'মালা' শব্দৰপৰা সৃষ্টি হৈছে। ফুলৰ মালাৰ দৰে ধাৰাবাহিকভাৱে গাঁথি থোৱা কাহিনীযুক্ত গীতি কবিতাই হ'ল মালিতা বা বেলাড।

ভিতৰত কন্যা বাৰমাহী, ৰাধা বাৰমাহী, সীতা বাৰমাহী, দুবলা শান্তিৰ গীত, মধুমতীৰ গীত, জয়ধন বণিয়াৰ গীত আদি উল্লেখযোগ্য। এই গীতবোৰত প্ৰাকৃতিক উপাদানৰ সমাৱেশ অভিনৱ; যেনে—

ব'হাগৰ মাহতে কুলিয়ে কৰে ৰাৱ।
কুলিৰ কান্দন শুনি নুজুৰায় গাৱ।। (মধুমতীৰ গীত)

জানি থোৱা ভাল

বাৰমাহী গীতৰ ঐতিহ্য অতি প্ৰাচীন। কালিদাসৰ *ঋতু সংহাৰৰ* পৰাই ইয়াৰ প্ৰচলন থকাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। বিভিন্ন ঋতুত প্ৰতিভাত প্ৰকৃতিৰ বিচিত্ৰ সৌন্দৰ্য আৰু যিবোৰৰ প্ৰভাৱত বিৰহিণী নাৰীয়ে বছৰৰ বাৰটা মাহত প্ৰবাসী স্বামীৰ অভাৱ কেনেদৰে অনুভৱ কৰে তাৰ সুন্দৰ বৰ্ণনা বাৰমাহী গীতত পোৱা যায়।

- *বিবিধ বিষয়ক গীত ঃ* বিবিধ বিষয়ক গীতবোৰৰ ভিতৰত ধাইনাম বা নিচুকনি গীত, নাওখেলৰ গীত, গৰখীয়া গীত, কুঁহিয়াৰ পেৰা গীত, ধান বনা গীত, গছকটা গীত আদিয়েই প্ৰধান। ইয়াৰে কিছুমান গীত বিভিন্ন কৰ্মক কেন্দ্ৰ কৰি সৃষ্টি হৈছে বাবে সেইবোৰক কৰ্মবিষয়ক গীত বুলিও কোৱা হয়। শ্ৰম-লাঘৱ আৰু কাম কৰোঁতে আনন্দ লাভৰ উদ্দেশ্যেই এই ধৰণৰ গীত গোৱা হয়। শিশুমনৰ আমনি ভাঙি টোপনিৰ বাণ মাৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰোঁতেই নিচুকনি গীতৰ জন্ম। একেদৰে আনবোৰ গীতো প্ৰত্যেক কৰ্মৰে আনুষঙ্গিক গীত। উদাহৰণস্বৰূপে—

শিয়ালী এ নাহিবি ৰাতি,
তোৰে কাণ কাটি লগামে বাতি। (নিচুকনি গীত)

বিবিধ বিষয়ক গীতসমূহৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য আন এক শ্ৰেণীৰ গীত হ'ল— জুনা গীত। এই শ্ৰেণীৰ গীতসমূহ লঘু আৰু পাতল হাস্যৰসেৰে সমৃদ্ধ হোৱা বাবে ই সহজতে চহা প্ৰাণক আকৰ্ষিত কৰে। এই গীতবোৰক কৰ্মবিষয়ক গীতৰ শ্ৰেণীতো থ'ব পাৰি। এই গীতবোৰ হ'ল— পৰুৱাৰ জুনা, তাঁতীৰ জুনা, কপাহৰ জুনা, নাঙলৰ জুনা, চাহ পুৰাণৰ গীত, বানপানীৰ গীত, পচলাৰ গীত আদি। উদাহৰণস্বৰূপে —

শংকৰে ৰচিলা কাপোৰ জুনা।
সমস্ত সমাজে কাণপাতি শুনা।। (তাঁতীৰ জুনা)

এই শ্ৰেণীৰ গীতবোৰত কোনো এটা বিষয়ৰ বিৱৰণ দাঙি ধৰা হয়। গীতবোৰৰ প্ৰকাশভঙ্গী কৌতুকপূৰ্ণ। ৰচকৰ উপস্থিত বুদ্ধি আৰু বৰ্ণনা নৈপুণ্যৰ পৰিচয় এই গীতবোৰে সুন্দৰভাৱে বহন কৰে।

৫.৩.২ ফকৰা-যোজনা, প্ৰবাদ-প্ৰবচন, সাঁথৰ

লোকগীতৰ দৰে ফকৰা-যোজনা, প্ৰবাদ, সাঁথৰ আদিও অসমীয়া লোকসাহিত্যৰ বহুমূলীয়া সম্পদ। এইবোৰ বিভিন্ন কালৰ, বিভিন্ন ৰুচি আৰু অভিজ্ঞতাসম্পন্ন লোকৰ সূক্ষ্মতম অভিব্যক্তি। এইবোৰৰ লগত অসমীয়া জাতীয় জীৱনৰ নিবিড় সম্বন্ধ আছে। ৰাজনীতি, অৰ্থনীতি, সমাজনীতি, কৃষি, শিল্প, গৃহস্থালি, আচাৰ-ব্যৱহাৰ আদিৰ বিষয়ে সাৰুৱা উপদেশ এইবোৰত সন্নিৱিষ্ট হৈছে।

ফকৰা-যোজনাত এটা কথা বুজাবৰ নিমিত্তে আন এটা কথাৰ লগত তুলনা বা ৰিজনি দিয়া হয়। ফকৰা-যোজনাক পটন্তৰো বোলে। ই হাঁহিৰ খোৰাক যোগোৱাৰ লগতে বুদ্ধি আৰু প্ৰজ্ঞাৰো পৰিচয় দিয়ে; যেনে —

নদীৰ বন নাই খান্দে আৰু পোতে
বিষয়াৰ বন নাই ভাঙে আৰু পাতে। (ফকৰা-যোজনা)

আকৌ, যিবোৰ যোজনাই একোটা পাৰমার্থিক অর্থ প্ৰকাশ কৰে সেইবোৰক কোৱা হয় 'ভকতীয়া ফকৰা'। এইবোৰৰ বাহ্যিক অর্থ প্ৰধান নহয়, গূঢ়ার্থহে প্ৰধান কথা। যেনে—

কাপোৰত জুই বান্ধি ঘৰে লই যাই।
হাত মেলি চন্দ্ৰ ধৰে বাপৰ বেটা সেই।। (ভকতীয়া ফকৰা)

(অর্থাৎ— যিজনে জ্ঞানেৰে চঞ্চল মনক দমন কৰি আনন্দ মনে থাকে, তেওঁ মৃত্যুৰ পিছত সেই পুণ্যৰ ফলত মুক্তিলাভ কৰে।)

এনে বহুত ফকৰা ভকতীয়া লোকৰ মুখে মুখে চলি আহিছে; পুৰণি পুথি, বিশেষকৈ চৰিত পুথিত এনে ধৰণৰ অসংখ্য ফকৰা পোৱা যায়।

সেইদৰে, প্ৰবাদ-প্ৰবচন বাক্যবোৰো 'দহৰ জ্ঞান একৰ বাণী'। এইবোৰৰ ৰচনাকাল সম্পর্কে বিশেষ একো জনা নাযায় যদিও তলৰ প্ৰবচনটো আহোম যুগৰ সৃষ্টি বুলি ঠাৱৰ কৰিব পাৰি —

ৰহাৰ ৰহদৈ তিপামৰ ভাদৈ
শলগুৰিৰ আঘোণী বাই;
তিনিৰো ডিঙিত ধৰি তিনিও কান্দিলে
সম্বন্ধত একোটি নাই। (প্ৰবচন)

কিছুমান প্ৰবাদ বা প্ৰবচন একোটি কাহিনীক আশ্ৰয় কৰিও সৃষ্টি কৰা হয়। তদুপৰি, কিছুমানত ৰসিকতা আৰু উপদেশো থাকে।

এইবোৰৰ উপৰি সাঁথৰো অতি প্ৰাচীন কালৰে পৰা অসমীয়া সমাজত প্ৰচলিত হৈ আহিছে। ভাৰতবর্ষৰ বৈদিক সাহিত্যতেই ইয়াৰ সাঁচ পোৱা গৈছে। সাঁথৰ হৈছে কোনো বস্তুৰ প্ৰকৃত নাম সহজে ক'ব নোৱাৰাকৈ দিয়া আওপকীয়া বর্ণনা। এইবোৰত পাণ্ডিত্যতকৈ

বুদ্ধিমত্তাৰহে বেছি পৰিচয় পোৱা যায়। সাধাৰণতে সদায় দেখি-শুনি অহা বস্তুবোৰৰ নাম লৈয়ে সাঁথৰ ৰচনা কৰা হৈছে। জনসাধাৰণৰ কাৰণে সাঁথৰ বৰ আমোদজনক। সাঁথৰত দুশাৰী পদ থাকে। প্ৰতিটো পদৰ শেষৰ আখৰৰ মিল থাকে। যেনে —

ক আইটি টপৰাই।

কাটি নিলে বাঢ়ি যায়।। *(সাঁথৰ)*

এই সাঁথৰটিৰ উত্তৰ হ'ল— সূতা। এইবোৰে অসমীয়া লোকসাহিত্যৰ পুষ্টি সাধনত প্ৰভূত ৰৰঙণি যোগাই আহিছে।

চিন্তা-চৰ্চা কৰক — ৫.১

অসমীয়া লোকসমাজত প্ৰচলিত বিবিধ ফকৰা-যোজনা, প্ৰবাদ-প্ৰবচন, সাঁথৰসমূহ একো একোখন তালিকাত অন্তৰ্ভুক্ত কৰি উলিয়াওক। লগতে যিবোৰ প্ৰবাদ বা প্ৰবচন একোটি কাহিনীক আশ্ৰয় কৰি সৃষ্টি হৈছে সেয়া জানিবলৈ চেষ্টা কৰক।

.....

.....

.....

৫.৩.৩ সাধুকথা

মৌখিক সাহিত্যৰ অন্য এক প্ৰধান শাখা হ'ল 'সাধুকথা'। এই সাধুকথাবোৰ জনজীৱনৰ প্ৰতিচ্ছবি। ই যেন সমাজৰ উৎপত্তি, বিকাশ, বিস্তৃতি আৰু বিৱৰ্তনৰ অলিখিত ইতিহাস। ইয়াৰ মাজত জনজীৱনৰ লোকবিশ্বাস, কল্পনা, চিন্তা আৰু আদৰ্শ সঞ্চিত হৈ থাকে। যুগৰ সীমা চেৰাই এই সাধুবোৰ মানুহৰ মুখে মুখে প্ৰচাৰিত হৈ আহিছে। সাধুকথাৰ এটা বিশিষ্ট লক্ষণ হ'ল — এইবোৰ পৰম্পৰাগত। এজনৰ পৰা আন এজনলৈ, এটা যুগৰ পৰা এটা যুগলৈ, এখন সমাজৰ পৰা আন এখন সমাজলৈ ই বাগৰি আহে। অসমীয়া সাহিত্যতো এই সাধুকথাৰ ঐতিহ্য একেবাৰে প্ৰাচীন। কিন্তু সময়ৰ সোঁতত এনে কিমান সাধু লোপ পালে, তাৰ সঠিক হিচাপ দিয়াটো টান। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাদেৱেই পোন প্ৰথমে অসমীয়া সাধুকথাবোৰ সংগ্ৰহ কৰি লিপিবদ্ধ কৰে।

অসমীয়া সাধুবোৰ মূলতঃ থলুৱা, সংস্কৃতৰ পৰা অহা আৰু বিদেশীমূলৰ। অসমীয়া থলুৱা সাধুবোৰৰ ভিতৰত 'বান্দৰ শিয়ালৰ সাধু', 'তেজীমলা', 'কুকুৰীকণা জোঁৱাই', 'টেটোন', 'বুঢ়া-বুঢ়ীৰ সাধু', চিলনী জীয়েকৰ সাধু' আদিৰ উপৰি আৰু যথেষ্ট সংখ্যক সাধু পোৱা যায়। সেইদৰে *পঞ্চতন্ত্ৰ, হিতোপদেশ* আদিৰ সাধুবোৰত সংস্কৃত সাহিত্যৰ প্ৰভাৱ পৰিছে। এই সাধুবোৰ ঘাইকৈ নীতিজ্ঞানমূলক। ইয়াৰ উপৰি কিছুমান সাধুৰ মূল জঁকাটো মধ্য এছিয়া বা ইউৰোপ আদি বিদেশীমূলৰ সাধুৰ সৈতে একে।

তদুপৰি, গ্ৰীচ দেশৰ 'ঈছপৰ সাধু' অসমীয়া সাহিত্যতো অতি জনপ্ৰিয়।

অসমীয়া সাধুবিলাক মূলতঃ জন্তু সম্পৰ্কীয়, অলৌকিক, ***টেটোন*** আৰু সৃষ্টি সম্পৰ্কীয়, হাস্যৰসাত্মক আদি বিভিন্ন ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি। তদুপৰি সাঁথৰ-সাধু নামৰ একশ্ৰেণী সাধুও আছে, যিবোৰত একোটা সাঁথৰৰ অন্তৰালত একোটি কাহিনী থাকে; যেনে—

এক ক'লোঁ লেখি
এক ক'লোঁ দেখি
হা-দৈ বোলোঁতে ওলাল হাৰডাল ;
এই বেলিহে পৰিল
ফৰিঙৰ মৰণৰ পাল।

বিখ্যাত 'সৰবজান' সাধুটোৰ গুৰি এই সাঁথৰটোৱেই। এনে ভালেমান অসমীয়া সাঁথৰ-সাধুও আছে।

অসমীয়া সাধুকথাবিলাকত প্ৰকৃতি জগতৰ উপাদান; যেনে— জীৱ-জন্তু, চৰাই, গছ আদিয়ে এক বুজন অংশ অধিকাৰ কৰি আছে। উদাহৰণস্বৰূপে— 'বান্দৰ আৰু মেকুৰী', 'শিয়ালৰ সাধু', 'বাঘ আৰু কেঁকোৰা' আদি এই শ্ৰেণীৰ সাধু। আকৌ, 'চম্পাৱতী', 'তেজীমলা' আদিত অলৌকিকতাৰ অসামান্য বিকাশ দেখা যায়। তেনেদৰে 'সাতভাই', 'কুকুৰীকণা জোঁৱাই', 'বামুণৰ লিটিকাই' আদি সাধুকথা খুহুটীয়া হাস্যৰসেৰে পূৰ্ণ। তদুপৰি আৰু একশ্ৰেণীৰ সাধু আছে যিবোৰ ঠগ তথা টেঙৰ মানুহক লৈ ৰচিত; যেনে— 'টেটোন', 'লটকন' আদি। আকৌ 'অ', ফুল অ' ফুল নুফুল কিয়?', 'পৰুৱা আৰু ভেকোলা' আদিৰ দৰে দীঘলীয়া গীত জাতীয় সাধুকথাও অসমীয়া সাহিত্যত পোৱা যায়। এনেদৰে বিবিধ প্ৰকাৰৰ সাধুকথাৰে অসমীয়া জনসাহিত্যৰ ভঁৰাল ঠাহ খাই আছে।

সাধুকথা জনজীৱনৰ প্ৰতিচ্ছবি। এটা জাতিৰ সামাজিক জীৱন, লোকবিশ্বাস আৰু বুদ্ধি-বৃত্তিৰ বাতৰি সাধুকথাত ঠাহ খাই আছে। পৃথিৱীৰ সকলো জাতিৰ সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীতেই সাধুকথাৰ স্থান আৰু মূল্য বহুত ওপৰত।

টেটোন ঃ ঠগ, দুষ্ট স্বভাৰৰ মানুহ।

চিন্তা-চৰ্চা কৰক — ৫.১

সাধুকথা আৰু ইয়াৰ বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ বিষয়ে খৰচি মাৰি জনাৰ লগতে অসমত কি কি শ্ৰেণীৰ সাধুকথাৰ প্ৰচলন আছে সেই সম্পৰ্কে শশী শৰ্মাৰ *অসমৰ সাধুকথা* আৰু প্ৰফুল্ল দত্ত গোস্বামীৰ *অসমীয়া জন-সাহিত্য*নামৰ পুথি দুখনি পঢ়ি এটি টোকা প্ৰস্তুত কৰিবলৈ যত্ন কৰক।

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ শুদ্ধ নে অশুদ্ধ নির্ণয় কৰক —

ক) অসমীয়া লোকসাহিত্যক প্রধানতঃ তিনিটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে।

খ) হুদুম পূজাৰ গীত, মহোহো গীত আদি লোকবিশ্বাসৰ ভেটিত ৰচিত হোৱা ভক্তিমূলক গীত।

গ) বিভিন্ন কর্মক কেন্দ্র কৰি সৃষ্টি হোৱা গীতবোৰকে 'কর্ম বিষয়ক গীত' বোলা হয়।

ঘ) বৰফুকনৰ গীত, জয়মতী কুঁৱৰীৰ গীত আদি বুৰঞ্জীমূলক মালিতাৰ উদাহৰণ।

ঙ) ফকৰা-যোজনাক ডাকৰ বচন বুলিও কোৱা যায়।

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ খালি ঠাই পূৰণ কৰক—

ক) বিষয়বস্তু অনুসৰি লোকগীতসমূহক ..... বহল ভাগত ভগোৱা হৈছে।

খ) শ্রম-লাঘৱ আৰু কাম কৰোঁতে আনন্দ লভিবলৈ.....গীত গায়।

গ) সাধুকথাবোৰক সমাজ বিৱর্তনৰ .....বুলিব পাৰি।

৫.৪ ডাকৰ বচন

ডাকৰ বচনৰ লগত অসমীয়া জাতীয় জীৱনৰ সম্বন্ধ গভীৰ। সেয়ে কোৱা হয়— ডাকৰ বচন অসমীয়া জন-জীৱনৰ ব্যৱহাৰিক জ্ঞানৰ এখন মৌখিক কোষ, 'ডাকৰ বচন বেদৰ বাণী'। ভাৰতীয় মানুহৰ দৃষ্টিত বেদ-বাক্যৰ মূল্য যিমান, অসমীয়া জনজীৱনতো ডাকৰ বচনৰ মূল্য সিমান। ডাকৰ বচনৰ শিক্ষা বাস্তৱ জীৱনৰ শিক্ষা। উল্লেখযোগ্য যে ডাকৰ বচনসমূহ কেৱল অসমতেই নহয় বংগদেশ, বিহাৰ আদি ঠাইতো প্রচলিত। ডাক এজন মানুহ নে ডাকৰ বচন নৈর্ব্যক্তিক ৰচনা সেই বিষয়েও মতভেদ আছে। বহুতে বিশ্বাস কৰে যে বৰপেটাৰ ওচৰৰ লেহিডঙৰা গাঁৱত ডাকৰ জন্ম হৈছিল—

লেহিডঙৰা ডাকৰ গাঁও।
সাতশ সাতোটা পুখুৰীৰ নাও।।

আনহাতে কোনোৱে কয় যে ডাক এজন ব্যক্তি নহয়, একশ্রেণীৰ বৌদ্ধ তান্ত্রিক সাধকহে।

তদুপৰি ইয়াৰ ৰচনাৰ সময় সম্পর্কেও খাটাংকৈ কোৱা টান। এই বিষয়েও মতভেদ বিদ্যমান। তথাপি বতর্মানপ্রাপ্ত ডাক-ভণিতাসমূহৰ প্রচলিত ভাষাৰ গঢ়টো ষোড়শ-সপ্তদশ শতিকাৰ আগৰ নহয় বুলি সত্যেন্দ্রনাথ শর্মাই মতপোষণ কৰিছে। তেখেতে আৰু মন্তব্য কৰিছে যে— ডাকৰ বচনৰ মূল জুমুঠিটো বহু আগতেই সজা হৈছিল যদিও সময়ৰ সোঁত, অভিজ্ঞতাৰ পৰিসৰ বৃদ্ধি, জ্ঞানৰ চর্চা আৰু বহুতো কথাই মূল জুমুঠিটোত ৰং-মাটি সানিবলৈ সুবিধা দিছে আৰু ষোড়শ-সপ্তদশ শতিকাত লিপিবদ্ধ ৰূপ লাভ কৰিছে। উল্লেখযোগ্য যে ডাকৰ ভণিতা নথকা অনেক কথাও মানুহে ডাকৰ বচন বুলি ক'ব খোজে।

ডাকৰ বচনসমূহ বিষয়বস্তু অনুসৰি কেইবাটিও ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি। পূর্বতে এনে কোনো নির্দ্ধাৰিত ভাগ আছিল নে নাই সেয়া জনাৰ সুবিধা নাই, যদিও কিছুমান পুৰণি সাঁচিপতীয়া পুথিত ডাকৰ বচনবোৰ বিষয় অনুযায়ী লিখা আছে। এতিয়ালৈকে প্রাপ্ত ডাকৰ বচনৰ পুথিবোৰত ষোল্লটা বিষয় সন্নিৱিষ্ট হৈছে; কিন্তু বিষয়বস্তু অনুসৰি ভাগ কৰিলে আৰু কিছুমান বিষয় ওলাব। পোনতে জন্ম প্রকৰণত প্রসূতিয়ে পালিবলগীয়া বিধিসমূহ সন্নিৱিষ্ট কৰিছে। উদাহৰণস্বৰূপে—

অহিত শিশুক যেন নেদেখি।
অভ্যন্তৰে হৈবে সুহৃদ ৰাখি।।
পূবলৈ শিৰকৈ শিশু শুৱাই।
পোৱাতী ৰাখিব অগ্নি জ্বলাই।।
শয্যাৰ কাষত থাকিব অস্ত্র।
সাৱধানে মাৰে ৰাখিব বস্ত্র।।
গৃহ চাৰি চুকে দ্বাৰ মুখত।
বচ, সিজু, বগৰী ৰুইব সতত।।

ডাকৰ বচনত এখন পুৰণি ঘৰৰ চিত্রও জিলিকি উঠিছে। ঘৰখনৰ ক'ত কি ৰুব লাগে, ক'ত কি সাজিব লাগে তাৰ সকলো দিহা ডাকৰ বচনৰপৰা পাব পাৰি। ঘৰৰ ভেটি আৰু বাৰী সম্পর্কীয় সকলো কথাৰ দিহা ইয়াত পোৱা যায়। যথা—

পূবে ভঁৰাল, পশ্চিমে গঁৰাল।
উত্তৰে বাঁহ, দক্ষিণে হাঁহ।।
দাঁতিত কঁঠাল, মাজত আম।
তেবে জানিবা বাৰীৰ কাম।।

অসম এখন কৃষি প্রধান দেশ। আহু আৰু শালি অসমীয়া মানুহৰ ঘাই খেতি। শালি খেতিৰ বিষয়ে বহুতো কথা ডাকৰ বচনত পোৱা যায়। খেতিৰ সময় সম্পর্কে কৈছে —

পুহত আহু জেঠত শালি।
তেবেহে জানিবা গৃহস্থালি।।

আকৌ, খেতিৰ যথাসর্বস্ব নির্ভৰ কৰে গৰুহালৰ ওপৰত। ডাকে সেইবাবে গৰুৰ লক্ষণ নির্ণয় কৰিবলৈ পাহৰি যোৱা নাই—

গৰু কিনিবা চিকণ জালি।
দুই-চাৰি দন্তীয়া ভালি।।
হৰিণৰ নিচিনা জিবা কাণ।
তেনে বলধক বিচাৰি আন।।

ডাকৰ বচন যথার্থতে ব্যৱহাৰিক বিজ্ঞানৰ হাত-পুথি বা নিদান বুলিলেও বঢ়াই কোৱা নহয়। দৈনন্দিন জীৱনত ব্যৱহাৰ হোৱা বিভিন্ন আহিলা পাতিৰ জোখ-মাখৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ৰন্ধা-বঢ়া, ঔষধপাতি, ধর্মপ্রকৰণ, ৰাজনীতি প্রকৰণ, গৃহিণী লক্ষণ, জ্যোতিষ প্রকৰণ আদি সকলো দিশতেই ডাকৰ বচন পৰিব্যাপ্ত হৈ আছে। বিভিন্ন ৰোগৰ ঔষধৰ বিষয়েও ইয়াত উল্লেখ আছে। উদাহৰণস্বৰূপে—

জালুক পিপলী আদা খায়।
ডাকে বোলে তাৰ কাহ পলায়।।

ব্যৱহাৰিক জীৱনত প্রয়োজন হোৱা উল্লিখিত বিষয়সমূহৰ উপৰি জাগতিক জীৱনত প্রয়োজনীয় কিছুমান নীতি-বাক্য তথা ধর্ম, অর্থ, কাম, মোক্ষ — এই চাৰি পৰমার্থৰ ভিতৰত অর্থ আৰু কাম বিষয়ক ডাকৰ বচনো আছে। ডাকৰ বচনৰ ভাষা আৰু বিষয়বস্তুৰ ব্যাপকতালৈ চাই ডাক নামৰ কোনো ব্যক্তি বিশেষৰ নামত এইবোৰ আৰোপ নকৰি জাতীয় জীৱনৰ সামূহিক অভিজ্ঞতাৰ পৰিণতি বুলি কোৱাই ভাল। মুঠতে ডাকৰ বচন অসমৰ কৃষিজীৱী গাঁৱলীয়া সমাজৰ আদৰৰ বস্তু আৰু লগতে লোকসাহিত্যৰো অমূল্য সম্পদ।

৫.৫ মন্ত্র-সাহিত্য

অতি প্রাচীন কালৰেপৰা অসম দেশ তন্ত্র-মন্ত্রৰ বাবে বিখ্যাত আছিল। বিশেষকৈ খ্রীষ্টীয় নৱম শতিকামানৰ পৰাই কামৰূপ তন্ত্র-মন্ত্র আৰু ইন্দ্রজাল-বিদ্যাৰ কেন্দ্রস্থান হৈ পৰে। ইয়াৰ উল্লেখ ষোড়শ শতিকাত ৰচিত *যোগিনী*-তন্ত্রত পোৱা যায়। বংগদেশ, উৰিষ্যা, পঞ্জাব আদি ঠাইত মন্ত্রৰ প্রচলন থাকিলেও সৰহভাগ মন্ত্র কামৰূপতে ৰচিত হৈছিল। অসমীয়া ভাষাত অগ্নিবাণ, ব্রহ্ম-কৰতি, পানী-কৰতি, ৰাম-কৰতি, গু-কৰতি, পক্ষীৰাজ-মন্ত্র, সুদর্শন-মন্ত্র, সর্বঢাক-মন্ত্র, বীৰাজৰা-মন্ত্র, ধৰণী-মন্ত্র, পুষ্পজৰা-মন্ত্র, মোহিনী-মন্ত্র আদি অসংখ্য মন্ত্র পুথি আছে। এই মন্ত্রসমূহ ঘাইকৈ অথর্ব-বেদ, বৌদ্ধ আৰু হিন্দু ধর্মৰ তন্ত্র-শাস্ত্র আৰু জনজাতিসমূহৰ বিশ্বাসৰ সংমিশ্রণত সৃষ্টি হৈছে।

মন্ত্রসমূহৰ ৰচনাকাল সঠিককৈ নির্ণয় কৰাটো টান। পণ্ডিতসকলে খ্রীষ্টীয় দশম শতিকামানৰ পৰা পঞ্চদশ শতিকামানৰ ভিতৰত মন্ত্রবোৰ ৰচিত বুলি অনুমান কৰে। মন্ত্রবোৰৰ ৰচকৰ নামো পোৱা নাযায়। সম্ভৱতঃ এসময়ত মন্ত্রবোৰ বিশেষ কিছুমান মানুহৰ মুখে মুখে ৰচিত আৰু প্রচলিত হৈ আহি কালক্রমত লিপিবদ্ধ হয়গৈ। তদুপৰি মন্ত্রবোৰ দেৱতা-অপদেৱতা, ভূত-প্রেত, খেতৰ-ডাইনী, যখ-যখিনী আদিৰ কু-প্রভাৱৰ ফলত হোৱা বেমাৰ-আজাৰ, শত্রু-বৃদ্ধি, ধন-নাশ আদি দূৰ কৰাৰ উদ্দেশ্যে প্রয়োগ কৰা হয়।

আন লোকসাহিত্যবোৰৰ দৰে মন্ত্রবোৰৰ পৰাও অসমীয়া লোকবিশ্বাস, আচাৰ-ব্যৱহাৰ,

ধর্ম-নীতি আদিৰ বিষয়ে ভালেমান কথা জানিব পাৰি। মন্ত্র-সাহিত্যত *ৰামায়ণ, মহাভাৰত* আৰু পুৰাণৰ কাহিনীও নানা ৰূপত সন্নিৱিষ্ট হৈছে। কিছুমান মন্ত্রত সৃষ্টিতত্ত্বৰ আভাস পোৱা যায়। সিদ্ধিৰ কাৰণে মন্ত্রত গুৰু আৰু কামাখ্যা গোসাঁনীক চিন্তা কৰা হয়, যেনে—"সিদ্ধ গুৰুৰ পাৱ, ৰক্ষা কৰা কামৰূপ কামাখ্যা মাৱ।" বহু মন্ত্রত ঘৰুৱা জীৱনৰ চিত্রও পোৱা যায়। 'বশীকৰণ' মন্ত্রেৰে স্বামী বা স্ত্রীক প্রয়োজন অনুসাৰে বশ কৰা হয়। মানুহৰ ৰোগৰ কাৰণ আৰু তাৰ প্রতিকাৰৰ উপায়ো মন্ত্রপুথিত পোৱা যায়। কিছুমান মন্ত্র সাধনৰ বাবে ফু-মৰা, পানী-ছটিওৱা, বিহলঙনি বা এড়া গছৰ পাতেৰে ৰোগীক জৰা আদি কার্য মন কৰিবলগীয়া।

মন্ত্রবোৰ গদ্য আৰু পদ্যত ৰচিত হ'লেও পদ্যত ৰচিত মন্ত্রৰ সংখ্যাই সৰহ। ইয়াৰ গদ্যও পদ্যধর্মী। ৰচনাত কথিত ভাষাৰ প্রভাৱ আছে। মন্ত্রবোৰৰ মাজতো সাহিত্যিক সৌন্দর্যৰ আভাস পোৱা যায়; যেনে — 'সুদর্শন চক্র' মন্ত্রত সুদর্শনৰ প্রভাৱত —

পৃথিৱী লৰিলা মেৰুগিৰি তলিলেক
সাগৰ টলিলা মন্দৰ লৰিলা
কম্পিলা স্বর্গ মণ্ডল।

এনে বর্ণনাত অদ্ভুত বা ভয়ানক ৰসৰ আভাস স্পষ্ট। তদুপৰি, কিছুমান মন্ত্রত — 'ওঁ, হ্রীং, উৎ,আৎ,লৎ, ফট্, স্বাহা' আদি ধ্বনি উচ্চাৰণ কৰি মন্ত্রৰ গাম্ভীর্য বঢ়োৱা হৈছে। মন্ত্রৰ প্রতি পর্বত-ভৈয়ামবাসী, হিন্দু-মুছলমান প্রায় সকলো শ্রেণীৰ মানুহৰ কম-বেছি পৰিমাণে বিশ্বাস আছে। এইদৰে মন্ত্রই প্রাচীন কালৰেপৰা বিভিন্ন সম্প্রদায় বা ভাষা-ভাষীৰ মাজত যোগসূত্র স্থাপন কৰি আহিছে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৩ ঃ শুদ্ধ নে অশুদ্ধ নির্ণয় কৰক —

ক) মন্ত্রসমূহত ৰামায়ণ, মহাভাৰত আৰু পুৰাণৰ কাহিনী নানা ৰূপত সন্নিৱিষ্ট হৈছে।

খ) ডাকৰ বচনসমূহত প্রায় ত্রিশটা বিষয় সন্নিৱিষ্ট হৈছে।

.....

প্রশ্ন নং ৪ ঃ তলৰ কোনটো মন্ত্র-সাহিত্যৰ অন্তর্ভুক্ত নহয়—

(ক) পানী-কৰতি (খ) ৰাম-কৰতি (গ) বাৰমাহী গীত (ঘ) অগ্নিবাণ

.....

৫.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- অসমীয়া লোকসাহিত্যৰ বিষয়ে আলোচনা কৰাৰ পাছত আমি কেইবাটাও গুৰুত্বপূর্ণ দিশৰ কথা জানিব পাৰিলোঁ।

- লিখিত সাহিত্য সৃষ্টি হোৱাৰ আগৰে পৰাই অসমীয়া ভাষাত মৌখিকভাৱে গীত-মাত, সাধুকথা, ফকৰা-যোজনা, প্ৰবাদ-প্ৰবচন আদি জনসাধাৰণৰ মাজত প্ৰচলিত আছিল।
- তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰও প্ৰাচীন কালৰেপৰা অসমত প্ৰচলিত আছিল। প্ৰাচীন কামৰূপ তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰৰ দেশ বুলি জনাজাত।

৫.৭ অধিক জানিবলৈ

১) গোস্বামী, প্ৰফুল্লদত্ত (১৯৯৪); *অসমীয়া জন-সাহিত্য;* গুৱাহাটী ঃ বাণী প্ৰকাশ।
২) গোস্বামী, যতীন্দ্ৰনাথ (১৯৯৪); *অসমীয়া সাহিত্যৰ চমু বুৰঞ্জী;* গুৱাহাটী ঃ মণি-মাণিক প্ৰকাশ।
৩) নেওগ, মহেশ্বৰ (২০০০); *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা;* গুৱাহাটী ঃ চন্দ্ৰ প্ৰকাশ।
৪) শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ (২০০৬); *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত;* গুৱাহাটী ঃ সৌমাৰ প্ৰকাশ।
৫) হাজৰিকা, বিশ্বেশ্বৰ (সম্পাঃ) (২০০৩); *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (প্ৰথম খণ্ড);* গুৱাহাটী ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থা।

৫.৮ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) শুদ্ধ খ) অশুদ্ধ গ) শুদ্ধ ঘ) শুদ্ধ ঙ) অশুদ্ধ
২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) তিনিটা খ) কৰ্মবিষয়ক গ) অলিখিত ইতিহাস
৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) অশুদ্ধ খ) অশুদ্ধ
৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ (গ)

৩.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ ঃ তলত দিয়া প্ৰশ্নসমূহৰ উত্তৰ লিখক—

ক) আখ্যানমূলক গীত বুলিলে কি বুজে?

খ) মহোহো গীত এবিধ ভক্তিমূলক গীত হয়নে?

প্ৰশ্ন ২ ঃ খালি ঠাই পূৰণ কৰক—

ক) চিকণ সৰিয়হৰ গীত, বৰফুকনৰ গীত আদি ..... মালিতাৰ উদাহৰণ।

খ) শ্ৰম-লাঘৱ আৰু কাম কৰোঁতে আনন্দ লভিবলৈ.....গীত গায়।

গ) 'কাহিনী গীত' বা 'মালিতা'সমূহ.....গীত।

খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ অসমীয়া কাহিনীগীত বা বেলাডৰ বিষয়ে এটি পৰিচয়মূলক টোকা লিখক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ মিশ্ৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ এটি চমু পৰিচয় দাঙি ধৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ চমুটোকা লিখক—

(৩) মন্ত্ৰ-সাহিত্য (৩) বিয়াগীত

(৪) ফকৰা-যোজনা (৫) ডাকৰ বচন

গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ অসমীয়া লোকসাহিত্যৰ বিষয়ে এটি আলোচনা আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ অসমীয়া লোকগীতৰ শ্ৰেণীবিভাজন কৰি প্ৰত্যেকটো বিভাজনৰ উদাহৰণ দি বহলাই আলোচনা আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ সাধুকথা বুলিলে কি বুজে? অসমীয়া সাধুকথা সম্পৰ্কে বহলাই আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৪ ঃ ডাকৰ বচন কি? অসমীয়া সমাজ জীৱনত ডাকৰ বচনৰ প্ৰভাৱ সম্পৰ্কে এটি নিবন্ধ যুগুত কৰক।

*** ***** ***

অধ্যায় ৬ ঃ প্রত্ন অসমীয়া সাহিত্য

অধ্যায় গাঁথনি

৬.১ উদ্দেশ্য
৬.২ পৰিচয়
৬.৩ চর্যাপদ
৬.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
৬.৫ অধিক জানিবলৈ
৬.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
৬.৭ আৰ্হি প্রশ্ন

৬.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- অসমীয়া লিখিত সাহিত্যৰ যে প্রথম স্বাক্ষৰ চর্যাপদ সেই বিষয়ে অৱগত হ'ব
- চর্যাপদৰ লগত সম্পর্কীত বিভিন্ন দিশ সম্পর্কে সামগ্রিকভাৱে জ্ঞান অর্জন কৰিব।

৬.২ পৰিচয়

ইয়াৰ আগৰ অধ্যায়টোত আপুনি অসমীয়া লোকসাহিত্য সম্পর্কে বহলাই অধ্যয়ন কৰিলে। সেই অধ্যায়টোৰ জৰিয়তে আপুনি অৱগত হ'ল যে ভাষাৰ সৃষ্টিৰ লগে লগেই লিখিত সাহিত্যৰ সৃষ্টি নহয়। বিভিন্ন মৌখিক সাহিত্যৰ সৃষ্টিৰ পৰৱর্তী সময়তহে সাহিত্যই লিখিত ৰূপ পৰিগ্রহ কৰে। অসমীয়া সাহিত্যও ইয়াৰ বাহিৰত নহয়। বিভিন্ন মৌখিক সাহিত্য সৃষ্টি হোৱাৰ পাছতহে অসমীয়া সাহিত্যতো লিখিত সাহিত্যৰ শুভাৰম্ভ ঘটিছে। এই প্রক্রিয়া আৰম্ভ হৈছে চর্যাগীত বা চর্যাপদ নামৰ একশ্রেণী সাহিত্যৰ পৰা। ইয়াক প্রত্ন অসমীয়া সাহিত্য বুলিও কোৱা যায়।

এই অধ্যায়টিত আমি এতিয়া এইকেইবিধ সাহিত্যৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰিম। অধ্যায়টিৰ অধ্যয়নে আপোনাক অসমীয়া লিখিত সাহিত্যৰ আৰম্ভণি কাল সম্পর্কে সম্যক ধাৰণা প্রদান কৰিব।

৬.৩ চর্যাপদ

অসমীয়া ভাষাৰ লিখিত ৰূপৰ প্রথম চানেকি পোৱা যায় চর্যাপদবোৰত। মন কৰিবলগীয়া যে চর্যাপদসমূহ মূলতঃ বৌদ্ধ ধর্মৰ সহজযানী পন্থাৰ ধর্ম সাধনাৰ গীত। সহজযানী বৌদ্ধ সিদ্ধাচার্যসকলে ৰচনা কৰা এই গীতসমূহৰ মাজতে অসমীয়াৰ ভাষাৰ প্রথম সাহিত্যিক নিদর্শন

পোৱা গৈছে বুলি সাহিত্যৰ ইতিহাসকাৰসকলে কৈছে। এই পদবোৰৰ ৰচনাকাল অষ্টম শতিকাৰপৰা দ্বাদশ শতিকাৰ ভিতৰত বুলি পণ্ডিতসকলে অনুমান কৰিছে। এই চর্যাপদসমূহ পোন প্ৰথমবাৰৰ বাবে লোকচক্ষুৰ আগত তুলি ধৰে হৰপ্ৰসাদ শাস্ত্ৰীয়ে। প্ৰসংগক্ৰমে উল্লেখযোগ্য যে বর্তমান সময়ত সম্পন্ন হোৱা বিভিন্ন গৱেষণাৰ অন্তত চর্যাপদসমূহত অসমীয়া ভাষাৰ উপৰি বাংলা, উড়িয়া, হিন্দী, মৈথিলী আদি ভাষাৰো আদি কালৰ নিদর্শন ৰক্ষিত হৈছে বুলি প্ৰমাণিত হৈছে।

মন কৰিবলগীয়া যে পাল আৰু শালস্তম্ভ ৰাজবংশৰ ৰাজত্বকালত পুৰণি কামৰূপত শৈৱধর্মৰ সমান্তৰালভাৱে তান্ত্ৰিক ৰূপত বৌদ্ধধর্মৰ প্ৰচলন আছিল বুলি কোনো কোনো পণ্ডিতে মত প্ৰকাশ কৰা দেখা যায়। পুৰণি কামৰূপ হাজো, কামাখ্যা, শুক্লেশ্বৰ প্ৰভৃতি বিভিন্ন স্থানত প্ৰাপ্ত ভাস্কর্যসমূহ তাৰ নিদর্শন।

কামৰূপত এসময়ত তান্ত্ৰিক বৌদ্ধধর্মৰ প্ৰচলন আছিল আৰু তিব্বতী ঐতিহ্যৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি পণ্ডিতসকলে মন্তব্য কৰিছে যে সিদ্ধসকলৰ কেইবাগৰাকীও পুৰণি কামৰূপৰ লোক আছিল। চর্যাপদসমূহত প্ৰত্ন অসমীয়া ভাষাৰ নিদর্শন স্পষ্ট। পৰৱর্তী প্ৰাক্-শঙ্কৰী আৰু শঙ্কৰী যুগৰ সাহিত্যত ব্যৱহৃত ভালেমান শব্দ আৰু বৈয়াকৰণিক বৈশিষ্ট্য চর্যাপদ বা চর্যাগীতত সণ্ঢালনীভাৱে ব্যৱহৃত হৈছে।

কলিকতাৰ 'এচিয়াটিক ছ'চাইটি'ৰ পুথি সংগ্ৰহৰ কামত হৰপ্ৰসাদ শাস্ত্ৰী কেইবাবাৰো নেপাললৈ গৈছিল। ইয়াৰে ১৯০৭ চনত তৃতীয়বাৰৰ বাবে নেপাললৈ যাওঁতে তাৰে ৰাজ দৰবাৰৰ গ্ৰন্থাগাৰত সংৰক্ষিত কেইখনমান নতুন পুথি বিচাৰি পায়। তেওঁ তাৰ পৰা *চর্যাচর্যবিনিশ্চয়*, সৰোজৱ্রজৰ *দোহাকোষ*, কৃষ্ণাচার্যৰ *দোহাকোষ* আৰু *ডাকার্ণৱ* নামৰ চাৰিখন পুথি সংগ্ৰহ কৰি আনে। সেই পুথিকেইখন ১৯১৬ চনত *হাজার বছরের পুরাণ বাঙ্গালা ভাষায় বৌদ্ধগান ও দোহা* নাম দি বঙ্গীয় সাহিত্য পৰিষদৰ দ্বাৰা প্ৰকাশ কৰি উলিয়ায়। চর্যাগীত (চর্যাপদ) নামৰ সংগ্ৰহটিৰ মূল নাম আছিল *চর্যাগীতিকোষ*। হৰপ্ৰসাদ শাস্ত্ৰীয়ে ইয়াক *চর্যাচর্যবিনিশ্চয়* বুলি নাম দিয়ে। সংক্ষেপে ইয়াকে বোলা হয় চর্যাপদ।

জানি থোৱা ভাল

চর্যাগীতৰ তিব্বতী অনুবাদৰ প্ৰথম সন্ধান লাভ কৰে সুনীতি কুমাৰ চট্টোপাধ্যায়ে। পৰৱর্তীকালত প্ৰবোধ চন্দ্ৰ বাগচী, নীলৰতন সেন আদিয়ে চর্যাপদ সম্পর্কে গৱেষণা কৰি বিভিন্ন নতুন নতুন তথ্যৰ সন্ধেদ দিয়ে। বাগচীৰ গৱেষণাৰ কালতেই চর্যাগীতৰ সম্পূর্ণ তিব্বতী অনুবাদটি আৱিষ্কৃত হয় আৰু তাৰ পৰাই সংস্কৃত টীকাকাৰৰ নাম যে মুনিদত্ত আছিল সেয়া গম পোৱা যায়।

এই *চর্যাচর্যবিনিশ্চয়* নামৰ পুথিখনত ৪৬ টা সম্পূর্ণ আৰু এটা খণ্ডিত গীত সন্নিৱিষ্ট হৈছে। প্ৰসংগক্ৰমে উল্লেখযোগ্য যে এই পুথিখনত ৫০ টা চর্যা সংকলিত হৈছে বুলি উল্লেখ আছে যদিও ২৪, ২৫ আৰু ৪৮ নম্বৰ চর্যা থকা পাতকেইখিলা নষ্ট হৈছে আৰু ২৩ নম্বৰ চর্যাটোও

আংশিকভাৱে নষ্ট হৈছে। এই পুথিখনত সর্বমুঠ ২৪জন সিদ্ধাচার্যৰ দ্বাৰা ৰচিত গীত সন্নিৱিষ্ট হৈছে। উল্লেখ্য যে এওঁলোক ৮৪জন তান্ত্রিক সিদ্ধাচার্যৰ অন্তর্ভুক্ত। তেওঁলোকৰ নামসমূহ হ'ল— কাহ্নপাদ (১৩টা চর্যা), ভুসুকপাদ (৮টা), সৰহপাদ, (৪টা), কুক্কুৰীপাদ, (৩টা), লুইপাদ, শৱৰপাদ, শান্তিপাদ (এইসকলৰ দুটা), বিৰুৱাপাদ, গুণ্ডৰীপাদ, চাটিল্লপাদ, কম্বলাম্বৰপাদ, ডোম্বীপাদ, মহীধৰপাদ, বীণাপাদ, আর্যদেৱপাদ, ঢেণ্ঢনপাদ, দাৰিকপাদ, ভাদেপাদ, তাড়কপাদ, কংকনপাদ, জয়নন্দীপাদ, ধামপাদ, তন্ত্রীপাদ (তেওঁলোকৰ এটাকৈ চর্যা)। ইয়াৰে লুইপাদ, সৰহপাদ, মীননাথ, শান্তিপাদ, ডোম্বীপাদ, ঢেণ্ঢনপাদ, মহীধৰপাদ আদিক কামৰূপৰ লগত বিশেষ সম্পর্ক থকা বুলি পণ্ডিতসকলে ঠাৱৰ কৰিব খোজে। এওঁলোকৰ বাহিৰেও চর্যাপদ, ইউড়ীপাদ, মীননাথ, আচার্য বিনাত্তক, ধোকৰীপাদ, বিৰুপাক্ষপাদ, তিলোপাদ আদি সিদ্ধাচার্যৰ নামো টীকাত উল্লেখ আছে।

বাঙালী পণ্ডিত কেইজনমানে চর্যাপদবোৰৰ ভাষা কেৱল বাংলা ভাষাৰ আদি নিদর্শন বুলি ক'লেও বর্তমানে প্রমাণ পোৱা গৈছে যে চর্যাপদত বাংলাৰ উপৰি হিন্দী, উড়িয়া, মৈথেলী, অসমীয়া আদি ভাষাৰো নিদর্শন আছে। বাণীকান্ত কাকতিয়ে ইয়াৰ ধ্বনিতাত্ত্বিক আৰু ৰূপতাত্ত্বিক দিশসমূহ ফঁহিয়াই অসমীয়া ভাষাৰ লগত যে মিল আছে সেয়া প্রমাণ কৰি গৈছে। লগতে লুইপাদ, সৰহপাদ আদিৰ দ্বাৰা ৰচিত চর্যাপদকেইটিত অসমীয়া ভাষাৰ আদি নিদর্শন সুস্পষ্ট।

চর্যাপদবোৰৰ বিষয়বস্তু সাঁথৰৰ দৰে ৰহস্যপূর্ণ আৰু জটিল। ইয়াত সাধনতত্ত্বৰ কথা সাংকেতিক ভাষাত লিখা হৈছে। সেইকাৰণে হৰপ্রসাদ শাস্ত্রীয়ে চর্যাপদৰ ভাষাক 'সন্ধ্যাভাষা' বা 'আলো-আঁধারি ভাষা' বুলি কৈছে। গুৰুৰ সহায় নল'লে চর্যাপদবোৰৰ মর্ম উদঘাটন কৰা টান। তেওঁ মন্তব্য কৰিছে — 'সন্ধ্যাভাষা মানে আলো-আঁধাৰি ভাষা, কতক আলো, কতক অন্ধকার, খানিক বুঝা যায়, খানিক বুঝা যায় না।' প্রাচ্যতত্ত্ববিদ মহেশ্বৰ নেওগেও মন্তব্য কৰিছে "... ইচ্ছাকৃত জটিলতা বর্তমান, কাৰণ সেই ভাষা সাংকেতিক, যাৰে তাৰে বাবে নহয়, সি বোবা গুৰুৰে কলা শিষ্যক (গুৰু বোব সে সীস কাল) বুজোৱা কিছুমান ইংগিত মাত্র।" সেয়েহে প্রথম চর্যাতেই গুৰুৰ সহায় ল'বলৈ উপদেশ দিয়া হৈছে — "লুই ভণই গুৰু পুচ্ছিঅ জান।।"

চর্যাপদসমূহ অধিকাংশই দহ শাৰীয়া; তাৰে ভিতৰত ১০,২৮, ৫০ নং চর্যা চৈধ্য শাৰীৰ; ২১, ২২ বাৰ শাৰীৰ; ৩৯ নং ঊনৈশ শাৰীৰ; ১৪ নংটি সাত শাৰীৰ; ২৩ নং ছয় শাৰীৰ; ২৫ নম্বৰটিৰ চাৰিটা শাৰীৰ নমুনাত ছয়টামান শব্দ আছে আৰু ২৪, ৪৮ নম্বৰ চর্যা দুটি লুপ্ত। সাধাৰণতে মাত্রাবৃত্ত ছন্দত লিখা চর্যাসমূহত অন্ত্যানুপ্রাসৰ প্রয়োগ বহুল। এই গীতসমূহ গাবৰ বাবে নির্ধাৰণ কৰি দিয়া হৈছে সর্বমুঠ ১৭টি ৰাগ— পটমঞ্জৰী, গৱড়া (গউড়া), অৰু, গুঞ্জৰী, দেৱক্রী, দেশাখ (দ্বেশাখ), ভৈৰৱী, কামোদ, ধনসী, ৰামক্রী, বৰাড়ী (বলাড্ডী), শৱৰী, মল্লাৰী, মালশী গবুড়া, কাহ্নগুঞ্জৰী আৰু বঙ্গাল। ইয়াৰে প্রায়বোৰেই পুৰণি অসমীয়া গীতত পোৱা যায়। বৰগীতৰ দৰে চর্যাটো ভণিতা আছে আৰু প্রত্যেক পদৰ দ্বিতীয় চৰণটোত ধ্রুং বা ধ্রুৱ বুলি নির্দেশ কৰা হৈছে।

চর্যাপদত মূলতঃ দার্শনিক তত্ত্ব আলোচিত হৈছে। মাজে মাজে যোগ আৰু তান্ত্রিক মতবাদবোৰো উল্লেখ আছে। মায়া বা অবিদ্যাই হৈছে জীৱৰ দুখৰ কাৰণ। আত্মাজ্ঞান লাভ কৰিব পাৰিলেই জীৱই মুক্তি বা নির্বাণ লাভ কৰিব পাৰে। নির্বাণৰ অর্থ বাসনাৰ নিবৃত্তি বা অহংভাবৰ

বিলোপ সাধন। নির্বাণ সুখময়; ই সংসাৰৰ দুখ নাশ কৰে। এই সুখবাদৰ ওপৰতে সহজীয়াসকলে বিশেষ গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে। নির্বাণ মহাসুখত নিমজ্জিত হোৱাই সাধনা তত্ত্বৰ চৰম লক্ষ্য। বহু চর্যাত তাৰ উল্লেখ আছে — "দিঢ় কৰিঅ মহাসুহ পৰিমাণ। / লুই ভণই গুৰু পুচ্ছিঅ জান।।"

সহজীয়াসকলে যোগ বা তান্ত্রিকতাৰ সহায়ত সাধন সম্ভৰ বুলি মানি লৈছিল। সেয়েহে অধিকাংশ চর্যাপদত দার্শনিক তত্ত্বৰ আলোচনা থাকিলেও কিছুমানত তন্ত্র আৰু যোগৰ কথাও উল্লিখিত হৈছে। চর্যাপদৰ বিষয়বস্তু বা গভীৰ তত্ত্বমূলক কথাবোৰ ব্যৱহাৰিক জীৱনত সদায় দেখি থকা বা উপলব্ধি কৰা চিত্রৰ যোগেদি বুজোৱা হৈছে। ফলত ইয়াৰ ভাষা প্রতীকধর্মী হৈ পৰিছে। গীতবোৰত ওপৰে ওপৰে ওলাই থকা অর্থৰ উপৰি আৰু একোটি অন্তর্নিহিত অর্থ থাকে, সেইটোহে তাৰ আচল অর্থ। যেনে— "কাআ তৰুবৰ পঞ্চ বি ডাল।", ইয়াত কাআ (কায়া) অর্থাৎ শৰীৰক গছ আৰু পঞ্চইন্দ্রিয়ক পঞ্চডালৰ লগত তুলনা কৰিছে। ভাষাৰ এনে গূঢ়ার্থলৈ চাই চর্যাপদবোৰক অসমীয়া 'ভকতীয়া ফকৰা' বা 'দেহবিচাৰৰ গীত' বা 'বৰগীত'ৰ লগতহে তুলনা কৰিব পাৰি। কিছুমান চর্যাপদত কপাহ ধুনা, মাছ মৰা, কাপোৰ বোৱা আদি দৈনন্দিন কর্ম বা ঘৰুৱা চিত্রক ৰূপক হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰি ধর্মতত্ত্ব ব্যাখ্যা কৰা হৈছে। ৰূপকধর্মী হোৱাত চর্যাপদবোৰত সাহিত্যিক সৌন্দর্য স্পষ্ট হৈ উঠিছে।

চর্যাপদসমূহলৈ লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় যে ইয়াত ভোগতকৈ ত্যাগৰ ওপৰত অধিক গুৰুত্ব দিয়া হৈছে। যোগ সাধনাৰ মহত্ব বর্ণনা কৰিবলৈ গৈ সাধকসকলে মানৱ জীৱনৰ স্বাভাৱিক ভোগতৃষ্ণা পৰিহাৰ কৰি নিৰাসক্ত ভোগ-বৈৰাগ্য প্রদর্শন কৰিছে। চর্যাকাৰসকলৰ কৰুণ জীৱনৰ সজ্ঞান নির্লিপ্ততা আৰু জীৱনৰ ৰূপতৃষ্ণা এই গীতসমূহৰ মাজেদি প্রতিভাত হৈ উঠিছে। চর্যাগীতত ভালেমান ঠাইত 'যোগিনী' শব্দৰ উল্লেখ আছে। কিন্তু, যোগিনী শব্দৰ প্রয়োগ ব্যৱহাৰিক অর্থত নহৈ সম্পূর্ণ তাত্ত্বিক অর্থতহে হোৱা বুলিব পাৰি। ১৯নং চর্যাত ডোম্বীৰূপিনী নৈৰাত্মাৰ সৈতে মিলনৰ জৰিয়তে নির্বাণ প্রাপ্তিৰ প্রচেষ্টা চলোৱা দেখা গৈছে। চর্যাটিত বিবাহৰ ৰূপক হিচাপে লৈ ধর্মীয় তত্ত্ব ব্যাখ্যা কৰাৰ প্রয়াস কৰা হৈছে।

দ্বাদশ শতিকাৰ ভিতৰত ৰচিত হৈছিল আৰু সেই সময়ত পাল আৰু শালস্তম্ভ বংশৰ ৰজাসকলে কামৰূপত শাসন কৰিছিল। এই সময়তেই পুৰণি কামৰূপ তান্ত্রিক বৌদ্ধমতে প্রচাৰ লাভ কৰে বুলি অনুমান কৰা হৈছে। তিব্বতৰ ঐতিহ্যৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি পণ্ডিতসকলে মন্তব্য কৰিছে যে বৌদ্ধ সিদ্ধাচার্য্যসকলৰ ভিতৰত কেইবাগৰাকীও কামৰূপৰ লোক আছিল। পুৰণি কামৰূপৰ সৈতে দাঁতি-কাষৰীয়া তিব্বত আৰু নেপালৰ ধর্মীয় আৰু সাংস্কৃতিক সম্পর্ক আছিল আৰু সেয়ে পৰস্পৰৰ মাজত জ্ঞান-বিদ্যা প্রভৃতি বিষয়ক যোগসূত্র স্থাপিত হৈছিল।

বৌদ্ধধর্ম আছিল যুক্তিৰ ওপৰত প্রতিষ্ঠিত ধর্ম। সেয়ে বৌদ্ধধর্মত যুক্তিৰে প্রমাণ কৰিব নোৱাৰি আত্মা ঈশ্বৰ, পুনর্জন্ম আদিৰ স্থান নাছিল। অৱশ্যে পৰৱর্তী কালত বৌদ্ধধর্মত জন্মান্তৰবাদে প্রৱেশ লাভ কৰে। বৌদ্ধধর্মত নির্বাণ লাভ কৰিবৰ কাৰণে সন্ন্যাস, ধ্যান আৰু কেতবোৰ কঠোৰ নীতি-নিয়ম পালন কৰাটো আছিল বাধ্যতামূলক। পৰৱর্তী বৌদ্ধ সন্ন্যাসীসকলে সোনকালে নির্বাণ লাভ কৰিবৰ কাৰণে নানা ধৰণৰ চমু উপায়ৰ সৃষ্টি কৰিলে আৰু তাৰ পৰাই মন্ত্র, ধাৰণী

আদিৰ সৃষ্টি হ'ল। লাহে লাহে যুক্তিপ্রধান বৌদ্ধধর্মত যুক্তিহীন আচাৰে প্রাধান্য লাভ কৰিলে।

বুদ্ধদেৱে ধর্মৰ নামত চলা ব্যাভিচাৰসমূহ দূৰ কৰিবৰ কাৰণে বৌদ্ধধর্মত কঠোৰ সংযম আৰু পঞ্চশীল নীতিক ঠাই দিছিল। পূর্ণ-ব্রহ্মচর্য্যৰ ওপৰত প্রতিষ্ঠিত এই ধর্মত পঞ্চমকাৰ নিষিদ্ধ কৰা হৈছিল। কিন্তু তান্ত্রিক বৌদ্ধসকলে নির্বাণৰ নামত পঞ্চমকাৰ বৌদ্ধধর্মত স্থান দি বৌদ্ধধর্মক সম্পূর্ণ গুৰুত্বহীন কৰি পেলালে। তান্ত্রিক আচাৰ অতি গোপনীয় আছিল আৰু ই উদ্ভৱ কালৰ পৰাই প্রায় তিনিশ বছৰ অতি গোপনে গুৰু পৰম্পৰা ৰূপত চলি আহিছিল। এই মত প্রচাৰত চৌৰাশীজন সিদ্ধাচার্য্যই বিশেষ ভূমিকা গ্রহণ কৰিছিল। এই সিদ্ধসকল খ্রীষ্টিয় সপ্তম, অষ্টম আৰু নৱম শতিকাৰ লোক আছিল। এওঁলোকে ৰচনা কৰা গীতবোৰ ভাষাত ৰচিত আৰু প্রহেলিকাময় অর্থৰে পৰিপূর্ণ। আমাৰ বোধেৰে এইবোৰ কামৰূপী অপভ্রংশত ৰচিত।

বজ্রযানৰ উদ্ভৱ হয় তৃতীয় শতিকাত। এই শতিকাত মৈত্রেয়নাথে আৰম্ভ কৰা মহাযান বৌদ্ধধর্মৰ যোগাচাৰ দর্শনৰ পৰাই পোনপটীয়াকৈ বজ্রযানৰ উদ্ভৱ হৈছে। এই দর্শন অনুসৰি বাহ্যিক জগতখন অস্তিত্বহীন আৰু মূলতঃ মনৰ সৃষ্টি। দৰাচলতে পার্থিৱ বস্তুবোৰ সপোন সদৃশ আৰু ক্ষণস্থায়ী। নির্বাণ অবিহনে পুনর্জন্মৰ হাত সৰাটো সম্ভৱ নহয়।

ভৱ হ'ল দুঃখময় আৰু তাৰ নিবৃত্তিয়েই নির্বাণ, গতিকে নির্বাণ সুখময়। এই সুখবাদৰ ওপৰতে সহজযানীসকলে বিশেষ গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে।

মন কৰিবলগীয়া যে চর্যাপদবোৰৰ মাজেৰে সমসাময়িক অসমীয়া সমাজখনৰ বিভিন্ন চিত্রও প্রতিফলিত হৈছে। চর্যাপদ ৰচনাৰ সময়তো দেশত জাতি-ভেদ প্রথা আছিল। নীচ জাতিৰ লোকে উচ্চ জাতিৰ লোকক স্পর্শ কৰাটো গর্হিত কাম বুলি গণ্য কৰা হৈছিল। নৃত্যপৰায়ণা আছিল কাৰণে ডুমুনী, শবৰী আদি তিৰোতাসকলেও ব্রাহ্মণ কুলত ওপজা পুৰুষৰ মন মুগ্ধ কৰিবলৈ সমর্থ হৈছিল। এটি ৰূপাত্মক গীতত কৈছে —

নগৰ বাহিৰি ৰে ডোম্বি তোহাৰি কুড়িআ।
ছোই ছোই জাই সোহ ব্রাহ্মণ নাড়িআ।।

তেনেদৰে অসবর্ণ বিবাহ, যৌতুক ব্যৱস্থা, চৌর্যবৃত্তি, বিবিধ বাদ্যযন্ত্র, হাতী, গৰুৰ গাড়ী, নাও আদিৰ ব্যৱহাৰ, চিকিৎসা-পদ্ধতি, তাঁতশালত কাপোৰ বোৱা, তামোল-পাণৰ ব্যৱহাৰ, চিকাৰ প্রথা আদি বিবিধ সামাজিক চিত্র চর্যাপদৰ মাজেৰে প্রতিফলিত হৈছে। এই চর্যাপদবোৰ অপভ্রংশৰ শেষস্তৰৰ নিদর্শন; অর্থাৎ ই মধ্য আৰু নব্য ভাৰতীয় আর্যভাষাৰ যুগসন্ধিৰ ভাষা। সেয়েহে ইয়াত প্রাকৃত আৰু আধুনিক— এই দুয়োবিধ ভাষাৰ নিদর্শন পোৱা যায়।

- **বচন ঃ** উদ্ভৱকালীন অসমীয়া ভাষাৰ বিশেষ্য পদবোৰ সাধাৰণতে বচন নিৰপেক্ষ আৰু ই এটাক বুজালে একবচন ৰূপ আৰু দুটা বা ততোধিক বুজালে বহুবচন ৰূপ লয়।

ধমন চমন বেণি পাত্তি বইঠা। (চ-১)
চান্দসুজ্জ বেণি পখা ফাল। (চ-৪)
চন্দ-সুজ্জ দুই চকা। (চ-১৪)
এক সে গুণ্ডিনী। (চ-৩০১)

বতিস জোইনী। (চ-২৭০১)

আগত সংখ্যাবাচক শব্দ যোগ দি। যেনে—

পঞ্চ বি ডাল (চ-১১)

তিনি ভুঅণ। (চ-১৮)

আগত বা পাছত সমষ্টিবাচক বিশেষ্য যোগ দি, যেনে—

লোঅ ঃ পাৰাগামিলোঅ (চ-৫)

বিন্দজনলোঅ। (চ-১৮)

দ্বিৰুক্তিৰ দ্বাৰা বহুবচন অর্থ ব্যক্ত কৰি—

ৰাআ-ৰাআ। (চ-৩৪)

দ্বিৰুক্ত বিশেষণ শব্দ আগত যোগ দি, যেনে—

উচাঁ পাবত। (চ-২৮)

বহুবচনৰ অর্থ প্রকাশক বিশেষণ শব্দ যোগ দি, যেনে—

নানা তৰুবৰ। (চ-২৮)

বহুবিধ খেড়া। (চ-৪১)

- **লিঙ্গ ঃ** প্রাচীন ভাৰতীয় আর্য্যভাষাত বিশেষ্য বিশেষণ আৰু প্রথম আৰু দ্বিতীয় পুৰুষৰ বাহিৰে অন্যান্য সর্বনামত লিঙ্গভেদ আছিল। যেনে— অয়ম (পুংলিঙ্গ), ইয়ং (স্ত্রীলিঙ্গ) ইদম্ (ক্লীৱলিঙ্গ)।

চর্যাপদত উদ্ভৱকালীন অসময়ীয়া ভাষাৰ লিঙ্গভেদৰ বৈশিষ্ট্য দেখা যায়। পুৰুষ আৰু স্ত্রী বুজোৱা পৃথক বিশেষ্য পদ প্রয়োগৰ যোগেদি—

নৰ, নাৰী

বলদ, গবিআ

সুসুৰা, শাসু

ভতাৰ।ইত্যাদি।

প্রত্যয় যোগত লিঙ্গভেদ। যেনে—

পুংলিঙ্গ	স্ত্রীলিঙ্গ
কৰিণা (চ-৯)	কৰিণি (চ-৯)
ষিসালা (চ-৩৩)	শাসু (চ-৫০)
হৰিণা (চ-৬)	হৰিণী (চ-৬)
শবৰা (চ-৫০)	শবৰী (চ-৫০)

প্রাণী আৰু অপ্রাণী বাচক বিশেষ্যৰ পিছত প্রত্যয় যোগ দি। যেনে—

স্ত্রীলিঙ্গ

জোইণী (চ-২৭), শুণ্ডিনী (চ-৩)

- অকল স্ত্রীবাচক শব্দ প্রয়োগৰ দ্বাৰা। যেনে—
  বান্ধি- (চ-৪১)
- লিঙ্গ নিৰপেক্ষ ৰূপৰ যোগদি। যেনে—
  কুম্ভীৰৰ- (চ-২), সাপ (চ-৪১), সগুণ (চ-৫০)

- **বিশেষণ পদৰ প্রয়োগ ঃ** উদ্ভৱকালীন অসমীয়া ভাষাত পদৰ আগত বা পাছত বিশেষণ পদৰ প্রয়োগ ঘটা দেখা যায়। যেনে—

  বিশেষ্য পদৰ পদৰ আগত—

  উজুবাট (চ-১৫), উজোলি চান্দে (চ-৩০)
  উমত সবৰো, (চ-২৮), কলা মুষা (চ-২১)
  চঞ্চল চীএ (চ-১), দুঠ বলন্দেঁ (চ-৩৯)
  নানা তৰুবৰ (চ-২৮), পাগল সবৰো (চ-২৮)
  বহল বাট (চ-২৬), ইত্যাদি।

  বিশেষ্য পদৰ পাছত—

  এ ভব থিৰা (চ-২০), ডোম্বী বাপুড়ী (চ-১০)

  কেতিয়াবা বিশেষ্য পদৰ উল্লেখ নকৰাকৈ বিশেষণ পদৰ দ্বাৰা বিশেষ্যৰ বোধ হ'ব পাৰে। যেনে—

  উজুৰে উজু মা চাড়ি মা লেহুৰে বল (চ-৩২)
  উদক-চান্দ জিম যাচ ন মিচ্ছা (চ-২৯)
  ডোম্বীত আগলি নাহি চ্ছিণালী।

- **নির্দিষ্টতাবাচক প্রত্যয় ঃ** বিশেষ্য আৰু সংখ্যাবাচক শব্দৰ পিছত উদ্ভৱকালীন অসমীয়া ভাষাত কেইটামান নির্দিষ্টতাবাচক প্রত্যয় যোগ হোৱা দেখা যায়। যেনে—

  জণ/জন ঃ কুলিণজন
  বিদুজন
  জণা/জনা ঃ পাঞ্চ জনা

- **কাৰক আৰু শব্দবিভক্তি ঃ**

  কর্তা ঃ চঞ্চল চীএ পইঠো কাল। (চ-১)
  কর্ম ঃ অমিঅ ভখম মুষা। (চ-২১)
  মতিএঁ ঠাকুৰৰ পৰিনিবিত্তা। (চ-১২)
  কাৰণ ঃ কুঠাৰেঁ ছিজঅ। (চ-৪৫)
  বিন্ধ নিঅ মনে বহা (চ-২৮)
  আধিকৰণ ঃ দিৱসই বহুড়ী কাড়ই ভৰে ভাঅ। (চ-২)
  হাড়ীত ভাত নাহি । (চ-৩৩)
  অপাদান ঃ কুলেঁ কুল মা হোই। (চ-১৫)

সম্বন্ধ ঃ খনহ ন ছাড়অ। (চ-৬)
এড়িএউ ছান্দক বান্ধ (চ-১)
ৰুখেৰ তেন্তেলি (চ-৬)
হৰিণীৰ নিলঅ (চ-৬) ইত্যাদি।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ শুদ্ধ নে অশুদ্ধ নির্ণয় কৰক —

ক) *চর্যাচর্যবিনিশ্চয়*ত সর্বমুঠ ৮৪ টা সম্পূর্ণ আৰু এটা খণ্ডিত দোহা আছে।

খ) চর্যাপদসমূহত মূলতঃ দার্শনিক তত্ত্ব আলোচিত হৈছে।

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ শুদ্ধ উত্তৰটি বাছি উলিয়াওক —

i) চর্যাপদসমূহ নেপালৰ ৰাজদৰবাৰৰ গ্রন্থাগাৰৰ পৰা সংগ্রহ কৰিছিল—

(ক) হৰপ্রসাদ শাস্ত্রীয়ে (খ) বাণীকান্ত কাকতিয়ে (গ) নীলৰতন সেনে

ii) কোনখন পুথি নেপালৰ ৰাজদৰবাৰৰ গ্রন্থাগাৰৰ পৰা সংগ্রহ কৰা নহয়—

(ক) *চর্যাচর্যবিনিশ্চয়* (খ) সৰোজবজ্রৰ *দোহাকোষ* (গ) *ডাকার্ণৱ* (ঘ) *শূন্যপুৰাণ*

.....

প্রশ্ন নং ৩ ঃ চর্যাপদত অসমীয়া ভাষাৰ কি কি নিদর্শন পোৱা যায়? (৬০ টা শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

৬.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- অসমীয়া ভাষাৰ লিখিত ৰূপৰ প্রথম চানেকি পোৱা যায় চর্যাপদসমূহত। চর্যাপদসমূহ মূলতঃ বৌদ্ধ ধর্মৰ সহজযানী পন্থাৰ ধর্ম সাধনাৰ গীত। সহজযানী বৌদ্ধ সিদ্ধাচার্যসকলে ৰচনা

কৰা এই গীতসমূহৰ মাজতে অসমীয়াৰ ভাষাৰ প্রথম সাহিত্যিক নিদর্শন পোৱা গৈছে বুলি সাহিত্যৰ ইতিহাসকাৰসকলে কৈছে। এই পদবোৰৰ ৰচনাকাল অষ্টম শতিকাৰপৰা দ্বাদশ শতিকাৰ ভিতৰত বুলি পণ্ডিতসকলে অনুমান কৰিছে।

- অধ্যায়টিত চর্যাপদৰ লগত সম্পর্কিত বিভিন্ন দিশ সম্পর্কে বহলাই আলোচনা কৰা হ'ল। অধ্যায়টিত অধ্যয়নে আপোনাক চর্যাপদৰ বিষয়ে সামগ্রিক ধাৰণা প্রদান কৰিব।

৬.৫ অধিক জানিবলৈ

১) গোস্বামী, যতীন্দ্রনাথ (১৯৯৪); *অসমীয়া সাহিত্যৰ চমু বুৰঞ্জী;* গুৱাহাটী ঃ মণি-মাণিক প্রকাশ।

২) নেওগ, মহেশ্বৰ (২০০০); *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা;* গুৱাহাটী ঃ চন্দ্র প্রকাশ।

৩) শর্মা, সত্যেন্দ্রনাথ (২০০৬); *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত;* গুৱাহাটী ঃ সৌমাৰ প্রকাশ।

৪) হাজৰিকা, পৰীক্ষিত (১৯৮৭); *চর্য্যাপদ;* গুৱাহাটী ঃ ডালিমী প্রকাশ।

৫) হাজৰিকা, বিশ্বেশ্বৰ (অনুবাদ, ২০০২); *অসমীয়া ভাষাৰ গঠন আৰু বিকাশ* (Banikanta Kakati: *Assamese : Its Formation and Development*); গুৱাহাটী ঃ বীণা লাইব্রেৰী।

৬) হাজৰিকা, বিশ্বেশ্বৰ (সম্পাঃ) (২০০৩); *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (প্রথম খণ্ড);* গুৱাহাটী ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থা।

৬.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ গ) অশুদ্ধ ঘ) শুদ্ধ

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ i) (ক) ii) (ঘ)

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ চর্যাপদত অসমীয়া ভাষাৰ নিদর্শন থকা কেইটিমান দিশ হ'ল— (৪) 'ঋ'ৰ ঠাইত 'অ' আৰু 'উ'ৰ ব্যৱহাৰ; যেনে—ঋজু - উজু (২) বিশেষণ দুবাৰ প্রয়োগ কৰি বহুবচন সৃষ্টি; যেনে — উচা উচা পাবত। (৩) স্ত্রীলিংগৰ ক্ষেত্রত স্ত্রীপ্রত্যয় '-ঈ' আৰু '-নী'ৰ প্রয়োগ ; যেনে— বাপুড়ী, মালী আদি। ইয়াৰ উপৰি কিছুমান অতি ঘৰুৱা

অসমীয়া শব্দও চর্যাপদত ব্যৱহৃত হৈছে। যেনে— আজি, কুঠাৰ, ঘৰণী, দাপন, ঘৰ, বহল আদি।

৬.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ ঃ চর্যাপদত কোন কোন ভাষাৰ প্ৰত্ন ৰূপ সংৰক্ষিত হৈছে?

প্ৰশ্ন ২ ঃ চর্যাপদসমূহ কোনে উদ্ধাৰ কৰিছিল?

খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ চর্যাপদৰ বিষয়বস্তু সম্পর্কে এটি টোকা লিখক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ চর্যাপদৰ বচন সম্পর্কে এটি আলচ যুগুত কৰক।

গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ চর্যাপদসমূহৰ বিষয়বস্তুৰ আভাস দি ইয়াৰ দার্শনিক তত্ত্ব সম্পর্কে বহলাই আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ চর্যপদৰ ব্যাকৰণগত দিশ সম্পর্কে এটি নিবন্ধ লিখক।

*** ***** ***

অধ্যায় ৭ ঃ মিশ্র অসমীয়া সাহিত্য

অধ্যায় গাঁথনি

৭.১ উদ্দেশ্য
৭.২ পৰিচয়
৭.৩ মিশ্র অসমীয়া সাহিত্য
৭.৩.১ *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন*
৭.৩.২ *শূন্যপুৰাণ*
৭.৩.৩ নাথ সাহিত্য
৭.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
৭.৫ অধিক জানিবলৈ
৭.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
৭.৭ আৰ্হি প্রশ্ন

৭.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- মিশ্র অসমীয়া সাহিত্যৰ বিষয়ে ধাৰণা লাভ কৰিব
- উত্তৰ কালৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ বিষয়ে সামগ্রিকভাৱে জ্ঞান অর্জন কৰিব।

৭.২ পৰিচয়

ইয়াৰ আগৰ অধ্যায়টোত আপুনি প্রত্ন অসমীয়া সাহিত্যৰ নিদর্শন চর্যাগীত বা চর্যাপদ নামৰ একশ্রেণী সাহিত্যৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰিলে। চর্যাপদসমূহৰ সমসাময়িকভাৱে বাংলা আৰু অসমীয়া— এই দুয়োটা ভাষাৰ উমৈহতীয়া কিছুমান লক্ষণ বিশিষ্ট এক শ্রেণীৰ সাহিত্যও ৰচিত হৈছিল আৰু সেইবোৰক 'মিশ্র অসমীয়া সাহিত্য' বুলি কোৱা হয়। *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন, শূন্যপুৰাণ,* নাথ সিদ্ধাচার্যসকলৰ কাহিনী লৈ ৰচিত *ময়নামতী* বা *গোপীচন্দ্রৰ গান* আৰু *গোৰক্ষ বিজয়* বা *মীনচেতন* এই শ্রেণীৰ ৰচনা। প্রসংগক্রমে উল্লেখযোগ্য যে নাথ সিদ্ধাচার্যসকলৰ কাহিনী লৈ ৰচিত এই দুখন পুথিক 'নাথ সাহিত্য' বুলিও অভিহিত কৰা হয়। এইখিনিয়েই হ'ল উত্তৰ কালৰ অসমীয়া সাহিত্য বা অসমীয়া লিখিত সাহিত্যৰ আৰম্ভণি কালৰ সমল।

এই অধ্যায়টিত আমি এতিয়া মিশ্র অসমীয়া সাহিত্যৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰিম। অধ্যায়টিৰ অধ্যয়নে আপোনাক অসমীয়া লিখিত সাহিত্যৰ আৰম্ভণি কাল সম্পর্কে সম্যক ধাৰণা প্রদান কৰিব।

৭.৩ মিশ্র অসমীয়া সাহিত্য

চর্যাপদৰ ভাষাত যেনেকৈ অসমীয়া, বাংলা, উড়িয়া আদি আধুনিক ভাৰতীয় ভাষাৰ প্ৰথম নিদৰ্শন থকা বুলি নিজ নিজ ভাষাৰ পণ্ডিতসকলে দাবী কৰে, তেনেকৈ অসমীয়া আৰু বাংলা ভাষাৰ আদি স্তৰৰ নিদৰ্শন থকা বুলি দাবী কৰা আন দুখন প্ৰধান গ্ৰন্থ হ'ল বড়ু চণ্ডীদাসৰ *শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন* আৰু ৰামাই পণ্ডিতৰ *শূন্যপুৰাণ*। উল্লেখযোগ্য যে বাঙালী লিপিকাৰ আৰু সম্পাদকৰ হাতত পৰি পুথি দুখনৰ পুৰণি অসমীয়া ৰূপ বহু পৰিমাণে বঙলুৱা হৈ পৰিছে। শব্দাৱলী, বৈয়াকৰণিক লক্ষণ আদিৰ ক্ষেত্ৰত থকা সাদৃশ্যৰ ভেটিত এই দুয়োখন গ্ৰন্থ অসমীয়া আৰু বাংলা উভয় ভাষাৰেই উমৈহতীয়া সাহিত্য হিচাপে চিহ্নিত হৈছে। সেয়েহে সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই এই দুয়োখন পুথিকে যথাৰ্থভাৱেই 'বঙলা-অসমীয়া উমৈহতীয়া সাহিত্য' বুলিছে। *শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন* পুথিৰ উদ্ধাৰকৰ্তা আৰু প্ৰথম সম্পাদক 'বসন্ত ৰঞ্জন ৰায় বিদ্যাবল্লভে' কিতাপখন সম্পাদনা কৰোঁতে বহু মূল পাঠ এৰি গৈছে আৰু নিজাকৈ কিছুমান শব্দৰ পৰিৱৰ্তন সাধিছে। তথাপি পুথিখনৰ ভাষাৰ মাজে মাজে অসমীয়া শব্দ আৰু বৈয়াকৰণিক গঢ় একেবাৰে লোপ হোৱা নাই। বাণীকান্ত কাকতিয়ে ৰূপতাত্ত্বিক আৰু ধ্বনিতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্যবোৰলৈ লক্ষ্য ৰাখি *শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন*ৰ ভাষা সম্পৰ্কে যুক্তি দেখুৱাই কৈছে যে এয়া প্ৰত্ন-বঙলা আৰু প্ৰত্ন-অসমীয়া কথিত ভাষা— এই ভাষা দুটাৰ এটা মিশ্ৰিত স্তৰ বা নিদৰ্শন। ইয়াৰ পাছৰ পৰাহে স্পষ্টভাৱে বাংলা আৰু অসমীয়া ভাষা সুকীয়াকৈ ওলাইছে। সেইদৰে ৰামাই পণ্ডিতৰ *শূন্যপুৰাণ* পুথিখনতো অসমীয়া আৰু বাংলা উভয় ভাষাৰ বিশিষ্ট শব্দাৱলী আৰু ব্যাকৰণৰ গঢ় পৰিলক্ষিত হয়। সেয়ে এই পুথিখনকো 'বঙলা-অসমীয়া উমৈহতীয়া সাহিত্য'ৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। এই দুয়োখন পুথিতেই মিশ্ৰ-অসমীয়া ভাষাৰ, অৰ্থাৎ অসমীয়া-বাংলা ভাষাৰ উমৈহতীয়া সাহিত্যৰ নিদৰ্শন সংৰক্ষিত হৈ আছে।

৭.৩.১ *শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন*

*শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন*ৰ কবি বড়ু চণ্ডীদাস চতুৰ্দশ শতিকাৰ লোক। বাসুলী বা বাশুলী অৰ্থাৎ চণ্ডীৰ ভক্ত চণ্ডীদাসৰ ঘৰ বীৰভূমান্নুৰত আৰু কোনোৰ মতে বাঁকুড়া-চাতনাত। *শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন* এক প্ৰকাৰ কাহিনী কাব্য আৰু মূলতঃ শৃংগাৰ ৰসাত্মক। ইয়াৰ বিষয়বস্তু 'কৃষ্ণলীলা'। ৰাধা-কৃষ্ণৰ মধুৰ প্ৰেম-কাহিনী ইয়াত বৰ্ণিত হৈছে। বিষয়বস্তুৰ বৰ্ণনাত কবিয়ে ভাগৱতৰ কৃষ্ণলীলা আগত ৰাখিলেও জয়দেৱৰ *গীত-গোবিন্দ*ৰ দ্বাৰাও প্ৰভাৱিত নোহোৱাকৈ থকা নাই। ইয়াৰ উপৰি গ্ৰাম্য-জীৱনৰ ৰুচিসাপেক্ষ কৃষ্ণলীলা বিষয়ক কিছুমান কথাও কাব্যখনিৰ প্ৰধান উপজীব্য। কবিয়ে পুৰাণ আৰু লোককাহিনীৰ পৰা নানা উপাদান সংগ্ৰহ কৰি কল্পনাৰ ৰহণ সানি এই লৌকিক কাব্যখন ৰচনা কৰিছে। কাব্যখনৰ আৰম্ভণিৰ দুটা পৃষ্ঠা, মাজৰ কেইবাটাও পৃষ্ঠা আৰু শেষৰ পৃষ্ঠাকেইটি নাই; কবিয়ে কাব্যখনৰ কি নাম দিছিল তাকো জনা নাযায়; কিন্তু কাব্যখনৰ উদ্ধাৰকৰ্তা আৰু প্ৰথম সম্পাদক বসন্ত

ৰঞ্জন ৰায়ে আগৰেপৰা শুনি অহা মতে এইখনক *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন* নাম দি প্রকাশ কৰাত সেই নামেৰেই কাব্যখন পৰিচিত হয়। তেওঁ ১৯০৯ চনত এই পুথিখন পশ্চিমবংগৰ বাঁকুৰা জিলাৰ বন বিষ্ণুপুৰৰ কাষৰ কাঁকিলা গাঁও নিবাসী দেবেন্দ্রনাথ মুখোপাধ্যায়ৰ ঘৰৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰিছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত ১৯১৬ চনত বঙ্গীয় সাহিত্য পৰিষদৰ দ্বাৰা প্রকাশ কৰোৱায়। এই কাব্যখনত অংকীয়া নাটৰ দৰে মাজে মাজে সংস্কৃত শ্লোক আছে আৰু কথোপকথনৰ ভংগী সন্নিৱিষ্ট হোৱাত নাটকীয় গুণ লাভ কৰিছে। কাব্যখনত ১৬১ টা শ্লোক আৰু ৪১৮ টা পদ আছে। মুঠ ১৩ টা খণ্ডত কাব্যখন বিভক্ত। যথা — জন্ম, তাম্বুল, দান, নৌকা, ভাৰ, ছত্র, বৃন্দাবন, কালীয় দমন, বস্ত্রহৰণ, হাৰ, বাণ, বংশী আৰু ৰাধা-বিৰহ খণ্ড। ভূভাৰ হৰণৰ কাৰণে গোলোকেশ্বৰ বিষ্ণুৱে ধামত অৱতৰণ কৰি ৰাধা চন্দ্রাৱলীৰূপে জন্মলাভ কৰা লক্ষ্মীৰ লগত যি লীলাকার্য কৰিছে, তাৰেই কাব্যিক ৰূপায়ণ পোৱা যায় *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন*ত।

শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন প্রধানতঃ শৃংগাৰ ৰসাত্মক কাব্য। কবিয়ে বর্ণনাৰ মাজে মাজে বিবিধ অলংকাৰ প্রয়োগ কৰি কাব্যখন অধিক ৰসাল আৰু সাহিত্যিক গুণেৰে সমৃদ্ধ কৰিছে। উদাহৰণস্বৰূপে—

(ক) মেঘ যেহ্ন আষাঢ় শ্রাবণে
ঝৰে তাৰে পানী নয়নে গো।
(খ) আপন গাএৰ মাঁয়ে হৰিণি বিকলী।।

বাংলা ভাষাত ব্যৱহাৰ নোহোৱা অথচ অসমীয়া ভাষাত এতিয়াও প্রচলিত ভালেমান শব্দ বা পদ *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন*ত পোৱা যায়; যেনে— বাটে বাটে, আছিলা, আই, পেলাইয়া, বিচনি, বুঢ়া, তিৰী, পো, নাতিনী, ঘঁৰিয়াল, লাজ, ঘৰ, পানী ইত্যাদি। অসমীয়াত উত্তম পুৰুষৰ বর্তমান কালৰ ক্রিয়াত 'ওঁ' বা 'উ' (যেনে — জাঁউ, দেখাওঁ, কৈলো); ক্রিয়াৰ আগত নিষেধার্থক 'ন' সংযোগ (নাবোলসি, নহোঁ); অপাদান কাৰকত পঞ্চমী বিভক্তিৰ চিন 'হন্তে'ৰ ব্যৱহাৰ; ভৱিষ্যত ক্রিয়ার্থ ক্রিয়া বুজাবলৈ 'ইত' আৰু 'ইব্' প্রত্যয়ৰ প্রয়োগ অসমীয়া ভাষাৰ স্বকীয় বিশেষত্ব। ধ্বনিতত্ত্ব আৰু ৰূপতত্ত্বৰ ক্ষেত্রত মন কৰিবলগীয়া বিশেষত্ব হ'ল ইয়াৰ প্রতিলিপিত পেটকটা 'ৰ' আৰু 'ৱ'ৰ ব্যৱহাৰ। অৱশ্যে ছপাপুথিত সম্পাদকে এই দুটা বর্ণ পৰিহাৰ কৰিছে। এনেবোৰ বিশেষত্বলৈ চাই সত্যেন্দ্রনাথ শর্মাৰ মত সমর্থন কৰি ক'ব পাৰি যে *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন*ৰ ভাষাত বঙলুৱা ঠাঁচ থাকিলেও প্রাচীন স্তৰৰ জঁকাটোত অসমীয়া ৰূপ স্পষ্টভাৱে জিলিকি আছে। সেইদৰে উপেন্দ্রনাথ গোস্বামীয়েও পুৰণি অসমীয়া আৰু আধুনিক অসমীয়াৰ লগত *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন*ৰ শব্দগত আৰু ধাতুগত সাদৃশ্য, আনকি হুবহু মিলবোৰ বহলাই দেখুৱাইছে। পুথিখনিৰ আৱিষ্কাৰক আৰু প্রথম সম্পাদক বসন্ত ৰঞ্জন ৰায়ে ইয়াৰ ভাষা আলোচনা কৰি সেই প্রসংগত ক'বলৈ বাধ্য হৈছে যে পুথিখনে (*শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন*) শেষ লিপিকাৰৰ হাতত পৰাৰ আগতে সম্ভৱতঃ কামৰূপ বা অসম ভ্রমণ কৰি আহিছিল। এইধৰণৰ

মন্তব্যই প্রমাণ কৰে, ৰায় মহাশয়েও কামৰূপী বা অসমীয়া ভাষাৰ লগত *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন*ৰ ভাষাৰ মিল লক্ষ্য কৰিছিল। সেয়েহে ক'ব পাৰি— *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন*ৰ ভাষাত বঙলুৱা ঠাঁচ থাকিলেও ইয়াৰ মূল বিশেষত্ববোৰত অসমীয়া ভাষাৰ লক্ষণ সুস্পষ্ট।

৭.৩.২ *শূন্যপুৰাণ*

অসমীয়া আৰু বাংলা— এই উভয় সাহিত্যই নিজৰ বুলি দাবী কৰা আন এখন বিশেষ পুথি হ'ল *শূন্যপুৰাণ*। ইয়াৰ ৰচক ৰামাই পণ্ডিত। ধর্মদেৱতাৰ পূজাৰ বিৱৰণ *শূন্যপুৰাণ*ৰ প্রধান উপজীব্য। আশুতোষ ভট্টাচার্যই এই পূজাৰ উৎপত্তি, বিকাশ আৰু প্রকৃতি সম্বন্ধে যি কথা কৈছে, তাৰ পৰা জনা যায়— বংগদেশৰ ৰাঢ় জিলাত এই পূজাৰ উৎপত্তি আৰু বিকাশ হৈছিল আৰু সেই অঞ্চলৰ লোকেই বিশেষভাৱে এই উৎসৱ পালন কৰে। কিন্তু প্রাচীন অসমতো ধর্মদেৱতাৰ পূজাৰ প্রচলন থকাৰ কথা জনা যায়। *কথা-গুৰু চৰিতত* থকা উল্লেখ, মনকৰৰ *মনসা কাব্যত* থকা বিৱৰণ আৰু অসমৰ মনসা পূজাত তাৰ আনুষংগিক-অংগৰূপে স্থাপন কৰা ধর্মদেৱতাৰ ঘট— এইবোৰে প্রমাণ কৰে যে অসমতো পুৰণি কালত ধর্মদেৱতাৰ বিশ্বাস আৰু এই পূজা প্রচলিত আছিল। অৱশ্যে ধর্মদেৱতা আৰু ইয়াৰ পূজা পদ্ধতিৰ যি ৰূপ অসমত প্রচলিত, সি *শূন্যপুৰাণ*ত বর্ণিত ৰূপতকৈ কিছু বেলেগ।

বাঙালী পণ্ডিতসকলৰ মতে *শূন্যপুৰাণ* একাদশ শতিকাৰ ভিতৰত ৰচিত। ইয়াৰ গোটেইবোৰ অংশ একে সময়তে ৰচিত বুলি সকলোৱে বিশ্বাস নকৰে। কোনো কোনো পণ্ডিতৰ মতে ইয়াৰ অংশবিশেষ ত্রয়োদশ শতিকাত ৰচিত। পুৰণি সাহিত্যৰ আন কিছুমান পুথিৰ নিচিনাকৈ *শূন্যপুৰাণ*ৰো অংশ বিশেষ অসম-বংগ উভয় ৰাজ্যত প্রচলিত আছিল বুলি ভাবিবৰ অৱকাশ আছে। *শূন্যপুৰাণ*ৰ সৃষ্টিতত্ত্বৰ লগত অসমীয়া মনসা কবি মনকৰৰ বর্ণনাৰ বহুত সাদৃশ্য আছে। *শূন্যপুৰাণ*ৰ ৰচনা কাল সম্বন্ধে অসিত কুমাৰ বন্দোপাধ্যায়ৰ মত এনেধৰণৰ— "যারা একে ষোড়শ শতাব্দীর রচনা বলেন, তাদের অভিমত খুব নির্ভৰযোগ্য নয়।" আনহাতেদি ডিম্বেশ্বৰ নেওগে ভাষামূলক বিচাৰ তথা অসমীয়া মন্ত্র-সাহিত্যৰ লগত ইয়াৰ ভাব-ভাষাৰ মিল দেখুৱাই *শূন্যপুৰাণৰ* ৰচনাকাল ত্রয়োদশ শতিকাৰ পাছৰ নহয় বুলি মন্তব্য দি গৈছে।

*শূন্যপুৰাণ*ৰ বিষয়বস্তু আৰম্ভ হৈছে সৃষ্টি পত্তনৰ অধ্যায়েৰে। 'শ্রীশ্রী ধর্ম্মায় নমঃ' বুলি প্রণিপাত জনাই বিষয়বস্তুৰ আৰম্ভ কৰিছে। বঙ্গীয় সাহিত্য পৰিষদে প্রকাশ কৰা *শূন্যপুৰাণ*খনত সর্বমুঠ ৫৬ টা অধ্যায় আছে আৰু ইয়াৰে ৫ টা অধ্যায় সৃষ্টি পাতনি সম্বন্ধে আৰু বাকীকেইটাত ধর্মপূজাৰ বিবিধ পদ্ধতি সম্পর্কে বহলাই আলোচনা কৰিছে।

এই প্রসংগত বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য কথা এই যে অসমীয়া কবি মনকৰৰ *মনসা কাব্য*ৰ খণ্ডবিশেষৰ লগত *শূন্যপুৰাণ*ৰ অংশ বিশেষৰ স্পষ্ট সাদৃশ্য লক্ষণীয়।

এই কথাৰ উপৰি বিশেষকৈ ভাষাৰ ঠাঁচেও বুজায় *শূন্যপুৰাণ* পঞ্চদশ-ষোড়শ শতিকাৰ ৰচনা। *শূন্যপুৰাণক* বাংলা ভাষাৰ অন্তর্গত বুলি বাঙালী পণ্ডিতসকলে কৈছে যদিও ইয়াৰ ভাষাৰ লগত অসমীয়া ভাষাৰ সাদৃশ্য উলাই কৰিবলগীয়া বিধৰ নহয়। অসমীয়া শব্দ আৰু অসমীয়া ব্যাকৰণৰ ঠাঁচে পুথিখনৰ ভাষা যে অসমীয়া ভাষাৰ ওচৰ চাপিছে; এই কথা প্ৰমাণ কৰিছে। যেনে— 'ব্ৰহ্মাবিষ্ণু নাছিল নাছিল আঁৰৰ', 'ৰজনী পৰভাতে ভিখাৰ লাগি যাই', 'কুথাত্ৰ পাই কুথাত্ৰ নাপাই', 'অন্নৰ বিহনে পৰভূ কত দুখ পাব' আদিবোৰ অসমীয়া ঠাঁচৰ বাক্য; ইয়াৰ শব্দবিলাকো অসমীয়া। ইয়াৰ উপৰি অসমীয়াৰ প্ৰথমা বিভক্তিৰ চিন '-এ', ষষ্ঠীৰ '-ৰ', সপ্তমীৰ '-ত' আদি শব্দবিভক্তিৰ উপৰি বহুত অসমীয়া ক্ৰিয়া বিভক্তিৰ ব্যৱহাৰেও অসমীয়া ভাষাৰ লগত *শূন্যপুৰাণৰ* ভাষাৰ মিল দেখুৱায়।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ *শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন* আৰু *শূন্যপুৰাণ* কোন শ্ৰেণীৰ গ্ৰন্থ? এই গ্ৰন্থ দুখনি কোনে ৰচনা কৰিছিল?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ *শূন্যপুৰাণ* পুথিখনত লিপিবদ্ধ আছে .....পূজাৰ কথা।

৭.৩.৩ নাথ সাহিত্য

প্ৰাক্-বৈষ্ণৱ যুগৰ লোকধৰ্ম প্ৰভাৱান্বিত সাহিত্যিক নিদৰ্শন ৰূপে নাথ সাহিত্যক উল্লেখ কৰিব পাৰি। *ময়নামতী* বা *গোপীচন্দ্ৰৰ গান* আৰু *গোৰক্ষ বিজয়* বা *মীনচেতন* নামৰ আখ্যানমূলক দুখন পুথিৰ কথা এই প্ৰসংগত উল্লেখনীয়। কাব্যিক ৰূপত প্ৰকাশিত এই দুই আখ্যানৰ লগত নাথধৰ্মৰ সম্বন্ধ আছে। কোনো কোনোৰ মতে নাথধৰ্ম বৌদ্ধতান্ত্ৰিক আৰু কোনো কোনোৰ মতে শৈৱ সম্প্ৰদায়ৰ অন্তর্গত। নাথ ধৰ্ম সৰ্বভাৰতীয় সিদ্ধাচাৰ্যসকলৰ ধৰ্মমতৰ অন্তর্গত বুলিও ধৰা হয়।

নাথ সিদ্ধাচাৰ্যসকলৰ আৱিৰ্ভাৱ কাল খ্ৰীষ্টীয় দশম-একাদশ শতিকা। নাথ সম্প্ৰদায়ৰ ধৰ্ম আৰু গৌৰৱ প্ৰকাশক কিছুমান পুথি সেইকালতে ৰচিত হৈছিল। তাৰ ভিতৰত *ময়নামতী* আৰু *গোৰক্ষ বিজয়* নামৰ দুখন পুথি বঙ্গদেশৰ উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলত আৱিষ্কৃত হৈছে। সেই পুথিকেইখন বাঙালী পণ্ডিতৰ সম্পাদনাত প্ৰকাশিত হৈ বাংলা সাহিত্যৰ অন্তর্ভুক্ত হৈছে। বংগদেশৰ উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চল যিহেতুকে অষ্টাদশ শতিকাৰ আদিভাগলৈকে পুৰণি কামৰূপ ৰাজ্যৰ অন্তর্ভুক্ত আছিল, সেয়ে এই দুই পুথি মূলতঃ কামৰূপী ভাষাতেই ৰচিত হোৱাটো অস্বাভাৱিক নহয়। শশীভূষণ দাসগুপ্তই তেওঁৰ

Obscure Religious Cults of Bengal নামৰ গ্ৰন্থত কৰা প্ৰাসংগিক মন্তব্য এই যে ত্ৰয়োদশ শতিকাত মুছলমানে বঙ্গদেশ জয় কৰাৰ আগতে গোৰক্ষনাথ আৰু গোপীচন্দ্ৰৰ কাহিনী বৰ্তমান ৰূপত নহ'লেও অন্ততঃ কাহিনীৰ জঁকা দুটা সম্ভৱ বংগদেশৰ উপৰি ভাৰতৰ বিভিন্ন ঠাইত প্ৰচলিত আছিল। দ্বাদশ-ত্ৰয়োদশ শতিকাত উত্তৰ-পূব বংগৰ ভাষা বাংলাতকৈ অসমীয়াৰ বেছি ওচৰ চপা আছিল। গতিকে সেই সময়তে ৰচিত হোৱা কাহিনী দুটাৰ ভাষাত অসমীয়া ৰূপ বাংলা ভাষাৰ প্ৰভাৱত ক্ৰমে পৰিৱৰ্তন হৈ সপ্তদশ শতিকামানত বাঙালী লেখকৰ হাতত বৰ্তমানৰ ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰিছে। তথাপি ইয়াৰ মাজতো উক্ত গ্ৰন্থকেইখনত অসমীয়া ভাষাৰ বিশেষত্ব সুস্পষ্ট। বসন্তৰঞ্জন ৰায় আৰু দীনেশচন্দ্ৰ সেন সম্পাদিত *গোপীচন্দ্ৰৰ গান* একাধিক ক্ৰমাগত সংগ্ৰহৰ ফল বুলিব পাৰি। তেওঁলোকৰ পূৰ্বে ভৱানী দাস আৰু সুকুৰ মামুদে গোপীচন্দ্ৰৰ গানৰ দুটা খণ্ডৰ পাঠ ৰচনা কৰি উলিয়াইছিল। সেই পাঠৰ আধাৰতে ৰায় আৰু সেনে ১৯২২-২৪ খ্ৰীঃত এই পুথিখন সম্পাদনা কৰি প্ৰকাশ কৰে। ভাষাৰ ফালৰপৰা পুথিখন সপ্তদশ শতিকাৰ আগৰ নহয় বুলি স্বীকৃত, কিন্তু কথাবস্তুৰ ফালৰপৰা দশম-একাদশ শতিকাৰ পটভূমিত আধাৰিত। সমালোচকসকলে *গোপীচন্দ্ৰৰ গান*ৰ ৰূপ, গঠনৰীতি, বিষয়বস্তু আদিৰ ফালৰ পৰা বিচাৰ কৰি ইয়াক মালিতা বা কাহিনীগীত আখ্যা দিব পাৰি বুলি মন্তব্য আগবঢ়াইছে। ইয়াত এটা কাহিনী বৰ্ণিত হৈছে।

বাঙালী পণ্ডিতসকলে বাংলা সাহিত্যৰ অন্তৰ্গত বুলি ধৰি লোৱা দুয়োটা আখ্যান কাব্যৰ মাজত অসমীয়া শব্দৰ বহুল প্ৰয়োগ তথা অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰকাশৰীতি দেখিবলৈ পোৱা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে *গোপীচন্দ্ৰৰ গান*ৰ পৰা কেইটামান দৃষ্টান্ত উদ্ধৃত কৰা হ'ল—

শব্দ ঃ আই, আউলীয়া, আচুৰি-পিচুৰি, ঘঁৰিয়াল, চুৰাপাত, টোকৰ, ডাঙৰ, ঠেং, বৰুৱা আদি।

ভাষাগত ঃ (ক) স্ত্ৰীপুত্ৰ কান্দে বাচা ঠাণ্ডাপানী পিয়ে।
কুখ্ ধৰণী মায়ে কান্দে যাবৎ প্ৰাণ জীয়ে।।

(খ) নাঙল বেচায়, জোঙাল বেচায় আৰু বেচায় ফাল।
খাজনাৰ তাপত বেচায় দুধৰ ছৱাল।।

মীনচেতন বা *গোৰক্ষ বিজয়* গ্ৰন্থত সিদ্ধাচাৰ্য মীননাথে মহাদেৱৰ শাপত মহাজ্ঞান পাহৰি কন্দলী ৰাজ্যত নাৰীৰ মোহপাশত আবদ্ধ হৈ থাকোঁতে শিষ্য গোৰক্ষনাথে গুৰুক কন্দলী ৰাজ্যৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰি অনাৰ কাহিনী লিপিবদ্ধ হৈছে। এইখন পুথিৰ মাজতো অসমীয়া শব্দাৱলী আৰু অসমীয়া বাক্য গঠনৰ ঠাঁচ দেখিবলৈ পোৱা যায়। মুঠতে, নাথ সাহিত্য সম্বন্ধে ক'ব পৰা যায়— ইয়াৰ বৰ্তমান মুদ্ৰিত ৰূপৰ আদিম ৰূপটো বা প্ৰাচীন মূল ৰূপটোৰ মাজত অসমীয়া ভাষাৰ বিশেষত্ব প্ৰকাশ নোহোৱাকৈ নাথাকে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৩ ঃ নাথ সাহিত্য হিচাপে পৰিচিত অসমীয়া ভাষাত কেইখন পুথি পোৱা যায়?

.....

৭.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- *শূন্যপুৰাণ, শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন* আৰু নাথ সাহিত্যৰ অন্তর্ভুক্ত *ময়নামতী* বা *গোপীচন্দ্রৰ গান* আৰু *গোৰক্ষ বিজয়* বা *মীনচেতন* নামৰ আখ্যানমূলক পুথি দুখনত অসমীয়া আৰু বাংলা দুয়োটা ভাষাৰে নিদর্শন পোৱা যায় বাবে এইবোৰক 'মিশ্র অসমীয়া সাহিত্য' বুলি কোৱা হয়।
- *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন* এক প্রকাৰ কাহিনী কাব্য আৰু মূলতঃ শৃংগাৰ ৰসাত্মক। ইয়াৰ বিষয়বস্তু 'কৃষ্ণলীলা'। ৰাধা-কৃষ্ণৰ মধুৰ প্রেম-কাহিনী ইয়াত বর্ণিত হৈছে।
- অসমীয়া আৰু বাংলা— এই উভয় সাহিত্যই নিজৰ বুলি দাবী কৰা আন এখন বিশেষ পুথি হ'ল *শূন্যপুৰাণ*। ইয়াৰ ৰচক ৰামাই পণ্ডিত। ধর্মদেৱতাৰ পূজাৰ বিৱৰণ *শূন্যপুৰাণ*ৰ প্রধান উপজীব্য।
- প্রাক্-বৈষ্ণৱ যুগৰ লোকধর্ম প্রভাৱান্বিত সাহিত্যিক নিদর্শন ৰূপে নাথ সাহিত্যক উল্লেখ কৰিব পাৰি। *ময়নামতী* বা *গোপীচন্দ্রৰ গান* আৰু *গোৰক্ষ বিজয়* বা *মীনচেতন* নামৰ আখ্যানমূলক দুখন পুথিৰ কথা এই প্রসংগত উল্লেখনীয়। কাব্যিক ৰূপত প্রকাশিত এই দুই আখ্যানৰ লগত নাথধর্মৰ সম্বন্ধ আছে।

৭.৫ অধিক জানিবলৈ

১) গোস্বামী, যতীন্দ্রনাথ (১৯৯৪); *অসমীয়া সাহিত্যৰ চমু বুৰঞ্জী;* গুৱাহাটী ঃ মণি-মাণিক প্রকাশ।

২) নেওগ, মহেশ্বৰ (২০০০); *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা;* গুৱাহাটী ঃ চন্দ্র প্রকাশ।

৩) শর্মা, সত্যেন্দ্রনাথ (২০০৬); *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত;* গুৱাহাটী ঃ সৌমাৰ প্রকাশ।

৪) হাজৰিকা, বিশ্বেশ্বৰ (অনুবাদ, ২০০২); *অসমীয়া ভাষাৰ গঠন আৰু বিকাশ* (Banikanta Kakati: *Assamese : Its Formation and Development*); গুৱাহাটী ঃ বীণা লাইব্রেৰী।

৫) হাজৰিকা, বিশ্বেশ্বৰ (সম্পাঃ) (২০০৩); *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (প্রথম খণ্ড);* গুৱাহাটী ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থা।

৭.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন* আৰু *শূন্যপুৰাণ* মিশ্র-অসমীয়া বা অসমীয়া বাংলা উমৈহতীয়া শ্রেণীৰ গ্রন্থ। এই গ্রন্থ দুখনি ক্রমে বড়ু চণ্ডীদাস আৰু ৰামাই পণ্ডিতে ৰচনা কৰিছিল।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ধর্মদেৱতাৰ পূজাৰ কথা।

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ অসমীয়া ভাষাত নাথ সাহিত্য হিচাপে পৰিচিত দুখন পুথি পোৱা যায়।

৭.৭ আৰ্হি প্রশ্ন

ক) বস্তুধর্মী প্রশ্ন

প্রশ্ন ১ ঃ *শূন্যপুৰাণ* গ্রন্থখনি কোনে ৰচনা কৰিছিল?

প্রশ্ন ২ ঃ বড়ু চণ্ডীদাসে ৰচনা কৰা গ্রন্থখনৰ নাম কি?

খ) চুটি প্রশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ ঃ মিশ্র অসমীয়া সাহিত্য মানে কি বুজে বহলাই লিখক।

প্রশ্ন ২ ঃ চমুটোকা লিখক—

(১) *শ্রীকৃষ্ণ-কীর্ত্তন* (২) মন্ত্র-সাহিত্য (৩) বিয়াগীত

গ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ ঃ মিশ্র অসমীয়া সাহিত্য সম্পর্কে এটি আলচ যুগুত কৰক।

প্রশ্ন ২ ঃ *শ্রীকৃষ্ণ কীর্ত্তন* আৰু *শূন্যপুৰাণ*ৰ পৰিচিতি প্রদান কৰি ইয়াক অসমীয়া সাহিত্যৰ আদিতম নিদর্শন হিচাপে কিয় কোৱা হয় সেয়া প্রতিপন্ন কৰক।

প্রশ্ন ৩ ঃ নাথ সাহিত্য বুলিলে কি বুজে? নাথ সাহিত্য সম্পর্কে এটি টোকা প্রস্তুত কৰক।

*** ***** ***

অধ্যায় ৮ ঃ প্রাক্-শংকৰী যুগৰ অসমীয়া সাহিত্য— ১

অধ্যায় গাঁথনি

৮.১ উদ্দেশ্য
৮.২ পৰিচয়
৮.৩ প্রাক্-শংকৰী যুগ
৮.৩.১ হেম সৰস্বতী
৮.৩.২ কবিৰত্ন সৰস্বতী
৮.৩.৩ ৰুদ্র কন্দলি
৮.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
৮.৫ অধিক জানিবলৈ
৮.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
৮.৭ আৰ্হি প্রশ্ন

৮.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি —

- প্রাক্-শংকৰী যুগৰ কবিসকলনো কোন সেই কথা অৱগত হ'ব
- এই যুগত তিনিগৰাকী কবিয়ে কি কি কাব্য ৰচনা কৰিলে সেই বিষয়ে ব্যাখ্যা আগবঢ়াব পাৰিব
- হেম সৰস্বতী, কবিৰত্ন সৰস্বতী, ৰুদ্র কন্দলি ৰচিত কাব্যৰাজিৰ বিশেষত্ব সম্পর্কে অৱগত হ'ব।

৮.২ পৰিচয়

উদ্ভৱ কালৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ পাছতে অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ মধ্য যুগ আৰম্ভ হৈছে। মধ্যযুগীয় অসমীয়া সাহিত্যক— 'প্রাক্-শংকৰী যুগ', 'শংকৰী যুগ' আৰু 'শংকৰোত্তৰ যুগ' নামেৰে তিনি ভাগত ভগাব পাৰি। এই অধ্যায়ত প্রাক্-শংকৰী যুগৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ব।

প্রাক্-শংকৰী যুগটো মূলতঃ কাব্য সাহিত্যৰ যুগ। এই যুগত হেম সৰস্বতী, কবিৰত্ন সৰস্বতী, ৰুদ্র কন্দলি, হৰিবৰ বিপ্র আৰু মাধৱ কন্দলি— এই পাঁচগৰাকীৰ কবিৰ আৱির্ভাৱ হৈছিল। এইকেইগৰাকী কবিয়ে *ৰামায়ণ, মহাভাৰত* আদিৰ বিষয়বস্তুক লৈ ভালেখিনি কাব্য ৰচনা কৰিছে। তেওঁলোকে ৰচনা কৰা কাব্যখিনিক লৈয়ে অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ প্রাক্-শংকৰী যুগটোৰ সৃষ্টি হৈছে। এই অধ্যায়টিত প্রাক্-শংকৰী যুগৰ তিনিগৰাকী কবি আৰু

তেওঁলোকৰ দ্বাৰা ৰচিত কাব্যৰাজিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ব। সেই কবি কেইগৰাকী হ'ল হেম সৰস্বতী, কবিৰত্ন সৰস্বতী, ৰুদ্র কন্দলি।

৮.৩ প্রাক্-শংকৰী যুগ

চতুর্দশ শতিকাৰ আৰম্ভণিৰ পৰা পঞ্চদশ শতিকাৰ প্রথমটো অর্ধ-শতিকাৰ সময়ছোৱাত ৰচিত অসমীয়া সাহিত্যখিনিক প্রাক্-শংকৰী যুগৰ সাহিত্য বুলি কোৱা হয়। এই যুগৰ কবিসকলে কমতাপুৰৰ মহামাণিক্য, দুর্লভনাৰায়ণ, তাম্রধ্বজ আদি ৰজাৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰি কাব্য ৰচনা কৰা বুলি আত্মপৰিচয়ত উল্লেখ কৰি গৈছে। উল্লিখিত ৰজাসকলৰ সময়সীমা আছিল চতুর্দশ-পঞ্চদশ শতিকা। প্রাক্-শংকৰী যুগৰ কবিসকলৰ হেম সৰস্বতী, কবিৰত্ন সৰস্বতী আৰু ৰুদ্র কন্দলিৰ সাহিত্য-কৃতিৰ বিষয়ে তলত বহলাই আলোচনা কৰা হ'ল।

৮.৩.১ হেম সৰস্বতী

প্রাক্-শংকৰী যুগৰ কবিসকলৰ ভিতৰত হেম সৰস্বতী অন্যতম। এওঁ *প্রহ্লাদ চৰিত্র* আৰু *হৰগৌৰী-সংবাদ* নামৰ দুখন পদপুথি ৰচনা কৰে। কবিয়ে *প্রহ্লাদ চৰিত্রত* আত্মপৰিচয় দিয়াৰ প্রসংগত লিখিছে —

কমতামণ্ডল দুর্লভনাৰায়ণ নৃপবৰ অনুপাম।
তাহান ৰাজ্যত ৰুদ্রসৰস্বতী দেৱযানী কন্যা নাম।।
তাহান তনয় হেম সৰস্বতী ধ্রুৱৰ অনুজ ভাই।
পদবন্ধে তেহো প্রচাৰ কৰিলা ***বামন পুৰাণ*** চাই।।

প্রহ্লাদ চৰিত্রত দিয়া আত্মপৰিচয়ৰ পৰা জানিব পাৰি যে কমতাপুৰৰ ৰজা দুর্লভনাৰায়ণৰ দিনত ৰুদ্র সৰস্বতী-দেৱযানীৰ পুত্র আৰু ধ্রুৱৰ ভায়েক হেম সৰস্বতীয়ে *বামন পুৰাণ* চাই *প্রহ্লাদ চৰিত্র* ৰচনা কৰে। কবিৰ আন এখন কাব্য *হৰগৌৰী-সংবাদত* তেওঁৰ আন নাম হেমন্ত আৰু পিতাকক 'সর্ব্বশাস্ত্রে পণ্ডিত সুজান' বুলি কৈছে। ওপৰৰ এই ভণিতাত দৰাচলতে হেম সৰস্বতী ৰুদ্র সৰস্বতীৰ সন্তান নে দেৱযানীৰ, এইটো স্পষ্ট নহয়। দেৱযানী যদি ৰুদ্র সৰস্বতীৰ কন্যা, তেন্তে হেম সৰস্বতী আৰু ধ্রুৱ— ৰুদ্র সৰস্বতীৰ নাতিহে। কিন্তু হেম সৰস্বতীৰ *হৰগৌৰী-সংবাদ* নামৰ অপ্রকাশিত গ্রন্থৰ ভণিতাত এনেদৰে পোৱা যায়—

ভূপ দুর্লভনাৰায়ণ পাত্রপশুপতিসুত সর্ব্বশাস্ত্রে পণ্ডিত সুজান।
তাহাৰ তনয় চাৰি ধনঞ্জয় আদি কৰি ধ্রুৱ ভৈল কুলত প্রধান।
অপৰ হেমন্ত কবি হৰগৌৰী পদ সেৱি হেম সৰস্বতী ভৈল নাম।।

উদ্ধৃতি অনুসাৰে আমি গম পাব পাৰোঁ যে পশুপতি পাত্রৰ নাতি চাৰিজন; ধ্রুৱ তাৰে প্রধান। আনহাতে হেম সৰস্বতীৰ আন এটা নাম হেমন্ত। সত্যেন্দ্রনাথ শর্মাই

বামন পুৰাণ ঃ প্রাচীন ভাৰতীয় সাহিত্যৰ ভিতৰত পুৰাণসমূহ প্রধান। বেদৰ পিছতেই পুৰাণৰ স্থান নির্ণয় কৰা হৈছে। 'পুৰাণ' শব্দটোৰ অর্থ হ'ল— আদিম আখ্যান বা পুৰণি কাহিনী। এনে পুৰাণৰ সংখ্যা ওঠৰখন। এই ওঠৰখন পুৰাণৰ ভিতৰত *বামন পুৰাণ* অন্যতম। *বামন পুৰাণত* বিষ্ণুৰ বামন অৱতাৰৰ কথা বর্ণনা কৰা হৈছে।

এই ভণিতাফাকি বিশ্লেষণ কৰি মত প্ৰকাশ কৰিছে যে "পশুপতি পাত্ৰৰ পুত্ৰ সম্ভৱতঃ ৰুদ্ৰ সৰস্বতী। 'ৰুদ্ৰ আৰু পশুপতি' সমাৰ্থক শব্দ। গতিকে 'পাত্ৰপশুপতিসুত' ব্যাকাংশই ৰুদ্ৰ সৰস্বতীক উল্লেখ কৰিছে নে হেম সৰস্বতীয়ে নিজকে উল্লেখ কৰিছে সেইটো বুজা কঠিন হৈ পৰিছে।"

- *প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ ঃ* হেম সৰস্বতীয়ে বামন পুৰাণ চাই এশটা পদত *প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ* নামে এখনি কাব্য ৰচনা কৰে। ই এখনি সৰু বৰ্ণনাত্মক কাব্য। দানৱৰাজ হিৰণ্যকশিপুৰে পুতেক প্ৰহ্লাদক বিষ্ণুভক্তি আচৰণ কৰা কাৰণে কৰা উৎপীড়ন আৰু শেষত নৰসিংহৰূপী বিষ্ণুৰ হাতত হিৰণ্যকশিপু বধৰ বিৱৰণ পোৱা যায়। কিন্তু বৰ্তমানে প্ৰাপ্ত আৰু প্ৰকাশিত *বামন পুৰাণত* কাহিনীটোৰ এই অংশ এনেধৰণে নাই। সম্ভৱতঃ হেম সৰস্বতীৰ সময়ত কামৰূপত *বামন পুৰাণৰ* অন্য এক ৰূপ প্ৰচলিত আছিল। পণ্ডিতসকলৰ মতে *বামন পুৰাণ* নামে এখন মহাপুৰাণ কিছুকাল আগতে লুপ্ত হৈ গৈছে। সম্ভৱতঃ সেই লুপ্ত মহাপুৰাণৰ পৰাই কবিয়ে বিষয়বস্তু গ্ৰহণ কৰিছে।

  প্ৰহ্লাদৰ ওপৰত পিতৃৰ অত্যাচাৰ আৰু নৰসিংহৰ হাতত হিৰণ্যকশিপুৰ মৃত্যু— এয়াই কাব্যখনৰ মূল কথাবস্তু। কাব্যখনৰ বৰ্ণনা ৰসাল নহয়। গতানুগতিক ছন্দেৰে লিখা ভাষাও বৰ উৎকৃষ্ট নহয় বুলি বিভিন্ন সমালোচকে মত পোষণ কৰিছে। তথাপি উল্লেখযোগ্য যে তেওঁৰ লেখাত ঘৰুৱা চিনাকী উপমা, পটন্তৰৰ প্ৰয়োগ আছে। যেনে—

  উপমা ঃ ক্ৰোধিলেক ৰাজাএ পুত্ৰৰ শুনি বানী।
  তুলাত লাগিল যেন প্ৰচণ্ড অগনি।।

  পটন্তৰ ঃ (ক) দন্ত ভাংগা সৰ্পৰ ফেফোনি মাত্ৰ সাৰ।
  (খ) মোহৰ বংশত উপজিল ধুমকেতু।

  বৰ্ণনাৰ অতিৰঞ্জন ঃ (ক) একো একো হস্তী জেন পৰ্বত সদৃশ।
  (খ) একো একো সৰ্পক দেখন্তে ভয়ংকৰ।
  ফনাত্ৰ লংঘিল জেন মেঘ আকাশৰ।।

  কাব্যখনত বিষ্ণুভক্তিৰ মাহাত্ম্য আৰু তত্ত্বমূলক উপদেশ আছে। মন কৰিবলগীয়া যে তেওঁ অসুৰৰ শাস্ত্ৰক বামানয় আখ্যা দিছে আৰু 'হস্তী সাধামন্ত্ৰ'ৰ উল্লেখ কৰিছে। তেওঁ বিষ্ণু নাৰায়ণক প্ৰণতি জনাইছে আৰু বামানয় শাস্ত্ৰৰ উপাসকসকলৰ বিৰুদ্ধে বৈষ্ণৱ প্ৰহ্লাদৰ বিজয় কীৰ্ত্তন কৰিছে। সেয়েহে কালিৰাম মেধিয়ে *প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰক* বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰথম অসমীয়া পুথি আখ্যা দিছে।

  অৱশ্যে *প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰত* কথকৰূপে কবিৰ বিশেষ প্ৰতিপত্তি দেখা পোৱা নাযায়। কাব্যখনত সূক্ষ্ম কলাবোধ আৰু সুদূৰ প্ৰসাৰী কল্পনাৰ পৰিচয় পোৱা নাযায় যদিও পৰিস্থিতি আৰু ঘটনাৰ সৰল আৰু ঘৰুৱা চিনাকী পৰিৱেশৰ বিৱৰণ আছে।

➢ *হৰগৌৰী-সংবাদ ঃ হৰগৌৰী-সংবাদ* হেম সৰস্বতীৰ ভণিতাযুক্ত দ্বিতীয়খন পুথি। এইখন পুথি *প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰত*কৈ বহুগুণে ডাঙৰ। ইয়াত মুঠতে ৮৯৯ টা পদ আছে। *হৰগৌৰী-সংবাদত* নৰসিংহৰ হাতত হিৰণ্যকশিপু বধ, তাৰকাসুৰৰ অত্যাচাৰ, হৰৰ কোপত মদন ভস্ম, হৰগৌৰীৰ বিবাহ, কাৰ্ত্তিকৰ জন্ম আদি ঘটনা সন্নিৱিষ্ট হৈছে। পুথিখনত ছটা অধ্যায় আছে। তাৰে প্ৰথম অধ্যায়টিৰ বিষয়বস্তু *নৃসিংহ পুৰাণ*ৰ আৰু বাকী অধ্যায়কেইটিৰ বিষয়বস্তু *হৰগৌৰী-সংবাদ*ৰ পৰা চয়ন কৰা। অৰ্থাৎ প্ৰথম অধ্যায়ত নৃসিংহ পুৰাণৰ পৰা নৰসিংহৰূপী বিষ্ণুৰ হাতত হিৰণ্যকশিপু নিধনৰ বৰ্ণনা দিয়া হৈছে। দ্বিতীয়ৰ পৰা পঞ্চম অধ্যায়লৈ তাৰকাসুৰৰ যুদ্ধ, হৰৰ কোপাগ্নিত কামদেৱ ভস্ম, কাৰ্ত্তিক কুমাৰৰ জন্ম আৰু তাড়ক বধৰ কাহিনী বৰ্ণনা কৰা হৈছে। বিষয়বস্তু নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত *কালিকা পুৰাণ*ৰ সৈতে থকা সাদৃশ্যৰ পৰা কবিয়ে এইখন গ্ৰন্থকে আধাৰ হিচাপে গ্ৰহণ কৰিছিল বুলি ভবাৰ থল আছে। সেয়ে মহেশ্বৰ নেওগে এইখন গ্ৰন্থৰ মূল 'কালিকা পুৰাণ'ৰ বাহিৰে আন একো নহয়গৈ বুলি মন্তব্য কৰিছে। আনহাতে এই অধ্যায়কেইটিত কালিদাসৰ *কুমাৰসম্ভৱ*ৰো প্ৰভাৱ সুস্পষ্ট। ষষ্ঠ অধ্যায়ত যোগ সাধনৰ বিৱৰণ দিয়া হৈছে।

হেম সৰস্বতীৰ এই পুথি দুখনৰ ভাষাত কামৰূপী উচ্চাৰণৰ আখৰ জোঁটনি, উড়িয়া শব্দৰূপ আৰু প্ৰাকৃত শব্দৰ প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰা যায়। যথা—

প্ৰাকৃত ঃ প্ৰহ্লাদ, জোজনি, মঞি, তম্ভে, ধাঞি আদি

উড়িয়া ঃ বুলন্ত, তাংক, ধংকামাৰি আদি

কামৰূপী ঃ পোতি (পতি), কোৰি (কৰি), ধোৰি (ধৰি), কুন (কোন), দামুদৰ (দামোদৰ) আদি। 'শ', 'ষ' আৰু 'স'ৰ ঠাইত 'খ'ও বহিছে। যেনে— বংখত (বংশত), বিখেখোত (বিশেষত) আদি।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ শুদ্ধ নে অশুদ্ধ নিৰ্ণয় কৰক—

(ক) প্ৰাক্-শংকৰী যুগৰ সাহিত্য বুলি ক'লে— চতুৰ্দশ শতিকাৰ আৰম্ভণিৰ পৰা পঞ্চদশ শতিকাৰ প্ৰথমটো অৰ্ধ-শতিকাৰ সময়ছোৱাত ৰচিত অসমীয়া সাহিত্যখিনিক বুজা যায়।

(খ) প্ৰাক্-শংকৰী যুগটো মূলতঃ গদ্য সাহিত্যৰ যুগ।

(গ) প্ৰাক্-শংকৰী যুগৰ প্ৰধান কবি সাতজন ।

(ঘ) হেম সৰস্বতীয়ে পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰা ৰজাজন হ'ল কমতাৰাজ দুৰ্লভনাৰায়ণ।

(ঙ) *প্ৰহ্লাদ চৰিত* কাব্যখনৰ মূল হ'ল *বামন পুৰাণ*।

.....

.....

৮.৩.২ কবিৰত্ন সৰস্বতী

প্রাক্-শংকৰী যুগৰ আন এজন কবি হ'ল কবিৰত্ন সৰস্বতী। কাব্যৰ মাজত আত্মপৰিচয়সূচক যিখিনি কথা তেওঁ লিখিছে, সিয়েই তেওঁৰ পৰিচয়ৰ প্রধান আৰু প্রামাণিক অৱলম্বন। তেওঁ লিখিছে—

নৃপ শিৰোমণি দেৱ মহামানী দুর্লভনাৰায়ণ ৰাজা।
নিতে পুত্রৱতে পালিলা সততে পৃথিৱীৰ যত প্রজা।।
তাহান তনয় ভৈল ধর্মময় ইন্দ্রনাৰায়ণ ৰাজা।
মহাবীৰ ধীৰ স্বভাৱে গম্ভীৰ নিতে কৃত হৰি সেৱ।।
নিজ বাহুবলে পাইলা অবিকলে অখণ্ড মহীমণ্ডলে।
যাত খাটে নমি সততে প্রণামি বিপক্ষ নৃপসকলে।।
যাত সর্বক্ষণ ইন্দ্রনাৰায়ণ বৰ দেন্ত সদাশিৱ।
হৌক নৱেশ্বৰ পাঞ্চ গৌৰেশ্বৰ পিতাপুত্র চিৰঞ্জীৱ।।
ছোটশিলা নাম আছে এক গ্রাম য'ত গ্রাম মধ্যে সাৰ।
আছিল তথাত জগত প্রখ্যাত চক্রপাণি শিকদাৰ।।
পটু নৰবৰ কায়স্থ প্রৱৰ ধর্মৱন্ত মহাযশী।
পণ্ডিত তিলক কুল প্রকাশক নিষ্কলংক যেন শশী।।
তাহান তনয় অতি শুভনয় কবিৰত্ন সৰস্বতী।
দ্রোণপর্ব পদ জয়দথ বধ কৌতুহলে নিগদতি।।

উদ্ধৃত পদৰ পৰা জনা যায়— ছোটশিলা নামৰ এখন প্রসিদ্ধ গাঁৱত (বৰপেটাৰ ওচৰৰ, বর্তমান সম্ভৱতঃ শিলা গাঁও) চক্রপাণি শিকদাৰ নামৰ এজন কায়স্থ লোক আছিল। তেওঁ পণ্ডিত, ধার্মিক আৰু মহাযশস্বী আছিল। তেওঁৰেই পুত্র কবিৰত্ন সৰস্বতীয়ে মহাভাৰতৰ দ্রোণপর্বৰপৰা কথাবস্তু লৈ *জয়দ্রথ বধ* ৰচনা কৰে। আকৌ জনা যায়, কাব্য ৰচনাৰ ক্ষেত্রত কবিৰত্ন সৰস্বতীয়ে কমতাৰ ৰজা দুর্লভনাৰায়ণৰ পুত্র ইন্দ্রনাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰিছে। লগতে, 'হৌক নৱেশ্বৰ পাঞ্চ গৌৰেশ্বৰ পিতা-পুত্র চিৰঞ্জীৱ'— এই পদফাকিয়ে দুর্লভনাৰায়ণ আৰু তেওঁৰ পুত্র ইন্দ্রনাৰায়ণক বুজাইছে নে ইন্দ্রনাৰায়ণ আৰু তেওঁৰ কোনো পুত্রক বুজাইছে, এই কথা সঠিককৈ বুজা নাযায়। যদি দুর্লভনাৰায়ণ আৰু ইন্দ্রনাৰায়ণক নুবুজাই ইন্দ্রনাৰায়ণ আৰু তেওঁৰ পুত্রক বুজোৱা বুলি ধৰা হয়, তেনেহ'লে কবিৰ কাব্য ৰচনাৰ সময় কেইবছৰমান পিছুৱাই আহে। কিন্তু গুণাৱলীৰ উল্লেখ কৰি দুর্লভনাৰায়ণৰ বর্ণনা কৰিয়ে যিধৰণে দিছে তাৰ পৰা দুর্লভনাৰায়ণ আৰু তেওঁৰ পুত্র ইন্দ্রনাৰায়ণৰ কথাকেই কোৱা যেন লাগে। যুক্তিসাপেক্ষে দুর্লভনাৰায়ণৰ ৰাজত্বৰ সময় ত্রয়োদশ শতিকাৰ একেবাৰে শেষাংশ আৰু চতুর্দশ শতিকাৰ প্রথমাংশ। কাব্য ৰচনাৰ ক্ষেত্রত কবিয়ে ইন্দ্রনাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰাৰ আগতে

হয়তো তেওঁ দুর্লভনাৰায়ণৰো সান্নিধ্য লাভ কৰিছিল। গতিকে ক'ব পৰা যায়— সম্ভৱতঃ হেম সৰস্বতীৰ অলপ পাছত, অর্থাৎ চতুর্দশ শতিকাৰ মধ্যভাগৰ ভিতৰত কবিৰত্ন সৰস্বতীয়ে কবি ৰূপে প্রতিষ্ঠা লাভ কৰিছিল। আন এটা প্রমাণৰ দ্বাৰাও এই সময়টো প্রমাণিত হয়। সেয়া হ'ল— কবিৰত্ন সৰস্বতী মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ ভাগিনীয়েক ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ সপ্তম উপৰিপুৰুষ। কালিৰাম মেধিৰ মতে ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ জীৱনকাল ১৫২১-১৬০০ খ্রীষ্টাব্দ। এই জীৱন কালৰ মধ্যভাগৰ পৰা ছয় পুৰুষৰ জীৱন কাল হিচাপে মোটামুটি ২০০ বছৰ বাদ দিলেও কবিৰত্ন সৰস্বতীৰ জীৱনকাল ৰূপে চতুর্দশ শতিকাৰ প্রথমার্দ্ধত উপনীত হ'ব পৰা যায়।

- *জয়দ্রথ-বধ ঃ* কবিৰত্ন সৰস্বতীয়ে মহাভাৰতৰ দ্রোণপর্বৰ কাহিনীৰ আধাৰত *জয়দ্রথ-বধ* নামৰ কাব্যখনি ৰচনা কৰে। কুৰুক্ষেত্র যুদ্ধত অর্জুনৰ পুত্র অভিমন্যুক জয়দ্রথে অন্যায়ভাৱে বধ কৰিছিল। সেইবাবে অর্জুনে প্রতিজ্ঞা কৰিছিল, সূর্যাস্তৰ আগতে জয়দ্রথক বধ কৰিব। অভিমন্যু বধৰ প্রতিশোধ লোৱাৰ বাবে অর্জুনে কেনেকৈ জয়দ্রথক বধ কৰিলে সেই কাহিনীভাগ এই কাব্যখনিত বর্ণনা কৰা হৈছে। মূলৰ ঘটনাংশৰ বর্ণনাৰ মাজত কবিয়ে স্বকীয় কল্পনা আৰু উদ্ভাৰিকা শক্তিৰো পৰিচয় দিব পাৰিছে। ইয়াৰ সুন্দৰ নিদর্শন কৈলাস বর্ণনাখণ্ড। ইয়াত নানাবিধ ফল-ফুলেৰে জাতিষ্কাৰ হৈ থকা যি প্রাকৃতিক জগতৰ বর্ণনা দিছে, সেয়া অসমৰ বসন্তকালীন প্রকৃতি-ৰাজ্যৰ এক হুবহু প্রতিচ্ছবি। কাব্যৰ মাজত এনেকুৱা স্থানীয় পৰিৱেশ সৃষ্টিৰ ৰুচিবোধ অতিকৈ প্রশংসনীয়। উদাহৰণস্বৰূপে—

  আম জাম শ্যাম, অতি অভিৰাম, শাল তাল দেখি।
  ফুলিল কণ্টকী, সুবর্ণ কেতেকী, ফুলমধ্যে যাক লেখি।।
  বসন্ত মিলিল, আৰাৱে কোকিল, বহয় মলয়া বাৱ।
  ভ্রমৰা গুঞ্জৰি, চিত্ত চুৰি কৰি, কোকিলে তেজিল ৰাৱ।।

  এই 'কৈলাস বর্ণনা' কাব্যখনিৰ এটি আকর্ষণীয় অংশ। উল্লেখযোগ্য যে তেওঁ ইয়াৰ পূর্বে *শকুন্তলা-উপাখ্যান* আৰু *যযাতি-চৰিত্র* নামে দুখন পদ-পুথিও ৰচনা কৰিছিল বুলি ভণিতা পেলাইছে।

৮.৩.৩ ৰুদ্র কন্দলি

প্রাক্-শংকৰী যুগৰ আন এগৰাকী বৈষ্ণৱ কবি হ'ল ৰুদ্র কন্দলি। এওঁ মহাভাৰতৰ দ্রোণপর্বৰ অন্তর্গত জয়দ্রথ বধ উপ-পর্বত উল্লেখ থকা সাত্যকীৰ যুদ্ধযাত্রা আৰু বীৰত্বব্যঞ্জক কাহিনীক আধাৰ হিচাপে লৈ *সাত্যকি-প্রৱেশ* নামে এখনি সৰু কাব্য ৰচনা কৰে। আত্মপৰিচয়সূচক পদখিনিৰ পৰা অনুমান কৰিব পাৰি যে কবিয়ে শ্রীমন্ত তাম্রধ্বজ ৰজাৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰিছিল। কন্দলিয়ে তেওঁৰ *সাত্যকি-প্রৱেশত* লিখিছে —

শ্রীমন্ত তাম্রধ্বজ অনুজে সহিতে।
বৃদ্ধৰ সমান ধর্ম শিশু বয়সতে।।
বুদ্ধিত গম্ভীৰ ক্ষেমাৱন্ত শুভনয়।
যাহাৰ যশক সর্ব্বজনে প্রশংসয়।।
বিষ্ণুৰ ভকত মহামায়াৰ সেৱক।
পুত্রৰ সমান কবি দৰিদ্র-পালক।।
দুই ভাইৰ স্নেহ যেন ৰাম-লক্ষ্মণৰ।
সবান্ধৱে জীৱন্তোক সহস্র বৎসৰ।।

এই উদ্ধৃতিৰ মাজত কবি ৰুদ্র কন্দলিয়ে তাম্রধ্বজ নামৰ কোনো এজন ধার্মিক, স্থিৰবুদ্ধি, যশস্বী, প্রজাৰঞ্জক, উদাৰপন্থী আৰু ভ্রাতৃবৎসল ৰজাৰ দীর্ঘায়ু কামনা কৰিছিল। বুজা যায় যে সেই তাম্রধ্বজ-নৃপতিৰ পৃষ্ঠপোষকতা কবিয়ে লাভ কৰিছিল। সেয়েহে কনকলাল বৰুৱাই কৈছে — কামৰূপ-কমতা ৰাজ্যৰ পূবফালে দুর্লভনাৰায়ণে আৰু পশ্চিমফালে ধর্মনাৰায়ণে চতুর্দশ শতিকাৰ প্রথমভাগত ৰাজত্ব কৰিছিল। এই ধর্মনাৰায়ণৰেই পুত্র তাম্রধ্বজ। তেওঁ দুর্লভনাৰায়ণৰ পুত্র ইন্দ্রনাৰায়ণৰ সমসাময়িক হোৱাটো স্বাভাৱিক। গতিকে তাম্রধ্বজৰ ৰাজত্বকাল চতুর্দশ শতিকাৰ মধ্যভাগ বুলি ধৰি লোৱাত অসুবিধা নাই, আৰু এই সময়ডোখৰেই ৰুদ্র কন্দলিৰ কাব্য ৰচনাৰ কালৰূপে গ্রহণযোগ্য।

➢ *সাত্যকি-প্রৱেশ* ঃ মহাভাৰতৰ দ্রোণপর্বৰ ভিতৰত *জয়দ্রথ-বধ* নামৰ যি উপ-পর্ব আছে, তাৰ ভিতৰত কেইবাটাও অধ্যায়ৰ মাজত সাত্যকিৰ বীৰত্ব বর্ণিত হৈছে। সাত্যকি বৃষ্ণি-বংশীয় সত্যকৰ পুত্র, শিনিৰ নাতি। কুৰুক্ষেত্র যুদ্ধত তেওঁ পাণ্ডৱৰ সেনাপতি হিচাপে কৌৰৱৰ বিপক্ষে যুদ্ধ কৰি কৌৰৱৰ কেইবাজনো বীৰক বধ কৰে। ৰুদ্র কন্দলিয়ে মূল মহাভাৰতৰ বিৱৰণ স্থান বিশেষে চমুৰাইছে, স্থান বিশেষে বহলাইছে আৰু স্থান বিশেষে মূলক সম্পূর্ণ অনুসৰণ কৰিছে। অনুবাদখিনি যুদ্ধৰ বিৱৰণেৰে পৰিপূর্ণ। বৈষ্ণৱ যুগৰ বধকাব্যৰ যুদ্ধৰ বিৱৰণৰ লগত ৰীতিগত সাদৃশ্য দেখা যায়। সাত্যকিৰ এই বীৰত্বপূর্ণ ঘটনাবোৰ কবিয়ে *সাত্যকি-প্রৱেশ*ত কাব্যিক ***ৰস*** সঞ্চাৰ কৰি অনুবাদ কৰিছে। প্রয়োজনবোধে কবিয়ে যিবোৰ দীঘলীয়া বর্ণনা দাঙি ধৰিছে, উপযুক্ত ভাষাৰ যোগেদি সেইবোৰ ৰসাল হৈ কাব্যিক মর্যাদা ৰক্ষাৰ সহায়ক হৈছে। কাব্যখনৰ অনুবাদখিনি যুদ্ধৰ বিৱৰণেৰে পৰিপূর্ণ। ইয়াত মানৱ মনৰ বিভিন্ন অৱস্থাত হোৱা প্রতিক্রিয়াৰ বর্ণনা অনুপস্থিত। ঠায়ে ঠায়ে অৱশ্যে ঘৰুৱা উপমাৰ চিত্র সংযোজনা কৰি পাঠকৰ হৃদয়স্পর্শী কৰিবলৈ কবি সক্ষম হৈছে। 'বাতসে ভাঙয় যেন বৃক্ষ চম্পকৰ', 'লালছিণ্ডা পদ্ম যেন কৰয় প্রকাশ', 'কেটলা পশুৰ যেন ভৈল কলেবৰ', 'পিম্পৰাৰ দল যেন দিল পটোৱাৰ', 'সুপুত সিংহক যেন জগাইলে চৰণে', 'বাঘৰ আগত যেন মৃগৰ ছৱাল' আদি জতুৱা ঠাঁচ,

ৰস ঃ 'ৰস' শব্দটোৰ অর্থ হ'ল স্বাদ বা সোৱাদ। সাহিত্যৰ ক্ষেত্রত ৰস হ'ল কাব্য পাঠ কৰি পাঠকে লাভ কৰা একপ্রকাৰ মানসিক অৱস্থা। সাহিত্যৰ ৰস নবিধ — শৃংগাৰ, হাস্য, কৰুণ, ৰৌদ্র, বীৰ, ভয়ানক, বীভৎস, অদ্ভুত আৰু শান্ত।

উপমাৰ প্ৰয়োগে কাব্যখনক মনোগ্ৰাহী কৰি তুলিছে। কাব্যখনৰ ভাষা হেম সৰস্বতীৰ ভাষাতকৈ কিছু নতুন। ভাষাৰ ঘৰুৱা ঠাঁচ আৰু প্ৰকাশ ৰীতিয়ে কাব্যখন যথেষ্ট আকৰ্ষণীয় কৰি তুলিছে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ খালি ঠাই পূৰণ কৰক—

(ক) কবিৰত্ন সৰস্বতীয়ে ..... পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰিছিল।

(খ) *জয়দ্ৰথ-বধ* কাব্যখনৰ কাহিনীভাগ চয়ন কৰা হৈছে .....।

(গ)..... মাধৱদেৱৰ ভাগিনীয়েক ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ সপ্তম উপৰিপুৰুষ।

(ঘ) শ্ৰীমন্ত তাম্ৰধ্বজ ৰজা ..... ৰ পৃষ্ঠপোষক আছিল।

(ঙ) *সাত্যকি-প্ৰৱেশ* কাব্যখনত বৈষ্ণৱ বধকাব্যৰ .....বিৱৰণৰ সৈতে ৰীতিগত সাদৃশ্য পৰিলক্ষিত হয়।

৮.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- প্ৰাক্-শংকৰী যুগটো মূলতঃ কাব্য সাহিত্যৰ যুগ। এই যুগত *ৰামায়ণ, মহাভাৰতৰ* কাহিনীৰ আধাৰত ভালেসংখ্যক কাব্য ৰচিত হৈছে।
- হেম সৰস্বতী, কবিৰত্ন সৰস্বতী, ৰুদ্ৰ কন্দলি, হৰিবৰ বিপ্ৰ আৰু মাধৱ কন্দলি— এই পাঁচগৰাকী কবিয়ে তেওঁলোকৰ ৰচনাৰাজিৰে প্ৰাক্-শংকৰী যুগটোক সমৃদ্ধ কৰি তুলিছে।
- হেম সৰস্বতীয়ে *প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ, হৰগৌৰী সংবাদ;* কবিৰত্ন সৰস্বতীয়ে *জয়দ্ৰথ-বধ;* ৰুদ্ৰ কন্দলিয়ে *সাত্যকি-প্ৰৱেশ* নামৰ কাব্য ৰচনা কৰিছে।

৮.৫ অধিক জানিবলৈ

১) গোস্বামী, যতীন্দ্ৰনাথ (১৯৯৪); *অসমীয়া সাহিত্যৰ চমু বুৰঞ্জী;* গুৱাহাটী ঃ মণি-মাণিক প্ৰকাশ।

২) নেওগ, মহেশ্বৰ (২০০০); *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা;* গুৱাহাটী ঃ চন্দ্ৰ প্ৰকাশ।

৩) শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ (২০০৬); *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত;* গুৱাহাটী ঃ সৌমাৰ প্ৰকাশ।

৪) হাজৰিকা, বিশ্বেশ্বৰ (সম্পাঃ) (২০০৩); *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (প্ৰথম খণ্ড);* গুৱাহাটী ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থা।

৮.৬ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) শুদ্ধ খ) অশুদ্ধ গ) অশুদ্ধ ঘ) শুদ্ধ ঙ) শুদ্ধ

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) দুৰ্লভ নাৰায়ণৰ খ) *মহাভাৰতৰ* পৰা গ) কবিৰত্ন সৰস্বতী
ঘ) ৰুদ্ৰ কন্দলি ঙ) যুদ্ধৰ বিৱৰণৰ

৮.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ ঃ তলত দিয়া প্ৰশ্নসমূহৰ উত্তৰ লিখক—

ক) *লৱ-কুশৰ যুদ্ধ* কাব্যখন কোনে ৰচনা কৰিছিল?

খ) প্ৰাক্-শংকৰী যুগটো মূলতঃ কি সাহিত্যৰ যুগ?

খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ চমুটোকা লিখক—

(ক) ৰুদ্ৰ কন্দলি (খ) কবিৰত্ন সৰস্বতী

গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ প্ৰাক্-শংকৰী যুগত ৰচিত সাহিত্যৰাজিৰ বিষয়ে এটি আলোচনা আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ হেম সৰস্বতী কোন যুগৰ কবি? তেওঁৰ সাহিত্য কৃতিৰ বিষয়ে আলোচনা আগবঢ়াওক।

*** ***** ***

অধ্যায় ৯ ঃ প্রাক্-শংকৰী যুগৰ অসমীয়া সাহিত্য — ২

অধ্যায় গাঁথনি

৯.১ উদ্দেশ্য

৯.২ পৰিচয়

৯.৩ প্রাক্-শংকৰী যুগ

৯.৩.১ হৰিবৰ বিপ্র

৯.৩.২ মাধৱ কন্দলি

৯.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৯.৫ অধিক জানিবলৈ

৯.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

৯.৭ আৰ্হি প্রশ্ন

৯.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি —

- প্রাক্-শংকৰী যুগৰ কবি হেম সৰস্বতী আৰু মাধৱ কন্দলিৰ কাব্য কৃতি সম্পর্কে ব্যাখ্যা আগবঢ়াব পাৰিব
- এই দুগৰাকী কবিৰ কাব্যৰাজিৰ বিশেষত্ব সম্পর্কে অৱগত হ'ব
- সামগ্রিকভাৱে প্রাক্-শংকৰী যুগৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ বিষয়ে ধাৰণা লাভ কৰিব।

৯.২ পৰিচয়

ইয়াৰ আগৰ অধ্যায়টোত প্রাক্-শংকৰী যুগৰ কবি হেম সৰস্বতী, কবিৰত্ন সৰস্বতী আৰু ৰুদ্র কন্দলিৰ সাহিত্যকৃতিৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰা হ'ল। এই সময়ছোৱাৰ আন দুগৰাকী কবি হ'ল হেম সৰস্বতী আৰু মাধৱ কন্দলি। মাধৱ কন্দলিক এই কালছোৱাৰ শ্রেষ্ঠ কবি আখ্যা দিয়া হয়। এই অধ্যায়টিত প্রাক্-শংকৰী যুগৰ কবি এই দুগৰাকী কবি আৰু তেওঁলোকৰ দ্বাৰা ৰচিত কাব্যৰাজিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ব।

৯.৩ প্রাক্-শংকৰী যুগ

প্রাক্-শংকৰী যুগৰ কবিসকল ভিতৰত অন্যতম হ'ল হেম সৰস্বতী আৰু মাধৱ কন্দলি। তলত তেওঁলোকৰ সাহিত্যকৃতিৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰা হ'ল।

৯.৩.১ হৰিবৰ বিপ্ৰ

প্ৰাক্-শংকৰী যুগৰ কবিসকলৰ ভিতৰত যুদ্ধকাব্য প্ৰণেতা হিচাপে হৰিবৰ বিপ্ৰ অন্যতম। কমতাপুৰৰ ৰজাৰ অনুপ্ৰেৰণা লাভ কৰা কবিসকলৰ ভিতৰত এৱেঁই নিঃসন্দেহে শ্ৰেষ্ঠ আসন দাবী কৰিব পাৰে। কবিয়ে আত্মপৰিচয় প্ৰসংগত *ব্ৰহ্মবাহনৰ যুদ্ধত* নিজেই এইদৰে লিখিছে—

জয় জয় নৃপবৰ দুৰ্ল্লভনাৰায়ণ ৰাজা
কমতাপুৰে ভৈলা বীৰবৰ।
সপুত্ৰবান্ধৱে যেবে সুখে ৰাজ্য কৰন্তোক
জীৱন্তোক সহস্ৰ বৎসৰ।।
তাহান ৰাজ্যত থিত সৰ্বজন মনোনীত
অশ্বমেধ পৰ্ব মধ্যে সাৰ।
বিপ্ৰ হৰিবৰ কবি হৰিৰ (গৌৰীৰ?) চৰণ সেৱি
পদবন্ধে কৰিলো প্ৰচাৰ।।

ইয়াৰ পৰাই কবিৰ পৃষ্ঠপোষক ৰজা যে দুৰ্লভনাৰায়ণ আছিল সেই কথা অনুমান কৰিব পাৰি। কালিৰাম মেধিয়ে দুৰ্লভনাৰায়ণৰ সময় উলিয়াইছে ১২৪৯ খ্ৰীষ্টাব্দ। কনকলাল বৰুৱাই দুৰ্লভনাৰায়ণৰ সময় চতুৰ্দশ শতিকাৰ দ্বিতীয় পাদ বুলি ঠিক কৰিছে। বাণীকান্ত কাকতিয়ে আকৌ দুৰ্লভনাৰায়ণৰ সময় নিৰূপণ কৰিছে ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ শেষ কিম্বা চতুৰ্দশ শতিকাৰ আগভাগ।

আনফালে, চণ্ডীবৰৰ সমসাময়িক দুৰ্লভনাৰায়ণৰ বাহিৰেও পঞ্চদশ শতিকাত আন এগৰাকী দুৰ্লভনাৰায়ণৰ উল্লেখ গুৰুচৰিতসমূহত পোৱা যায়। কিন্তু ঐতিহাসিক দৃষ্টিকোণেৰে চালে এই অনুমান সত্য বুলি মানি ল'ব নোৱাৰি। কিয়নো সুকুমাৰ মহন্তৰ ঘৰত প্ৰাপ্ত *অসম বুৰঞ্জী* আৰু ব্ৰেড চাহাবৰ বুৰঞ্জীত পঞ্চদশ শতিকাৰ শেষত আৰু ষোড়শৰ আৰম্ভণিতে দুৰ্লভেন্দ্ৰ নামৰ এজন ৰজা থকাৰ কথা উল্লেখ আছে। এই দুৰ্লভেন্দ্ৰকে চৰিতপুথিত দুৰ্লভনাৰায়ণ কৰা একো অসম্ভৱ নহয়। গতিকে দুৰ্লভেন্দ্ৰ নামৰ ৰজা এজনৰ অস্তিত্ব মানি ল'লেও তেওঁক দুৰ্লভনাৰায়ণৰ লগত একে বুলি ধৰিব নোৱাৰি। তদুপৰি ৰামানন্দ দ্বিজৰ *বংশীগোপালদেৱৰ চৰিতত* আন এজন পণ্ডিত আৰু হৰিবৰ বিপ্ৰৰ উল্লেখ আছে —

কুণ্ডীল গোষ্ঠীত জাত পুৰুষ সুন্দৰ।
ব্যাঘ্ৰপিণ্ডা গ্ৰামেশ্বৰ মুখ্য পণ্ডিতৰ।।
যাৰ গৃহদ্বাৰে জ্বলে বজ বাজি চয়।
বিপ্ৰ হৰিবৰ খ্যাতি যাহাক কহয়।।
ভাৰত পুৰাণ পদ কৰিছা বিস্তাৰ।

ইয়াত থকা *ভাৰত পুৰাণ* কথাটোৱে হৰিবৰ বিপ্ৰৰ যুদ্ধকাব্য দুখনক ইংগিত কৰা যেন লাগে আৰু ইয়াৰ আধাৰতে মহেশ্বৰ নেওগদেৱে হৰিবৰ বিপ্ৰক পঞ্চদশ শতিকাৰ শেষভাগত স্থাপন কৰিব খোজে। কিন্তু, এইজন হৰিবৰ বিপ্ৰ আহোম ৰাজ্যৰ অধিবাসী আছিল আৰু উজনি খণ্ডত বসবাস কৰিছিল। সেয়ে তেওঁ কমতাপুৰৰ ৰজাৰ পৃষ্ঠপোষকতা পোৱা বুলি ধৰিলে অনুমানৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰিব লগা হয়। গতিকে চতুর্দশ শতিকাৰ প্ৰথমার্ধৰ দুর্লভনাৰায়ণ ৰজাই হৰিবৰ বিপ্ৰৰ পৃষ্ঠপোষক আছিল বুলি ধৰাই বেছি সমীচীন হ'ব। হৰিবৰ বিপ্ৰই ৰচনা কৰা কাব্য এতিয়ালৈকে পোৱা হৈছে তিনিখন — *লৱ-কুশৰ যুদ্ধ, ৰত্নবাহনৰ যুদ্ধ* আৰু *তাম্ৰধ্বজৰ যুদ্ধ*।

- *লৱ-কুশৰ যুদ্ধ ঃ* হৰিবৰ বিপ্ৰৰ *লৱ-কুশৰ যুদ্ধৰ* আৰম্ভণিতে জন্মেজয়ে দুই যুদ্ধৰ কথা লৈ জৈমিনীক কৈছে—

  দুয়ো কথা শুনিবাৰ মোৰ মনে লাগে।
  তথাপিতো ৰাম-কথা কহিয়োক আগে।।

  ইয়াৰ পৰা এনে অনুমান কৰিব পাৰি হৰিবৰ বিপ্ৰই *ৰত্নবাহনৰ যুদ্ধ* ৰচনা কৰাৰ আগতেই *লৱ-কুশৰ যুদ্ধ* ৰচনা কৰে। গর্ভৱতী সীতাক নির্বাসন দিয়াৰপৰা ৰামচন্দ্ৰৰ লগত লৱ-কুশৰ যুদ্ধ আৰু যুদ্ধত ৰামচন্দ্ৰৰ মৃত্যুলৈকে ঘটা ঘটনাবোৰ *লৱ-কুশৰ যুদ্ধত* অন্তর্ভুক্ত হৈছে। *লৱ-কুশৰ যুদ্ধ* কাব্যখনিৰ মূল বিষয়বস্তু গ্ৰহণ কৰা হৈছে জৈমিনীৰ *অশ্বমেধ-পর্বৰ* পৰা। হৰিবৰ বিপ্ৰই কাহিনীৰ বিৱৰণত মূলৰ পৰা আঁতৰি যোৱা নাই। কিন্তু ঠাই বিশেষে কথাবোৰ সংক্ষেপ কৰিবৰ বাবে যত্ন কৰিছে। এই প্ৰসংগত তেওঁ এটি অর্থপূর্ণ উক্তি কৰিছে —

  কাহাৰো হৰিষ পদে শ্লোক এক গৈল।
  কাহাৰো হৰিষ বিশ্ৰিত লম্ভা থৈল।।
  সৱাৰো আনিয়া সাৰ বিপ্ৰ হৰিবৰ।
  বোলে অশ্বমেধ-যজ্ঞ পদ ৰুচিকৰ।।

  কাব্যখনত ৰামে ৰাৱণক বধ কৰি অপহৃতা সীতাক উদ্ধাৰ কৰা, সীতাৰ অগ্নি পৰীক্ষা; লক্ষ্মণ, হনুমন্ত, বিভীষণ সহিতে ৰাম অযোধ্যালৈ ঘূৰি অহা কথাৰ মাত্ৰ উল্লেখহে কৰিছে। তাৰ পৰিৱর্তে বশিষ্ঠ আদি ঋষিসকল, কৌশল্যা, কৈকেয়ী, সুমিত্ৰা আৰু ভৰতে ৰাম-লক্ষ্মণ, সীতাক কিদৰে আদৰ সম্ভাষণ জনাইছে সেই কথাত অধিক গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে। এনে বর্ণনাত দুই-এটি সৰু-সু�ৰা বিশেষ বর্ণনা বাদ পৰি গৈছে। আনফালে আকৌ কথাৰ ধাৰ চিনাকি বা ঘৰুৱা সুঁতিয়েদি বোৱাবলৈ যত্ন কৰি দুই-এটি কথাত নতুনত্বৰ ৰহন সানিছে। সীতাৰ গর্ভ-ধাৰণৰ পঞ্চম মাহত অনুষ্ঠিত পুংসৱন উৎসৱৰ বর্ণনাতো আমাৰ কবিয়ে মৌলিকত্বৰ পৰশ পেলাইছে। সেইদৰে ৰামে পঞ্চদেৱতাক পূজা কৰা, ভৰতে পূর্বৰ মহন্ত ৰজাসকলক জুৰি গীত গোৱা, সুৱর্ণ আৱৰণেৰে সীতাৰ গর্ভ ঢকা, জনকে ৰাম-

সীতাৰ চুলিৰ আগ গোটাই পানী ঢলা, বশিষ্ঠই ৰামক দক্ষিণা দিবলৈ জনকক দিহা দিয়া— এইখিনি বর্ণনা তেওঁৰ মৌলিক সৃষ্টি।

এইখন কাব্যত ৰাম-সীতাৰ নিন্দা গোৱা ধোবা আৰু তাৰ ঘৈণীয়েকৰ সৰু কাহিনীটোত সিহঁতে কাজিয়া কৰোঁতে ব্যৱহাৰ কৰা ভাষা তথা ধোবাই শহুৰেকৰ প্রতি ব্যৱহাৰ কৰা ভাষা নিতান্ত ৰুচিবর্জিত। এনে কৰাৰ মূল কাৰণ হয়তো জনৰুচিৰ প্রতি গুৰুত্ব দি কিছু ৰহন সানি কাব্যখন নাটকীয় কৰি তোলা। সেইবাবে মহেশ্বৰ নেওগে মন্তব্য দিছে—

> সীতা আৰু লক্ষ্মণ গঙ্গাৰ তীৰত উপস্থিত হোৱাৰ ছেগতে হৰিবৰ বিপ্রই মূলৰ জম্বু, আম্র, চম্পক, পুলিন্দ আদি বাৰবিধ গছৰ নামৰ ঠাইত ছাৰে তিনিকুৰিৰো অধিক ফুলে ফলে জাতিষ্কাৰ গছৰ নাম এফালৰ পৰা ছন্দত বান্ধি এখন ডাঠ হাবিৰ আভাস দিবৰ যত্ন কৰিছে।... ...'ঘোৰ বন'ৰ পৰা ঘূৰি অহা বাল্মীকিক আশ্চর্যান্বিত 'ছাত্রচয়ে' সীতাৰ দুটা যঁজা ল'ৰা জন্ম হোৱাৰ সম্বাদ দিয়া হৰিবৰৰ উদ্ভাৱন।... ...শত্রুঘ্নৰ সৈন্য আৰু শত্রুঘ্নৰ লগত লৱৰ যুদ্ধৰ বর্ণনা মূলৰ দৰেই ভয়ঙ্কৰ। শত্রুঘ্নৰ হালধীয়া গৃধ্র-পত্র-অলংকৃত শৰৰ চোটত লৱ নমৰি মাত্র মূর্ছিত হোৱাৰ কাৰণ কবিয়ে স্বকীয়ভাৱে দিছে— 'বিষ্ণু-অংশ হেতু তাৰ ৰৈলেক পৰাণ'। কোনো ঠাইত 'বেলাড্' কবিতাৰ ঝংকাৰো যেন সাৰ পাই উঠিছে।... ...মুঠতে হৰিবৰ বিপ্রই সাধাৰণ পাঠক-শ্রোতাৰ ৰুচি অনুযায়ী 'লৱ-কুশৰ যুদ্ধ'ৰ কাহিনী সৰল কৰি ভাঙি উলিয়াইছে।
>
> (নেওগ , ২০০০, পৃ. ৬২)

- *বভ্রুবাহনৰ যুদ্ধ* ঃ হৰিবৰ বিপ্রৰ আন এখনি ৰচনা হৈছে *বভ্রুবাহনৰ যুদ্ধ*। এই পুথিখনিত ৬০৫ টা পদ আছে। এই কাব্যখনি মহাভাৰতৰ অশ্বমেধ পর্বত থকা কাহিনীৰ আধাৰত ৰচনা কৰা হৈছে। যুধিষ্ঠিৰৰ অশ্বমেধ যজ্ঞৰ ঘোঁৰাৰ অনুসৰণত অর্জুনৰ মণিপুৰত প্রৱেশ, আটক কৰা ঘোঁৰা ওভতাই দিবলৈ বভ্রুবাহনৰ প্রস্তুতি, বভ্রুবাহনৰ প্রতি অর্জুনৰ অকথ্য-নিন্দাবাণী, যুদ্ধৰ কাৰণে বভ্রুবাহনৰ প্রস্তুতি, যুদ্ধ-সজ্জা, বিভিন্ন বীৰৰ লগত যুদ্ধ, বৃষকেতুৰ লগত যুদ্ধ, অর্জুনৰ মৃত্যু, স্বামীৰ মৃত্যুত চিত্রাঙ্গদা-উলুপীৰ বিলাপ, পিতৃবধৰ প্রায়শ্চিত্তৰ কাৰণে অগ্নি-প্রৱেশ কৰিবলৈ বভ্রুবাহনৰ উদ্যোগ, সঞ্জীৱনী মণি আনিবলৈ বভ্রুবাহনৰ সমৰ যাত্রা, পাতালপুৰৰ পৰা সঞ্জীৱনী মণিৰ সংগ্রহ আৰু তাৰ সংস্পর্শত অর্জুন-বৃষকেতু আদিৰ জীৱন লাভ— এই প্রধান ঘটনাবোৰৰ লগত আৰু বহুত আনুষংগিক কথা সংযোগ কৰি কবিয়ে *বভ্রুবাহনৰ যুদ্ধ* ৰচনা কৰিছে।

প্রয়োজন অনুসাৰে বর্ণনা দেশ-কাল-পাত্রৰ উপযোগীকৈ চুটি-দীঘল কৰাৰ বাহিৰে আমাৰ কবি মূল কাহিনীৰ পৰা বৰ বিশেষ আঁতৰি অহা নাই। বিভিন্ন পৰিস্থিতিক ঘৰুৱা চিত্রকল্প আৰু উপমাৰ প্রয়োগেৰে হৃদয়সংবেদী কৰি তুলিছে। বভ্রুবাহন আৰু বৃষকেতুৰ মাজত হোৱা যুদ্ধৰ বর্ণনাত কবি মূলৰ পৰা আঁতৰি আহি

নিজস্ব কল্পনাৰ ৰহন সানিছে। বিশেষকৈ অর্জুনলৈ নিক্ষেপ কৰা অর্ধচন্দ্র বাণৰ বর্ণনাৰ কথা উল্লেখ কৰিব পাৰি। আনকি বব্রুবাহনৰ হাতত তেওঁৰ মহা মহা বীৰসমূহৰ পতনৰ পাছত অর্জুনে অতীত-কীর্তিলৈ উভতি চাই কৰুণভাৱে বিলাপ কৰাৰ বর্ণনা অসমীয়া কবিৰ নিজস্ব কল্পনা। সেইবাবে মহেশ্বৰ নেওগে মন্তব্য কৰিছে— "অর্জুনৰ শোক গাথা ৰচনাত কবি কৃতকার্য হৈছে।"

- *তাম্রধ্বজৰ যুদ্ধ ঃ* হৰিবৰ বিপ্রৰ তৃতীয়খনি যুদ্ধকাব্য হৈছে *তাম্রধ্বজৰ যুদ্ধ*। ইয়াৰ কাহিনী অংশ বব্রুবাহনৰ যুদ্ধত বর্ণিত অর্জুনৰ দিগ্বিজয়ৰ প্রসাৰণ মাত্র। মণিপুৰৰ পৰা যজ্ঞৰ ঘোঁৰা লৈ মাধৱ আৰু ধনঞ্জয় আহি আহি ময়ূৰধ্বজ ৰজাৰ ৰাজ্য বাণপুৰত প্রৱেশ কৰিলে। সেই সময়তে ময়ূৰধ্বজে সপ্তমবাৰৰ বাবে অশ্বমেধ যজ্ঞ সমাপন কৰিবলৈ পুত্র তাম্রধ্বজৰ লগত ঘোঁৰা মেলিছে। দুই ঘোঁৰা লগা-লগি হোৱাত তাম্রধ্বজে পাণ্ডৱ দলৰ অনিৰুদ্ধ, বৃষকেতু, সাত্যকি, বব্রুবাহন আদি মহাবীৰক পৰাজিত কৰে। আনকি কৃষ্ণ আৰু অর্জুনকো বীৰত্ব প্রদর্শন কৰি মূর্চ্ছা নিয়ালে। পৰিশেষত কৃষ্ণ-অর্জুনে ব্রাহ্মণ আৰু শিষ্যৰ বেশ ধৰি ময়ূৰধ্বজ ৰজাৰ আগত দেখা দি তেওঁক ছলনা কৰি যজ্ঞৰ ঘোঁৰা মুক্ত কৰে। কাব্যখনিৰ বিষয়বস্তু ইমানেই।

বিষয়বস্তুৰ ৰূপায়ণ, যুগচিত্রৰ অংকন, ৰস আৰু চৰিত্র-সৃষ্টি, বর্ণনাশক্তি, যথোপযুক্ত ভাষাৰ প্রয়োগ, বিবিধ অলংকাৰৰ সংযোগ আদি সকলো দিশ চালি-জাৰি চালে ক'ব পৰা যায় — হৰিবৰ বিপ্র প্রাক্-শংকৰী যুগৰ এগৰাকী শ্রেষ্ঠ কবি।

হৰিবৰ বিপ্রৰ ভাষা শক্তিশালী— ই সকলো ভাব, অনুভূতি আৰু কল্পনা প্রকাশৰ কাৰণে যোগ্য। উদাহৰণস্বৰূপে—

দেৱাসুৰ মনুষ্যক সবাকো জিনিলো ৰণে
তেবেসে বোলাইছে সব্যসাচী।
হস্তী গুছি মাখি ভৈলা গো খোজতে তল গৈলো
কচুত ভাঙিলো মই কাচি।।

মুঠৰ ওপৰত কাব্যিক সৌন্দর্যৰ ক্ষেত্রত হৰিবৰ বিপ্র প্রাক্-শঙ্কৰী যুগৰ শ্রেষ্ঠ কবি মাধৱ কন্দলিৰ পাছতে স্থান পাবৰ যোগ্য। ঠিক সেইদৰে তেওঁ প্রয়োগ কৰা প্রৱচনৰ দৰে পংক্তিসমূহো উল্লেখযোগ্য। যেনে — "বুঢ়াৰ হাতত চেং সেম্থাৰ নেৰায়", "খং নামে চণ্ডালক সহিতে নপাৰি" ইত্যাদি।

কাব্যকেইখনৰ বেছিভাগ কথাৰ বর্ণনাতে হৰিবৰ বিপ্রই পদছন্দকে প্রয়োগ কৰিছে। প্রণিধানযোগ্য যে তেওঁৰ তিনিওখন কাব্যতে তৰুণ শক্তিৰ উত্থান আৰু বিজয়গাথা ঘোষণা হৈছে। সেইবাবে সত্যেন্দ্রনাথ শর্মাই এই কাব্য তিনিখনক 'তৰুণ প্রশস্তিমূলক কাব্য' বুলি অভিহিত কৰিছে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ শুদ্ধ নে অশুদ্ধ নির্ণয় কৰক—

(ক) এতিয়ালৈকে হৰিবৰ বিপ্র প্রণিত চাৰিখন কাব্য পোৱা গৈছে।

(খ) *লৱ-কুশৰ যুদ্ধ* কাব্যখনৰ মূল বিষয়বস্তু চয়ন কৰা হৈছে জৈমিনীৰ *অশ্বমেধ-পর্ব*ৰ পৰা।

গ) "অর্জুনৰ শোক গাথা ৰচনাত কবি কৃতকার্য হৈছে।" — কথাষাৰ কৈছিল কালিৰাম মেধি ডাঙৰীয়াই।

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ শুদ্ধ উত্তৰটি বাছি উলিওৱাক—

i) *লৱ-কুশৰ যুদ্ধ* কাব্যখনৰ মূল বিষয়বস্তু চয়ন কৰা হৈছে—

(ক) জৈমিনীৰ *অশ্বমেধ-পর্ব্ব* পৰা (খ) *ৰামায়ণ*ৰ পৰা

(গ) *মহাভাৰত*ৰ পৰা (ঘ) *বামন পুৰাণ*ৰ পৰা

.....

ii) *বভ্রুবাহনৰ যুদ্ধ* কাব্যখনৰ মুঠ পদ সংখ্যা—

(ক) ৬১৫ টা (খ) ৬২৫ টা

(গ) ৬০৫ টা (ঘ) ৬৩৫ টা

.....

প্রশ্ন নং ৩ ঃ হৰিবৰ বিপ্রই ৰচনা কৰা *বভ্রুবাহনৰ যুদ্ধ, তাম্রধ্বজৰ যুদ্ধ* আৰু *লৱ-কুশৰ যুদ্ধ* — এই কাব্যকেইখনদি কবিয়ে কিহৰ প্রশস্তি কৰিছে?

.....

৯.৩.২ মাধৱ কন্দলি

অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত মাধৱ কন্দলিৰ স্থান অদ্বিতীয়। এইজনা কবিৰ পৰিচয় সঠিকভাৱে পোৱা নাযায়। সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী প্রণেতাসকলে মাধৱ কন্দলিৰ স্থান আদিৰ বিষয়ে বিবিধ মন্তব্য আগবঢ়াইছে যদিও কবিয়ে 'লংকাকাণ্ড'ত দিয়া আত্মপৰিচয়টো এইক্ষেত্রত অতি তাৎপর্যপূর্ণ—

কবিৰাজ কন্দলি যে আমাকেসে বুলিবয়
কৰিলোহো সর্বজন-বোধে।
ৰামায়ণ সুপয়াৰ শ্রীমহামাণিক্য যে
ৰৰাহ ৰাজাৰ অনুৰোধ।।

উদ্ধৃত ভণিতাফাকিয়ে প্রমাণ কৰে যে মাধৱ কন্দলিয়ে পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰা ৰজাজন আছিল 'ৰৰাহী ৰজা' শ্রীমহামাণিক্য। প্রণিধানযোগ্য যে পণ্ডিতসকলৰ

মাজত বৰাহী ৰাজ্য তথা শ্রীমহামাণিক্যৰ ৰাজত্বকাল সম্পর্কে মতবিৰোধ আছে। পণ্ডিত হেমচন্দ্র গোস্বামীৰ মতে, বৰাহীসকল হ'ল হিন্দু ধর্ম গ্রহণ কৰা কছাৰীসকলৰ এটা শাখা। এই মহামাণিক্য বৰাহী কছাৰীসকলৰ ৰজা আৰু তেওঁ চতুর্দশ শতিকাৰ মাজভাগমানত ৰাজত্ব কৰিছিল।

মাধৱ কন্দলিয়ে সুদূৰ চতুর্দশ শতিকাতে বাল্মীকিৰ ৰামায়ণ অসমীয়া ভাষালৈ ভাঙনি কৰে। মাধৱ কন্দলিয়ে 'সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ পদবন্ধে' বুলি এঠাইত কৈছে যদিও 'আদি' আৰু 'উত্তৰাকাণ্ড' পোৱা নাযায়। সেয়ে মাধৱদেৱ আৰু শংকৱদেৱে বাকী দুটা কাণ্ড অনুবাদ কৰি কন্দলিৰ *ৰামায়ণ* সম্পূর্ণ কৰে। প্রাপ্ত পাঁচোটা কাণ্ড হ'ল— অযোধ্যাকাণ্ড, অৰণ্যকাণ্ড, কিষ্কিন্ধ্যাকাণ্ড, সুন্দৰাকাণ্ড আৰু লংকাকাণ্ড। এই গোটেইকেইটা কাণ্ডৰ মাজেদি মাধৱ কন্দলিৰ কবি প্রতিভাৰ উজ্জ্বল নিদর্শন ফুটি উঠিছে। *ৰামায়ণ*ৰ উপৰি মাধৱ কন্দলিয়ে *দেৱজিত* নামৰ কাব্য এখনিও ৰচনা কৰিছে।

- *ৰামায়ণ ঃ* মাধৱ কন্দলিয়ে সুদূৰ চতুর্দশ শতিকাতে বাল্মীকি *ৰামায়ণ*খন অসমীয়া ভাষালৈ অনুবাদ কৰে। এই *ৰামায়ণ* সেই যুগৰ বৃহত্তম গ্রন্থই নহয়, সমগ্র পুৰণি সাহিত্যৰ ভিতৰতে গুণগত বৈশিষ্ট্যৰ ফালৰ পৰাও কীর্তিস্তম্ভ স্বৰূপ। উত্তৰ ভাৰতৰ প্রাদেশিক ভাষাবিলাকত ৰচিত সকলো ৰামায়ণতকৈ ই প্রাচীন। ইয়াৰ কাব্যিক, সাংস্কৃতিক আৰু ঐতিহাসিক মূল্য অকল অসমীয়া সাহিত্যত নিৰূপিত নহয়, ভাৰতীয় সভ্যতা-সংস্কৃতিৰ ইতিহাসতো এই কাব্যৰ স্থান অতি উচ্চ। চতুর্দশ শতিকাতে ৰচিত এই গ্রন্থই আমাৰ সাহিত্য মন্দিৰৰ ভেটি নিকপকপীয়াকৈ বান্ধি থৈ গৈছে, অসমীয়া জাতিৰ গৌৰৱময় প্রাচীনত্ব ঘোষণা কৰিছে আৰু সূক্ষ্ম প্রকাশধর্মিতা প্রদর্শন কৰিছে। ই অতীত অসমৰ দাপোণ স্বৰূপ। ইয়াৰ মাজেদি চতুর্দশ শতিকাৰ অসমীয়া জাতিৰ শিক্ষা-সাধনা, ধর্ম-ভাব, আদর্শ, ৰীতি-নীতি, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, সমাজ ব্যৱস্থা আদিৰ বিষয়ে ভালেমান কথা জানিব পাৰি।

  উত্তৰ ভাৰতৰ প্রান্তীয় ভাষাত ৰচিত *ৰামায়ণ*ৰ ভিতৰত মাধৱ কন্দলিৰ *ৰামায়ণ*খনেই প্রাচীনতম হ'লেও এওঁৰ ভাষা অতি সৰল, সাৱলীল হোৱাৰ লগতে নিটোল ৰচনাভংগীয়ে এটি ধাৰাবাহিক সাহিত্য পৰম্পৰাৰ স্পষ্ট আভাস দিয়ে। কন্দলিয়ে *ৰামায়ণ* অনুবাদ কৰোঁতে বাল্মীকিৰ *ৰামায়ণ*কে চমুকৈ ৰূপ দিছে। তেওঁৰ অনুবাদৰ মূল নীতি হ'ল— 'লম্ভা পৰিহৰি সাৰোদ্ধৃতে'। কিন্তু সেইবুলি প্রয়োজনীয় ঘটনা বা বিৱৰণ বাদ দি ৰসভংগ ক'তো কৰা নাই। আখ্যান, পৰিৱেশৰ সৌন্দর্য আৰু প্রভাৱশীলতা অব্যাহত ৰাখিবৰ বাবে যিখিনি বর্ণনা অপৰিহার্য সেইখিনি কন্দলিয়ে অনুবাদত ৰক্ষা কৰিছে। তদুপৰি, কন্দলিয়ে *ৰামায়ণ*খনিক কাব্যিক ৰহনেৰেও উজ্জ্বল আৰু মোহনীয় কৰি তুলিছে। এনে কাব্যিক ৰহনৰ যুক্তিযুক্ততা তেওঁ এনেদৰে দেখুৱাইছে—

কবিসব নিবন্ধয় লোক ব্যৱহাৰে।
কতো নিজ কতো লম্ভা কথা অনুসাৰে।।

এই উক্তিৰপৰা জানিব পাৰি যে মাধৱ কন্দলিয়েও জনসাধাৰণৰ ৰুচিবোধৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি তেওঁলোকৰ ৰুচি অনুসাৰে *ৰামায়ণ* অনুবাদ কৰিবলৈ যাওঁতে মূলৰ কথাত যোগ-বিয়োগ কৰিছে আৰু স্থানীয় ৰহনো সানিছে। কিয়নো, কবিৰ ভাষাত— 'দেৱ বাণী নুহি ইটো লৌকিকহে কথা'। উদাহৰণস্বৰূপে— ভৰত মাতুল গৃহৰ পৰা উভতি অহাৰ পাছত কুঁজীয়ে লাহ-বিলাহ কৰি ভৰতৰ আগত উপস্থিত হোৱা কথাটো মূলত আছে যদিও, তাই মনে মনে পটেশ্বৰী হ'বলৈ হাবিয়াস কৰাটো কন্দলিৰ নিজস্ব সৃষ্টি। আচলতে, জনসাধাৰণৰ মনত হাস্যৰসৰ সঞ্চাৰ কৰিবলৈ কবিয়ে এনে বৰ্ণনা সংযোগ কৰিছে।

আকৌ, বাল্মীকিৰ দৰে মাধৱ কন্দলিৰ ৰাম আদর্শ মানৱ; সুখ-দুখাতীত ঈশ্বৰ নহয়। একেদৰে, বাল্মীকিৰ ৰসাল অপৰিহার্য শ্লোকসমূহ কন্দলিয়ে অনুবাদত মূলানুগত ৰূপত সুন্দৰকৈ ৰাখি থৈ গৈছে—

মূলত আছে ঃ *দেশে দেশে কলত্রানি দেশে দেশে চবান্ধবাঃ।*
তং তু দেশং স পশ্যামি যত্র ভ্রাতা সহোদাৰাঃ।।

অনুবাদ ঃ ভার্যা পুত্র বন্ধু যত পাই যথা তথা।
হেন নতু দেখহ সোদৰ পাই কোথা।।

চিন্তা-চর্চা কৰক — ৯.১

ৰামায়ণৰ বিষয়বস্তুৰ আধাৰত অসমীয়া ভাষাত কি কি কাব্য, নাটক, গীত, উপন্যাস আদি ৰচনা হৈছে সেই সম্পর্কে এটি আলোচনা যুগুত কৰিবলৈ যত্ন কৰক। এই প্ৰসংগত সত্যেন্দ্রনাথ শর্মাৰ *ৰামায়ণৰ ইতিবৃত্ত*, উপেন্দ্রচন্দ্র লেখাৰুৰ *ৰামায়ণী সাহিত্য*, কেশদা মহন্তৰ *ৰামায়ণৰ আঁতি-গুৰি* — এই তিনিখন গ্রন্থৰ সহায় লওক।

.....
.....
.....
.....
.....
.....

পৰিৱেশ চিত্রণ, নৈসর্গিক শোভা বর্ণনা, বীৰ-হাস্য- শৃংগাৰ-কৰুণাদি ৰস সৃষ্টি আৰু শব্দ চয়নত কন্দলিৰ বিশেষ দক্ষতা প্ৰকাশ পাইছে। উদাহৰণস্বৰূপে— অযোধ্যা

কাণ্ডৰ প্ৰথম অধ্যায়ত থকা উৎসৱমুখৰ অযোধ্যাৰ চিত্ৰ, ৰাম বনলৈ যাওঁতে সৃষ্টি হোৱা দশৰথৰ মানসিক অৱস্থা, চিত্ৰকূটৰ নৈসৰ্গিক শোভা, লংকাৰ বৰ্ণনা, যুদ্ধৰ বিৱৰণ, চৰিত্ৰসমূহৰ শৰীৰৰ সৌষ্ঠৱ বা বিকৃতি আৰু মানসিক ক্ৰিয়া-প্ৰতিক্ৰিয়াৰ বৰ্ণনা আদিৰ কথা উল্লেখ কৰিব পাৰি। উদাহৰণস্বৰূপে—

স্বভাৱে বাৰিষা কাল কাম অতিৰেক।
একগোট দিন যাই এক বৰিষেক।।
ৰাঘৱে বোলন্ত লখাই নমেঅৰ পৰাণ।
শৰীৰক দহে মদনৰ পঞ্চবান।।

কন্দলিৰ হাতৰ পৰশত এই সকলো বৰ্ণনা জীৱন্ত, গতিশীল আৰু মনোৰম হৈ পৰিছে। সেয়ে ক'ব পাৰি যে কন্দলিয়ে অতি কম কথাৰে সৌন্দৰ্যক মনোৰম আৰু কদৰ্যক ভয়ংকৰ কৰি তুলিব পাৰে। সেইদৰে, শব্দ চয়ন আৰু শব্দ প্ৰয়োগৰ কৌশল কন্দলিৰ ৰচনাৰ আন এটি উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য। এওঁ সংস্কৃত বা তৎসম শব্দৰ লগত অসমীয়া তদ্ভৱ, অৰ্দ্ধতৎসম আৰু দেশজ শব্দৰ সুন্দৰ সংগতিৰে এক সমৃদ্ধিশালী ৰচনাশৈলী সৃষ্টি কৰিছিল। সেয়ে পাছৰ যুগৰ ৰামায়ণী সাহিত্যত কন্দলিৰ প্ৰভাৱ অপৰিসীম। কবিয়ে তেওঁৰ অনূদিত *ৰামায়ণ*খনিত অসমীয়া লোকোক্তি, যোজনা-পটন্তৰ আদি বিশেষৰূপে ব্যৱহাৰ কৰি অসমীয়া মাটি পানীৰে জীপ দিছে। উদাহৰণস্বৰূপে—"আমি ভৈলো কৈকেয়ীৰ অষ্টমীৰ ছাগ।", "ৰৰশীয়া ৰাৱণৰ পুঙাতেসে দৃষ্টি।" ইত্যাদি।

সেইদৰে, ঘৰুৱা উপমা -ৰূপক আদি অলংকাৰৰ প্ৰয়োগতো বৰ্ণনাবোৰ ৰসাল আৰু মনোগ্ৰাহী হৈছে—

তাসম্বাৰ মাজে দেৱী সংসাৰত সাৰা।
মেঘে যেন ঢাকি অছে সৰ্বোত্তম তাৰা।।
কেশে যেন ঢাকি আছে চম্পক মল্লিকা।
ভষ্মে যেন ঢাকি আছে অগনিৰ শিখা।।

একেদৰে— ৰাজহংস দেখা সীতা তোমাৰ গমন।
চক্ৰবাক যুগল তোমাৰ দুই স্তন।।

এইদৰে *ৰামায়ণ*খনিত মাধৱ কন্দলিৰ সাহিত্য প্ৰতিভাৰ মূৰ্ত প্ৰকাশ ঘটিছে। দৰাচলতে, মাধৱ কন্দলিৰ *ৰামায়ণ*ক তেওঁৰ সাহিত্যিক জীৱনৰ কীৰ্তিস্তম্ভ বুলিব পাৰি।

➢ *দেৱজিত ঃ* মাধৱ কন্দলিৰ নামত *দেৱজিত* নামৰ আন এখন কাব্যও পোৱা যায়। পুথিখনিৰ বৰ্ণনা অনুসৰি নাৰদে ইন্দ্ৰক কৃষ্ণৰ পূজা কৰিবলৈ কয়। কিন্তু ইন্দ্ৰ অমান্তি হোৱাত নাৰদে আহি কৃষ্ণক জনায় যে ইন্দ্ৰই তেওঁক অৱজ্ঞা কৰিছে। এদিন অৰ্জুনৰ সৈতে কৃষ্ণ বীজেন্দ্ৰিয় বনত মৃগয়া কৰিবলৈ যায় আৰু তাতেই দেৱতাসকলৰ

সৈতে যুদ্ধত অৱতীর্ণ হয়। অর্জুনৰ সৈতে কৃষ্ণই স্বর্গৰ দেৱতাসকলক পৰাস্ত কৰে আৰু নিজৰ শ্রেষ্ঠত্ব প্রতিপন্ন কৰে। ফলত বিষ্ণুৰ শ্রেষ্ঠত্ব প্রতিপন্ন হয়। কাব্যখন ৰচনা কৰাৰ সন্দর্ভত কবিয়ে কৈছে—

কৰি সাৰোদ্ধাৰ অষ্টাদশৰ সন্মত।
মহাপুণ্যপদ ৰচিলোহো দেৱজিত।।

ভণিতাৰ অন্তর্গত এই পদফাকিৰ পৰা এটা কথাই বুজা যায়— কবিয়ে হয়তো অষ্টাদশ পর্ব মহাভাৰতৰ পৰা নাইবা অষ্টাদশ পুৰাণৰ পৰা সাৰোদ্ধাৰ কৰি এই কাব্য ৰচনা কৰিছিল। যি কি নহওক, কাব্যখনত বৈষ্ণৱ আদর্শ প্রতিষ্ঠাৰ যত্ন সুস্পষ্ট —

কৃষ্ণৰ যশস্যানাম পাপ বিমোচন।
মাধৱ কন্দলি ভণে শুনা সুশোভন।।
হেনজানি নামক ধৰিয়ো যত্ন কৰি।
ধনজন যত দেখা সবে মায়াজৰি।।
ৰামনাম লৈয়ো আবে দৃঢ় কৰি মন।
তেবেসে তৰিবা সবে যমৰ কৰণ।।
হৰিভকতিত তৰে চণ্ডাল সম্প্রতি।
হেন জানি হৰিভকতিত দিয়া মতি।।

এনেকুৱা প্রৱল বৈষ্ণৱ আদর্শ প্রচাৰৰ যত্ন থকা কাৰণে *দেৱজিত* কাব্যখন কবি মাধৱ কন্দলিৰ ৰচনা নহয় বুলি বহু সমালোচকে ক'ব খোজে। কোনো কোনোৱে আকৌ ইয়াৰ ৰচকৰূপে পৰৱর্তীকালৰ বৈষ্ণৱ ধর্মৰ প্রচাৰকামী আন কোনো মাধৱ কন্দলিৰো কল্পনা কৰে। পণ্ডিত হেমচন্দ্র গোস্বামীয়ে অৱশ্যে দ্বিধাহীনভাৱেই কৈ গৈছে— "মাধৱ কন্দলিয়ে লিখা আমি কেৱল দুখন গ্রন্থহে দেখিছোঁ— *সাতকাণ্ড ৰামায়ণ* আৰু *দেৱজিত কাব্য*।" বহুকাল আগৰে পৰা চলি অহা বিষ্ণু-ভক্তিৰ আলোচনাৰ লগতে ৰামায়ণৰ ভাষা আৰু প্রকাশ ৰীতিৰ লগত সাদৃশ্য দেখুৱাই শৈলেন ভৰালীয়ে প্রতিপন্ন কৰিছে যে *দেৱজিত*ৰ ৰচক আৰু *ৰামায়ণ*ৰ ৰচক মাধৱ কন্দলি একেজন কবি।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৪ ঃ খালি ঠাই পূৰণ কৰক—

(ক) মাধৱ কন্দলিয়ে 'বৰাহী ৰজা' ..... পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰিছিল।

(খ) মাধৱ কন্দলিৰ *ৰামায়ণ*ৰ এতিয়ালৈকে উদ্ধাৰ হোৱা খণ্ড হ'ল.....।

(গ) মাধৱ কন্দলিৰ *ৰামায়ণ* হ'ল প্রাদেশিক ভাষালৈ অনূদিত সকলো *ৰামায়ণ*তকৈ .....।

প্রশ্ন নং ৫ ঃ মাধৱ কন্দলিৰ *ৰামায়ণ*ত অসমীয়া লোকজীৱনৰ প্রকাশ কেনেদৰে ঘটিছে সেয়া চমুকৈ লিখক। (৬০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

৯.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- প্রাক্-শংকৰী যুগটো মূলতঃ কাব্য সাহিত্যৰ যুগ। এই যুগত *ৰামায়ণ, মহাভাৰতৰ* কাহিনীৰ আধাৰত ভালেসংখ্যক কাব্য ৰচিত হৈছে। হৰিবৰ বিপ্রই *লৱ-কুশৰ যুদ্ধ, ব্রহ্মবাহনৰ যুদ্ধ* আৰু *তাম্রধ্বজৰ যুদ্ধ;* মাধৱ কন্দলিয়ে *ৰামায়ণ* আৰু *দেৱজিত* নামৰ কাব্য ৰচনা কৰিছে।
- প্রাক্-শংকৰী যুগৰ কবিসকলৰ ভিতৰত মাধৱ কন্দলি শ্রেষ্ঠ কবি।
- মূলতঃ চতুর্দশ শতিকাৰ আৰম্ভণিৰপৰা পঞ্চদশ শতিকাৰ ভিতৰত প্রাক্-শংকৰী যুগৰ সাহিত্যসমূহ ৰচিত হৈছিল। এই যুগৰ কবিসকলৰ আদর্শতেই পৰৱর্তী যুগৰ কবিসকলে কাব্য ৰচনা কৰিবলৈ অনুপ্রেৰণা লাভ কৰিছিল।

৯.৫ অধিক জানিবলৈ

১) গোস্বামী, যতীন্দ্রনাথ (১৯৯৪); *অসমীয়া সাহিত্যৰ চমু বুৰঞ্জী;* গুৱাহাটী ঃ মণি-মাণিক প্রকাশ।

২) নেওগ, মহেশ্বৰ (২০০০); *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা;* গুৱাহাটী ঃ চন্দ্র প্রকাশ।

৩) শর্মা, সত্যেন্দ্রনাথ (২০০৬); *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত;* গুৱাহাটী ঃ সৌমাৰ প্রকাশ।

৪) হাজৰিকা, বিশ্বেশ্বৰ (সম্পাঃ) (২০০৩); *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (প্রথম খণ্ড);* গুৱাহাটী ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থা।

৯.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) অশুদ্ধ খ) শুদ্ধ গ) অশুদ্ধ

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ (i) (ক) (ii) (ক)

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ কাব্যকেইখনৰ মাজেদি ডেকাশক্তিৰ প্রশস্তি ৰণিত হৈছে।

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) মহামাণিক্যৰ খ) ৫ টা গ) পুৰণি

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ মাধৱ কন্দলি অনূদিত *ৰামায়ণ*খনিত অসমীয়া লোকোক্তি, যোজনা-পটন্তৰ আদি বিশেষৰূপে ব্যৱহাৰ কৰি অসমীয়া মাটি-পানীৰে জীপ দিছে। উদাহৰণস্বৰূপে— "আমি ভৈলো কৈকেয়ীৰ অষ্টমীৰ ছাগ।", "বৰশীয়া ৰাৱণৰ পুঙাতেসে দৃষ্টি।" ইত্যাদি। সেইদৰে, ঘৰুৱা উপমা -ৰূপক আদি অলংকাৰৰ প্রয়োগতো বর্ণনাবোৰ ৰসাল আৰু মনোগ্রাহী হৈছে—

তাসম্বাৰ মাজে দেৱী সংসাৰত সাৰা।
মেঘে যেন ঢাকি অছে সর্বোত্তম তাৰা।।

এনেদৰেই অসমীয়া লোকজীৱনৰ পৰা বিবিধ উপাদান আহৰণ কৰি কবিৰাজ কন্দলিয়ে *ৰামায়ণ*খন অসমীয়া কৰিছে।

৯.৭ আৰ্হি প্রশ্ন

ক) বস্তুধর্মী প্রশ্ন

প্রশ্ন ১ ঃ তলত দিয়া প্রশ্নসমূহৰ উত্তৰ লিখক—

ক) প্রাক্-শংকৰী যুগৰ শ্রেষ্ঠ কবিগৰাকী কোন?

খ) প্রাক্-শংকৰী যুগত কোনগৰাকী কবিৰ কাব্যত 'ডেকাশক্তিৰ প্রশস্তি ৰণিত হৈছে'?

খ) চুটি প্রশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ ঃ চমুটোকা লিখক—

(ক) মহামাণিক্য (খ) *ব্রুব্বাহনৰ যুদ্ধ*

(গ) *দেৱজিত* (ঘ) *জয়দ্রথ-বধ*

গ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ ঃ মাধৱ কন্দলি কোন যুগৰ কবি? তেওঁৰ সাহিত্যকৃতিৰ বিষয়ে আলোচনা আগবঢ়াওক।

প্রশ্ন ২ ঃ হৰিবৰ বিপ্রই ৰচনা কৰা যিকোনো এখন কাব্যৰ বিষয়ে চমুকৈ আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন ৩ ঃ *প্রহ্লাদ-চৰিত্র* কাব্যখনিৰ কাহিনীভাগ চমুকৈ বর্ণনা কৰক।

*** ***** ***

অধ্যায় ১০ ঃ শংকৰী যুগৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্য — ১

অধ্যায় গাঁথনি

১০.১ উদ্দেশ্য

১০.২ পৰিচয়

১০.৩ শংকৰী যুগৰ সাহিত্য

১০.৩.১ পটভূমি

১০.৩.২ কাব্য

১০.৩.৩ অংকীয়া নাট

১০.৩.৪ বৰগীত

১০.৩.৫ শংকৰদেৱ

১০.৩.৬ মাধৱদেৱ

১০.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১০.৫ অধিক জানিবলৈ

১০.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১০.৭ আৰ্হি প্রশ্ন

১০.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ কোনখিনি সময়ক শংকৰী যুগ বুলি কোৱা হয়, সেই সম্পর্কে অৱগত হ'ব
- শংকৰী যুগৰ সাহিত্যৰ লক্ষণ বা বৈশিষ্ট্যসমূহ বর্ণনা কৰিব পাৰিব
- শংকৰী যুগত কি কি প্রকাৰৰ সাহিত্য ৰচনা হৈছিল সেই সম্পর্কে জ্ঞাত হ'ব
- শংকৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱৰ সাহিত্যকৃতি সম্পর্কে অৱগত অৱগত হ'ব।

১০.২ পৰিচয়

ইয়াৰ আগৰ অধ্যায়টিত আমি প্রাক্-শংকৰী যুগৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিলোঁ। প্রাক্-শংকৰী যুগৰ পাছৰ যুগটোৱেই হৈছে শংকৰী যুগ। এই যুগত মহাপুৰুষ শ্রীমন্ত শঙ্কৰদেৱে অসমত নৱ-বৈষ্ণৱ ধর্ম প্রচাৰ কৰিছিল। শংকৰদেৱে অসমত ধর্মপ্রচাৰৰ বাবে সাহিত্যকে মাধ্যম হিচাপে গ্রহণ কৰিছিল। আনকি ইয়াৰ বাবে তেওঁ গীত-নাট আদি পৰিৱেশ্য কলাকো ধর্ম প্রসাৰণৰ মাধ্যম কৰি তুলিছিল। ফলত শংকৰদেৱ আৰু তেওঁৰ অনুগামী শিষ্যসকলে অশেষ সাধনাৰ দ্বাৰা এই যুগত এক বিৰাট সাহিত্য-ভাণ্ডাৰ গঢ়ি তুলিছিল। শংকৰদেৱক কেন্দ্র কৰিয়েই

এই সাহিত্যৰাজিৰ সৃষ্টি হৈছিল বাবে যুগটোৰ নামকৰণ কৰা হৈছে 'নৱ-বৈষ্ণৱ যুগ' বা 'শংকৰী যুগ' বুলি। প্ৰণিধানযোগ্য যে শংকৰী যুগক অসমীয়া সাহিত্যৰ 'স্বৰ্ণযুগ' বুলিও অভিহিত কৰা হয়। শংকৰী যুগত মূলতঃ ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ লগে লগে শংকৰদেৱ, মাধৱদেৱ, অনন্ত কন্দলী, ৰাম সৰস্বতী আদি কবিসকলে কাব্য, গীত, নাট আদি ৰচনা কৰি অসমীয়া সাহিত্যৰ ভঁৰালো চহকী কৰিলে। আনহাতে এই যুগতেই অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ আৰম্ভ হয়।

এই অধ্যায়টোত শংকৰী যুগৰ সাহিত্যৰ পটভূমি, কি কি ধৰণৰ সাহিত্যৰ সৃষ্টি হৈছিল সেই বিষয়ে অৱগত কৰাৰ লগতে শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱৰ সাহিত্যকৃতি সম্পৰ্কেও কিছু কথা সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে।

১০.৩ শংকৰী যুগৰ সাহিত্য

শংকৰী যুগৰ সাহিত্যৰাজিক প্ৰধানতঃ দুটা প্ৰধান ভাগত ভগাব পাৰি, যথা — (ক) বৈষ্ণৱ সাহিত্য আৰু (খ) পাঁচালী সাহিত্য। এই দুয়োবিধ সাহিত্যৰে আদৰ্শ আছিল পৃথক পৃথক।

শংকৰী যুগত ৰচিত বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰাজিৰ কিছুমান উমৈহতীয়া বৈশিষ্ট্য পৰিলক্ষিত হয়। বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ উপাস্য দেৱতা হৈছে বিষ্ণু বা শ্ৰীকৃষ্ণ। সেইবাবে এই যুগত ৰচিত বৈষ্ণৱ সাহিত্যসমূহত বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ উপাস্য দেৱতা শ্ৰীকৃষ্ণৱ মাহাত্ম্য প্ৰকাশ কৰা হৈছে। কবিসকলে বিভিন্ন কাহিনী বা আখ্যানৰ যোগেদি শ্ৰীকৃষ্ণ যে সকলো দেৱতাতকৈ শ্ৰেষ্ঠ সেইকথা প্ৰতিপন্ন কৰিছে। বৈষ্ণৱ সাহিত্যসমূহ আছিল নীতি বা আদৰ্শমূলক। 'ধৰ্মৰ জয় অধৰ্মৰ পৰাজয়', 'দুষ্টক দমন শান্তক পালন' আদি আদৰ্শ কাহিনীসমূহৰ মাজেদি প্ৰকাশ পাইছে। তদুপৰি যিধৰণৰ কাহিনী বা ঘটনা নহওক, কাব্যৰ শেষত ভক্তিৰস সৃষ্টি কৰাটো বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ অন্যতম লক্ষণ।

আনহাতে পঞ্চদশ শতিকাৰ শেষভাগৰপৰা ষোড়শ শতিকাৰ আদি ভাগৰ ভিতৰত যিকেইগৰাকী বৈষ্ণৱ আদৰ্শ অনুসৰণ নকৰা কবিৰ আৱিৰ্ভাৱ হৈছিল তেওঁলোক আছিল সৰ্পৰ অধিষ্ঠাত্ৰী দেৱী মনসাৰ উপাসক। তেওঁলোকৰ দ্বাৰা ৰচিত কাব্যত 'দেৱী মাহাত্ম্য' প্ৰকাশ পাইছে। এই শ্ৰেণী ৰচনাকে অসমীয়া সাহিত্যত 'মনসা সাহিত্য' বা 'পাঁচালী সাহিত্য' বুলি কোৱা হয়। বিষয়বস্তু অনুসৰি এই ৰচনাৰাজিক দুটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে। যথা— মনসা বা পদ্মাদেৱীৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশক আৰু আনটো *ৰামায়ণ, মহাভাৰত* আদিৰ কাহিনী সম্বলিত। দুয়োভাগ সাহিত্য ওজাপালি অনুষ্ঠানৰ উদ্দেশ্যে ৰচিত। সেইবাবে এইশ্ৰেণী কাব্যত ৰাগ-ৰাগিণীৰ উল্লেখ আছে। লৌকিকতা এই সাহিত্যৰাজিৰ প্ৰধান বিশেষত্ব। তেওঁলোকৰ ভাষা আছিল লোকভাষাৰ বেছি ওচৰ চপা। লোকমনোৰঞ্জনত অধিক গুৰুত্ব দিয়াৰ বাবে বহুসময়ত লঘু হাস্যোদ্দীপক চিত্ৰৰ প্ৰয়োগো লক্ষ্য কৰা যায়।

এই অধ্যায়টোৰ লগতে ইয়াৰ পৰৱৰ্তী অধ্যায়টোত আমি শংকৰী যুগৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্য সম্পৰ্কে বহলাই আলোচনা কৰিম। দ্বাদশ অধ্যায়ত পাঁচালী সাহিত্যৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা দাঙি ধৰা হ'ব।

১০.৩.১ পটভূমি

সৰ্ব ভাৰতত আৰম্ভ হোৱা ভক্তি জাগৰণৰ ফলস্বৰূপেই অসমতো নৱ-বৈষ্ণৱ জাগৰণৰ আৰম্ভ হয়। তাৰ আধাৰ হিচাপেই শংকৰদেৱক কেন্দ্ৰ হিচাপে লৈ অসমতো নতুন আদৰ্শ, নতুন মূল্যবোধ, নতুন বিষয় আৰু আংগিকৰ অবিস্মৰণীয় সাহিত্যৰ যি সৌধ নিৰ্মাণ কৰিলে, তাক যথাৰ্থতে বৈষ্ণৱ সাহিত্য বা নৱ-বৈষ্ণৱ সাহিত্য বুলিব পাৰি। আনহাতে এই জাগৰণ বা সাহিত্য-সৌধ নিৰ্মাণ প্ৰকল্পৰ কেন্দ্ৰীয় ব্যক্তিত্ব আছিল শংকৰদেৱ; সেইবাবে শংকৰদেৱৰ নামেৰে এই সময়ৰ সাহিত্যক শংকৰীযুগ, শংকৰোত্তৰ যুগ ৰূপেও গুণীজনে আলোচনা কৰিছে। অৱশ্যে নৱ-বৈষ্ণৱ যুগ আখ্যা দিয়াতো কোনো ক্ষতি নাই।

অসমীয়া 'বৈষ্ণৱ সাহিত্য' বুলিলে নৱ-বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ যুগটোকে বুজা যায়। ইয়াৰ কাৰণ স্পষ্ট। বৈষ্ণৱ ধৰ্ম আৰু নৱ-বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ মৌলিক পাৰ্থক্যই হ'ল ভক্তিৰ আদৰ্শ। প্ৰাক্-শংকৰী যুগৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম আছিল— নৱ-বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ বিকাশ হোৱা নাছিল। মূৰ্তিপূজা, তান্ত্ৰিক আচাৰ, ব্ৰাহ্মণ্য পূজা ব্যৱস্থা আদি বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ (বিষ্ণু পূজা) লগতো সংযুক্ত আছিল। বৈষ্ণৱ ধৰ্মত বিষ্ণুৰ উপাসনাই প্ৰধান যদিও বিষ্ণুৰ লগতে অন্য দেৱতাও উপাসনা কৰা হৈছিল। শংকৰদেৱৰ নেতৃত্বত বিকাশ লাভ কৰা বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ নৱৰূপটিয়ে এক নতুন মূল্যবোধ আৰু ধৰ্মীয় তথা সামাজিক চেতনা দান কৰিলে। বিষ্ণু-কৃষ্ণ স্বয়ং ভগৱান, সকলো দেৱতা আৰু মায়া ভগৱন্ত কৃষ্ণৰ অধীন। উপাস্য কৃষ্ণৰ সৈতে আন দেৱতাক সমপৰ্যায়ৰ বুলি কোৱাজনে 'চৌৰাশী নৰক ভুঞ্জি পাপৰ যোনিত সিটো/অৱশ্যে হৈবেক উতপতি। আকৌ কৃষ্ণৰ লগত আন দেৱতা পূজা কৰা জনেই 'পৰম অধম মূঢ়মতি' অৰ্থাৎ একেশ্বৰবাদী ধৰ্মীয় দৰ্শন এটাই নতুনকৈ গা কৰিলে আৰু এই 'এজন পৰম ঈশ্বৰ' হ'ল— কৃষ্ণ; "কৃষ্ণ এক দেৱ দুখঃহাৰী/কাল মায়াদিৰো অধিকাৰী/কৃষ্ণ বিনে শ্ৰেষ্ঠ দেৱ নাহি নাহি আৰ"— নতুন আদৰ্শত কৃষ্ণ উপাসনাৰ মৌলিক চৰিত্ৰয়ে সলনি হৈ পৰিল। এই উপাসনাৰ অধিকাৰ কেৱল ব্ৰাহ্মণৰ হাততে সীমাবদ্ধ নাথাকিল, ববং স্ত্ৰী-শূদ্ৰ, চণ্ডাল সকলোৰে বাবে সমঅধিকাৰেৰে মুকলি হ'ল। তাৰ বাবে বিশেষ কোনো অৰ্হতা নলগা হ'ল— 'কেৱল ভক্তিত তুষ্ট হোন্ত নাৰায়ণ।' এই ভক্তিয়েই জ্ঞানৰো সোপান— 'ভকতি কৰন্তে জানা আপুনি ওপজে জ্ঞান/যোগ চিন্তি মৰ কোন কাজে।' এই ভক্তিৰ পৰা ওপজা পৰম আদি মুক্তিৰো ওপৰত— সেয়ে মুক্তিও বাঞ্ছিত নহয়, ভক্তিয়েই আদি ভক্তিয়েই শেষ। শ্ৰৱণ-কীৰ্তনেই ভক্তিৰ সৰ্বোৎকৃষ্ট উপায়। এই নতুন আদৰ্শত প্ৰভু ভগৱন্তৰ চৰণত উপাসকে নিজকে হীনৰো হীন, নীচৰো নীচ ৰূপে, দাসৰো দাস ৰূপে জ্ঞান কৰি আতুৰ চিত্তে প্ৰাৰ্থনা কৰে, পৰম ঈশ্বৰৰ গুণনাম কীৰ্ত্তন কৰি। কাৰণ, এই অথিৰ সংসাৰৰ মায়াৰ বন্ধন ছিণ্ডি পৰম সত্যৰ সন্ধান পাবলৈ ভগৱন্তৰ কৃপাৰ বাহিৰে একো নাই। ভগৱন্ত 'নিজ যশ প্ৰিয়' কাৰণ এই নাম 'জগতৰে উপকাৰী।'

এই নামে যত পাপ সংহাৰিব পাৰে, 'ততেক পাতেক পাপ কৰিতে নপাৰে।' নৱ-বৈষ্ণৱ ধৰ্মত ভক্তিৰ সৰ্বাত্মক গুৰুত্বৰ বাবে নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মক যথাৰ্থতেই ভক্তিধৰ্ম বোলা হয়। গতিকে অসমীয়া বৈষ্ণৱ সাহিত্য বুলিলে নৱ-বৈষ্ণৱ সাহিত্যকেই বুজা যায়।

নৱ-বৈষ্ণৱ জাগৰণৰ সূচনা হৈছিল শংকৰদেৱৰ প্ৰজ্ঞা-বোধ-মেধা আৰু সমাজ-চেতনাৰ পৰা। সৰ্বভাৰতীয় ভক্তি আন্দোলনৰ বিভিন্ন প্ৰান্তীয় সন্তসকলৰ ক্ষেত্ৰত যিদৰে কিছু তাৎক্ষণিক বা আৰ্থ-সামাজিক পৰিস্থিতিয়ে নতুন মূল্যবোধ ৰচনাৰ বাট কাটিছিল, শংকৰদেৱৰ ক্ষেত্ৰতো তেনে ঘটনাই ঘটিছিল। সামাজিক আৰু আৰ্থিকভাৱে প্ৰতিপত্তিশালী ভূঞা পৰিয়ালৰ শিৰোমণি সন্তান শংকৰদেৱৰ বাবে চৌদিশৰ সমাজখনৰ দু�ৰৱস্থাৰ ছবিখন উপলব্ধি কৰিবলৈ যিদৰে আছিল প্ৰজ্ঞা আৰু মানৱীয় সংবেদনশীলতা, একেদৰে আছিল শাস্ত্ৰীয় জ্ঞান আৰু প্ৰচলিত ব্যৱস্থাৰ বোধ। প্ৰশাসনিক ব্যৱস্থা আৰু ধৰ্মীয়-সামাজিক অনুশাসন-শৃংখলাৰ মাজত বিধ্বস্ত জনজীৱনৰ আৰ্থিক দৈন্য, দুৰ্বল মনৰ ক্ষোভ-হতাশা শংকৰদেৱে বুজিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল— কাৰণ সেয়া তেওঁৰ কৰ্তব্য-দায়িত্ব; কাৰণ তেওঁ শিৰোমণি ভূঞা পৰিয়ালৰ সন্তান, ভাবীকালৰ দিশ নিৰ্ণয় কৰোঁতা।

শংকৰদেৱে বুজি পাইছিল, ধৰ্মীয় সংস্কাৰৰ মাজেদি মানুহৰ চৈতন্য উদয় কৰি ল'ব পাৰিলে সামাজিক জীৱনৰ, প্ৰচলিত ব্যৱস্থাৰ পৰিৱৰ্তন উজু হ'ব। কিন্তু ব্ৰাহ্মণ্যবাদৰ আচাৰ সৰ্বস্বতা আৰু পিছপৰা সমাজৰ তান্ত্ৰিক ধাৰাৰ মাজতে বৰ্তি থকা নিৰক্ষৰ সাধাৰণ জনতাক বুজোৱা ইমান সহজ কাম নহয়। সমস্ত ধৰ্মীয় শৃংখলা ব্ৰাহ্মণ্যধৰ্মী সংস্কৃত শাস্ত্ৰৰ মাজত সোমাই আছিল আৰু সমাজ বাস্তৱতাই এমুঠি পুৰোহিত আৰু উচ্চ শ্ৰেণীৰ লোকৰ হাততেই এই সংস্কৃত জ্ঞান, নীতি, আইন ৰক্ষাৰ ভাৰ দিছিল। শংকৰদেৱে পোন প্ৰথমে এই বৃত্ত ভাঙিবলৈ যিটো পন্থা হাতত ল'লে, তাতেই সূচনা হ'ল ভক্তি সাহিত্যৰ, বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ। তেওঁ সংস্কৃত গ্ৰন্থৰ মাজত ইমান দিনে সাধাৰণজনৰ বাবে 'সৱগৰ তৰা' হৈ থকা জ্ঞান জনতাৰ মুখৰ ভাষালৈ ভাঙিলে— সহজ-সৱল আৰু সাধুকথাৰ কথকৰ দৰে, কাব্যৰ মনোগ্ৰাহী ছন্দৰ ঢৌ তুলি। নিৰক্ষৰ হাজাৰ জনতাৰ বাবে এয়া পাঠৰ বস্তু নহয়, এয়া সংগীত। এয়া কীৰ্ত্তন কৰা হ'ল— হাজাৰজনে শুনিলে।

শংকৰদেৱৰ সমগ্ৰ জীৱনকাল ব্যাপ্তি শংকৰদেৱৰ চৌপাশে যিমানবোৰ মানুহ গোট খালে আৰু সমাজ গঢ়ি তুলিলে তাৰ মাজতে এনে বহুজন আছিল যি শংকৰদেৱৰ কৰ্মযজ্ঞক হাতে কামে চিন্তা-চেতনাৰে সহযোগ কৰিবলৈ সমৰ্থ। তেওঁলোকৰ সংস্কৃত ভাষাৰ জ্ঞান আছিল আৰু লিখাৰ দক্ষতা আছিল। শংকৰদেৱক কেন্দ্ৰ কৰি এনেদৰেই এদল কবিৰ সৃষ্টি হ'ল আৰু সৃষ্টি হ'ল মনোৰম অসমীয়া বৈষ্ণৱ সাহিত্য।

অসমীয়া বৈষ্ণৱ সাহিত্য যিদৰে বিশাল তাৰ ৰূপো সেইদৰে বিচিত্ৰ আৰু বৰ্ণাঢ্য। *মহাভাৰত-ৰামায়ণ, ভাগৱত* আৰু অন্যান্য পুৰাণাদি গ্ৰন্থৰ অনুবাদ-অনুসৃষ্টিৰ উপৰি নৱ-বৈষ্ণৱ কবিসকলে কাব্যসৃষ্টিত অবিস্মৰণীয় সৃজনশীলতাৰো পৰিচয় দিছিল। অসমীয়া ভক্তি সাহিত্যক ৰূপগতভাৱে প্ৰধানতঃ পাঁচটা ভাগত ভগাব পাৰি—

ভক্তিতত্ত্বমূলক ৰচনা, কাব্য, নাট, গীত আৰু চৰিত সাহিত্য। ইয়াৰে কেইটিমান দিশ, অর্থাৎ কাব্য, অংকীয়া নাট আৰু বৰগীত সম্পর্কে আপোনাৰ পাঠ্যবিষয়ত অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে। তলত এই বিষয়ে থোৰতে আলোচনা কৰা হ'ল।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ শংকৰী যুগৰ সাহিত্যৰাজিক প্রধানতঃ কেইটা আৰু কি কি ভাগত ভগাব পাৰি?

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ অসমত নৱ-বৈষ্ণৱ জাগৰণৰ সূচনা কেনেদৰে হৈছিল?

.....

১০.৩.২ কাব্য

বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ বিশাল পৰিক্রমাত কাব্যৰ সৃষ্টি উল্লেখযোগ্য। কাব্যসমূহত কাহিনী উপস্থাপন কৰা হৈছে। কাহিনীৰ ভিতৰৰ বিচিত্র চৰিত্রৰ আচৰণ, সংঘাত আৰু কথোপকথনৰ মাজেৰে 'ধর্মৰ জয়-অধর্মৰ পৰাজয়' প্রকাশ কৰা হৈছে। ভক্ত চৰিত্রৰ নিষ্কাম ভক্তিৰ আৱেগসিক্ত আকুল ভঙ্গি আৰু ঈশ্বৰৰ কৰুণাৰ বিপৰীতে অভক্তৰ আত্মৰম্ভিতা দমন কাব্যসমূহৰ কেন্দ্রীয় বিষয়বস্তু। আনহাতে সাধাৰণ ডাল-দৰিদ্র, চাণ্ডালৰ দৰে তথাকথিত নীচ আৰু নাৰী চৰিত্রও ভক্তিৰ বলত প্রবল নৈতিক বলে বলৱান হোৱাৰ বিপৰীতে ব্রাহ্মণ, ৰজা, ঋষিৰ দৰে শক্তি আৰু সন্মান-মর্যাদাৰ উচ্চ শিখৰত থকা চৰিত্রৰো দুর্বলতা কাব্যৰ কাহিনীত পৰিলক্ষিত হয়।

কৃষ্ণৰ লীলা বৈচিত্র্য (সৃষ্টি, স্থিতি, প্রলয়ৰ উপৰি মানৰী লীলা) কাব্য সাহিত্যৰ অন্যতম উল্লেখযোগ্য বিষয়। কাব্যসমূহ আখ্যানপ্রধান হোৱাৰ বাবে ইয়াত প্রতিভাবান বৈষ্ণৱ কবিৰ হাতত অপূর্ব সৃজনশীলতাৰ পৰশ পৰিছে। নন্দনতাত্ত্বিক দিশেৰেও কাব্যৰ মাজত কবিসকলৰ সাফল্য পৰিলক্ষিত হয়। ৰসৰ দিশৰ পৰা ভক্তিৰসক তুলি ধৰাই কবিসকলৰ উদ্দেশ্য যদিও কাহিনী কথনৰ মাজত চৰিত্রৰ ক্রিয়াশীলতা আৰু বর্ণনাৰ মাজত অন্য ৰসৰ আকস্মিক উদ্‌ঘাটনে চমকিত কৰিব পাৰে।

১০.৩.৩ অংকীয়া নাট

শংকৰদেৱ অসমীয়া নাট্যসাহিত্যৰো জনক। *চিহ্নযাত্রা* নামৰ সংলাপবিহীন; কিন্তু পটত অংকিত ছবি প্রদর্শন আৰু সংগীতৰ সহযোগত ভগৱন্তৰ বৈকুণ্ঠলীলা প্রদর্শনৰ মাজেদি নৱ-বৈষ্ণৱ ধর্মৰ বুকুতে অসমীয়া নাটকৰ সূচনা কৰিলে। *চিহ্নযাত্রা*ৰ উপৰি শংকৰদেৱে ছখন নাট ৰচনা কৰিছিল— ক্রমে *পত্নীপ্রসাদ, কালিদমন, কেলিগোপাল,*

ৰুক্মিণীহৰণ, পাৰিজাত হৰণ আৰু *ৰামবিজয়*। শংকৰদেৱৰ পিছতে মাধৱদেৱেও শিশু কৃষ্ণৰ দৈৱিক সত্তা আৰু মানৱ লীলাৰ অপূৰ্ব সম্বন্বয়েৰে নতুন আংগিকৰ কেইবাখনো নাট ৰচনা কৰে। *অৰ্জুন-ভঞ্জনৰ* বাহিৰে *চোৰধৰা, ভোজনবেহাৰ, ভূমিলেটোৱা, পিম্পৰা গুচোৱা* এইকেইখনক ঝুমুৰা বোলা হয়, যদিও শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱ দুয়োজনে ৰচনা কৰা নাট্যশৈলীক 'অংকীয়া নাট' বোলা হয়।

অংকীয়া নাট সৃষ্টিত শংকৰদেৱে পৰম্পৰাগত থলুৱা লোকনাট্যধৰ্মী অনুষ্ঠান (যেনে পুতলানাচ, ওজা-পালি, ভাৰীগান, কুশান গান) আদিৰ সংমিশ্ৰণেৰে নতুন শৈলী এটাৰ আৰম্ভ কৰে। অংকীয়া নাটৰ প্ৰধান উপাদান চাৰিটা— গীত, শ্লোক, কথাসূত্ৰ আৰু সংলাপ। ইয়াত গীতৰ প্ৰাধান্যই অধিক। গীতবোৰ স্বৰযুক্ত আৰু তালযুক্ত। শ্লোকসমূহ সংস্কৃতত ৰচিত। কথাসূত্ৰ আচলতে আধুনিক মঞ্চ নিৰ্দেশনাৰ অনুৰূপ। সংলাপসমূহ নাটকীয় চৰিত্ৰৰ বচন।

অংকীয়া নাটৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্য হ'ল— গীতিধৰ্মিতা। চৰিত্ৰৰ প্ৰৱেশ-প্ৰস্থান। যুদ্ধ-বিলাপ-নৃত্য সকলো গীতৰ মাজেৰেই সম্পূৰ্ণ হয়। তদুপৰি গীতবোৰৰ মাজতেই নাটৰ কাহিনীটোও সম্পূৰ্ণকৈ পাব পাৰি। অংকীয়া নাটৰ গীতবোৰ প্ৰধানতঃ তিনিটা ভাগত ভগাব পাৰি— ভটিমা (ভক্তি প্ৰধান), কাহিনীৰ মাজৰ প্ৰবেশ-প্ৰস্থান তথা কাহিনীৰ অন্তৰ্গত প্ৰাসঙ্গিক গীত আৰু পয়াৰ বা বিলাপ।

অংকীয়া নাটত ব্যৱহৃত শ্লোকসমূহ অংকীয়া নাটৰ বিশেষত্বজ্ঞাপক। শ্লোকবোৰক দেৱতাৰ বন্দনা আৰু নাটকীয় পৰিস্থিতিজ্ঞাপক শ্লোক-- এই দুটা ভাগত ভগাব পাৰি। সূত্ৰধাৰ অংকীয়া নাটৰ অন্য এক বিশেষত্ব। সূত্ৰধাৰ আচলতে অংকীয়া নাটৰ কেন্দ্ৰীয় পৰিচালক। এওঁ নৃত্যকাৰ, কাহিনীৰ কথক, এওঁ অভিনয়ৰ মাংগলিক উদ্দেশ্যৰ ৰূপকাৰ, গায়ক, পৰিস্থিতি-ব্যাখ্যাকাৰী। সূত্ৰধাৰে আৰম্ভণিতে নান্দীশ্লোক আবৃত্তিৰে নাটৰ শুভাৰম্ভ কৰে, তাৰ পিচত কোন চৰিত্ৰই কিদৰে প্ৰবেশ কৰিব তাৰ নিৰ্দেশনা দিয়ে, মঞ্চত অভিনয় কৰিব নোৱাৰা ঘটনাংশ দৰ্শক-পাঠকক বুজায় দিয়ে আৰু শেষত মুক্তি মংগল ভটিমা গায়।

অংকীয়া নাটৰ ভাষা ব্ৰজাৱলী। শংকৰদেৱৰ নাটকেইখন ভগৱন্ত কৃষ্ণৰ (একমাত্ৰ *ৰামবিজয়* নাটতহে *ৰামায়ণৰ* ৰাম চৰিত্ৰ দাঙি ধৰা হৈছে) লীলা, ভক্ত-বাৎসল্য গুণ, ভক্তিৰ মহত্ত্ব দাঙি ধৰা হৈছে। আনহাতে মাধৱদেৱৰ নাটসমূহত শিশুকৃষ্ণৰ দুষ্টামি, মাতৃ যশোদাৰ ওচৰত কৰা ভেম-অভিমান আৰু এইবোৰ মানৱীয় শিশুৰ কাৰ্যৰ মাজতো পৰম ঐশ্বৰিকত্ব প্ৰকাশ কৰা হৈছে। নাটকেইখনত সংস্কৃত শ্লোকৰ প্ৰাধান্য তুলনামূলকভাৱে কম। গীতৰ সংখ্যা কিন্তু বেছি। শংকৰদেৱৰ নাটৰ লগত ভাবাদৰ্শ আৰু উদ্দেশ্য একে হ'লেও বিষয়বস্তু পৃথক। মাধৱদেৱৰ কেইবাখনো নাটৰ বিষয়বস্তুৰ উৎস বিল্বমঙ্গল বা লীলাশুকৰ *কৃষ্ণকৰ্ণামৃতৰ* শ্লোক। শংকৰোত্তৰ যুগৰ ভক্তি পৰম্পৰাটোত মাধৱদেৱৰ নাট্যশৈলী অনুসৰণ কৰা দেখা নাযায়। কিন্তু সত্ৰসমূহৰ মাজেদি

শংকৰদেৱৰ আদর্শৰে নাট ৰচনাৰ পৰম্পৰা এটা আজিও দুর্বল ৰূপত চলি আছে। কিন্তু শংকৰদেৱৰ সমসাময়িক কালৰ দুই এজন নাট্যকাৰৰ নাটৰ বাহিৰে বাকী আটাইবোৰেই দুর্বল অনুকৰণ মাত্র; ভাষাতো ব্রজাৱলীৰ বৈয়াকৰণিক শুদ্ধতা ৰক্ষা পৰা নাই আৰু সাহিত্যিক গুণৰ দিশৰ পৰা অনুজ্জ্বল।

মনকৰিবলগীয়া, অংকীয়া নাটৰ সংলাপৰ মাজেদিয়েই অসমীয়া গদ্য ৰচনাৰো সূচনা হৈছিল। কিন্তু বৃত্তগন্ধী লয়যুক্ত হোৱাৰ কাৰণে এই গদ্যক বিশুদ্ধ অসমীয়া গদ্যৰ নিদর্শন হিচাপে গ্রহণ কৰা নাযায়।

১০.৩.৪ ৰৰগীত

অসমীয়া ভক্তি সাহিত্যৰ এটা প্রধান ৰূপ গীত। গীতবোৰত তিনিটা ভাগত ভগাব পাৰি— ৰৰগীত, গীত আৰু ভটিমা। ইয়াৰে ৰৰগীত অংশটিহে আপোনাৰ পাঠ্যবিষয়ত অন্তর্ভুক্ত হৈছে।

ৰৰগীতবোৰ অসমৰ মার্গীয় সংগীত। কেৱল শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱে ৰচনা কৰা এমুঠি গীতৰ থূলকহে ৰৰগীত বোলা হয়। ৰৰগীত নামটোৰ মাজতেই শ্রেষ্ঠত্ব, মহত্ত্ব, গুৰুকৃতিৰ প্রতি শ্রদ্ধাৰ ভাব সোমাই আছে। অংকীয়া নাটৰ গীতবোৰকো ৰৰগীত বোলা নহয়, অঙ্কৰ গীতহে বোলা হয়। শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ পিছত তেওঁলোকৰ শিষ্য-প্রশিষ্যসকলেও গীত ৰচনা কৰিছিল যদিও সেইবোৰক ৰৰগীত বোলা নহয়, সাধাৰণভাৱে গীতহে বোলা হয়।

ৰৰগীতৰ উচ্চমান সম্পর্কে মহেশ্বৰ নেওগে চাৰিটা দিশ দাঙি ধৰিছে— ভাষা, বিষয়বস্তুৰ সংযম, সুৰৰ গাম্ভীর্য আৰু চৈধ্য প্রসঙ্গত ইয়াৰ ব্যৱহাৰ। ৰৰগীতৰ ভাষা ব্রজাৱলী। ইয়াৰ বিষয়বস্তু গহীন ভক্তিমূলক। জটিল তত্ত্ব আৰু দার্শনিক অর্থও অত্যন্ত সংক্ষিপ্ত অথচ স্পষ্টভাৱে ৰৰগীতত ব্যক্ত কৰা হৈছে। দাস্য আৰু বাৎসল্য ভক্তিৰ সুৰময় ব্যঞ্জনা ৰৰগীতবোৰৰ ঘাই বৈশিষ্ট্য। এই প্রসংগত আলোচক নলিনীধৰ ভট্টাচার্যই কৈছে— "ইয়াৰ আদর্শাত্মক ৰূপ, পাৰলৌকিকতা, জীৱন-বিমুখিতা, অনাসক্তি আৰু আত্মত্যাগৰ মনোভাৱক আধুনিক বস্তুনিষ্ঠ মনে গ্রহণ কৰিবলৈ টান পাব পাৰে; কিন্তু ইয়াত যি সাংগীতিক মাধুর্য আছে, তাক উপেক্ষা কৰিব নোৱাৰে।"

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৩ ঃ অংকীয়া নাটত ব্যৱহৃত শ্লোকসমূহ কেইটা ভাগত ভগাব পাৰি?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৪ ঃ বৰগীতৰ উচ্চমান সম্পৰ্কে মহেশ্বৰ নেওগে কোৱা দিশ কেইটা কি কি?

.....

.....

১০.৩.৫ শংকৰদেৱ

১৪৪৯ চনত মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে নগাঁৱৰ আলিপুখুৰী নামে ঠাইত জন্মগ্ৰহণ কৰে। তেওঁৰ পিতৃৰ নাম আছিল কুসুম্বৰ ভূঞা আৰু মাতৃ সত্যসন্ধ্যা। সৰুতে মাক-দেউতাকৰ মৃত্যু হোৱাত বুঢ়ীমাক খেৰসুতীয়ে তেওঁক তুলি-তালি ডাঙৰ-দীঘল কৰে আৰু পঢ়া-শুনা কৰাৰ বাবে মহেন্দ্ৰ কন্দলীৰ টোলত নাম লগাই দিয়ে। শিশুকালৰেপৰা শংকৰদেৱে বহুতো অসাধাৰণ কাম কৰি সকলোকে চমক খুৱাইছিল। 'ক' ফলা শিকিয়েই তেওঁ "কৰতল কমল কমল দল নয়ন" গীতটি ৰচনা কৰি মেধাশক্তিৰ পৰিচয় দিছিল। দহ বছৰ গুৰু-গৃহ মহেন্দ্ৰ কন্দলীৰ টোলত অধ্যয়ন কৰে আৰু শিক্ষা সাং কৰি ঘৰলৈ উভতি আহে। ২১ বছৰ বয়সতে তেওঁ সূর্যৱতীক বিয়া কৰায়। বিয়াৰ তিনি বছৰ পাছত এটি কন্যা (মনু) সন্তান জন্ম দিয়েই সূর্যৱতীৰ মৃত্যু ঘটে। ৩২ বছৰ বয়সত শংকৰদেৱে প্ৰথমবাৰৰ বাবে তীৰ্থ ভ্ৰমণলৈ ওলায়। বাৰ বছৰ কাল তীৰ্থ ভ্ৰমণ কৰি আহি তেওঁ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰত মনোযোগ দিয়ে। লগতে বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে তেওঁ ভালেসংখ্যক গ্ৰন্থ ৰচনা কৰে। মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে ৰচনা কৰা গ্ৰন্থসমূহক তলত দিয়া ধৰণে ভাগ কৰি আলোচনা কৰিব পাৰি।

- *কাব্য ঃ* মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে ছয়খন কাব্য ৰচনা কৰে। সেই কাব্যকেইখন হ'ল— (১) *হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান,* (২) *ৰুক্মিণী-হৰণ,* (৩) *বলিছলন,* (৪) *অমৃত-মথন,* (৫) *অজামিল উপাখ্যান* আৰু (৬) *কুৰুক্ষেত্ৰ*। *হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান* শংকৰদেৱৰ প্ৰথম ৰচনা। কাব্যখনিৰ মূল বিষয়বস্তু তেওঁ মাৰ্কণ্ডেয় ***পুৰাণ***ৰ পৰা গ্ৰহণ কৰিছে। ৰজা হৰিশ্চন্দ্ৰই গণেশক পূজাৰ আগভাগ নিদি বিষ্ণুক দিয়াৰ কাৰণে অশেষ কষ্ট ভোগ কৰিবলগীয়া হয় যদিও শেষত পৰমপদ লাভ কৰে। কবিয়ে বিষ্ণুৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব আৰু তেওঁক পূজিলে যে আন দেৱতাক পূজা কৰাৰ প্ৰয়োজন নাই সেই কথা ইয়াত বৰ্ণনা কৰিছে।

  ৰুক্মিণী-হৰণ কাব্যৰ কাহিনীভাগ শংকৰদেৱে *ভাগৱত* আৰু *হৰিবংশ পুৰাণ*ৰপৰা গ্ৰহণ কৰিছে। এই কাব্যত বিদৰ্ভৰ কুণ্ডিল নগৰৰ ৰজা ভীষ্মকৰ কন্যা ৰুক্মিণীক শ্ৰীকৃষ্ণই হৰণ কৰি আনি বিবাহ কৰা কথাৰ বৰ্ণনা পোৱা যায়। *বলিছলন* কাব্যখনিৰ মূল হৈছে *ভাগৱত* আৰু *বামন পুৰাণ*। কাব্যখনিত বামনে তিনি পদ ভূমি স্থাপনেৰে কেনেদৰে বলি ৰজাক ছলনা কৰিছিল সেই কথা বৰ্ণনা কৰা হৈছে। কাব্যখনিত বলি ৰজাৰ মহত্ত্ব আকৰ্ষণীয় ৰূপত ফুটি উঠিছে। *অমৃত-মথন* কাব্যখনিৰ

পুৰাণ ঃ 'পুৰাণ' শব্দটোৰ অৰ্থ হ'ল আদিম আখ্যান বা কাহিনী— 'পুৰাণম্ আখ্যানম্'। অৰ্থাৎ পুৰাণ হ'ল প্ৰাচীন আখ্যান বিশিষ্ট একশ্ৰেণীৰ গ্ৰন্থ। এনে পুৰাণৰ সংখ্যা ওঠৰখন— *ব্ৰহ্মপুৰাণ, পদ্মপুৰাণ, বিষ্ণুপুৰাণ, শিৱ-পুৰাণ, নাৰদীয় পুৰাণ, ভাগৱত পুৰাণ, মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণ, অগ্নিপুৰাণ, ভবিষ্য পুৰাণ, ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্ত পুৰাণ, লিঙ্গ পুৰাণ, ৰাহ পুৰাণ, স্কন্ধ পুৰাণ, বামন পুৰাণ, কূৰ্ম পুৰাণ, মৎস্য পুৰাণ, গৰুড় পুৰাণ* আৰু *ব্ৰহ্মাণ্ড পুৰাণ।*

মূল হৈছে *ভাগৱত পুৰাণ*। ইয়াত দেৱতা আৰু অসুৰৰ মাজৰ যুদ্ধৰ কথা পোৱা যায়। অমৃতক কেন্দ্ৰ কৰি গঢ়ি উঠা কাহিনীভাগত বিষ্ণুৱে মোহিনী ৰূপ ধা�ৰণ কৰি কেনেকৈ অমৃতভাণ্ড হস্তগত কৰিছিল সেই কথা বৰ্ণিত হৈছে। *অজামিল উপাখ্যান*ত অজামিল নামৰ ভ্ৰষ্টাচাৰী ব্ৰাহ্মণ এজনে বিষ্ণুৰ নাম লৈ কেনেদৰে মৃত্যুৰপৰা ৰক্ষা পালে সেই কথা ব্যক্ত কৰিছে। এই কাব্যখনিৰো মূল হৈছে *ভাগৱত পুৰাণ*। *কুৰুক্ষেত্ৰ* মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ শেষ বয়সৰ ৰচনা। কাব্যখনিৰ মূল কাহিনীভাগ *ভাগৱত পুৰাণ*ৰ দশম স্কন্ধৰপৰা লোৱা হৈছে। ইয়াত কৃষ্ণ আৰু যাদৱসকলৰ কুৰুক্ষেত্ৰলৈ যাত্ৰা, নন্দ-যশোদা আদি গোপসকলৰ লগত পুনৰ মিলন, নন্দ-যশোদাৰ কৰুণ বিদায় আদি ঘটনা বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

- *ভক্তি প্ৰকাশক গ্ৰন্থ ঃ ভক্তিপ্ৰদীপ, ভক্তি ৰত্নাকৰ* আৰু *নিমি-নৱসিদ্ধ সংবাদ* মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ ভক্তি প্ৰকাশক গ্ৰন্থ। *ভক্তিপ্ৰদীপ* মহাপুৰুষৰ আগ বয়সৰ ৰচনা। ইয়াৰ শ্ৰীকৃষ্ণ আৰু অৰ্জুনৰ কথোপথনৰ যোগেদি ভক্তিৰ তত্ত্বসমূহ ব্যাখ্যা কৰা হৈছে। *ভক্তি ৰত্নাকৰ* গ্ৰন্থখনি সংস্কৃত ভাষাত ৰচিত। পাছত ৰামচন্দ্ৰ ঠাকুৰে অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰে। এই গ্ৰন্থখনিতো ভাগৱত পুৰাণৰ প্ৰভাৱ আটাইতকৈ বেছি। *নিমি-নৱসিদ্ধ সংবাদ*ত নিমি নামৰ ৰজাৰ লগত ৯ গৰাকী সিদ্ধৰ কথোপকথনৰ যোগেদি আধ্যাত্মিক আৰু ভক্তিতত্ত্বৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। এই তিনিওখন কাব্যতে বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ দাৰ্শনিক কথাবোৰ সহজভাৱে প্ৰকাশ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা দেখা যায়।
- *অনুবাদমূলক গ্ৰন্থ ঃ* বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ মূল আদৰ্শ হৈছে *ভাগৱত* পুৰাণ। শংকৰদেৱে দ্বাদশ স্কন্ধ *ভাগৱত*ৰ সাতোটা স্কন্ধ অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰে। সেই স্কন্ধকেইটা হ'ল— প্ৰথম, দ্বিতীয়, ষষ্ঠ, অষ্টম, দশম, একাদশ আৰু দ্বাদশ। তদুপৰি মাধৱ কন্দলী বিৰচিত *ৰামায়ণ*ৰ আদি আৰু উত্তৰাকাণ্ড কিবা কাৰণত লোপ পোৱাত শংকৰদেৱে 'উত্তৰাকাণ্ড' আৰু মাধৱদেৱে 'আদিকাণ্ড' ৰচনা কৰে।
- *অংকীয়া নাট ঃ* মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে মুঠতে ছয়খন অংকীয়া নাট ৰচনা কৰে— *পত্নীপ্ৰসাদ, কালিদমন, কেলিগোপাল, ৰুক্মিণী-হৰণ, পাৰিজাত-হৰণ* আৰু *ৰামবিজয়*। শংকৰদেৱ অসমীয়া নাট্য সাহিত্যৰ জনক। তেওঁৰ আগতে কোনো প্ৰকাৰৰ নাটক ৰচনা হোৱাৰ প্ৰমাণ পোৱা নাযায়। উক্ত ছয়খন নাটকৰ উপৰি শংকৰদেৱে *চিহ্নযাত্ৰা* নামৰ নাট এখনি ৰচনা কৰি অভিনয় কৰাৰ কথা জানিব পাৰি। অৱশ্যে এই নাটখনিৰ কোনো লিপিবদ্ধ ৰূপ উদ্ধাৰ হোৱা নাই। শংকৰদেৱৰ নাটসমূহৰ ভিতৰত নাটকীয় গুণলৈ লক্ষ্য ৰাখি *পাৰিজাত-হৰণ*ক শ্ৰেষ্ঠ বুলি ক'ব পাৰি। কিন্তু কাব্যিক গুণৰ ক্ষেত্ৰত *কেলিগোপাল* বেছি সমৃদ্ধ। সংগীতৰ প্ৰাচুৰ্য এই নাটখিনিৰ আন এটি বিশেষত্ব। *ৰামবিজয়* নাটক মূল ৰামায়ণৰ আদিকাণ্ড। নাটখনিত বীৰ ৰসৰ প্ৰাধান্য দেখা যায়। *ৰামবিজয়* আৰু *ৰুক্মিণী-হৰণ* নাট দুখনি

প্ৰায় একেটা সাঁচতে ঢলা যেন অনুমান হয়। কথাবস্তুৰ বিকাশত দুয়োখন নাটকৰ সাদৃশ্য মন কৰিবলগীয়া। *ৰুক্মিণী-হৰণ* নাটখনি শৃংগাৰ ৰসাত্মক যদিও বীৰ আৰু হাস্যৰসেও স্থান লাভ কৰিছে। *কালিদমন* আৰু *পত্নীপ্ৰসাদ*ৰ বিষয়বস্তু *ভাগৱতৰ* দশম স্কন্ধৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰা। *কালিদমনত* বীৰ আৰু অদ্ভুত আৰু *পত্নীপ্ৰসাদত* শান্ত ৰসৰ সমাবেশ ঘটিছে।

- *গীত ঃ* মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ দ্বাৰা বিৰচিত গীতসমূহৰ ভিতৰত ভটিমা, বৰগীত আৰু টোটয় বা চপয় উল্লেখযোগ্য। ভটিমাসমূহ প্ৰশস্তি বা গুণ-গৰিমা প্ৰকাশক গীত। ভাট নামৰ গায়কৰ মুখত দিয়া ভক্তিমূলক গীতপদকে ভটিমা বোলা হৈছে। মহাপুৰুষজনাই তিনি প্ৰকাৰৰ ভটিমাৰ প্ৰৱৰ্তন কৰে— নাট-ভটিমা, দেৱ-ভটিমা আৰু ৰাজ-ভটিমা। তাৰ লগতে পৰৱৰ্তীকালত মাধৱদেৱে গুৰু-ভটিমা সংযোগ কৰি চাৰি শ্ৰেণীৰ ভটিমাৰ সৃষ্টি কৰে।

  'বৰগীত' মহাপুৰুষজনাৰ অন্যতম অভিনৱ অৱদান। বৰগীত নামকৰণ অৱশ্যে তেওঁ কৰা নাই, পৰৱৰ্তী বৈষ্ণৱ ভক্তইহে মহাপুৰুষ দুজনাই ৰচনা কৰা মহত্ত্বপূৰ্ণ গীতসমূহক উক্ত আখ্যা দিছে। উল্লেখযোগ্য যে শংকৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱে ৰচনা কৰা গীতখিনিকহে কেৱল 'বৰগীত' বুলি কোৱা হয়। বৰগীতসমূহক বাণীকান্ত কাকতিয়ে Noble Numbers, কালিৰাম মেধিয়ে Song Celestial আৰু দেবেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাই Holy Song আখ্যা দিছে। শংকৰদেৱে প্ৰথমবাৰ তীৰ্থ ভ্ৰমণ কৰি ফুৰোঁতে যেতিয়া বদৰিকাশ্ৰমত উপস্থিত হয় তেতিয়া তেওঁ হেনো 'মন মেৰি ৰাম চৰণেহি লাগু' —এই বৰগীতটি ৰচনা কৰে। মহাপুৰুষে প্ৰায় বাৰ কুৰি বৰগীত ৰচনা কৰিছিল আৰু সেইবোৰ এখন পুথিত সন্নিৱিষ্ট আছিল। কমলা বায়ন নামৰ এজন ভকতে গীতবোৰ আওৰাবলৈ নিওঁতে জুইত পুৰি সকলো নষ্ট হয়। ডেৰকুৰিমানহে ভকতৰ মুখত ৰ'ল। মনৰ বেজাৰতে মহাপুৰুষে আৰু গীত ৰচনা নকৰি তেওঁৰ শিষ্য মাধৱদেৱক ৰচনা কৰিবলৈ কয়। এই কাৰণেই মাধৱদেৱতকৈ শংকৰদেৱৰ দ্বাৰা ৰচিত বৰগীতৰ সংখ্যা কম। বৰ্তমান শংকৰদেৱে ৰচনা কৰা ৩৪ টা বৰগীতহে পোৱা যায়। 'টোটয়' সংস্কৃত 'তোটক' শব্দৰ পৰা আহিছে। সংস্কৃতৰ তোটক ছন্দৰ আৰ্হিত ৰচনা কৰা বাবে ইয়াৰ নাম টোটয়। ই বিষ্ণুৰ মহিমা প্ৰকাশক একশ্ৰেণীৰ গীত। 'মধু-দানৱ-দাৰণ-দেৱ-বৰং' শংকৰদেৱৰ দ্বাৰা ৰচিত এটি উল্লেখযোগ্য টোটয়।

- *নাম প্ৰসংগমূলক গ্ৰন্থ ঃ কীৰ্ত্তন* আৰু *গুণমালা* শংকৰদেৱৰ নাম-প্ৰসংগমূলক গ্ৰন্থৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য। শংকৰদেৱে অসমত যি নৱ-বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিছিল *কীৰ্ত্তন* আছিল তাৰ মুখপত্ৰ স্বৰূপ। *কীৰ্ত্তন* মহাপুৰুষজনাৰ কবি প্ৰতিভাৰ শ্ৰেষ্ঠ নিদৰ্শন। উত্তৰ ভাৰতত তুলসী দাসৰ *ৰামচৰিত মানসৰ* যি আদৰ, যি জনপ্ৰিয়তা; অসমত *কীৰ্ত্তনৰ* তেনে আদৰ, তেনে জনপ্ৰিয়তা আছে। *কীৰ্ত্তনত* মুঠতে ২৭ টা

স্বয়ং সম্পূর্ণ কাহিনী আছে। প্রতিটো কাহিনীৰ যোগেদি শ্রীকৃষ্ণৰ শ্রেষ্ঠত্ব তথা ভক্তিৰ মাহাত্ম্য প্রকাশ কৰা হৈছে। ন-বিধ ভক্তিৰ ভিতৰত 'শ্রৱণ' আৰু 'কীর্ত্তন'ক এই গ্রন্থখনিত প্রাধান্য দিয়া হৈছে। শ্রৱণ-কীর্ত্তনৰ সুবিধাৰ কাৰণেই নাম প্রসঙ্গৰ উপযোগী কৰি ঘোষা আৰু পদসহ এই গ্রন্থখন ৰচনা কৰা হৈছে। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ মতে— "ভাষাৰ লালিত্য, ছন্দৰ ঝংকাৰ, সুৰৰ লাৱণ্য, ভাৱৰ মাধুর্য, ভক্তিৰ দৃঢ়তা, চিন্তাৰ উচ্চতা আদিৰ সমষ্টিৰে শংকৰদেৱৰ *কীর্ত্তন* ৰচিত।"

গুণমালা ছয় আখৰীয়া কুসুমমালা ছন্দত ৰচনা কৰা সৰু গ্রন্থ। মুঠ পদ সংখ্যা ৩৭৭। ব্যক্তিগতভাৱে বা অকলশৰীয়াকৈ ঈশ্বৰৰ লীলা বা গুণ স্মৰণ কৰাৰ সুবিধার্থে এই পুথিখনি ৰচিত।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৫ ঃ শুদ্ধ নে অশুদ্ধ নির্ণয় কৰক—

(ক) শংকৰী যুগৰ সাহিত্যৰাজিক প্রধানতঃ তিনিটা ভাগত ভগাব পাৰি।

(খ) বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ অন্যতম লক্ষণ হ'ল ভক্তিৰস সৃষ্টি কৰা।

(গ) শংকৰদেৱে চাৰি প্রকাৰৰ ভটিমা ৰচনা কৰিছিল।

(ঘ) *কীর্ত্তনত* ন-বিধ ভক্তিৰ ভিতৰত শ্রৱণ আৰু কীর্ত্তনক প্রাধান্য দি ৰচনা কৰা হৈছে।

.....

১০.৩.৬ মাধৱদেৱ

শংকৰদেৱৰ দৰে মাধৱদেৱো বহুমুখী প্রতিভাৰ গৰাকী আছিল। তেওঁ একাধাৰে ধর্ম প্রচাৰক, কবি, নাট্যকাৰ আৰু গীতিকাৰ। শংকৰদেৱৰ দ্বাৰা অনুপ্রাণিত হৈ মাধৱদেৱেও বিভিন্ন প্রকাৰৰ সাহিত্য সৃষ্টি কৰি শংকৰী যুগটোক সমৃদ্ধ কৰি তোলাত অৰিহণা যোগাইছে। তলত তেওঁৰ ৰচনাৰাজিৰ চমু পৰিচয় দাঙি ধৰা হ'ল।

- *আখ্যানমূলক ৰচনা ঃ* আখ্যানমূলক ৰচনাৰ ভিতৰত *ৰামায়ণৰ* 'আদিকাণ্ড' আৰু *ৰাজসূয় কাব্য* উল্লেখযোগ্য। মাধৱ কন্দলীৰ দ্বাৰা ৰচিত *ৰামায়ণৰ* আদিকাণ্ডটো কিবা কাৰণত লুপ্ত হোৱাত মাধৱদেৱে এই কাণ্ডটো ৰচনা কৰে। এই কাণ্ডটিত ৰাম-লক্ষ্মণৰ জন্ম বৃত্তান্ত আৰু শৈশৱৰ ঘটনা সংযোজিত হৈছে। মাধৱদেৱৰ কবিত্ব শক্তিৰ সম্যক পৰিচয় পোৱা যায় *ৰাজসূয় কাব্যত*। কাব্যখনি মহাভাৰতৰ *ৰাজসূয় যজ্ঞৰ* আধাৰত ৰচিত। দ্বাৰকা আৰু ইন্দ্রপ্রস্থ, শ্রীকৃষ্ণৰ ইন্দ্রপ্রস্থ যাত্রা, জৰাসন্ধ আৰু ভীমৰ যুদ্ধ, শিশুপালৰ গর্ববাক্য আদিৰ বর্ণনাত কবিয়ে অপূর্ব কাব্যিক সৌন্দর্য সৃষ্টি কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে।

➢ *তত্ত্বমূলক ৰচনা ঃ* মাধৱদেৱৰ তত্ত্বমূলক ৰচনাৰ ভিতৰত *জন্মৰহস্য, ভক্তি-ৰত্নাৱলী, নামঘোষা* আৰু *নামমালিকা* উল্লেখযোগ্য। শংকৰদেৱ কোচ বিহাৰত থাকোঁতে চিলাৰায় দেৱানৰ পত্নী ভুৱনেশ্বৰীয়ে ঈশ্বৰৰ উৎপত্তি, লীলা আৰু প্রলয়ৰ কথা থকা এখন শাস্ত্র ৰচনা কৰিবলৈ অনুৰোধ জনায়। পাছত শংকৰদেৱে পাটবাউসীলৈ আহি মাধৱদেৱৰ হতুৱাই তেনে এখন কাব্য ৰচনা কৰি ভুৱনেশ্বৰীলৈ পঠিয়ায়। সেই পুথিখনৰ নামেই হৈছে *জন্মৰহস্য*। পুথিখনিত সৃষ্টি আৰু প্রলয়ৰ বিৱৰণ দি হৰিৰ শ্রেষ্ঠত্ব দেখুৱাইছে।

মাধৱদেৱৰ অন্যতম শ্রেষ্ঠ ৰচনা *ভক্তি-ৰত্নাৱলী*। এই গ্রন্থখনি বৈষ্ণৱ ধর্মৰ চাৰিপুথিৰ অন্যতম। পুথিখনিৰ মূল লেখক বিষ্ণুপুৰী সন্ন্যাসী। মাধৱদেৱে এই পুথিখনি বৈষ্ণৱ ধর্মৰ উপযোগীকৈ অসমীয়া ভাষালৈ অনুবাদ কৰে। পুথিখনিত মুঠতে তেৰটা অধ্যায় আছে। প্রতিটো অধ্যায়ক কোৱা হৈছে 'বিৰোচন'। প্রতিটো বিৰোচনতে ভক্তিতত্ত্ব আৰু বিষ্ণুৰ শ্রেষ্ঠত্বৰ কথা বর্ণনা কৰা হৈছে।

মাধৱদেৱৰ শ্রেষ্ঠ ৰচনা *নামঘোষা*। এহেজাৰ ঘোষা থকা কাৰণে ইয়াক 'হেজাৰী ঘোষা' বুলিও কোৱা হয়। মাধৱদেৱৰ আধ্যাত্মিক জীৱনৰ পূর্ণ অভিব্যক্তি এই গ্রন্থখনত দেখা যায়। মাধৱদেৱৰ জীৱনৰ শেষৰ ফালৰ ৰচনা বাবে বাণীকান্ত কাকতিয়ে *নামঘোষাক* 'মহাপ্রস্থানিক গীত' বুলি আখ্যা দিছে। বাণীকান্ত কাকতিৰ মতে "নামঘোষাত তিনিটা ভাৱৰ ধাৰা মিহলি হৈ বিশাল আনন্দ সাগৰৰ ফালে প্রৱহমান হৈছে— পুণ্যশ্লোক শংকৰ স্মৃতি, মাধৱদেৱৰ আত্মলঘিমা আৰু কৃষ্ণ-ভক্তিৰ মাহাত্ম্য।"

সংস্কৃত ভাষাৰপৰা অনুবাদ কৰা মাধৱদেৱৰ আন এখনি তত্ত্বমূলক গ্রন্থ হৈছে *নামমালিকা*। কোচ ৰজাৰ বৃদ্ধ মন্ত্রী বিৰূপাক্ষ কাজীয়ে পুৰুষোত্তম গজপতিৰ *নামমালিকা* পুথিখনি মাধৱদেৱক ভাঙনি কৰিবলৈ অনুৰোধ কৰিছিল। মন্ত্রীৰ অনুৰোধক্রমে মাধৱদেৱ কোচ বিহাৰত থাকোঁতে *নামমালিকা* অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰে। পুথিখনিত নামৰ মাহাত্ম্য আৰু তাৰ ফলাগমৰ বিৱৰণ পোৱা যায়।

➢ *অংকীয়া নাট ঃ* শংকৰদেৱৰ দৰে মাধৱদেৱেও কেইবাখনো নাট ৰচনা কৰে। তেওঁ ৰচনা কৰা নাটকেইখন হ'ল— *চোৰধৰা, পিম্পৰা-গুচোৱা, অর্জুন-ভঞ্জন, ভূমি-লেটোৱা* আৰু *ভোজন বিহাৰ*। এই নাটকেইখনত বাল-গোপালৰ অর্থাৎ শিশু কৃষ্ণৰ বাল সুলভ দুষ্টালি, ভেম, অভিমান, চাতুৰি, চৌর্যক্রিয়া আদিৰ চিত্র ৰূপায়িত হৈছে। নাটকেইখনত শংকৰদেৱৰ নাটৰ দৰে একোটা পূর্ণ আখ্যান পোৱা নাযায়। কৃষ্ণৰ ল'ৰালিকালৰ একো একোটা মুহূর্তৰ ঘটনাক আমোদজনক বা কৌতুহলপূর্ণ পৰিস্থিতিৰ যোগেদি নাটকীয় ৰূপ দিয়া হৈছে। মানৱ শিশুৰ কার্যকলাপ আৰু ব্যৱহাৰ কৃষ্ণ চৰিত্রত আৰোপ কৰিছে যদিও কৃষ্ণৰ অলৌকিক আৰু ঐশ্বৰিক দিশটোৰ কথাও নাট্যকাৰে সোঁৱৰাই দিবলৈ পাহৰা নাই।

*অর্জুন-ভঞ্জন*ৰ বাহিৰে বাকীকেইখন নাটক 'ঝুমুৰা' বোলা হৈছে। পূৰ্ণাংগ কথাবস্তুৰ পৰিৱৰ্তে যেতিয়া ক্ষুদ্ৰ ঘটনা বা পৰিস্থিতিক লৈ ঠেক পৰিসৰৰ নাট ৰচনা কৰা হয়, তেতিয়া তেনে নাটক ঝুমুৰা বোলা হয়। *অর্জুন-ভঞ্জন*ৰ কথাবস্তু অলপ বহল। এটা আখ্যানৰ ওপৰত ভেটি কৰি ৰচনা কৰা হৈছে। সেই কাৰণে ইয়াক ঝুমুৰা বোলা নাই, নাট বুলিছে। বাৎসল্য ভাবৰ প্ৰকাশ আৰু কৌতুকপূৰ্ণ পৰিস্থিতিৰ বৰ্ণনাই মাধৱদেৱৰ নাটকেইখনিক সজীৱ আৰু জনপ্ৰিয় কৰি তুলিছে।

➢ *ৰৱগীত ঃ* গুৰু শংকৰদেৱৰ নিৰ্দেশক্ৰমে মাধৱদেৱে ৰৱগীত ৰচনা কৰে। মাধৱদেৱৰ দ্বাৰা বিৰচিত ৰৱগীতৰ সংখ্যা ১৫৭ টা। এই ৰৱগীতসমূহ ভক্তপ্ৰাণৰ মৰ্মস্পৰ্শী প্ৰকাশ। দাস্য আৰু বাৎসল্য— এই দুয়োটা ভাবৰেই ৰৱগীত তেওঁ ৰচনা কৰিছিল যদিও বাৎসল্য ভাবৰ গীত অধিক। মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ ৰৱগীতসমূহত পৰমাৰ্থ আৰু বিৰক্তি ভাবৰ প্ৰাধান্য লক্ষ্য কৰা যায়। বিৰহৰ গীত দুই-এটা নথকা নহয়; কিন্তু সংখ্যাত কম। মাধৱদেৱৰ উপৰিউক্ত ভাবৰ গীত আছে যদিও শিশু কৃষ্ণৰ চুৰ-চাতুৰি, খেলন, নৃত্য, জাগৰণ আৰু চলনৰ গীতৰ সংখ্যা বেছি। এই প্ৰসঙ্গত বাণীকান্ত কাকতিয়ে কৈছে—

> শংকৰদেৱৰ ৰচিত যিবোৰ গীত এতিয়াও আছে সেই আটাইবোৰেই প্ৰাৰ্থনাসূচক। মানৱ জীৱন দুষ্প্ৰাপ্য অথচ ক্ষণভংগুৰ আৰু মায়াময়। হৰিভক্তি মোহাচ্ছন্ন জীৱন-সমুদ্ৰত ধ্ৰুৱতৰা, এয়ে নানা ভাব আৰু ভাষাত শংকৰদেৱৰ গীতবোৰৰ সাধাৰণ তাৎপৰ্য। মাধৱদেৱৰ ৰচিত গীত কেতবোৰত এই ভাবৰ পুনৰুক্তি আছে; কিন্তু তেওঁৰ বেছিভাগ গীততে শিশুকৃষ্ণৰ বাল্যকালৰ ৰংবিৰঙৰ চিত্ৰ ফুটি ওলাইছে। বাৎসল্য প্ৰেম মাধৱদেৱৰ ভক্ত জীৱনৰ সৰ্বস্ব। গীত, পদ, নাট সকলোতেই তেওঁ শ্ৰীকৃষ্ণৰ শিশুচৰিত্ৰ সজীৱ কৰি তুলিছে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৬ ঃ খালি ঠাই পূৰণ কৰক—

(ক) মাধৱদেৱে *ৰামায়ণ*ৰ ..... ৰচনা কৰিছিল।

(খ)মাধৱদেৱ প্ৰণীত অংকীয়া নাটকেইখনক ..... আখ্যা দিয়া হয়।

(গ) মাধৱদেৱৰ নাটসমূহৰ প্ৰধান চৰিত্ৰ .....।

(ঘ) মাধৱদেৱৰ ৰৱগীতসমূহত প্ৰকাশ পোৱা প্ৰধান ভাব দুটা হৈছে .....।

(ঙ) পুণ্যশ্লোক শংকৰ স্মৃতি, মাধৱদেৱৰ আত্মলঘিমা আৰু কৃষ্ণভক্তি মাহাত্ম্য প্ৰকাশ পাইছে .....।

১০.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- প্ৰাক্-শংকৰী যুগৰ পাছৰ যুগটোৱেই হৈছে শংকৰী যুগ। এই সময়ছোৱাত মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে অসমত বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিছিল। সেইবাবে এই যুগটোক 'নৱ-বৈষ্ণৱ যুগ' বুলিও অভিহিত কৰা হয়।
- শংকৰদেৱে সাহিত্যৰ মাধ্যমেৰে ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিছিল। সেইবাবে এই যুগত অসমীয়া সাহিত্যৰ ভঁৰাল চহকী হৈ উঠে। যাৰ বাবে এই যুগটোক অসমীয়া সাহিত্যৰ 'স্বৰ্ণযুগ' বুলিও কোৱা হয়। এই যুগত দুই শ্ৰেণী সাহিত্যৰ সৃষ্টি হৈছিল— বৈষ্ণৱ সাহিত্য আৰু পাঁচালী সাহিত্য।
- শংকৰী যুগৰ সাহিত্যৰ পটভূমি, কাব্য, অংকীয়া নাট আৰু বৰগীত সম্পৰ্কে চমুকৈ আলোচনা কৰা হ'ল। লগতে শংকৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱৰ সাহিত্যৰাজিৰ বিষয়েও কিছু কথা বহলাই আলোচনা কৰা হ'ল।

১০.৫ অধিক জানিবলৈ

১) গোস্বামী, যতীন্দ্ৰনাথ (১৯৯৪); *অসমীয়া সাহিত্যৰ চমু বুৰঞ্জী;* গুৱাহাটী ঃ মণি-মাণিক প্ৰকাশ।

২) নেওগ, মহেশ্বৰ (২০০০); *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা;* গুৱাহাটী ঃ চন্দ্ৰ প্ৰকাশ।

৩) বৰ্মন, শিৱনাথ (সম্পাঃ) (১৯৯৭); *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (দ্বিতীয় খণ্ড);* গুৱাহাটী ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থা।

৪) শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ (২০০৬); *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত;* গুৱাহাটী ঃ সৌমাৰ প্ৰকাশ।

১০.৬ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ শংকৰী যুগৰ সাহিত্যৰাজিক প্ৰধানতঃ দুটা প্ৰধান ভাগত ভগাব পাৰি, যথা— (ক) বৈষ্ণৱ সাহিত্য আৰু (খ) পাঁচালী সাহিত্য।

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ নৱ-বৈষ্ণৱ জাগৰণৰ সূচনা হৈছিল শংকৰদেৱৰ প্ৰজ্ঞা-বোধ-মেধা আৰু সমাজ-চেতনাৰ পৰা।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ অংকীয়া নাটত ব্যৱহৃত শ্লোকবোৰক — দেৱতাৰ বন্দনা আৰু নাটকীয় পৰিস্থিতিজ্ঞাপক শ্লোক— এই দুটা ভাগত ভগাব পাৰি।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ৰৰগীতৰ উচ্চমান সম্পৰ্কে মহেশ্বৰ নেওগে চাৰিটা দিশ দাঙি ধৰিছে— ভাষা, বিষয়বস্তুৰ সংযম, সুৰৰ গাম্ভীৰ্য আৰু চৈধ্য প্ৰসঙ্গত ইয়াৰ ব্যৱহাৰ।

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) অশুদ্ধ খ) শুদ্ধ গ) অশুদ্ধ ঘ) শুদ্ধ

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) আদিকাণ্ড খ) ঝুমুৰা গ) শিশুকৃষ্ণ ঘ) দাস্য আৰু বাৎসল্য ঙ) নামঘোষাত।

১০.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন

বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ ঃ *নামঘোষা* পুথিখনি কাৰ ৰচনা?

প্ৰশ্ন ২ ঃ নৱ-বৈষ্ণৱ সাহিত্য বুলিলে কি বুজে?

চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ চমুটোকা লিখক—

(ক) ৰৰগীত (খ) অংকীয়া নাট (গ) মাধৱদেৱ

ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ শংকৰী যুগৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ পটভূমিৰ বিষয়ে এটি আলোচনা আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ শংকৰদেৱৰ অংকীয়া নাটকেইখনিৰ বিষয়ে এটি চমু পৰিচয় আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ শংকৰদেৱৰ সাহিত্যকৃতি সম্পৰ্কে এটি আলচ যুগুত কৰক।

প্ৰশ্ন ৪ ঃ মাধৱদেৱৰ সাহিত্যকৃতি সম্পৰ্কে এটি আলচ যুগুত কৰক।

*** ***** ***

অধ্যায় ১১ ঃ শংকৰী যুগৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্য — ২

অধ্যায় গাঁথনি

১১.১ উদ্দেশ্য
১১.২ পৰিচয়
১১.৩ অনন্ত কন্দলি
১১.৪ ৰাম সৰস্বতী
১১.৫ ভট্টদেৱ (অসমীয়া গদ্যৰ উদ্ভৱ)
১১.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
১১.৭ অধিক জানিবলৈ
১১.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
১১.৯ আৰ্হি প্রশ্ন

১১.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- শংকৰী যুগৰ বৈষ্ণৱ কবি অনন্ত কন্দলি আৰু ৰাম সৰস্বতীৰ সাহিত্যকৃতি সম্পর্কে জ্ঞান আহৰণ কৰিব
- অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ উদ্ভৱ কেনেদৰে, কাৰ হাতত হ'ল সেই বিষয়ে জ্ঞাত হ'ব।

১১.২ পৰিচয়

ইয়াৰ আগৰ অধ্যায়টিত আমি অসমীয়া সাহিত্যৰ 'স্বর্ণযুগ' বুলি অভিহিত কৰা শংকৰী যুগৰ পটভূমি, কাব্য, অংকীয়া নাট আৰু বৰগীত সম্পর্কে কিছু কথা অধ্যয়ন কৰিলোঁ। লগতে যি গৰাকী ব্যক্তিৰ নামেৰে যুগটোক নামকৰণ কৰা হৈছে— শংকৰদেৱ আৰু তেৰাৰ প্রিয় শিষ্য মাধৱদেৱৰ সাহিত্যকৃতি সম্পর্কে অধ্যয়ন কৰিলোঁ। এতিয়া এইটো অধ্যায়ত শংকৰী যুগৰে আন দুগৰাকী কবি অনন্ত কন্দলি আৰু ৰাম সৰস্বতীৰ কাব্যকৃতি সম্পর্কে অধ্যয়ন কৰিম। আনহাতে এই যুগতেই অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ আৰম্ভ হয় ভট্টদেৱৰ হাতত। সেই বিষয়েও কিছু কথা এই অধ্যায়টিত সন্নিৱিষ্ট হৈছে।

১১.৩ অনন্ত কন্দলি

মহাপুৰুষ দুজনাৰ পাছতে তেৰাসবৰ অনুগামীসকলৰ ভিতৰত অনন্ত কন্দলি অন্যতম। অনন্ত কন্দলিৰ ঘৰ হাজোত। বাপেক ৰত্ন পাঠক হাজোৰ মাধৱ দেৱালয়ৰ পাঠক আছিল। ৰত্ন

পাঠকৰ পুতেক হৰিচৰণ; হৰিচৰণেই তর্কশাস্ত্রত পাণ্ডিত্য লাভ কৰি অনন্ত কন্দলি নাম পায়। এওঁ পাছত চন্দ্রভাৰতী, ভাগৱতাচার্য, ভাগৱত ভট্টাচার্য আদি বিভূষণেৰেও ভূষিত হয়। অনন্ত কন্দলিৰ অনুবাদ পুথি *ভাগৱতৰ* ষষ্ঠ আৰু দশম স্কন্ধত (মধ্য আৰু শেষ)ত তেওঁৰ জন্মসম্পর্কে উল্লেখ আছে এনেদৰে—

"ৰতন পাঠক নামে পণ্ডিত পৰম।
ভাগৱত শাস্ত্রে আছিল বিক্রম।।
শ্রীহৰিচৰণ নামে তাহান সন্ততি।
ব্যাকৰণ পঢ়ি নাম শ্রীচন্দ্র ভাৰতী।।
তর্কত লভিলা নাম অনন্ত কন্দলি।
ভাগৱত আচার্য্য পদবী ভৈলা বলী।।
ভাগৱত ভট্টাচার্য্য বোলে আর্য্যজন।
তেহো বিৰচিলা পদ কৃষ্ণৰ চৰণে।।" (শেষ দশম)

অপ্রমাদী কবি মাধৱ কন্দলি আৰু মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ প্রভাৱপুষ্ট অনন্ত কন্দলিৰ জীৱনকাল সম্পর্কে পণ্ডিতসকলৰ মাজত মতানৈক্য আছে যদিও সত্যেন্দ্রনাথ শর্মাৰ *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত* গ্রন্থত এনেদৰে উল্লেখ পোৱা যায়— অনন্ত কন্দলি ষোড়শ শতাব্দীৰ তৃতীয় বা চতুর্থ দশকৰ ভিতৰত অর্থাৎ ১৫২০-১৫৩০ খ্রীষ্টাব্দৰ ভিতৰত সম্ভৱতঃ জন্মগ্রহণ কৰি ষোড়শ শতাব্দীৰ শেষ ভাগলৈকে জীৱিত আছিল।

অনন্ত কন্দলিয়ে পাঁচখন কাব্য আৰু এখন নাট ৰচনা কৰে। কাব্যকেইখন হ'ল— *ৰামায়ণ, কুমৰ-হৰণ, বৃত্রাসুৰ-বধ, মধ্য আৰু শেষ দশম* আৰু *মহীৰাৱণ বধ কাব্য*। আনহাতে, তেওঁ ৰচনা কৰা একমাত্র নাটখনি হ'ল— *সীতাৰ পাতাল প্রৱেশ*। কন্দলিয়ে ৰচনা কৰা তত্ত্বমূলক গ্রন্থ হ'ল *ভক্তি-সাধন* বা *বৈষ্ণৱামৃত* আৰু *জন্ম ৰহস্য*; ঠিক সেইদৰে স্মৃতি শাস্ত্র হ'ল *নীতিৰত্ন* আৰু *কল্পদ্রুম*।

অসমীয়া ভাষাত প্রথমে *ৰামায়ণ* ৰচনা কৰে মাধৱ কন্দলিয়ে। মাধৱ কন্দলিৰ পাছত *ৰামায়ণ* ৰচনা কৰা অসমীয়া কবিগৰাকী হ'ল অনন্ত কন্দলি। *ৰামায়ণত* সাতটা কাণ্ড আছে যদিও মাধৱ কন্দলীৰ দৰে অনন্ত কন্দলিয়েও পাঁচটা কাণ্ডহে ৰচনা কৰিছে। আদি আৰু উত্তৰাকাণ্ড ৰচনা কৰা নাই। মাধৱ কন্দলিৰ *ৰামায়ণৰ* কথা আৰু বর্ণনাকে কিছু পৰিৱর্তন কৰি, বিশেষকৈ ভক্তিৰ প্রাধান্য স্থাপন কৰি অনন্ত কন্দলিয়ে *ৰামায়ণ* ৰচনা কৰে। সেইবাবে এইখনক *ৰামায়ণৰ* 'বৈষ্ণৱ সংস্কৰণ' বুলিও ক'ব পাৰি। প্রাক্-শঙ্কৰী যুগৰ অপ্রমাদী কবিৰ দ্বাৰা অনূদিত *ৰামায়ণ* থকা স্বত্বেও অনন্ত কন্দলিয়ে পুনৰ কিয় দুঃসাহস কৰি *ৰামায়ণ* অনুবাদ কৰিব লগা হ'ল সেই সম্পর্কে এইদৰে কোৱা যায়—

মাধৱ কন্দলি বিৰচিলা ৰামায়ণ।
তাক শুনি আমাৰ আকুল কৰে মন।।
ৰামৰ সামান্য সন্ত কথা যথাৱত।

ভজনীয় গুণ যত নভৈল বেকত।।
এতেকে যতন কৰো ভকতিক পদে।
নুবুলিবা নিন্দা সদা শুনা সভাসদে।।

এটা কথা ঠিক, অনন্ত কন্দলিয়ে *ৰামায়ণ*ত মাধৱ কন্দলিৰ দৰে লৌকিক আৰু নৈসৰ্গিক বৰ্ণনা, শব্দচয়ন, অলঙ্কাৰ আদি প্ৰয়োগত বিশেষ কৃতিত্ব প্ৰদৰ্শন কৰিব নোৱাৰিলেও ভক্তি প্ৰকাশত সফল হৈছে বুলিব পাৰি।

কুমৰ হ�ৰণ অনন্ত কন্দলি প্ৰণীত প্ৰথম কাব্য। অৱশ্যে কবিয়ে এই কাব্যখন *শ্ৰীচন্দ্ৰ ভাৰতী* নামেৰে ৰচনা কৰা। চন্দ্ৰ ভাৰতী অনন্ত কন্দলিৰ ডেকা কালৰ নাম। *কুমৰ হ�ৰণ* কাব্যখনি কবিয়ে ডেকা কালত ৰচনা কৰা বাবেই তৰুণ কবিৰ চপলতা, সৌন্দৰ্য্যপ্ৰিয়তা আৰু আবেগপ্ৰৱণ মনৰ চিনাকি পোৱা যায়। *কুমাৰ হৰণৰ* কাহিনী *বিষ্ণুপুৰাণ, ভাগৱত পুৰাণ* আৰু *হৰিবংশত* পোৱা যায় যদিও কবিয়ে *ভাগৱত পুৰাণ* আৰু *হৰিবংশ*ৰ পৰাহে কথাবস্তু গ্ৰহণ কৰিছে। অৰ্থাৎ চন্দ্ৰ ভাৰতীৰ *কুমৰ হৰণ*ৰ মূল উৎস গ্ৰন্থ *ভাগৱত পুৰাণ* আৰু *হৰিবংশ*। মূলৰ লগত সঙ্গতি ৰাখি কাব্যখনৰ কাহিনী বিন্যাস, চৰিত্ৰ সৃষ্টি আৰু পৰিবেশ সংৰচনাত কবিয়ে মৌলিকতাৰ পৰিচয় দাঙি ধৰিছে। ফলত কাব্যখন ৰসোত্তীৰ্ণ হৈছে। কুজী বুঢ়ীৰ চৰিত্ৰ সৃষ্টি আৰু কাৰ্য্যাৱলী কবিৰ স্বকীয় উদ্ভাৱন। মূলত এই বিষয়ে উল্লেখ পোৱা নাযায়। ঊষা-অনিৰুদ্ধৰ প্ৰেম, বিৱাহ আৰু হৰিহৰৰ যুদ্ধ বৰ্ণনাযুক্ত *কুমৰ হৰণ* কাব্যৰ বিষয়বস্তু গ্ৰহণ, ৰচনা কৌশল, তথা আদৰ্শগত দিশত শঙ্কৰদেৱৰ ৰচনাৰ প্ৰভাৱ উজ্বল ৰূপত অনুভূত। কাব্যখনৰ ৰস সৃষ্টিতো কবি সফল হৈছে। শৃঙ্গাৰ, বীৰ, হাস্য, কৰুণ, অদ্ভুত, বীভৎস আদি ৰসেৰে পূৰ্ণ *কুমাৰ হৰণ*ত শৃঙ্গাৰ আৰু বীৰ ৰসে প্ৰাধান্য লাভ কৰিছে। কিন্তু শেষলৈ শৃঙ্গাৰ ৰস ভক্তি ৰসলৈ পৰ্যবসিত হৈছে। অসমীয়া বৈষ্ণৱ সাহিত্যত *কুমাৰ হৰণ* কাব্য ৰূপে অতি জনপ্ৰিয়।

অনন্ত কন্দলিয়ে ৰচনা কৰা আন এখন কাব্য *বৃত্ৰাসুৰ বধ*।এই কাব্যখনৰ আধাৰ গ্ৰন্থ হ'ল *ভাগৱত*ৰ ষষ্ঠ স্কন্ধ। শ্ৰীচন্দ্ৰ ভাৰতীৰ নামেৰে ভণিতা পেলোৱা *বৃত্ৰাসুৰ বধ* কাহিনী বৰ্ণনাত মূলৰ পৰা আঁতৰি যোৱা নাই যদিও পৰিৱেশ পৰিস্থিতি নিৰূপণত যৎসামান্য স্বকীয় সৃষ্টিৰ ৰহণ সানিছে। কাব্যখনৰ ভাষা প্ৰাঞ্জল আৰু সৰস। দুঃশক্তিৰে বলীয়ান বৃত্ৰাসুৰক দেৱৰাজ ইন্দ্ৰই দধীচি মুনিৰ অস্থিৰ দ্বাৰা নিৰ্মাণ কৰা ব্ৰজৰ দ্বাৰা কেনেকৈ বধ কৰিলে তাকেই কাব্যখনত বৰ্ণোৱা হৈছে। বিষ্ণু বা কৃষ্ণৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশ *বৃত্ৰাসুৰ বধ*ৰ আন এটা মনকৰিবলগীয়া দিশ। কাব্যখন পয়াৰ ছন্দত ৰচিত। *ভাগৱত*ৰ কাহিনীৰ দৰে এই কাব্যখনিৰ বৰ্ণনাও প্ৰাঞ্জল আৰু সৰস। *মহীৰাৱণ বধ* কাব্যৰ কাহিনীভাগ *ৰামায়ণ*ৰপৰা লোৱা হৈছে। ৰাৱণৰ পুতেক মহীৰাৱণে ৰাম-লক্ষ্মণ শুই থাকোঁতে হৰণ কৰি নি পাতালত কালী মূৰ্তিৰ আগত বলি দিবলৈ ধৰোঁতে হনুমানে মহীৰাৱণক বধ কৰি তেওঁলোকক শেষ মুহূৰ্তত ৰক্ষা কৰে। এই কাহিনীভাগকে *মহীৰাৱণ বধ* কাব্যত বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

অনন্ত কন্দলিয়ে পাঁচখনকৈ কাব্য ৰচনা কৰিছে যদিও তেওঁৰ অক্ষয় কীৰ্তি হ'ল *মধ্য আৰু শেষ দশম*। *ভাগৱত*ৰ দশম স্কন্ধৰ আদি ভাগ শংকৰদেৱে ৰচনা কৰিছে; বাকী দুটা অৰ্থাৎ

মধ্য আৰু শেষ দশম ৰচনা কৰিছে অনন্ত কন্দলিয়ে। দশম ৰচনাৰ ক্ষেত্রত কন্দলিয়ে শংকৰদেৱৰ ৰীতিকে অনুসৰণ কৰিছে। বিশেষকৈ প্রতিটো আখ্যানৰ শেষত শ্রীকৃষ্ণৰ মাহাত্ম্য আৰু ভক্তিৰসৰ প্রবাহ অক্ষুণ্ণ ৰাখিছে। কন্দলিৰ পাণ্ডিত্য, দার্শনিক জ্ঞান আৰু কঠিন বস্তু প্রাঞ্জলভাৱে অনুবাদ কৰিব পৰা ক্ষমতাৰ পৰিচয় এই কাব্যখনিত পোৱা যায়।

অনন্ত কন্দলিয়ে ৰচনা কৰা একমাত্র নাটখনি হ'ল— *সীতাৰ পাতাল প্রৱেশ*। ৰামায়ণৰ কাহিনীৰ অন্তর্গত বিষয়বস্তুৰ আধাৰত নাটখনি ৰচনা কৰা হৈছে। অংকীয়া নাট হিচাপে এইখন সর্বাংগ সুন্দৰ নাট বুলি দেবেন্দ্রনাথ ৰেজবৰুৱাই মত পোষণ কৰিছে। লগতে তেওঁ কৈছে যে *সীতাৰ পাতাল প্রৱেশ* নাটখনি শংকৰদেৱৰ নাটতকৈ কোনোগুণে কম নহয়।

অনন্ত কন্দলিৰ ভণিতা থকা দুখন ধর্মতত্ত্ব পুথি হ'ল— *ভক্তি-সাধন* বা *বৈষ্ণৱামৃত* আৰু *জন্মৰহস্য* বা *জীৱতুতি*। দুয়োখন গ্রন্থ মূলতঃ ভক্তি ধর্ম আৰু দর্শন সম্পকীয়। অনন্ত কন্দলিয়ে সঙ্কলন কৰা দুখন স্মৃতিশাস্ত্র হ'ল *নীতিৰত্ন* আৰু *কল্পদ্রুম*।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ অনন্ত কন্দলিয়ে ৰচনা কৰা ধর্মতত্ত্বমূলক পুথি দুখনৰ নাম কি?

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ খালি ঠাই পূৰণ কৰক—

(ক) অনন্ত কন্দলিয়ে ..... কাব্য আৰু এখন নাট ৰচনা কৰিছিল।

(খ) অনন্ত কন্দলিক .....বুলি অভিহিত কৰা হয়।

১১.৪ ৰাম সৰস্বতী

শঙ্কৰী যুগৰ আন এগৰাকী স্বনামধন্য কবি হ'ল ৰাম সৰস্বতী। এইগৰাকী কবিৰ যি আত্মপৰিচয়মূলক বিৱৰণ পোৱা যায় তাৰপৰা জানিব পাৰি যে ৰাম সৰস্বতী কামৰূপৰ পচৰীয়া (কোনো কোনো পুথিত চমৰীয়া) নামৰ গাঁৱত জন্মগ্রহণ কৰিছিল। এওঁৰ পিতৃৰ নাম আছিল ভীমসেন কবিচূড়ামণি। ভীমসেনৰ দুগৰাকী পুতেক— কবিচন্দ্র আৰু অনিৰুদ্ধ। এই অনিৰুদ্ধই পাছত ৰাম সৰস্বতী নাম পায়। ৰাম সৰস্বতীৰ পৰিচয় সন্দর্ভত তেওঁ অনুবাদ কৰা *মহাভাৰতৰ* অসমীয়া পাঠত পচৰীয়া, চমৰীয়া, চিনকোনো, পাটচৌৰা আদি ঠাইৰ নাম উল্লেখ আছে। ইয়াৰ পৰা অনুমান কৰিব পাৰি যে ৰাম সৰস্বতী সম্ভৱতঃ কোনো এক নির্দিষ্ট ঠাইত থকা নাছিল। সেইবাবেই বিভিন্ন ঠাইৰ নাম উল্লেখ আছে। *মহাভাৰতৰ* বিভিন্ন পদ ভাঙনিত কবি গৰাকীৰ আত্মপৰিচয় পোৱা যায় এনেদৰে—

পিতৃয়ে মাতৃয়ে অনিৰুদ্ধ নাম দিলা।
কবিচন্দ্র নাম গোট দেৱালে বুলিলা

ৰাম সৰস্বতী নাম নৃপতি দিলন্ত।
ভাৰতৰ পদ মোক কৰা বুলিলন্ত।।

বাল্যকালত ৰাম সৰস্বতীয়ে তেওঁৰ জ্যেষ্ঠ ভাতৃ কবিচন্দ্ৰৰ ওচৰত শিক্ষা গ্ৰহণ কৰিছিল। কিন্তু তেওঁৰ নিজ গুৰু যে মুকুন্দদেৱ সেই কথা পৰম শ্ৰদ্ধা আৰু ভক্তিৰে উল্লেখ কৰিছে এইদৰে—

প্ৰণামো মুকুন্দদেৱ মোৰ নিজ গুৰু।

কবি জীৱনৰ প্ৰথম ভাগত ৰাম সৰস্বতীয়ে কোচৰজা নৰনাৰায়াণৰ পৃষ্ঠপোষকতাত অধিকাংশ মহাভাৰতৰ পদ ৰচনা কৰিছে। ব্যাসদেৱৰ মূল *মহাভাৰতৰ* সম্পূৰ্ণ অনুবাদ কবিজনাই কৰা নাই যদিও অধিকাংশ পদানুৱাদ কৰিছে। এই ক্ষেত্ৰত তেওঁক গোপীনাথ পাঠক, বিদ্যা পঞ্চানন, কংসাৰি কবি আদি কবিসকলে সহায় কৰিছে।

প্ৰাচীন অসমীয়া কবিসকলৰ ভিতৰত সকলোতকৈ সৰহসংখ্যক পদ ৰচনা কৰি গৈছে ৰাম সৰস্বতীয়ে। তেওঁ ৰচনা কৰা পদৰ সংখ্যা মহাপুৰুষ শংকৰদেৱতকৈও অধিক। ৰচনাৰ ব্যাপকতা আৰু বৰ্ণনীয় কথাবস্তুলৈ লক্ষ্য ৰাখি ৰাম সৰস্বতীক 'অসমীয়া ব্যাস' আখ্যা দিয়া হৈছে।

ৰাম সৰস্বতীৰ সমগ্ৰ ৰচনাৱলীক আলোচনাৰ সুবিধাৰ্থে চাৰিটা ভাগত বিভাজন কৰি আলোচনা কৰিব পাৰি। সেইসমূহ হ'ল—

- ***মহাভাৰতৰ* অনুবাদ ঃ** *আদি পৰ্ব, সভাপৰ্ব* (কিছু অংশ), *বনপৰ্ব, বিৰাট পৰ্ব* (কীচক বধ পৰ্যন্ত), *উদ্যোগ পৰ্ব, ভীষ্ম পৰ্ব* (অধিকাংশ), *দ্রোণ পৰ্ব* (গোপীনাথ পাঠকৰ সহযোগত) আৰু *কৰ্ণপৰ্ব* (বিদ্যা পঞ্চাননৰ সহযোগত)।
- **বধকাব্য ঃ** *পুষ্পহৰণ পৰ্ব, মণিচন্দ্ৰ ঘোষ, বিজয় পৰ্ব, যজ্ঞপৰ্ব, কুলাচল বধ, বঘাসুৰ বধ, কাল কুঞ্জ শোষক বধ, ভীম চৰিত, কুলাচল বধ, বাঘসুৰ বধ, জঁটাসুৰ বধ, জঙঘাসুৰ বধ, খটাসুৰ বধ, সিন্ধুৰা পৰ্ব, অশ্বকৰ্ণ যুদ্ধ* আদি।
- ***মহাভাৰতৰ* বাহিৰে অন্য কাব্যৰ অনুবাদ ঃ** *গীত গোৱিন্দ* (জয়দেৱৰ *গীত গোৱিন্দ* কাব্যৰ কথাবস্তুৰ লগত *ভাগৱত পুৰাণৰ* বিষয়বস্তুৰ সংমিশ্ৰণ)।
- ***মহাভাৰতৰ* কথাবস্তুৰ লগত সম্পৰ্কযুক্ত সুকীয়া কাব্য ঃ** *পাঞ্চালী বিৰাহ, তীৰ্থযাত্ৰা, ব্যঞ্জন পৰ্ব, ব্যাসাশ্ৰম, সৱিত্ৰী উপাখ্যান* আৰু *স্ত্ৰীপৰ্ব*।

মহাভাৰতৰ দৰে এখন সাগৰ সংকাশ পুথি সফলতাৰে অনুবাদ কৰাটো সামান্য পৰিশ্ৰম, পাণ্ডিত্য আৰু কবিত্বৰ পৰিচায়ক নহয়। তাতোকৈ ডাঙৰ কথা হৈছে জনসমাজৰ উপযোগী কৰি ৰচনা কৰা কাৰ্যটো। ৰাম সৰস্বতীৰ অনুবাদত জটিল তত্ত্ব-বিচাৰ নাই, নীৰস ধৰ্মমতৰ অযথা ব্যাখ্যা নাই, ধৰ্মমত ঠাই বিশেষে আছে যদিও সেয়া সৰল আৰু চমুকৈ দাঙি ধৰা হৈছে। আনহাতে যিকোনো বৰ্ণনা ঘৰুৱা পৰিৱেশৰ লগত খাপ খুৱাই জনগণৰ অন্তৰস্পৰ্শী কৰি তোলা হৈছে। অৱশ্যে য'তে সুবিধা আৰু সুৰুঙা পাইছে তাতেই শ্ৰীকৃষ্ণৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব আৰু ভক্তিৰ মহিমা প্ৰকাশ কৰিছে।

ৰাম সৰস্বতীৰ আন একশ্ৰেণী ৰচনা হৈছে বধকাব্য। *মহাভাৰতৰ* বনপৰ্বৰ অসুৰ বধৰ কাহিনীক অৱলম্বন কৰি ৰচিত এনে কাব্যৰ সংখ্যা হৈছে ১৫ খন। এই কাব্যসমূহ *মহাভাৰতৰ* বনপৰ্বৰ অন্তৰ্গত কাহিনীক লৈ ৰচিত বুলি কবিয়ে কৈছে। কিন্তু কাব্যসমূহৰ কাহিনীসমূহৰ *মহাভাৰতৰ*

লগত বিশেষ সম্পৰ্ক নাই। পাণ্ডৱসকলে বনবাসৰ সময়ত বনে বনে ঘূৰি ফুৰোঁতে অশেষ বিপদ আৰু বাধা-বিঘিনিৰ সন্মুখীন হ'ব লগা হৈছিল। বিশেষকৈ অৰণ্যৰ মাজত দৈত্য, দানৱ আৰু অসুৰৰ সন্মুখীন হ'বলগীয়াত পৰিছিল। পাণ্ডৱসকলে শ্ৰীকৃষ্ণৰ সহায়ত এই দৈত্য-দানৱক কেনেদৰে বধ কৰিছিল তাৰেই কাহিনী বধকাব্যসমূহত পোৱা যায়। এই বধকাব্যই আজি-কালিৰ গল্প-উপন্যাসৰ দৰে সেই সময়ত অসমীয়া মানুহক মনোৰঞ্জন প্ৰদান কৰিছিল। এক কথাত ক'ব পাৰি এই শ্ৰেণীৰ কাব্যত কবিৰ কল্পনাৰ প্ৰাচুৰ্য্যহে দেখা যায়। বধকাব্যবোৰ সকলো ধৰ্মৰে মজ্জাগত ভাবৰ প্ৰকাশ বুলিব পাৰি। পাপক পৰাভূত কৰি ধৰ্ম ৰাজ্য সংস্থাপন কৰাই বধকাব্যবোৰৰ উদ্দেশ্য। কৃষ্ণৰ মহিমা প্ৰকাশ, ভক্তৰ গৌৰৱ ঘোষণা, দুষ্টক দমন, সন্তক পালন আদি আদৰ্শবোৰ বধকাব্যত পোৱা যায়। প্ৰত্যেকখনি কাব্যতে অত্যাচাৰী অসুৰৰ হাতত ভক্তৰ জীৱন কেনেভাৱে বিপন্ন হৈছিল, ভগৱানত বিশ্বাস থাকিলে কেনেদৰে ভক্তক বিপদৰ পৰা ৰক্ষা কৰে, সেইবোৰ বধকাব্যত বৰ্ণনা কৰিছে—

হৰি ৰক্ষা কৰি ফুৰে সৰ্ব বিপদত।
ধেঁনু ৰাখি ফুৰে যেন বৎসক স্নেহত।।

বধকাব্যবোৰ এক প্ৰকাৰ ৰূপক কাব্য। এই প্ৰসঙ্গতে বাণীকান্ত কাকতিয়ে কৈছে— "অসমীয়া বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ ভিতৰেদি পাতালী গঙ্গাৰ দৰে দাস্য আৰু বাৎসল্য ৰসৰ মূল ভাব বৈ আছে। বধকাব্যবোৰ সকলো ধৰ্মৰে অন্তৰ্নিহিত আন এটি মজ্জাগত ভাবৰ প্ৰকাশ। সেইটো হৈছে জগতত সাম্যভাব প্ৰৱৰ্তনৰ চেষ্টা আৰু ঐকান্তিক ভক্তিৰ বিজয় ঘোষণা। প্ৰৱল শত্ৰুৰ দ্বাৰা লাঞ্ছিত ৰাজ্যৰ পৰা বিতাৰিত নিঃসহায়, বন্ধুহীন পাণ্ডৱ পুত্ৰসকলে যে বাৰ বছৰ অগম্য বনৰ মাজত সকলো দুখ-দুৰ্গতিৰ মহৌষধি স্বৰূপ হৰিনাম হৃদয়ত ধাৰণ কৰি সকলো সঙ্কটৰ পৰা নিস্তাৰ পাব, তাক বিভিন্ন আখ্যানত দেখুওৱা হৈছে।"

ৰাম সৰস্বতীয়ে *গীত গোৱিন্দ* নামৰ এখন পুথি ৰচনা কৰিছে।বংগদেশৰ কবি জয়দেৱৰ *গীত গোৱিন্দ* কাব্যৰ কাহিনীৰ লগত *ভাগৱত পুৰাণ*ৰ বিষয়বস্তু সংমিশ্ৰিত কৰি আমাৰ কবিয়ে পুথিখন প্ৰণয়ন কৰিছে। কোচ ৰজা ধৰ্ম নাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতাত অনুবাদ কৰা কাব্যখনত পয়াৰ আৰু ত্ৰিপদী ছন্দ ব্যৱহাৰ কৰাত গীতিমুধৰ হৈছে। কাব্যৰসিক ৰাম সৰস্বতীয়ে *মহাভাৰতৰ* সৈতে সম্বন্ধযুক্ত কাহিনীৰে কেইবাখনো কাব্য ৰচনা কৰিছে; যিবোৰ বধকাব্যসমূহৰ দৰেই ঐশ্বৰ্য্যশালী। সেইকেইখন হ'ল— *পাঞ্চালী বিবাহ, তীৰ্থযাত্ৰা, ব্যঞ্জন পৰ্ব, ব্যাসাশ্ৰম, সাবিত্ৰী উপাখ্যান* আৰু *স্ত্ৰীপৰ্ব*। ইয়াৰে *পাঞ্চালী বিবাহ* কাব্যখনত *মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণ*ৰ কাহিনী সংযুক্ত হৈ আছে। কৃষ্ণৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব প্ৰতিপন্ন কৰাটোয়ে কাব্য-কেইখনৰ মূল লক্ষ্য বুলিব পাৰি।

চিন্তা-চৰ্চা কৰক— ১১.১

মহেশ্বৰ নেওগৰ *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা*, সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত* আৰু মনোৰঞ্জন শাস্ত্ৰীৰ *ৰাম সৰস্বতীক* সমল হিচাপে লৈ ৰাম সৰস্বতীৰ জন্মস্থান সম্পৰ্কে থকা মতভেদৰ বিষয়ে এটি আলোচনা প্ৰস্তুত কৰক।

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৩ ঃ ৰাম সৰস্বতীৰ সমগ্র ৰচনাৱলীক আলোচনাৰ সুবিধার্থে কেইটা আৰু কি কি ভাগত ভাগ কৰা হয়?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৪ ঃ খালি ঠাই পূৰণ কৰক—

(ক) ৰাম সৰস্বতীয়ে ৰচনা কৰা দৈত্য-দানৱ বধৰ কাহিনীসমূহকহে ..... বুলি অভিহিত কৰা হয়।

১১.৫ ভট্টদেৱ (অসমীয়া গদ্যৰ উদ্ভৱ)

মহাপুৰুষৰ অব্যৱহিত কালৰ প্রভাৱশালী কবিসকলৰ ভিতৰত ভট্টদেৱ অন্যতম। এওঁৰ পিতৃৰ নাম কবি সৰস্বতী। ভট্টদেৱৰ পিতৃ প্রদত্ত নাম বৈকুণ্ঠনাথ। 'ভট্টদেৱ'কে প্রমুখ্য কৰি 'কবিৰত্ন' তথা 'ভাগৱত ভট্টাচার্য' তেওঁৰ উপাধি মাত্র। ঘৰ বৰপেটাৰ বৰনগৰ অঞ্চলৰ ভেৰা গাঁৱত। পিতৃ কবি সৰস্বতী আৰু মাতৃ তাৰা দেৱীৰ দুই পুত্র ক্রমে — জয় সৰস্বতী আৰু বৈকুণ্ঠনাথ। বৈকুণ্ঠনাথৰ জন্মৰ চন-তাৰিখ বিস্মৃতিৰ গর্ভত যদিও *কথা-গীতা*ৰ পাতনিত হেমচন্দ্র গোস্বামীয়ে উল্লেখ কৰা মতে ভট্টদেৱৰ জন্ম ১৫৫৮ খ্রীষ্টাব্দত। আনহাতে ১৬৩৮ খ্রীষ্টাব্দত ভট্টদেৱে নিজ হাতে গঢ়া ব্যাসকুছি সত্রতে শেষ নিশ্বাস ত্যাগ কৰে বুলি গোস্বামীদেৱে উল্লেখ কৰিছে। বর্তমানে গোস্বামীদেৱে উল্লেখ কৰা উক্ত চন দুটাকে ভট্টদেৱৰ জন্ম-মৃত্যুৰ চন হিচাপে মানি অহা হৈছে।

বৈকুণ্ঠনাথ সৰু কালৰে পৰা বিদ্যা-বুদ্ধিত প্রতিভাধৰ আছিল। ৰীতিসিদ্ধ শিক্ষা গ্রহণৰ অন্তত পণ্ডিত প্রৱৰ ব্যক্তিজনে প্রথমে গোপালদেৱৰ ওচৰত শৰণ লয়। তাতেই তেওঁ ব্যাকৰণ, কাব্য, স্মৃতি, *ভাগৱতকে* আদি কৰি দর্শন শাস্ত্রৰ জ্ঞান অর্জন কৰে। তেওঁ এফালে যেনেকৈ এজন শাস্ত্রজ্ঞ পণ্ডিত আছিল তেনেকৈ শাস্ত্রবাখ্যাকাৰীও (বিশেষকৈ *ভাগৱতৰ* সুবাখ্যাকাৰী) আছিল। যি ভাগৱতৰ সুবাখ্যাৰ বাবে শ্রোতামণ্ডলীৰ পৰা লাভ কৰিছিল 'ভাগৱত ভট্টাচার্য'ৰ দৰে উপাধি।

কেৱল সেয়ে নহয় ৰামৰায়ৰ *সপ্তযশামৃত* মতে বৰনগৰীয়া মোড়লসকলক *ভাগৱতৰ* বাখ্যাৰে মোহিত কৰাৰ বাবে তেওঁলোকে ভট্টদেৱক 'কবিৰত্ন' উপাধিও প্রদান কৰিছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত পো�ৰাভিটী বৰপেটা সত্রৰ মথুৰাদাস বুঢ়া আতাৰ আহ্বান মর্মে *ভাগৱত* বাখ্যাৰ বাবে তাতে কিছুদিন থকাৰ পিছত পিতৃৰ আজ্ঞা পালন কৰি তাৰ পৰাই পাটবাউসীলৈ গৈ দামোদৰদেৱৰ ওচৰত দ্বিতীয়বাৰৰ বাবে শৰণ লয়।

সেই সময়তে কামৰূপাধিপতি পৰীক্ষিত নাৰায়ণৰ ৰোষত পৰে দামোদৰদেৱ, দেশান্তৰ হ'বলগীয়া হয়। যোৱাৰ সময়ত দামোদৰদেৱে শিষ্য ভট্টদেৱক বিভিন্ন দিহা পৰামর্শৰ লগতে *ভাগৱতখনো* কথাবন্ধে ৰচিবলৈ নির্দেশ দিয়ে। সেই সময়তে পূর্বতে হাত দিয়া কথাবন্ধত ৰচনা কৰা *ভাগৱতৰ* প্রথমটি স্কন্ধ দামোদৰদেৱৰ হাতত ভট্টদেৱে অর্পণ কৰে। কিন্তু তাৰ আকাৰ বৃহৎ হোৱাত চমুৱাই ৰচনা কৰিবলৈ নির্দেশ দি দামোদৰদেৱে কোচবিহাৰলৈ গমন কৰিলে।

নীলকণ্ঠ দাসৰ চৰিত মতে এইদৰে কিছুদিন থকাৰ পিছত পাটবাউসী সত্রৰ অধিকাৰ পদৰ বাবে ভট্টদেৱৰ সৈতে ভতিজা শ্রীকৃষ্ণৰ মতান্তৰ হোৱাত দামোদৰদেৱে দুয়োজনকে 'সন্দেশ' খুজি বার্তা প্রেৰণ কৰে। শ্রীকৃষ্ণই 'চিৰালাড়ু' আৰু ভট্টদেৱে *ভাগৱতৰ* সাতস্কন্ধ গদ্যত ভাঙনি কৰি দামোদৰদেৱত অর্পণ কৰে। দামোদৰদেৱে শ্রীকৃষ্ণৰ 'চিৰালাড়ু'ক প্রত্যাখান কৰি 'সন্দেশ'স্বৰূপ ভট্টদেৱৰ *ভাগৱতখন* সাদৰে গ্রহণ কৰি ভট্টদেৱক পাটবাউসীৰ অধিকাৰ পাতি ভকতৰ হাতত তুলসীৰ মালা দি পঠিয়ালে। লগতে কৈ পঠিয়ালে যাতে *ভাগৱতৰ* বাকী থকা পাঁচ স্কন্ধও যেন অনুবাদ কৰে। আৰু এদিন বাকী থকা অংশ পূৰ কৰি লগত চাৰিজন ভকতৰ সহিতে দামোদৰদেৱৰ সমুখত উপস্থিত হয়। দামোদৰদেৱ সমন্বিতে সকলো ভকতে *ভাগৱতৰ* এই পাঁচ স্কন্ধ শুনি প্রশংসা কৰিলে।

কেৱল *ভাগৱতেই* নহয়, কবিৰত্নই পাটবাউসীত ধর্ম প্রৱর্তাই থকা কালত *শ্রীভগৱদ-গীতাখনো* কথাত লিখি ভকতৰ হাতে দামোদৰদেৱলৈ পঠিয়াই দিলে। দামোদৰদেৱে হৰি মিশ্র নামে এজনক পঠাই সোণ-ৰূপৰ অলংকাৰ, সোণৰ নৱগুণ, হাৰমালা, কুণ্ডল, বাজু, আঙুঠি, মুকুট আদি পঠিয়াই দি কবিৰত্নক ভট্টাচার্য নাম দিলে। তেতিয়াৰ পৰাই কবিৰত্ন ভট্টাচার্যদেৱ বা ভট্টদেৱ নামেৰে আখ্যায়িত হ'ল। এইদৰে পাটবাউসী সত্রতে জীৱনৰ অধিক কাল ধর্ম প্রৱর্তাই থকাৰ পাছত দামোদৰদেৱৰে শিষ্য পাটোৱাৰী নামৰ এজন ভকতৰ উপদ্রৱ সহ্য কৰিব নোৱাৰি সেই ঠাই ত্যাগ কৰি ব্যাসকুছিত সত্র পাতি তাতে ৰয়গৈ; আৰু তাতেই তেওঁ বৈকুণ্ঠী হয়।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৫ ঃ ভট্টদেৱৰ সম্পূর্ণ নাম কি?

.....

প্রশ্ন নং ৬ ঃ দামোদৰদেৱে 'সন্দেশ' খুজি বার্তা প্রেৰণ কৰাত ভট্টদেৱে কি দি পঠিয়াইছিল?

.....

সম্পূর্ণ বৈষ্ণৱ ভাবাদর্শেৰে উদ্বুদ্ধ কথাশিল্পী বৈকুণ্ঠনাথ ভাগৱত ভট্টাচার্যৰ সাহিত্যিক কর্মৰাজিৰ এক দীঘলীয়া পৰিসংখ্যা আছে। তেওঁৰ সাহিত্যিক জীৱন পৰিক্রমাত *ভাগৱত-কথা, গীতা-কথা* আৰু *ৰত্নাৱলী-কথা* শ্রেষ্ঠ যদিও এইজনা সাহিত্যিক আন কেইবাখনো গ্রন্থৰ ৰচক। *ভক্তিসাৰ* আৰু *নন্দোৎসৱৰ* দৰে দুই-এখন গ্রন্থ তেওঁৰ হয় নে নহয় কিছু পৰিমাণে বিচার্যৰ বিষয় যদিও *শ্রীমদ্ভাক্তিবিবেক, বিষ্ণু-সহস্র নাম, প্রসঙ্গ-মালা* বা *প্রসঙ্গ-প্রণালী, গুৰু-বংশাৱলী, শৰণ-মালিকা* এই কেইখন তেওঁৰ ৰচনা বুলি ভবাৰ সামান্য হ'লেও থল আছে। একেদৰে *ভাগৱতাধিকৰণখনো* তেওঁৰ হয় নে নহয় সন্দেহৰ আৱর্তত। উল্লেখযোগ্য যে তেওঁৰ ৰচনাৰ স্পষ্ট নিদর্শন তথা প্রমাণিক গ্রন্থ তিনিখনৰ (*ভাগৱত-কথা, গীতা-কথা* আৰু *ৰত্নাৱলী-কথা*) ৰচনা শৈলীতকৈ কিন্তু পিছৰ কেইখনৰ ৰচনা শৈলী যথেষ্ট দুর্বল। ইয়াৰ বাহিৰেও নীলকণ্ঠ দাসৰ চৰিতৰ আউনীআটি সত্রৰ পুথিৰ অন্তত 'দ্বিজ-ভট্টদেৱ'ৰ ভনিতাৰে এটি গুৰু-ভটিমা পোৱা গৈছে। এই ভটিমাটি মাধৱদেৱৰ গুৰু ভটিমাৰ সমপর্যায়ৰ।

ভট্টদেৱে সাহিত্যিক জীৱনৰ পাতনি মেলে *ভাগৱত-কথা*ৰ জৰিয়তে। দামোদৰদেৱৰ আজ্ঞা শিৰত লৈ ৰচনা কৰা গ্রন্থখনিত সততে 'কবিৰত্ন' নামটিকে ব্যৱহাৰ কৰা দেখা যায়। ৰচনাৰ সময় আনুমানিক ১৫৯৪-৯৬ খ্রীষ্টাব্দ। কামৰূপৰ সেই সময়ৰ ৰজা পৰীক্ষিতৰ নির্দেশত ভট্টদেৱৰ গুৰু দামোদৰদেৱে কামৰূপ ত্যাগ কৰি কোচবিহাৰলৈ যোৱাৰ দুবছৰ মানৰ ভিতৰতে ভট্টদেৱে গ্রন্থখনৰ ৰচনাৰ কাম সম্পূর্ণ কৰে। পৰীক্ষিত ৰজা হয় ১৫৯৩ খ্রীঃত। গতিকে তাৰ দুই বছৰ মানৰ ভিতৰত ৰচিত হ'লে ১৫৯৪-৯৬ খ্রীঃ মানেই হ'ব বুলি অনুমান কৰিব পাৰি।

*ভাগৱত-কথা*ৰ দৰে *গীতা-কথা*তো কবিৰত্ন নামটিকে ব্যৱহাৰ কৰিলেও দামোদৰদেৱৰ নাম এবাৰ নে দুবাৰ হে লৈছে। তালৈ চাই এইখনৰ ৰচনাৰ আজ্ঞা দামোদৰদেৱে প্রদান কৰা নাছিল বুলি ধাৰণা কৰা হয়। এইখন *ভাগৱত-কথা*ৰ দুবছৰ মান পিছত ৰচনা বুলি ধৰিলে ইয়াৰ ৰচনা কাল আনুমানিক ১৫৯৭-১৫৯৮ খ্রীঃ বুলি ধৰিব পাৰি। *কথা-গীতা*ৰ (*গীতা-কথা*) দৰে *শ্রীমদ্ভাক্তিবিবেক*খনতো দামোদৰদেৱৰ আজ্ঞা পোৱাৰ কথা উল্লেখ নাই। দামোদৰদেৱে ভট্টদেৱক *ভাগৱত-কথা* ৰচনা কৰা সময়ত আজ্ঞা দি কৈছিল— "পূর্বত মহাপুৰুষে (শংকৰদেৱ) দহ স্কন্ধ *ভাগৱত*ৰ পৰা কীর্তন, ভটিমা আদি ৰূপত সুছন্দ ছবি, দুলড়ি আদিত কবিতা কৰিছে; এতিয়া তুমি সেই ৰচনাতকৈও বেছি ধৰণে সকলোৱে বুজাকৈ এখন কথাবন্ধ কৰা।" এই আদেশ মর্মে শংকৰদেৱৰ ৰচনাৰ আদর্শ বা ধর্মমত দাঙি ধৰাত কৈ নব্য ৰচনা-শৈলী আৰম্ভ কৰিবলৈ কোৱাটোহে নিশ্চয়কৈ অধিক তাৎপর্যপূর্ণ। শকৰ ভিতৰত বুলি মত প্রকাশ কৰিছে আৰু বর্তমানে সেয়াই গ্রহণ কৰা হৈছে। *গীতা-কথা* বা *কথা-গীতা*ৰ প্রাচীনত্বৰ বিষয়ে আচার্য প্রফুল্ল ৰায়ে কৈছে—

> Indeed the *Prose-Gita* of Bhattadeva composed in the sixteenth century is unique of its kind... ... It is a priceless treasure. Assamese prose literature developed to a stage in the far distant sixteenth century which no other literature of the world reached except writings of Hooker and Latimer in England.

ভট্টদেৱৰ লেখাতে অসমীয়া গদ্যই ব্যাকৰণসংগত এটি সুনির্দিষ্ট ৰূপ গ্ৰহণ কৰে। যুক্তিযুক্তভাৱে বিষয়ৰ ব্যাখ্যা কৰাটোৱেই ভট্টদেৱৰ উদ্দেশ্য আছিল। অসমীয়া গদ্যক গধুৰ ভাব প্ৰকাশৰ বাহনৰূপে প্ৰয়োগ কৰি ভট্টদেৱে অসমীয়া ভাষাক যি মৰ্যাদা দান কৰিলে তাৰ কাৰণে অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত তেওঁৰ বিশেষ স্থান সদায়ে থাকিব।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৭ ঃ শুদ্ধ নে অশুদ্ধ নিৰ্ণয় কৰক—

(ক) অসমীয়া গদ্যৰ জনক হিচাপে অভিহিত কৰা হয় মাধৱদেৱক ।

(খ) ভট্টদেৱৰ লেখাতে অসমীয়া গদ্যই ব্যাকৰণসংগত এটি সুনির্দিষ্ট ৰূপ গ্ৰহণ কৰে।

.....

১১.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- অনন্ত কন্দলি, ৰাম সৰস্বতী আছিল বৈষ্ণৱ কবি। এওঁলোকৰ উপাস্য দেৱতা আছিল শ্ৰীকৃষ্ণ। সেইবাবে এওঁলোকৰ সাহিত্যৰাজিত শ্ৰীকৃষ্ণৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব তথা ভক্তিৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশ পাইছে। অনন্ত কন্দলিৰ মৌলিকত্ব আৰু পাণ্ডিত্য ফুটি উঠা তেওঁৰ দ্বাৰা সৃষ্ট অনুবাদ কৃতিসমূহৰ পৰিচয় লাভে শঙ্কৰী যুগৰ এগৰাকী সফল অনুবাদক হিচাপে তেওঁক মূল্যায়ন কৰা পথ সূচল হৈছে। আনহাতে মধ্যযুগীয় অসমীয়া সাহিত্যত *বধ কাব্যৰ* অন্যতম শ্ৰেষ্ঠ ৰচনাকাৰ ৰাম সৰস্বতীৰ সৃষ্টিৰাজিৰ লগত পৰিচয়ে আমাক তেওঁৰ সৃষ্টিসমূহ মূল্যায়ন কৰাত সহায় কৰিছে।
- অসমীয়া গদ্যৰ প্ৰাচীন নিদৰ্শন অংকীয়া নাট আৰু মন্ত্ৰপুথিত পোৱা গৈছে, যদিও অসমীয়া গদ্যক পোনপটীয়া আৰু প্ৰধানকৈ সাহিত্য ৰচনাত ব্যৱহাৰ কৰে শংকৰী যুগৰ কবি ভট্টদেৱেহে। এক অৰ্থত ক'ব পাৰি ভট্টদেৱৰ হাততেই প্ৰকৃত অসমীয়া গদ্যৰ সৃষ্টি হয়। অধ্যায়টিত ভট্টদেৱৰ জীৱন আৰু কৃতি সম্পৰ্কে কিছু কথা আলোচনা কৰা হ'ল।

১১.৭ অধিক জানিবলৈ

১) গোস্বামী, যতীন্দ্ৰনাথ (১৯৯৪); *অসমীয়া সাহিত্যৰ চমু বুৰঞ্জী;* গুৱাহাটী ঃ মণি-মাণিক প্ৰকাশ।

২) নেওগ, মহেশ্বৰ (২০০০); *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা*; গুৱাহাটী ঃ চন্দ্ৰ প্ৰকাশ।

৩) বৰ্মন, শিৱনাথ (সম্পাঃ) (১৯৯৭); *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (দ্বিতীয় খণ্ড)*; গুৱাহাটী ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থা।

৪) শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ (২০০৬); *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত*; গুৱাহাটী ঃ সৌমাৰ প্ৰকাশ।

১১.৮ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ অনন্ত কন্দলিৰ ভণিতা থকা দুখন ধৰ্মতত্ত্ব পুথি হ'ল— *ভক্তি-সাধন* বা *বৈষ্ণৱামৃত* আৰু *জন্মৰহস্য* বা *জীৱদুতি*।

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) ৫ খন খ) অসমীয়া ব্যাস

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ৰাম সৰস্বতীৰ সমগ্ৰ ৰচনাৱলীক আলোচনাৰ সুবিধাৰ্থে চাৰিটা ভাগত বিভাজন কৰি আলোচনা কৰিব পাৰি। সেইসমূহ হ'ল—*মহাভাৰতৰ* অনুবাদ, বধকাব্য *মহাভাৰতৰ* বাহিৰে অন্য কাব্যৰ অনুবাদ আৰু *মহাভাৰতৰ* কথাবস্তুৰ লগত সম্পৰ্কযুক্ত সুকীয়া কাব্য।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ বধকাব্য।

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ বৈকুণ্ঠনাথ ভাগৱত ভট্টাচাৰ্য।

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ভট্টদেৱে *ভাগৱতৰ* সাতখণ্ড গদ্যত ভাঙনি কৰি দামোদৰদেৱক অৰ্পণ কৰে।

৭ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) অশুদ্ধ খ) শুদ্ধ

১১.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ ঃ ৰাম সৰস্বতীয়ে কাৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰিছিল?

প্ৰশ্ন ২ ঃ কাৰ হাতত অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ প্ৰকৃত অৰ্থত শুভাৰম্ভ ঘটে?

চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ চমুটোকা লিখক—

(ক) ৰাম সৰস্বতী (খ) অনন্ত কন্দলি

প্ৰশ্ন ২ ঃ ভট্টদেৱৰ গদ্য শৈলী কেনে আছিল চমুকৈ লিখক।

ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ 'বধকাব্য'ৰ বিষয়ে এটি আলোচনা লিখক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ অনন্ত কন্দলিৰ জীৱন আৰু কৃতি সম্পৰ্কে এটি নিবন্ধ লিখি উলিয়াওক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ ভট্টদেৱৰ সাহিত্যকৃতি সম্পৰ্কে এটি আলচ যুগুত কৰক।

*** ***** ***

অধ্যায় ১২ ঃ শংকৰী যুগৰ অবৈষ্ণৱ সাহিত্য

অধ্যায় গাঁথনি

১২.১ উদ্দেশ্য
১২.২ পৰিচয়
১২.৩ পাঁচালী সাহিত্য
১২.৩.১ পীতাম্বৰ কবি
১২.৩.২ দুর্গাবৰ
১২.৩.৩ মনকৰ
১২.৩.৪ সুকবি নাৰায়ণদেৱ
১২.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
১২.৫ অধিক জানিবলৈ
১২.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
১২.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন

১২.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- অসমীয়া পাঁচালী সাহিত্য সম্পৰ্কে অৱগত হ'ব
- অসমীয়া 'পাঁচালী কবি'সকলৰ পৰিচয় লাভ কৰাৰ লগতে তেওঁলোকৰ সাহিত্যকৃতিৰ সম্যক ধাৰণা লাভ কৰিব।

১২.২ পৰিচয়

ইতিমধ্যে আমি উল্লেখ কৰি আহিছোঁ যে শংকৰদেৱক কেন্দ্ৰ কৰিয়েই তেওঁৰ সমসাময়িক সময়ছোৱাত যি সাহিত্যৰাজিৰ সৃষ্টি হৈছিল সেই যুগটোকে 'শংকৰী যুগ' বুলি কোৱা হয়। শংকৰী যুগ অসমীয়া সাহিত্যৰ 'স্বৰ্ণযুগ'। ইয়াৰ আগৰ অধ্যায়টোত আমি শংকৰী যুগৰ বিষয়ে সম্যক ধাৰণা লাভ কৰিলোঁ। সেই অধ্যায়টোতে অৱগত হ'লোঁ যে তদানীন্তন সময়ছোৱাত দুই ধৰণৰ সাহিত্য সৃষ্টি হৈছিল — বৈষ্ণৱ সাহিত্য আৰু অবৈষ্ণৱ সাহিত্য। ইয়াৰ আগৰ অধ্যায় দুটাত আপুনি বৈষ্ণৱ সাহিত্য সম্পৰ্কে বহলাই অধ্যয়ন কৰিলে।

এই যুগতেই শংকৰদেৱৰ ছত্ৰছায়াৰ বাহিৰত কিছু সংখ্যক কবি কাব্য ৰচনাত ব্ৰতী হৈছিল। তেওঁলোকে পিছে বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ পৰিৱৰ্তে শক্তি পূজাতহে বিশ্বাসী আছিল। তেওঁলোকে ৰচনা কৰা সাহিত্যৰাজিক 'পাঁচালী সাহিত্য' বুলি নামকৰণ কৰা হয়। এই অধ্যায়টিত পাঁচালী সাহিত্য

মানে কি সেই বিষয়ে অধ্যয়ন কৰিব। তদুপৰি পাঁচালী কবিসকলৰ বিষয়ে সম্যক ধাৰণা লাভ কৰাৰ লগতে তেওঁলোকে ৰচনা কৰা সাহিত্যৰাজিৰ বিষয়েও কিছু কথা অৱগত হ'ব। অধ্যায়টোৰ অধ্যয়নে আপোনাক শংকৰী যুগৰ অবৈষ্ণৱ সাহিত্যৰাজিৰ বিষয়ে ধাৰণা প্ৰদান কৰিব।

১২.৩ পাঁচালী সাহিত্য

শংকৰদেৱৰ সমসাময়িকভাৱে আত্মপ্ৰকাশ কৰা কেইবাজনো সাহিত্যিকে তেওঁলোকৰ ৰচনাৰাজিৰ মাজেদি বেলেগ এটা ভাবধাৰা অসমীয়া সাহিত্যলৈ সুমুৱাই আনিছিল। বিশেষকৈ তেওঁলোকৰ সাহিত্যৰাজিৰ বিষয়বস্তু, ৰচনাশৈলী, ৰূপ, গঠন আৰু আদৰ্শগত পাৰ্থক্য আছিল বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ লগত। সেই সাহিত্যৰাজিকে শংকৰী যুগৰ অবৈষ্ণৱ সাহিত্য বা পাঁচালী বা পাঞ্চালী সাহিত্য বুলি অভিহিত কৰা হৈছে। এই সাহিত্যৰাজিত লৌকিকতাৰ প্ৰাধান্য বেছি, ওজাপালিৰ উদ্দেশ্যে ৰচিত আৰু বৈষ্ণৱ কবিৰ দৰে ভক্তিৰ প্ৰতি এঢলীয়া টান দেখা পোৱা নাযায়। ভাষা কথিত ভাষাৰ বেছি ওচৰ চপা, চৰিত্ৰবোৰ লৌকিক মানুহৰ দৰে মানৱীয় দুখ-সুখ, আৱেগ-অনুভূতি, দুৰ্বলতা আদিৰে সিক্ত। দুৰ্গাবৰ, পীতাম্বৰ, মনকৰ আৰু সুকবি নাৰায়ণদেৱ হ'ল এই ভাগটিৰ মূল কবি। প্ৰসংগক্ৰমে উল্লেখযোগ্য যে এইকেইগৰাকী কবিৰ উপৰি ষষ্ঠীবৰ নামৰ আৰু এগৰাকী পাঁচালী কবিৰ কথাও দুই-এজন সাহিত্যৰ ইতিহাসকাৰে উল্লেখ কৰিছে। কিন্তু এতিয়াও তেওঁৰ সাহিত্যৰাজিৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা হোৱা নাই। সেয়ে এই পাঠ্যবিষয়ত তেওঁৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰা নহ'ল।

পাঁচালী মানে কি এই সম্পৰ্কে বিভিন্ন পণ্ডিতৰ মাজত মতবিৰোধ আছে। পাঁচালী বা পাঞ্চালী শব্দটোৰ সৃষ্টি সম্পৰ্কে তেওঁলোকে ভিন্ন মত পোষণ কৰিছে। তাৰে কেইটামান হ'ল—

- সংস্কৃত 'পাঞ্চালিকা' শব্দৰ পৰা পাঁচালী বা পাঞ্চালী শব্দটো সৃষ্টি হৈছে। পাঞ্চালিকা মানে পুতলা আৰু পুতলা নাচযুক্ত গীতেই হ'ল পাঁচালী। পূৰ্বতে পুতলা নাচৰ সৈতে নৃত্য-গীত-অভিনয় কৰাকে পাঞ্চালিকা বিহাৰ বুলি কোৱা হৈছিল। পৰৱৰ্তীকালত পুৰণি গুজৰাট, ৰাজস্থানকে ধৰি বংগ-অসমত ই প্ৰাচীন আখ্যায়িকাৰ সৈতে যুক্ত হয়। লোকসমাজত এইবিধ পৰিৱেশ্য কলাৰ সমাদৰ আজিও বিৰাজমান। *কালিকা পুৰাণ*ত চণ্ডিকাক উপাসনা কৰাৰ প্ৰসংগত পূষ্যা নক্ষত্ৰযুক্তা তৃতীয়া তিথিত পাঞ্চালিকা বিহাৰ আৰু শিশু কৌতুক কৰাৰ বিধান আছে। মহেশ্বৰ নেওগে 'পাঞ্চালিকা বিহাৰ' শব্দটোৱে পুতলা নাচ অথবা 'পাঁচালী গীত'ৰ আবৃত্তিকে ইংগিত কৰে বুলি মন্তব্য কৰিছে।
- নাট্যশাস্ত্ৰতো বিভিন্ন নাট্য প্ৰবৃত্তিৰ আলোচনাৰ প্ৰসংগত পাঞ্চালী প্ৰবৃত্তিৰ নাম উল্লেখ কৰি নৃত্য-গীত আৰু খোজৰ আধিক্য থকাৰ কথা উনুকিওৱা হৈছে।
- *দশৰথি ও তাহাৰ পাঞ্চালী* নামৰ কিতাপখনৰ ভূমিকাত হৰিপদ চক্ৰৱৰ্তীয়ে মন্তব্য কৰিছে যে পাঞ্চাল বা কনৌজ দেশত প্ৰচলিত নৃত্য-গীত বিশিষ্ট যি গীত শৈলীয়ে বঙ্গদেশলৈ আহি প্ৰতিপত্তি লাভ কৰে সেয়াই পাঁচালী।

- এসময়ত কোনো পুৰা কথা আবৃত্তি কৰাৰ প্ৰসংগত দৃশ্য-শ্ৰব্য উভয় দিশৰ দাবী পূৰণ কৰাৰ স্বাৰ্থতে পুতলা নাচৰ দৰে অনুষ্ঠেয় কলাৰ সংযোগ ঘটে। এই নব্য ৰূপ প্ৰদান কৰিবলৈ চেষ্টা কৰাৰ ফলতেই ই 'পুতলা নাচ'ৰ পৰা 'পাঞ্চালিকা বিহাৰ'লৈ ৰূপান্তৰিত হয়। কালক্ৰমত ইয়াৰ লগত জড়িত অৰ্থাৎ পাঞ্চালিকা বিহাৰৰ লগত জড়িত পুৰা কথাই পাঞ্চালী বা পাঁচালী গীত ৰূপে কল্প সলায়। এনে পৰম্পৰাৰে সুযোগ্য বাহক আৰু ধাৰক হিচাপে অসমৰ 'ওজাপালি' অনুষ্ঠানক নবীনচন্দ্ৰ শৰ্মাই চিহ্নিত কৰিছে। তেওঁ মন্তব্য কৰিছে যে মনসা পূজাৰ লগত জড়িত ওজাপালি অনুষ্ঠানত কাহিনীৰ বিষয়বস্তুৰ লগত সংগতি ৰাখি নৃত্য আৰু অভিনয় প্ৰদৰ্শন কৰা হয় আৰু ইয়ে পাঞ্চালী বা পাঁচালী পৰম্পৰা ৰূপে পৰিগণিত হয়। এইফালৰ পৰা চাবলৈ গ'লে দেৱ-দেৱীৰ মহিমা প্ৰকাশক প্ৰাচীন কাহিনী বা পুৰা কথাই পাঞ্চালী বা পাঁচালী গীত ৰূপে আত্মপ্ৰকাশ কৰে বুলি ক'ব পাৰি।
- কোনো কোনো পণ্ডিতৰ মতে পঞ্চ অংগযুক্ত সংগীত শৈলীয়েই পাঞ্চালী বা পাঁচালী। সংগীতৰ পঞ্চ অংগ হ'ল— গান, সাজপাৰ, গীতৰ দ্বৈত অনুশীলন, গীত ৰচনা-ৰীতি আৰু নৃত্য। ওজাপালি অনুষ্ঠানতো এই পাঁচটা অংগ বিৰাজমান। আনহাতে ওজাপালি অনুষ্ঠানত পাঁচজন গায়ক-বাদক থাকে বাবেও পাঞ্চালী বা পাঁচালী হ'ব পাৰে বুলি বহুতে মত আগবঢ়ায়। তদুপৰি ওজাপালিৰ গীতত দিহা বা ধুৰা, ৰাগ, পদ, বানা আৰু ভণিতা— এই পাঁচ অংগ থাকে বাবেও পাঞ্চালী বা পাঁচালী বুলি কোৱা হয় বুলিও এচামে মন্তব্য কৰে।
- গৌড়ীয় বৈষ্ণৱ সংগীত-শাস্ত্ৰকাৰ নৰহৰি চক্ৰৱৰ্তীয়ে অতি বিস্তীৰ্ণ ধ্ৰুবাপদ বা ধ্ৰুবাৰহিত পদযুক্ত গানক পাঁচালী বুলি অভিহিত কৰিছে।
- কোনো কোনো পণ্ডিতৰ মতে পাঁচালী হ'ল একধৰণৰ গীত বা সুৰ। এই সুৰত গোৱা গীতেই পাঁচালী। আনহাতে পয়াৰ ছন্দকো বহুতে পাঁচালী বুলি ক'ব খোজে, অৱশ্যে এয়া আধুনিক স্বৰাবৃত্ত পয়াৰ নহয়।
- সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই "পাঁচালী কাব্যত সম্ভৱতঃ প্ৰথম স্তৱত গীতৰ মাধ্যমেদিয়েই ওজাই কাহিনী ৰূপায়ণ কৰিছিল আৰু তাকে কৰোঁতে বহু সময়ত ব্যাখ্যা প্ৰসঙ্গত কথা বহলাই বৰ্ণনা কৰিব লগা হৈছিল। গীতবোৰৰ মাজত থকা সুৰুঙাখিনি পূৰাবৰ কাৰণে ওজাই বৰ্ণনাত্মক পদ সংযোগ কৰি যোৱা ৰীতি, ক্ৰমে প্ৰৱৰ্তন কৰে। ফলত প্ৰত্যেক গীতৰ পাছত কিছু বৰ্ণনাত্মক পদ অন্তৰ্ভুক্ত কৰি পাঁচালী কাব্য ৰীতিত এইদৰেই প্ৰবৰ্তন কৰে" বুলি মত আগবঢ়াইছে।

এই মন্তব্যসমূহ বিশ্লেষণ কৰিলে এটা কথা স্পষ্ট ৰূপে ফুটি উঠে যে পাঁচালী বা পাঞ্চালী এক প্ৰকাৰৰ সাংগীতিক শৈলী। অসমীয়া পাঁচালী কবিসকলে তেওঁলোকৰ ৰচনাত এয়া যে এক ধৰণৰ সাংগীতিক শৈলী সেয়া উল্লেখ কৰি গৈছে। উদাহৰণস্বৰূপে নাৰায়ণদেৱে কৈছে যে — "সুকবি নাৰায়ণ দেৱৰ সৰল পাঞ্চালী।/পয়াৰ প্ৰবন্ধে বুলি একয় লাচাৰি।।"

পাঁচালী সাহিত্যৰাজি পোন প্ৰথমতে জনসাধাৰণৰ মুখে মুখে প্ৰচলিত হৈ আছিল যদিও তেওঁলোকৰ ৰচনাৰ উল্লেখৰ পৰা অনুমান কৰা হয় যে খ্ৰীঃ ১৫শ-১৬শ শতিকাত এই পাঁচালী সংগীত পৰম্পৰাই লিখিত ৰূপ লাভ কৰে আৰু পাঁচালী সাহিত্যৰূপে চিহ্নিত হয়। অৱশ্যে

বৈষ্ণৱ কবিসকলে এই শ্রেণীৰ সাহিত্যক বৰ ভাল দৃষ্টিৰে চোৱা নাছিল। উদাহৰণস্বৰূপে ১৫৪৬ খ্রীঃমানত মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে বৰপেটা অঞ্চলত থাকিবলৈ লোৱা সময়তে নতুনকৈ শৰণ লোৱা নাৰায়ণ ঠাকুৰক সেই অঞ্চলৰ উল্লেখযোগ্য ব্যক্তিসকলৰ নাম সোধে। ইয়াৰ প্রসংগতে নাৰায়ণ ঠাকুৰে পীতাম্বৰ কবিৰ কথা ব্যক্ত কৰি তেওঁ যে দশমস্কন্ধৰ পদ অসমীয়ালৈ ভাঙিছে সেই কথা প্রকাশ কৰে। শংকৰদেৱে তাৰ পদ মাতিবলৈ কোৱাত নাৰায়ণ ঠাকুৰে শুনালে—

বিলাপ কৰি কান্দে দেৱী ৰুক্মিণী।
কোন অংগে খুন দেখি নাইলা যদুমণি।।

এনে বর্ণনা শুনি শংকৰদেৱে তেওঁ 'তামসিক কবি' বুলি তিৰস্কাৰ কৰে। তথাপি ইয়াৰ প্রভাৰ বৈষ্ণৱ সত্রসমূহত যে পৰিছিল সেই কথাৰ উমান পাব পাৰি। বিশেষকৈ আউনীআটী সত্রত প্রচলিত 'পাঞ্চালী ওজাপালি' বা 'পাঞ্চালী গায়ন-বায়ন' ইয়াৰ এক প্রকৃষ্ট নিদর্শন।

বিষয়বস্তুৰ আধাৰত অসমীয়া পাঁচালী সাহিত্যক নবীন চন্দ্র শর্মাই তিনিটা শ্রেণীত বিভাজন কৰিছে। সেইকেইটা হ'ল—

- মহাকাব্যীয় পাঁচালী
- মনসা বা বিষহৰী বিষয়ক পাঁচালী আৰু
- বিবিধ বিষয়ক পাঁচালী

যিবোৰ পাঁচালী সাহিত্যৰ আধাৰ গ্রন্থ মহাভাৰত, ৰামায়ণ বা এনে পুৰাণ— তেনে পাঁচালীসমূহক মহাকাব্যীয় পাঁচালী বুলি আখ্যা দিয়া হয়। উদাহৰণ— পীতাম্বৰ দ্বিজৰ *ঊষা পৰিণয়*, দুর্গাবৰৰ *গীতি ৰামায়ণ* ইত্যাদি। বিষ্ণু বা কৃষ্ণ কথা-বৃত্তৰ লগত জড়িত গীত-পদ আদিক কলাত্মক ৰূপ প্রদান কৰাই হ'ল মহাকাব্যীয় পাঁচালীৰ মূল উদ্দেশ্য। অৱশ্যে শাক্ত ভাবাপন্ন গীতপদ কোনো কোনো প্রসংগত আবৃত্তি কৰাৰ প্রৱণতাও এই শ্রেণীৰ ওজাপালিত দেখা যায়। কিন্তু এইবোৰ অর্বাচীন বুলি নবীন চন্দ্র শর্মাই মন্তব্য কৰিছে।

মনসা দেৱীৰ গুণানুকীর্তন কৰা পাঁচালী সাহিত্যৰাজিকে মনসা বা বিষহৰী বিষয়ক পাঁচালী সাহিত্য বোলা হয়। মনকৰ তথা দুর্গাবৰৰ *মনসা কাব্য*, সুকবি নাৰায়ণদেৱৰ *পদ্মাপুৰাণ* আৰু ষষ্ঠীবৰৰ *মনসা পুৰাণ* এই শ্রেণীৰ পাঁচালী সাহিত্যৰ উদাহৰণ। মনসা শাখাৰ পাঁচালী গীতত সর্পৰ অধিষ্ঠাত্রী দেৱী মনসাক অর্চনা কৰা হয়। মনসাৰ বিশেষণ আৰু শক্তিলৈ লক্ষ্য ৰাখি এওঁৰ অভিব্যক্তিত আর্য-অনার্য, বৈদিক-অবৈদিক, হিন্দু-বৌদ্ধ-জৈন আদি ধর্মীয় পৰম্পৰাৰ সংস্কৃতি আৰু বিশ্বাসৰ সংমিশ্রণ ঘটিছে বুলি ভাবিবৰ থল আছে। উল্লেখযোগ্য যে *ব্রহ্মবৈৱর্ত* পুৰাণৰ বাদে আন সংস্কৃত পুৰাণসমূহত মনসাৰ মাহাত্ম্য বর্ণনা কৰা দেখা নাযায়। অসমতো মনসা পূজা কেতিয়াৰ পৰা প্রচলন আছিল কোৱা টান। খ্রীষ্টীয় একাদশ শতিকামানত হাতীৰ ওপৰত অধিষ্ঠিত 'নাগেন্দ্র বাহিনী মনসা'ৰ মূর্তি নুমলীগড় অঞ্চলত উদ্ধাৰ হৈছে। ইয়াৰ পৰাই অনুমান কৰিব পাৰি যে অতি প্রাচীনকালৰ পৰাই অসমত মনসা পূজাৰ প্রচলন আছিল। অৱশ্যে খ্রীষ্টীয় ত্রয়োদশ শতিকামানৰ পৰাই ব্রাহ্মণ্য ধর্মপূজাৰ পদ্ধতিত মনসাদেৱীৰ পূজাৰ প্রচলন হয়। ইয়াৰ অনুষংগতে মনসাৰ মাহাত্ম্যজ্ঞাপক গীত-পদ (পোঞৰ পাঁচালী) ওজাপালিয়ে পৰিৱেশন কৰে। ইয়াৰ লগতে

দেওধনী উঠাৰ পৰম্পৰা এটিও গা কৰি উঠে। উল্লেখযোগ্য যে মনসা পূজা উপলক্ষে গোৱা পাঁচালী গীত-পদক দুটা ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি। যথা মনসা বা পদ্মাৰ জন্ম বৃত্তান্ত আৰু বেউলা আখ্যান।

এই দুয়োটা শ্ৰেণীবিভাজনৰ পৰিধিয়ে সামৰিব নোৱাৰা পাঁচালী সাহিত্যৰাজিকে বিবিধ বিষয়ক পাঁচালী বুলি নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মাই চিহ্নিত কৰিছে। এই শ্ৰেণীৰ পাঁচালীৰ বিষয়বস্তু বিবিধ উৎসৰ পৰা সংগৃহীত। বিশ্বেশ্বৰ দ্বিজৰ নামত প্ৰচলিত *শ্ৰীশ্ৰী সত্য নাৰায়ণ পাঁচালী*, জয়ৰাম দাসৰ *শ্ৰীশ্ৰী শীতলা পাঁচালী*, অজ্ঞাত কবিৰ *শ্ৰীশ্ৰী লক্ষ্মীচৰিত পাঁচালী, শ্ৰীশ্ৰী শনিদেৱৰ পাঁচালী, ত্ৰিনাথ পাঁচালী* আৰু দীন দ্বিজবৰৰ *মাধৱ সুলোচনা* আদি এই শ্ৰেণীৰ অন্তৰ্গত। দীন দ্বিজবৰৰ কাব্যখনত পাঁচালী নামটো যুক্ত হৈ থকা নাই যদিও কবিজনাই নিজেই উল্লেখ কৰিছে—

মালিনী কহিলা মাধৱৰ ৰূপ গুণ।
দ্বিজবৰে ৰচিলা পাঞ্চালী সবে শুন।।

ইয়াৰ পৰাই এই কাব্যখনো যে পাঁচালী সংগীতৰ শৈলীতে ৰচনা কৰা হৈছিল সেই বিষয়ে ধাৰণা কৰিব পাৰি।

জানি থোৱা ভাল

পাঁচালী সংগীতৰাজিত ৰাগ-সংগীতৰ প্ৰয়োগ মন কৰিবলগীয়া। পাঁচালী কবিসকলৰ কাব্যত গীতসমূহৰ নিৰ্দিষ্ট ৰাগ বান্ধি দিয়া হৈছে। এইবোৰে অসমত পূৰ্বৰে পৰা প্ৰচলন থকা মাৰ্গীয় সংগীতৰ এক বলিষ্ঠ ধাৰাৰ কথা প্ৰতিপন্ন কৰে। এতিয়াও ওজা পৰম্পৰাৰ মাজেদি কিছু পৰিমাণে হ'লেও মূলানুগত হৈ এই ৰাগ-সংগীতৰ পৰম্পৰা অসমৰ বিভিন্ন ঠাইত প্ৰচলন হৈ আছে।

উপৰ্যুক্ত আলোচনাত আমি পাঁচালী সাহিত্য মানে কি, পাঁচালী সাহিত্যৰ পটভূমি আৰু অসমীয়া পাঁচালী সাহিত্যৰ শ্ৰেণীবিভাজন সম্পৰ্কে সম্যক ধাৰণা লাভ কৰিলোঁ। তলত আমি পাঁচালী কবিকেইজনৰ পৰিচয় আৰু তেওঁলোকৰ কাব্যকৃতি সম্পৰ্কে অধ্যয়ন কৰিম। মনসা বা পাঁচালী সাহিত্যৰ মূল কবি চাৰিগৰাকী— পীতাম্বৰ, দুৰ্গাবৰ, মনকৰ আৰু সুকবি নাৰায়ণদেৱ।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ পাঁচালী বা পাঞ্চালী সাহিত্য বুলিলে কি বুজে?

.....

.....

.....

.....

.....

১২.৩.১ পীতাম্বৰ কবি

মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ সমসাময়িক অথচ তেৰাৰ প্ৰভাৱৰ বাহিৰত থকা কবিসকলৰ ভিতৰত পীতাম্বৰ কবি সৰ্বপ্ৰথম। এওঁৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ বিষয়ে বিশেষ জনা নাযায় যদিও পীতাম্বৰ যে কমতাপুৰবাসী আছিল আৰু কাব্যচৰ্চাৰ ক্ষেত্ৰত চিলাৰায় দেৱানৰপৰা সহায় লাভ কৰিছিল সেই বিষয়ে কাব্যসমূহত উল্লেখ আছে। পীতাম্বৰ কবিয়ে কেইবাখনো কাব্য ৰচনা কৰিছে— *ঊষা-পৰিণয়, ভাগৱত দশম স্কন্ধ, মাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডী* আৰু *নল-দময়ন্তী*। এই কাব্যকেইখনৰ ভিতৰত কেৱল *ঊষা-পৰিণয়হে* প্ৰকাশ হৈ ওলাইছে আৰু অসমত উদ্ধাৰ হৈছে। বাকীকেইখন পুথিৰ প্ৰচলন অসমত বৰকৈ নোহোৱা বাবে আৰু সেইকেইখন পুথি কোচবিহাৰত থাকি যোৱাৰ কাৰণে বাঙালী সাহিত্যিকসকলে তেওঁলোকৰ বুলি দাবী কৰি বাংলা সাহিত্যৰ ভিতৰুৱা কৰি লৈছে। অৱশ্যে দুটা কথা খাটাং যে তেওঁ শংকৰদেৱৰ সমসাময়িক আছিল আৰু বিশ্বসিংহৰ পুত্ৰ সমৰসিংহ অৰ্থাৎ নৰনাৰায়ণ নৃপতিৰ ভাতৃ চিলাৰায়ৰ পৰা পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰিছিল। তদুপৰি তেওঁৰ জন্মস্থান তথা বাসস্থান কোচৰাজ্যৰ ৰাজধানী কমতাপুৰ আছিল।

ঊষা-পৰিণয় পীতাম্বৰ কবিৰ প্ৰথম ৰচনা। গুৱাহাটীস্থিত বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ (অসম)ৰ পুথিভঁৰালত এই কাব্যখনৰ তিনিটাকৈ নকল সংৰক্ষিত হৈ আছে। কাব্যত ইয়াৰ ৰচনাকাল 'বাণ যুত বাণ বেদ শশাঙ্ক ' শক অৰ্থাৎ ১৪৫৫ শক বুলি উল্লেখ কৰা আছে। কাব্যখনিৰ মূল বিষয়বস্তু হৈছে শ্ৰীকৃষ্ণৰ নাতি অনিৰুদ্ধ আৰু শোণিতপুৰৰ ৰজা বাণৰ কন্যা ঊষাৰ প্ৰেম। প্ৰেমমূলক হোৱা বাবে কাব্যখনিত শৃংগাৰ ৰসৰ বৰ্ণনাই অধিক ঠাই আগুৰি আছে, সেই বাবে মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে পীতাম্বৰক 'তামসিক কবি' বুলি আখ্যা দিছে। এই সাক্ষ্য মানি ল'লে আমি কবিজনাৰ কেইটিমান দিশ সম্পৰ্কে ধাৰণা কৰিব পাৰোঁ। প্ৰথমতে, ক'ব পাৰোঁ যে পীতাম্বৰ কবিৰ আদি ৰসাত্মক বৰ্ণনাৰ প্ৰতি দুৰ্বলতা আছিল। দ্বিতীয়তে, সেই সময়ছোৱাতে *ভাগৱতৰ* দশমস্কন্ধ অনুবাদৰ জৰিয়তে জনসাধাৰণৰ মাজত সুপৰিচিত হৈছিল। তৃতীয়তে, তেওঁ শংকৰদেৱৰ সমসাময়িক আছিল। এই কাব্যখনত ঊষা-অনিৰুদ্ধৰ উপৰি বাণাসুৰৰ কাৰ্যকলাপ, অহংকাৰ, পৰাক্ৰম, হৰিহৰৰ যুদ্ধ আদিৰ বৰ্ণনাত কবিৰ প্ৰতিভা প্ৰকাশ পাইছে।

মাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডী পুথিখন বৰ্তমানলৈকে ছপা হোৱা নাই, কোচবেহাৰৰ উত্তৰবংগ ৰাজ্যিক পুথিভঁৰালত ইয়াৰে দুটি নকল সংৰক্ষিত হৈ আছে। তুলাপাতত লিখা এই নকলকেইটিৰ পৰা জানিব পাৰি যে যুৱৰাজ সমৰসিংহ (সংগ্ৰামসিংহ)ৰ আজ্ঞাক্ৰমে পীতাম্বৰ কবিয়ে *মাৰ্কণ্ডেয়-চণ্ডী* ৰচনা কৰে।

পীতাম্বৰ কবিৰ *ভাগৱতৰ দশমস্কন্ধ* পুথিখনৰ এটি নকল কোচবেহাৰৰ উত্তৰবংগ ৰাজ্যিক পুথিভঁৰালত সংৰক্ষিত হৈ আছে। এই অসম্পূৰ্ণ পুথিখনৰ বহু ফলক

নষ্ট হৈ চিনিব নোৱাৰা হৈছে আৰু ইয়াতে কবিয়ে যুৱৰাজ সমৰসিংহৰ পৃষ্ঠপোষকতাত এই পুথিখনি ৰচনা কৰিছিল বুলি উল্লেখ কৰিছে। পুথিখনত ইয়াৰ ৰচনাকাল সম্পৰ্কে কোনো কথা উল্লেখ নাই যদিও বিভিন্ন প্ৰমাণৰ ভিত্তিত ১৪৫৫ শক আৰু ১৪৬৮ শকৰ ভিতৰত এই পুথিখন ৰচনা কৰিছিল বুলি মত পোষণ কৰে।

পীতাম্বৰৰ ভণিতা থকা আনখন পুথি হ'ল *নল-দময়ন্তী*। এই পুথিখনেও বৰ্তমানলৈকে ছপাৰ মুখ দেখা নাই। ইয়াৰে এটা নকল গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পুৰণি পুথি সংৰক্ষণ বিভাগত সংৰক্ষিত হৈ আছে। তুলাপাতত লিখা এই পুথিখনৰ আৰম্ভণিৰে কেইখিলামান পাত নাই।

১২.৩.২ দুর্গাবৰ কায়স্থ

পাঁচালী কবিসকলৰ ভিতৰত দুর্গাবৰ অন্যতম। মহাকাব্যীয় আৰু মনসা-বিষহৰী এই দুয়োটা শ্ৰেণীৰে পাঁচালী পৰম্পৰাৰ কথাবৃত্তক লিখিত ৰূপ প্ৰদান কৰা দুর্গাবৰ কায়স্থৰ আত্মপৰিচয় বৰ বিশেষভাৱে পোৱা নাযায়। দুর্গাবৰৰ পিতৃৰ নাম আছিল চন্দ্ৰধৰ কায়স্থ। কামৰূপৰ নীলাচল অৰ্থাৎ কামাখ্যা পীঠত এওঁৰ বাসস্থান আছিল বুলি অনুমান কৰা হৈছে। এওঁ কোচ ৰজা বিশ্বসিংহৰ দিনৰ কবি। দুর্গাবৰে দুখন কাব্য ৰচনা কৰিছে— *গীতি-ৰামায়ণ* আৰু *বেউলা আখ্যান* বা *পদ্মাপুৰাণ* বা *পোএণৰ পাঁচালী* । এই দুয়োখন পুথিয়েই হাজো অঞ্চলৰ পৰা উদ্ধাৰ হোৱালৈ চাই কবিজনাৰ জন্মস্থান হাজো অঞ্চল আছিল বুলিয়েই *গীতি ৰামায়ণ*ৰ প্ৰথমগৰাকী সম্পাদক বিষয়চন্দ্ৰ বিশ্বাসীয়ে মত পোষণ কৰে। বিষয়বস্তু, ৰচনাশৈলী, সাংগীতিক বৈশিষ্ট্য আৰু ভাব-ভাষাৰ বৈশিষ্ট্যৰ ফালৰ পৰা *পদ্মাপুৰাণ*খন কবিৰ প্ৰথম আৰু *ৰামায়ণ*খন দ্বিতীয় ৰচনা বুলি ঠাৱৰ কৰা হৈছে।

মাধৱ কন্দলীৰ পাছৰ *ৰামায়ণ*ৰ কাহিনী লৈ কাব্য ৰচনা কৰোঁতাসকলৰ ভিতৰত দুর্গাবৰ অন্যতম। *গীতি-ৰামায়ণ*ৰ বিশেষত্ব হ'ল এইখন গীতৰ আৰ্হিত ৰচনা কৰিছে। গীতবোৰত অনুভূতিৰ কোমলতা আৰু মানসিক বিশ্লেষণ দক্ষতাৰ পৰিচয় পোৱা যায়। উল্লেখযোগ্য যে এই *ৰামায়ণ*খন পাঞ্চালী শৈলীত উপস্থাপন কৰা বাবে *'দুর্গাবৰৰ ৰামায়ণ'*, *'দুর্গাবৰী'*বা *'দুর্গাবৰী ৰামায়ণ'* ৰূপেহে পৰিচিত। পুথিখনৰ প্ৰথম সম্পাদক হাজোৰ বিষয়চন্দ্ৰ বিশ্বাসীয়ে (১৯১৫ খ্ৰীঃ)হে পুথিখনৰ নাম *গীতি ৰামায়ণ* বুলি নামকৰণ কৰিছিল। পৰৱৰ্তী কালৰ মহেশ্বৰ নেওগেও ১৯৫৪ত এই পুথিখন প্ৰথম সংস্কৰণৰ আধাৰত *দুর্গাৱৰী গীতি ৰামায়ণ* নামেৰে প্ৰকাশ কৰে। দুর্গাবৰৰ *ৰামায়ণ*খনত ৰাম অৱতাৰী পুৰুষ হ'লেও কাম-কাজ বা কাণ্ড-কাৰখানাবোৰ লক্ষ্য কৰিলে সাধাৰণ মানুহৰ চাৰিত্ৰিক বৈশিষ্ট্যহে ফুটি উঠে। সেইবাবেই হয়তো বাণীকান্ত কাকতিয়ে *গীতি ৰামায়ণ*ক লৌকিকতাৰ আৱেগ আৰু বাল্মীকি *ৰামায়ণ*ৰ 'গাঁৱলীয়া তাঙৰণ' বুলি

অভিহিত কৰিছে। এই কাব্যখনত ৰাগ-ৰাগিণীৰ প্ৰয়োগ এক উল্লেখনীয় বৈশিষ্ট্য। অহিৰ, আকাশমণ্ডলি, কম্বাৰ, গুঞ্জৰি, চালনি, দেৱজিনি, দেৱমোহন, ধনশ্ৰী, পটমঞ্জৰী, শ্ৰীগান্ধাৰ, ৰৰাৰি, বসন্ত, সুহাই, ভৈৰৱী, মাৰোৱাৰ, ভাঠিয়ালী, ৰামগিৰি আদি ৰাগ-ৰাগিণীৰ সুষম প্ৰয়োগ ঘটিছে। এক কথাত ক'ব পাৰি অসমীয়া ৰামায়ণী পৰম্পৰাত দুৰ্গাবৰৰ স্থান বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ।

দুৰ্গাবৰৰ আনখন কাব্য হৈছে *পদ্মাপুৰাণ*। প্ৰায় তেৰশ পদ বিশিষ্ট আৰু ১৫৫টা গীত সন্নিৱিষ্ট দুৰ্গাবৰৰ *পদ্মাপুৰাণ*খনত সৰ্পৰ অধিষ্ঠাত্ৰী দেৱী পদ্মাৰ মহিমা কীৰ্তন কৰা হৈছে। 'পদুমাইৰ দাস' দুৰ্গাবৰে প্ৰথমেই পদ্মাৰ চৰণ বন্দনা কৰি মনসা গীত ৰচনা কৰিছে। ইয়াৰ লগতে বিভিন্ন দেৱ-দেৱীকো প্ৰণিপাত জনাবলৈ পাহৰা নাই। চন্দ্ৰধৰ সাউদৰ লগত পদ্মাদেৱীৰ বিৰোধ, চন্দ্ৰধৰৰ ওপৰত পদ্মাৰ প্ৰতিশোধমূলক অত্যাচাৰ, বেউলা-লখীন্দাৰৰ বিবাহ, লখীন্দাৰৰ সৰ্পদংশনত মৃত্যু, পতিৰ প্ৰাণ বিচাৰি বেউলাৰ অনিশ্চিত যাত্ৰা, নেতাৰ সহায়ত স্বৰ্গত উপস্থিতি, লখীন্দাৰৰ প্ৰাণ লাভ, বেউলাৰ চম্পাৱতী নগৰলৈ প্ৰত্যাৱৰ্তন আৰু পদ্মাপূজা কৰিবলৈ শেষত চন্দ্ৰধৰৰ সম্মতিৰে কাব্যখনৰ সামৰণি পৰিছে। বেউলা-আখ্যানৰ কাহিনীভাগ কৰুণ। বিশেষকৈ সোণেকাৰ এটা এটাকৈ ছয়টা পুত্ৰৰ মৃত্যু, লখীন্দাৰৰ মৃত্যুত বেউলাৰ হৃদয় বিদাৰক শোক আদি ঘটনাই কাব্যখনি কৰুণ ৰসসিক্ত কৰি তুলিছে। আন আন চৰিত্ৰৰ ক্ষেত্ৰত বিশেষকৈ চন্দ্ৰধৰৰ দৃঢ়তা, পুৰুষত্ব, নিষ্ঠা আদি সফলভাৱে বৰ্ণনা কৰিছে। পদ্মাৰ প্ৰতিশোধপৰায়ণতাৰ বাবে তেওঁ দেৱীৰ পৰা সাধাৰণ মানুহৰ শাৰীলৈ নামি আহিছে।

এই কাব্যখনত কাহিনী বৰ্ণনা, চৰিত্ৰৰ সৃষ্টি আৰু তেওঁলোকৰ মানসিক স্থিতিৰ চিত্ৰণ, পৰিৱেশ ৰচনা আৰু উপস্থাপন শৈলীত দুৰ্গাবৰে নিজস্ব মৌলিক প্ৰতিভাৰ স্বাক্ষৰ দাঙি ধৰিছে। ঘৰুৱা চিত্ৰকল্পৰ প্ৰয়োগ, ভাষাৰ প্ৰয়োগ এই কাব্যৰ মূল বৈশিষ্ট্য। উল্লেখ্য যে দুৰ্গাবৰৰ শৃংগাৰ ৰস বৰ্ণনা বৰ সুৰুচিপূৰ্ণ, কৰুণ ৰসসিক্ত গীতসমূহ মৰ্মস্পৰ্শী আৰু কাব্যখনত সন্নিৱিষ্ট গীতসমূহত ৰাগ-ৰাগিণীৰ উল্লেখে কবিজনাৰ সংগীতৰ ক্ষেত্ৰত থকা পাৰদৰ্শিতাৰ কথা প্ৰমাণ কৰে। মূলতঃ ৰামগিৰি, সুহাই, ভাঠিয়ালী আৰু পটমঞ্জৰী ৰাগ-ৰাগিণীৰ প্ৰয়োগ এই কাব্যখনত অধিক।

১২.৩.৩ মনকৰ

মনসা শাখাৰ কবি মনকৰৰ বিষয়ে বিশেষ পৰিচয় পোৱা নাযায়। তেওঁৰ মাতৃৰ নাম আছিল কালিন্দী। কবিয়ে তেওঁৰ ৰচনাৰ এঠাইত উল্লেখ কৰিছে যে 'কমতাইৰ ৰাজা বন্দো ৰাজা জল্লেশ্বৰ।/একশত মহিষি বন্দো অঠাৰ কুমৰ।।' দুৰ্গাবৰ কায়স্থৰ *পদ্মাপুৰাণ*তো 'কমতা ঈশ্বৰ ৰাজা বন্দো বিশ্বসিংহ নৃপবৰ। আঠচল্লিশ মহিষী বন্দো অঠৰ কোঁৱৰ' বুলি উল্লেখ থকাৰ পৰা মহেশ্বৰ নেওগে মত পোষণ কৰে যে জল্লেশ্বৰ আৰু বিশ্বসিংহ একেজন

ৰজা। বিশ্বসিংহৰ ৰাণীৰ (মহিষীৰ) সংখ্যা লৈ এওঁলোক দুজনৰ মাজত তথা বিভিন্ন বুৰঞ্জীকাৰৰ মাজত অমিল আছে যদিও কোঁৱৰৰ সংখ্যা যে ওঠৰ সেয়া সৰ্বজন স্বীকৃত। এই কথাৰ পৰাই অনুমান কৰা হয় যে মনকৰ বিশ্বসিংহৰ আমোলৰে কবি।

মনকৰৰ একমাত্ৰ ৰচনা হৈছে *মনসা কাব্য* বা *মনকৰী*। অৱশ্যে কবিবৰে তেওঁৰ দ্বাৰা বিৰচিত মনসা কথা বৃত্তক 'পদুমাইৰ গীত', 'পাঞ্চালী' বা 'শ্ৰাবনেৰ গীত' বুলিহে আখ্যা দিছে। বৰ্তমানলৈকে *মনসা কাব্য* সম্পূৰ্ণ ৰূপে ছপা হৈ ওলোৱা নাই। সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা আৰু বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাৰ সম্পাদনাত (প্ৰথম প্ৰকাশ, ১৯৫১) এটা খণ্ডহে ছপা হৈ ওলাইছে। ছপা হোৱা পুথিখনৰ আধাৰত ক'ব পৰা যায় যে সৰস্বতীৰ বন্দনাৰে আৰম্ভ হোৱা এই পুথিখন তিনিটা খণ্ডত ভাগ কৰি ৰচনা কৰা হৈছে। যথা— (১) সৃষ্টি খণ্ড, (২) হৰ-পাৰ্বতীৰ বিবাহ খণ্ড আৰু (৩) পদ্মাৰ জন্ম খণ্ড। প্ৰথম খণ্ডত ১৩টা, দ্বিতীয় খণ্ডত ৪৮টা আৰু তৃতীয় খণ্ডত ১৫টা গীত সন্নিৱিষ্ট হৈছে।

কাব্যখনিৰ মূল তিনিটা চৰিত্ৰ হ'ল— মহাদেৱ, নাৰদ আৰু দুৰ্গা। তিনিওটা চৰিত্ৰতে দেৱত্ব গুণতকৈ মানৱীয় কাৰ্যকলাপ আৰু কামনা-বাসনাহে অধিকভাৱে প্ৰকাশ পাইছে, সেইবাবে কাব্যখনিয়ে গাম্ভীৰ্য হেৰুৱাই পেলাইছে। মনকৰৰ কাব্যখনিত দুবিধ ৰসে প্ৰাধান্য লাভ কৰিছে — শৃংগাৰ আৰু হাস্য। এই দুবিধ ৰস পৰিৱেশন কৰোঁতে কবিয়ে ৰুচিহীন চিত্ৰও উৎসাহেৰে অঙ্কন কৰিছে। তেওঁ লৌকিকতাক অধিক গুৰুত্ব দিছিল বাবে কাব্যখনৰ চৰিত্ৰসমূহ দেৱসুলভ গাম্ভীৰ্য বা মহত্ত্বৰে উদ্ভাসিত নহয় বৰং মানৱীয় ঈৰ্ষা, দুৰ্বলতা, যৌন আৱেগেৰেহে পৰিচালিত। নাৰদৰ চৰিত্ৰটিও আমাৰ লোকসমাজৰ টেটোন চৰিত্ৰৰ দৰে, পদ্মাৰ চৰিত্ৰটি ভালদৰে ফুটি নুঠিল। বহু সময়ত কাব্যখনৰ শৃংগাৰ ৰসৰ বৰ্ণনাই শ্লীলতাৰ সীমা চেৰাই যোৱা যেন অনুভৱ হয়, হাস্য-ৰসো প্ৰায়ে স্থূল ৰূপত চিত্ৰিত হৈছে। উপমা অলংকাৰৰ দ্বাৰা মনকৰৰ ভাষা ভাৰাক্ৰান্ত নহয়, গীতবোৰৰ আৰম্ভণিতে ৰাগ-ৰাগিণীৰ উল্লেখ নাই যদিও দিহাৰ উল্লেখ আছে, লয়-তাল-মানযুক্ত সাংগীতিক গুণসম্পন্ন আৰু ভাষাও লোকজীৱনৰ পৰা আহৰিত। মনকৰ সম্ভৱতঃ সংগীতজ্ঞ বা গীতাল আছিল। সেইবাবে কাব্যখনিত শাস্ত্ৰীয় সুৰ তথা ৰাগৰ প্ৰয়োগ ঘটিছে। আনহাতে শাস্ত্ৰীয় আৰু লৌকিক আচাৰ পদ্ধতি সম্পৰ্কে তেওঁৰ যথেষ্ট জ্ঞান আৰু অভিজ্ঞতা থকাৰ প্ৰমাণ ৰচনাৰাজিয়ে দিয়ে।

১২.৩.৪ সুকবি নাৰায়ণদেৱ

সুকবি নাৰায়ণদেৱৰ জন্মস্থান সম্পৰ্কে বিভিন্ন মতবাদ পোৱা যায়। নাৰায়ণদেৱৰ *পদ্মাপুৰাণ*খনি বাংলা ভাষাতো প্ৰচলন থকা বাবে তেওঁলোকৰ মতে নাৰায়ণদেৱ মৈমনসিং জিলাৰ বোৰাগ্ৰামৰ মানুহ আছিল। জাতিত তেওঁ কায়স্থ আছিল আৰু পিতৃৰ নাম আছিল নৰসিংহ। কিন্তু নাৰায়ণদেৱৰ কাব্যৰ জনপ্ৰিয়তা, ভাষা, ৰীতি-

নীতি আদিলৈ লক্ষ্য কৰিলে তেওঁক নিঃসন্দেহে অসমৰ কবি বুলি ক'ব পাৰি। ভাৰতচন্দ্ৰ দাসৰ মতে— "সুকবি নাৰায়ণদেৱে শুৱালকুছিৰ ব্ৰাহ্মণ পৰিয়ালত জন্ম গ্ৰহণ কৰিছিল আৰু উক্ত পৰিয়ালত এতিয়াও নাৰায়ণদেৱৰ *পদ্মাপুৰাণ* সংৰক্ষিত হৈ আছে।" কোনো কোনোৰ মতে নাৰায়ণদেৱ দৰঙী ৰজা ধৰ্মনাৰায়ণৰ ৰাজত্বকালৰ কবি আছিল।

সুকবি নাৰায়ণদেৱৰ একমাত্ৰ ৰচনা হৈছে *পদ্মা-পুৰাণ*। *পদ্মা-পুৰাণ* এখন বৃহৎ গ্ৰন্থ। গীতপ্ৰধান এই বৃহৎ কলেবৰৰ কাব্যখনি কামৰূপ, দৰং আৰু গোৱালপাৰা অঞ্চলত সৰ্বাধিক জনপ্ৰিয়। জনসমাজত এই কাব্য 'সুকনান্নী' নামে জনাজাত। এই গ্ৰন্থখনিত সৃষ্টিপাতন, পদ্মাৰ উৎপত্তি, সমুদ্ৰমন্থন, দক্ষযজ্ঞ, সতীৰ দেহত্যাগ, শিৱ-পাৰ্ৱতীৰ বিবাহ, কাৰ্ত্তিকৰ জন্ম, তাৰকাসুৰ বধ, বিষহৰীৰ বিবাহ, আস্তিকৰ জন্ম, ধনন্তৰি বধ, নেতাৰ জন্ম, বিষহৰী কণা হোৱাৰ কাৰণ, চন্দ্ৰধৰৰ বৰ লাভ, শংখ ওজাৰ কাহিনী, চান্দোৰ বণিজ যাত্ৰা, বাণিজ্য পথত নানা বিপৰ্যয়, লখীন্দাৰৰ সৰ্পদংশনত মৃত্যু, বেউলাৰ অনিৰ্দিষ্ট যাত্ৰা, লখীন্দাৰৰ প্ৰাণলাভ, চন্দ্ৰধৰৰ পদ্মাপূজা আদি সৰু-বৰ অনেক ঘটনাৰ সমাবেশ ঘটিছে। মূল কাহিনীৰ লগত উপ-কাহিনীবোৰ সংযোগ হোৱা বাবে কাব্যখনিৰ আকৃতি বৃহৎ হৈ পৰিছে। *পদ্মাপুৰাণ*ত বিভিন্ন ৰসৰ সমাৱেশ ঘটিছে যদিও কৰুণ আৰু হাস্য-ৰসৰ প্ৰাধান্য বেছি। শৃংগাৰ ৰসৰ বৰ্ণনাত নাৰায়ণদেৱে অশ্লীল স্তৰলৈ গতি কৰিছে। পৰিস্থিতি বৰ্ণনাৰ ক্ষেত্ৰত সুকবিয়ে যথেষ্ট পাৰদৰ্শিতা দেখুৱাইছে। আনহাতে, পুৰণি অসমৰ সামাজিক আচাৰ-ব্যৱহাৰ, বেহা-বেপাৰ, সাজ-পাৰ, আ-অলংকাৰ, কুসংস্কাৰ-অন্ধবিশ্বাস আদিৰ বিস্তৃত বৰ্ণনা এই কাব্যখনিত প্ৰতিফলিত হৈছে।

মন কৰিবলগীয়া যে নাৰায়ণদেৱৰ *পদ্মাপুৰাণ*ৰ বিষয়বস্তুক সাধাৰণতে তলত দিয়া ধৰণে বিভাজন কৰি দেখুৱাব পাৰি বুলি নবীনচন্দ্ৰ শৰ্মাই মত পোষণ কৰে।

(ক) উজনি খণ্ড

(খ) ভাটীয়ালী খণ্ড

—ইয়াৰে উজনি খণ্ডত সৃষ্টিপাতনৰ পৰা আৰম্ভ কৰি চন্দ্ৰধৰৰ কাহিনী, বেউলা- লখীন্দাৰৰ বিবাহ আৰু উভয়কে মেৰঘৰত থোৱালৈকে বিস্তৃত। আনহাতে ভাটীয়ালী খণ্ডত লখীন্দাৰক বধ কৰিবলৈ উপায় বিচাৰি নাপাই পদ্মাৱতীয়ে নেতাৰ গলত ধৰি কন্দাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি, লখিন্দৰক দংশন, বেউলাৰ অনিৰ্দিষ্ট যাত্ৰা আৰু পদ্মাৱতীয়ে তেওঁক জীয়াই তোলা তথা চন্দ্ৰধৰে মনসাক আনুষ্ঠানিকভাৱে পূজা দিয়া এই সকলোখিনিক সামৰা হৈছে।

*পদ্মাপুৰাণ*খন মহাকাব্য বা পুৰাণৰ দৰে বিভিন্ন উপ-কাহিনীৰে ভৰপূৰ আৰু গোটেইখন গীতৰ সমষ্টি। গোটেই পুৰাণখনৰ গীতবোৰত প্ৰায়বোৰ দিহাৰ লগত বিভিন্ন ৰাগ-ৰাগিণী বান্ধি দিয়া হৈছে। এই পুৰাণখনত ব্যৱহৃত ৰাগ-ৰাগিণীবোৰৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য কেইটিমান হ'ল— শ্ৰী, ঝুলুনা, মল্লাৰ, ভৈৰৱী, পটমঞ্জৰী, ধনশ্ৰী, ভাঠিয়ালী, নাট, শ্ৰীবসন্ত, কৰুণা ভাটিয়ালী, কেদাৰ, পাহাৰী, কৰুণা, অহিৰ, বৰাৰি,

ৰামাগিৰি, পাসজ চই (চয়) আদি। উল্লেখযোগ্য যে এইখন পুৰাণত সন্নিৱিষ্ট প্ৰতিটো গীততেই পাঞ্চালী সংগীতৰ ৰীতি অনুসৰি দিহা সংযোজিত হৈছে। *পদ্মাপুৰাণ*খন মূলতঃ দেৱী মাহাত্ম্য প্ৰকাশৰ গ্ৰন্থ যদিও ইয়াত চৰিত্ৰ সৃষ্টিৰ ক্ষেত্ৰত কবিজনাই মনসাৰ উপৰি আন আন চৰিত্ৰ, যেনে— শিৱ মহাদেৱ, নাৰদ, চান্দো সদাগৰ, নেতা, সোণেকা, বেউলা আদি প্ৰতিটো চৰিত্ৰত সমানে গুৰুত্ব দিছে। অৱশ্যে ইয়াত চৰিত্ৰসমূহে বৈদিক বা পৌৰাণিক চৰিত্ৰৰ দৰে হৈ নাথাকি লৌকিক গ্ৰাম্য দেৱ-দেৱতাৰ ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰিছে। নাৰায়ণদেৱে দেৱী-মাহাত্ম্য প্ৰকাশকে মূল লক্ষ্য হিচাপে লৈছে যদিও কবিৰ আদৰ্শ বৈষ্ণৱ কবিসকলৰ দৰে আদৰ্শ প্ৰধান নহয়, অধিক গুৰুত্ব লৌকিকতাহে। অসমৰ সমাজ জীৱনৰ বিভিন্ন চিত্ৰই সবলভাৱে ভুমুকি মাৰিছে এই কাব্যখনত।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ শুদ্ধ নে অশুদ্ধ নিৰ্ণয় কৰক—

(ক) মনসা বা পাঁচালী সাহিত্যৰ প্ৰধান কবি ছজন।

(খ) মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে পীতাম্বৰ কবিক 'তামসিক কবি' বুলি আখ্যা দিছিল।

(গ) *পদ্মাপুৰাণ* কাব্যখনত পুৰণি অসমৰ সামাজ জীৱনৰ চিত্ৰ ফুটি উঠিছে।

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ পাঁচালী কবিসকলে ৰচনা কৰা সাহিত্যৰ প্ৰধান ভাগ দুটা কি কি?

.....

প্ৰশ্ন নং ৪ ঃ দুৰ্গাবৰৰ *বেউলা-আখ্যান*ৰ কাহিনীভাগৰ বিষয়ে চমুকৈ লিখক। (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

.....

.....

১২.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- নৱ-বৈষ্ণৱ যুগত আত্মপ্ৰকাশ কৰিলেও বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰাজিৰ বিষয়বস্তু, ৰচনাশৈলী, ৰূপ,

গঠন আৰু আদর্শগত পার্থক্য বর্তাই ৰাখি এক শ্রেণীৰ সাহিত্য সৃষ্টি হৈছিল। সেই সাহিত্যৰাজিক পাঁচালী বা পাঞ্চালী বুলি অভিহিত কৰা হয়।

- বিভিন্ন সমালোচক, সমীক্ষক তথা সাহিত্যৰ ইতিহাসকাৰসকলে পাঁচালী বা পাঞ্চালী মানে কি সেই বিষয়ে আগবঢ়োৱা মতমতসমূহৰ বিষয়ে জ্ঞাত হোৱাৰ লগতে পাঁচালী যে এক ধৰণৰ ৰাগ-ৰাগিণীযুক্ত সাংগীতিক শৈলী আৰু ওজাপালি অনুষ্ঠানৰ অনুষংগত পৰিৱেশন কৰা হয় সেয়া জানিব পাৰিলে।
- অসমীয়া পাঁচালী কবিসকলৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য পীতাম্বৰ দ্বিজ, মনকৰ, সুকবি নাৰায়ণদেৱ আৰু দুর্গাবৰৰ জীৱন আৰু কৃতিৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰিলে।
- বৈষ্ণৱ আৰু মনসা এই দুয়োটি শাখাই অসমীয়া সাহিত্যক সমৃদ্ধিশালী কৰি তোলাত অৰিহণা যোগাইছে।

১২.৫ অধিক জানিবলৈ

১) গোস্বামী, যতীন্দ্রনাথ (১৯৯৪); *অসমীয়া সাহিত্যৰ চমু বুৰঞ্জী;* গুৱাহাটী ঃ মণি-মাণিক প্রকাশ।

২) নেওগ, মহেশ্বৰ (২০০০); *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা*; গুৱাহাটী ঃ চন্দ্র প্রকাশ।

৩) বর্মন, শিৱনাথ (সম্পাঃ) (১৯৯৭); *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (দ্বিতীয় খণ্ড);* গুৱাহাটী ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থা।

৪) শর্মা, নবীন চন্দ্র (১৯৯১); *অসমৰ ওজাপালি* ; যোৰহাট ঃ অসম সাহিত্য সভা।

৫) শর্মা, নবীন চন্দ্র (১৯৯৬); *অসমৰ পৰিৱেশ্য-কলা ঃ ওজাপালি*; গুৱাহাটী ঃ বাণী প্রকাশ।

৬) শর্মা, নবীন চন্দ্র (সম্পাঃ)(১৯৯৩);*পদ্মাপুৰাণ, 'ভাটীয়ালী খণ্ড'*; গুৱাহাটী ঃ বাণী প্রকাশ।

৭) শর্মা, নবীন চন্দ্র (২০০৯); *ভাৰতৰ উত্তৰ-পূর্বাঞ্চলৰ পৰিৱেশ্য কলা*; গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

৮) শর্মা, সত্যেন্দ্রনাথ (২০০৬); *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত;* গুৱাহাটী ঃ সৌমাৰ প্রকাশ।

১২.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ শংকৰদেৱৰ সমসাময়িকভাৱে আত্মপ্রকাশ কৰা কেইবাজনো সাহিত্যিকে তেওঁলোকৰ ৰচনাৰাজিৰ মাজেদি বেলেগ এটা ভাবধাৰা অসমীয়া সাহিত্যলৈ সুমুৱাই

আনিছিল। বিশেষকৈ তেওঁলোকৰ সাহিত্যৰাজিৰ বিষয়বস্তু, ৰচনাশৈলী, ৰূপ, গঠন আৰু আদর্শগত পার্থক্য আছিল বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ লগত। সেই সাহিত্যৰাজিকে শংকৰী যুগৰ অবৈষ্ণৱ সাহিত্য বা পাঁচালী বা পাঞ্চালী সাহিত্য বুলি অভিহিত কৰা হৈছে।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) অশুদ্ধ খ) শুদ্ধ গ) শুদ্ধ

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ পাঁচালী কবিসকলে ৰচনা কৰা সাহিত্যৰ প্রধান ভাগ দুটা হ'ল— (ক) মনসা বা পদ্মাদেৱীৰ মাহাত্ম্য প্রকাশক, আৰু (খ) *ৰামায়ণ, মহাভাৰত* আদিৰ কাহিনী সম্বলিত।

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ বেউলা-আখ্যানৰ কাহিনীভাগ *পদ্ম-পুৰাণ*ৰ অন্তর্গত। চন্দ্রধৰ সাউদৰ লগত পদ্মাদেৱীৰ বিৰোধ, চন্দ্রধৰৰ ওপৰত পদ্মাৰ প্রতিশোধমূলক অত্যাচাৰ, বেউলা-লখীন্দাৰৰ বিবাহ, লখীন্দাৰৰ সর্পদংশনত মৃত্যু, পতিৰ প্রাণ বিচাৰি বেউলাৰ অনিশ্চিত যাত্রা, নেতাৰ সহায়ত স্বর্গত উপস্থিতি, লখীন্দাৰৰ প্রাণ লাভ, বেউলাৰ চম্পাৱতী নগৰলৈ প্রত্যাৱর্তন আৰু পদ্মাপূজা কৰিবলৈ শেষত চন্দ্রধৰৰ সন্মতিৰে কাব্যখনৰ সামৰণি পৰিছে। বেউলা-আখ্যানৰ কাহিনীভাগ কৰুণ।

১২.৭ আৰ্হি প্রশ্ন

বস্তুধর্মী প্রশ্ন

প্রশ্ন ১ ঃ পাঁচালী সাহিত্য মানে কি বুজে?

প্রশ্ন ২ ঃ পীতাম্বৰ কবিয়ে ৰচনা কৰা কাব্যখনিৰ নাম— *কীর্ত্তন/ঊষা- পৰিণয়/কুমৰ-হৰণ।*

চুটি প্রশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ ঃ চমুটোকা লিখক— (ক) *বেউলা-আখ্যান* (খ) *পদ্মাপুৰাণ* (গ) মনকৰ

প্রশ্ন ২ ঃ বাল্মীকি *ৰামায়ণ*ৰ 'গাঁৱলীয়া তাণ্ডৱণ' বুলি কোনে কোনখন পুথিক অভিহিত কৰিছে? চমুকৈ লিখক।

ৰচনাধর্মী প্রশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ ঃ পাঁচালী সাহিত্যৰ চমু আভাস দাঙি ধৰি ইয়াৰ উৎপত্তি সম্পর্কে থকা মতসমূহো বিচাৰ কৰক।

প্রশ্ন ২ ঃ শংকৰী যুগৰ মনসা বা পাঁচালী সাহিত্যৰ বিষয়ে এটি প্রবন্ধ যুগুত কৰক।

প্রশ্ন ৩ ঃ সুকবি নাৰায়ণদেৱৰ পৰিচয় দাঙি ধৰি তেওঁ ৰচনা কৰা কাব্যখনৰ বিষয়ে উদাহৰণসহ বহলাই আলোচনা কৰক।

*** ***** ***

অধ্যায় ১৩ ঃ শংকৰোত্তৰ যুগৰ সাহিত্য — ১

অধ্যায় গাঁথনি

১৩.১ উদ্দেশ্য

১৩.২ পৰিচয়

১৩.৩ শংকৰোত্তৰ যুগৰ সাহিত্যৰ পৰিচয়

১৩.৩.১ চৰিত সাহিত্য

১৩.৩.২ বুৰঞ্জী সাহিত্য

১৩.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১৩.৫ অধিক জানিবলৈ

১৩.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১৩.৭ আৰ্হি প্রশ্ন

১৩.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ কোনখিনিক শংকৰোত্তৰ যুগৰ সাহিত্য বুলি কোৱা হয় সেই সম্পর্কে অৱগত হ'ব
- শংকৰোত্তৰ যুগৰ দুবিধ বিশেষ সাহিত্য — চৰিত আৰু বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ বিষয়ে যথাযথ ব্যাখ্যা আগবঢ়াব পাৰিব।

১৩.২ পৰিচয়

ইতিমধ্যে আপুনি উদ্ভৱকালৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ পৰা শংকৰী যুগৰ অসমীয়া সাহিত্য তথা লিপি আৰু শাসন সম্পর্কে অধ্যয়ন কৰিলে। শংকৰী যুগৰ ধর্মীয় বিষয়বস্তুক লৈ সাহিত্য ৰচনা কৰা ধাৰাটো পৰৱর্তী অষ্টাদশ শতিকামানলৈ অব্যাহত থাকে। সেই সময়ত উজনি অসমত আহোম ৰজাসকলৰ আৰু নামনি অসমত দৰঙী, কোচ ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত সাহিত্য চর্চাৰ পৰিৱেশ এটা গঢ় লৈ উঠিছিল। শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ পাছত তেওঁলোকৰ অনুগামী শিষ্যসকলে গুৰু দুজনাৰ আর্হিত কাব্য, গীত, নাট আদি ৰচনা কৰাৰ কাম অব্যাহত ৰাখে। লগতে এই সময়ছোৱাত চৰিত সাহিত্য, বুৰঞ্জী সাহিত্য আৰু ব্যৱহাৰিক সাহিত্য নামৰ তিনিপ্রকাৰৰ সুকীয়া সাহিত্যও সৃষ্টি হয়। শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ পাছৰ সময়ছোৱাৰ ভিতৰত ৰচিত এই সাহিত্যখনিকে কোৱা হয় শংকৰোত্তৰ যুগৰ অসমীয়া সাহিত্য। এই অধ্যায়টিত শংকৰোত্তৰ যুগৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ কেইটামান দিশ আলোচনা কৰা হ'ব। আলোচনাৰ প্রসংগত শংকৰোত্তৰ যুগৰ

পটভূমি সম্পর্কে চমুকৈ আলোচনা কৰি চৰিত সাহিত্য আৰু বুৰঞ্জী সাহিত্য সম্পর্কে বহলাই আলোচনা কৰা যাব।

১৩.৩ শংকৰোত্তৰ যুগৰ সাহিত্যৰ পৰিচয়

মহাপুৰুষ শংকৰদেৱ আৰু তেওঁৰ অনুগামী প্ৰিয় শিষ্য মাধৱদেৱে ষোড়শ শতিকাত আৰম্ভ কৰা সাহিত্যৰ ধাৰাটো গুৰু দুজনাৰ তিৰোভাৱৰ পিছতো চলি থাকিল। গুৰু দুজনাৰ দেহাৱসানৰ পিছত তেৰাসৱৰ শিষ্য-প্ৰশিষ্যসকলে সাহিত্য ৰচনাৰ এই পৰম্পৰাটো আগু�ৱাই নিয়ে। বিশেষকৈ মাধৱদেৱে প্ৰতিষ্ঠা কৰা সত্ৰকেইখনে বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ পৰম্পৰাক আগবঢ়াই নিয়াত অগ্ৰণী ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছিল। এই সত্ৰসমূহৰ অধিকাৰ-মহন্তসকলে গুৰু দুজনাৰ পদাংক অনুসৰণ কৰি গীত-নাট-পদ আদি ৰচনা কৰিছিল। মন কৰিব যে মাধৱদেৱে গুৰু শংকৰদেৱৰ গুণানুকীৰ্তনেৰে 'চৰিত তোলা প্ৰথা' আৰম্ভ কৰিছিল। পৰৱৰ্তী কালত মাধৱদেৱ আদি মহাপুৰুষসকলৰ মৃত্যুৰ পাছত তেওঁলোকৰ কৰ্ম আৰু গুণাৱলী কীৰ্তন কৰাটোও সত্ৰীয়া ভকতসকলৰ এটা প্ৰধান কৰ্তব্য হৈ পৰিছিল। এই জীৱন-কাহিনীসমূহ পোনতে লিপিবদ্ধ হোৱা নাছিল; নাইবা শিষ্যসকলেও লিপিবদ্ধ কৰাৰ কথা ভবা নাছিল। কিন্তু কিছুকাল যোৱাৰ পাছতহে কিছুমান শিষ্যই গুৰু-পৰম্পৰা বাগৰি অহা কাহিনীবোৰ লিপিবদ্ধ কৰিলে। এই লিপিবদ্ধ কৰা গ্ৰন্থসমূহেই হ'ল 'চৰিত পুথি'।

সমসাময়িক আহোম স্বৰ্গদেউসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত লিপিবদ্ধ হোৱা 'বুৰঞ্জী সাহিত্য'সমূহ হ'ল অসমীয়া সাহিত্যৰ আপুৰুগীয়া সম্পদ। ঠিক সেইদৰে এই সময়তে আহোম স্বৰ্গদেউসকলৰ লগতে নামনি অসমত দৰঙী, কোচ ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত সাহিত্য চৰ্চাৰ পৰিবেশ এটা গঢ় লৈ উঠিছিল। তাৰ ফলত সৃষ্টি হ'ল 'ব্যৱহাৰিক সাহিত্য' নামৰ আন এক শ্ৰেণীৰ সাহিত্য। এই তিনি শ্ৰেণীৰ সাহিত্যৰ উপৰি কথ্য ভাষালৈ *ৰামায়ণ*খনো এই সময়তে অনুবাদ হয়। লগতে বিভিন্ন পু�ৰাণ, *ৰামায়ণ, মহাভাৰত*ৰ আধাৰত বিবিধ কাব্য ৰচিত হ'বলৈ ধৰে। এই সকলোখিনিক সামৰিয়েই শংকৰোত্তৰ যুগৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ ভাণ্ডাৰ সমৃদ্ধ।

১৩.৩.১ চৰিত সাহিত্য

অসমীয়া সাহিত্যৰ আহোম যুগ বা শংকৰোত্তৰ যুগৰ দুটি বিশিষ্ট দান হ'ল বুৰঞ্জী আৰু চৰিত পুথিসমূহ। আহোম ৰজাঘৰত বুৰঞ্জী আৰু বৈষ্ণৱ সত্ৰবোৰত ৰচিত চৰিত পুথিসমূহে এফালে যেনেকৈ সেই সময়ৰ অসমীয়াৰ জাতীয় জীৱনৰ চিত্ৰ দাঙি ধৰাত সহায় কৰিছে, আনফালে তেনেকৈ অসমীয়া গদ্য সাহিত্যলৈও প্ৰভূত সমল আগবঢ়াইছে।

চৰিত পুথি হৈছে মহাপুৰুষ শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱ আৰু আন আন বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰকসকলৰ জীৱনীমূলক গ্ৰন্থস্বৰূপ। এই গ্ৰন্থসমূহৰ ৰচক হৈছে তেৰাসৱৰ শিষ্য-

প্রশিষ্যসকল। শংকৰদেৱ, মাধৱদেৱ আদি মহাপুৰুষসকলৰ মৃত্যুৰ পাছত তেওঁলোকৰ কর্ম আৰু গুণাৱলী কীর্তন কৰাটো সত্রীয়া ভকতসকলৰ এটা প্রধান কর্তব্য হৈ পৰিছিল। এই ৰীতিটোক 'চৰিত তোলা প্রথা' বুলি জনা যায়। মহাপুৰুষ মাধৱদেৱে গুৰু শংকৰদেৱৰ গুণানুকীর্তনেৰে এই চৰিত তোলা প্রথাৰ আৰম্ভণি কৰে। এই জীৱন-কাহিনীসমূহ পোনতে লিপিবদ্ধ হোৱা নাছিল; নাইবা শিষ্যসকলেও লিপিবদ্ধ কৰাৰ কথা ভবা নাছিল। কিন্তু কিছুকাল যোৱাৰ পাছতহে কিছুমান শিষ্যই গুৰু-পৰম্পৰা বাগৰি অহা কাহিনীবোৰ লিপিবদ্ধ কৰিলে। এই লিপিবদ্ধ কৰা গ্রন্থসমূহেই হ'ল 'চৰিত পুথি'। চৰিত পুথিসমূহ হ'ল অসমীয়া বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ এটা প্রধান শাখা। এইবোৰৰ কেইখনমান গদ্যত আৰু সৰহভাগেই পদ্যত ৰচিত। সাধাৰণতে প্রথমে ৰচা চৰিত পুথিবোৰ ছন্দত আৰু পৰৱর্তীবোৰ গদ্যত ৰচিত। এতিয়ালৈকে পোহৰলৈ অহা পুথিৰ সংখ্যা ডেৰকুৰিখনমান হ'ব। ইয়াৰ ভিতৰত অকল শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ জীৱন চৰিতেই পাঁচ-ছয়খনমান।

পোন প্রথমে মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ ভাগিনিয়েক ৰামচৰণ ঠাকুৰে *শংকৰ চৰিত* নামৰ চৰিত পুথি এখন প্রণয়ন কৰে বুলি কোনো কোনো পণ্ডিতে অভিমত দিয়ে। সেই হিচাপে পুথিখন খ্রীষ্টীয় ষোড়শ শতিকাৰ শেষ নাইবা সোতৰশ শতিকাৰ আদিভাগত ৰচিত বুলি অনুমান কৰা যায়। ৰামচৰণৰ পুতেক দৈত্যাৰি ঠাকুৰেও *শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱ চৰিত্র* নামৰ চৰিত পুথি এখন প্রণয়ন কৰে। ইয়াৰ উপৰি ভূষণদ্বিজৰ *শংকৰ চৰিত*, ৰমানন্দ দ্বিজৰ *গুৰুচৰিত*, কৃষ্ণ ভাৰতীৰ *সন্ত নির্ণয়*, ৰামৰায় দ্বিজৰ *গুৰুলীলা*, ৰমানন্দৰ *বংশী গোপালদেৱৰ চৰিত*, ভৱানন্দ দ্বিজৰ *গোবিন্দ চৰিত*, ৰমাকান্তৰ *বনমালী দেৱৰ চৰিত*, বিদ্যানন্দ ওজাৰ *ঠাকুৰ চৰিত* আদি উল্লেখযোগ্য চৰিতপুথি। এই চৰিত পুথিসমূহ খ্রীষ্টীয় সোতৰশ শতিকাৰ মাজভাগলৈ ৰচিত।

তেনেদৰে, অষ্টাদশ শতিকাতো চৰিত সাহিত্যই বিশেষভাৱে বিকাশ লাভ কৰে। সপ্তদশ শতিকাৰ দৰে এইযুগতো সৰহভাগ চৰিত পুথি ছন্দত ৰচিত। কিন্তু গদ্যত ৰচা চৰিত পুথিকেইখনহে এই যুগৰ উল্লেখযোগ্য দান। সেই পুথিকেইখন অকল কলেৱৰতেই বৃহৎ নহয়, সেই যুগৰ গদ্য সাহিত্যৰ উৎকৃষ্ট নিদর্শন স্বৰূপেও তাৰ মূল্য অধিক। গদ্যত ৰচিত এনে দুখন উল্লেখযোগ্য চৰিত পুথি হ'ল— উপেন্দ্রচন্দ্র লেখাৰুদেৱৰ সম্পাদিত *কথা গুৰুচৰিত* আৰু লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাদেৱৰ *বাঁহী*ত প্রকাশিত আৰু বর্তমানে মহেশ্বৰ নেওগদেৱৰ সম্পাদিত *ৰৱদোৱা গুৰু চৰিত*। ইয়াৰ উপৰি বনমালীদেৱৰ সেৱক গোবিন্দদাসৰ *সপ্ত সম্প্রদায়* আৰু ভট্টদেৱৰ নামত প্রচলিত *সৎ সম্প্রদায় কথা* নামৰ গদ্যত ৰচিত চৰিত পুথি দুখনো এই শতিকাৰে ৰচনা। পদ্যত ৰচিত চৰিত পুথিসমূহৰ ভিতৰত নীলকণ্ঠ দাসৰ *দামোদৰ চৰিত*, কৃষ্ণ মিশ্রৰ *দামোদৰ চৰিত*, জয়নাৰায়ণৰ *লক্ষ্মীপতি চৰিত* আৰু *ৰামগোপাল চৰিত*, পূর্ণনন্দৰ *গোপালদেৱৰ চৰিত*, দ্বিজভবানন্দ মিশ্রৰ *গোবিন্দ চৰিত*, ৰামনাথ মহন্তৰ *সন্ত-মুক্তাৱলী*, বিভূনাথৰ *এটকা মহন্তৰ ৰুনা* আদি উল্লেখযোগ্য।

মন কৰিবলগীয়া যে চৰিতপুথিসমূহত মহাপুৰুষসকলৰ জীৱনৰ কাৰ্যাৱলী নাইবা দেশৰ বিভিন্ন অৱস্থাৰ কথা বৰ্ণিত হৈছে যদিও সম্পূৰ্ণ বাস্তৱতাৰ ভেটিত প্ৰতিষ্ঠিত বুলি ক'ব নোৱাৰি। চৰিত পুথিৰ ৰচকসকলে শংকৰদেৱ, মাধৱদেৱ আদি মহাপুৰুষক ঈশ্বৰৰ অৱতাৰ বুলি ধৰি লৈছিল। সেয়ে তেওঁলোকৰ কাৰ্যকলাপত ঐশ্বৰিক শক্তি, অলৌকিক মহিমা নিহিত হৈ থকা বুলি বৰ্ণনা কৰিছে। আনকি শংকৰদেৱৰ জন্ম-বৃত্তান্তত ভাগৱতত বৰ্ণিত শ্ৰীকৃষ্ণৰ অলৌকিক মহিমাৰ কথাকে আৰোপ কৰা হৈছে। উদাহৰণস্বৰূপে — ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ *শংকৰ চৰিতত* উল্লেখ আছে —

দিব্য চতুৰ্ভুজ ৰূপ তেখনে ধৰিল।।
শংখ চক্ৰ গদা পদ্ম আছে তাৰ হাতে।
চাৰিও বাহুৱে তাৰ শৃংগ কাণে ধৰি।।...

চৰিত পুথিত সন্তসকলৰ গোটেই জীৱনৰ কাৰ্যাৱলীৰ উপৰি তেওঁলোকৰ পুৱাৰপৰা গধূলিলৈকে দৈনিক জীৱনৰ কাৰ্যৰ তালিকাও পোৱা যায়। সেই হিচাপে ই একপ্ৰকাৰ দিনলিপিৰেই কাম কৰিছে আৰু পৰোক্ষভাৱে শিষ্যসকলক সেইদৰে চলিবলৈ উদগনি দিছে। তদুপৰি, ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ ক্ষেত্ৰত মহাপুৰুষ আৰু সন্ত-মহন্তসকলৰ মাজত কেনেদৰে মিলন ঘটিছিল তাৰো মনোৰম বৰ্ণনা চৰিত পুথিত পোৱা যায়। সন্ত-মহন্তসকলৰ মিলন, ধৰ্ম সম্পৰ্কীয় বাদ-বিসম্বাদ নাইবা ভ্ৰমণ-প্ৰসংগত দুই-এটি আমোদজনক আখ্যানো ইয়াত পোৱা যায়। এই আখ্যানবোৰে এহাতে যেনেকৈ বৰ্ণনাৰ গতানুগতিকতা ভাঙি সজীৱতা প্ৰদান কৰিছে, আনহাতে তেনেকৈ চৰিত পুথিবোৰ বেছি আকৰ্ষণীয়ও কৰি তুলিছে। তেনেদৰে, ধৰ্ম-প্ৰচাৰৰ কাৰণে মহাপুৰুষসকলে দেশৰ বিভিন্ন ঠাইত সত্ৰ, নামঘৰ আদি স্থাপন কৰাৰ বৰ্ণনাও এই চৰিত পুথিবোৰত পোৱা যায়। ভক্তি ভাবত ৰচিত হ'লেও চৰিত পুথিসমূহতো বুৰঞ্জীৰ দৰেই সমসাময়িক সমাজৰ সামাজিক, ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক, ধাৰ্মিক, সাংস্কৃতিক আদি বিভিন্ন অৱস্থাৰ চিত্ৰ পোৱা যায়। সেই ফালৰ পৰা চৰিত পুথিক অসম বুৰঞ্জীৰ পৰিপূৰক নাইবা ভক্তিৰ ৰহনসনা জীৱনী বুলিও আখ্যা দিব পাৰি।

এইবোৰৰ উপৰি সাহিত্যিক গুণৰাজিৰ ফালৰ পৰাও চৰিত পুথিসমূহৰ মূল্য অপৰিসীম। পদ্যত ৰচিত চৰিত পুথিসমূহৰ বিভিন্ন ঠাইত পদ, দুলড়ী, ছবি, লেচাৰী, ঝুনা, ঝুমুৰী আদি বিভিন্ন ছন্দৰ প্ৰয়োগ ঘটিছে। তেনেদৰে, গদ্য-সাহিত্যৰ ফালৰপৰাও *কথা-গুৰুচৰিত, বৰদোৱা-চৰিত* আদিৰ মূল্য অধিক। এইবোৰ মধ্যযুগৰ অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ উৎকৃষ্টতম নিদৰ্শন। এই গদ্য সত্ৰীয়া ভকতসকলৰ কথিত ভাষাক ভেটি কৰি ৰচিত। ইয়াৰ উপৰি উপমা, ৰূপক, ফকৰা-যোজনা, খণ্ডবাক্য, দৃষ্টান্ত, পদ-পুথিৰ উদ্ধৃতি আদিৰ ব্যৱহাৰে পুথিকেইখন বেছি ৰসাল কৰি তুলিছে। চুটি চুটি বাক্য আৰু প্ৰত্যক্ষ উক্তিৰ ব্যৱহাৰে নাটকীয় গুণ বঢ়াইছে। সহজ-সৰল আৰু পোনপটীয়া ভাষাৰ প্ৰয়োগ, প্ৰাচীন অসমীয়া গদ্যৰ ঠাঁচ, প্ৰচলিত কথ্যৰীতিৰ প্ৰয়োগ, ভাষাৰ কোমলতা, যুৰীয়া

আৰু অনুৰূপ শব্দৰ সুন্দৰ প্ৰয়োগ আদিয়ে চৰিত পুথিসমূহক এক বিশিষ্ট মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছে। "কটাৰ পো কটাহঁত, মূৰ তুলি ফুৰিছে, পাৰো কি চাৰো।"— আদিৰ দৰে খণ্ডবাক্য; "আগে উপজিল চোট ভাই পাচে উপজিল কাকা, কেৰ্ মেৰ্ কৈ মাক উপজিল, তেহে উপজিল বাবা।" — আদিৰ দৰে ফকৰাৰ প্ৰয়োগে ইয়াত সোণত সুৰগা চৰাইছে।

এইদৰে চৰিত পুথিসমূহে বৈষ্ণৱ মহাপুৰুষসকলৰ জীৱন-কাহিনী বিস্তৃতভাৱে জানিবলৈ সুবিধা দিয়াৰ লগতে পৰৱৰ্তী কালৰ জীৱনী লিখিবলৈ অনুপ্ৰেৰণা যোগাইছে। সেয়েহে, অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত চৰিত পুথিসমূহৰ স্থান আৰু মূল্য অপৰিসীম।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ শুদ্ধ নে অশুদ্ধ নিৰ্ণয় কৰক —

(ক) চৰিত পুথিসমূহ আৰু বুৰঞ্জী সাহিত্য শংকৰোত্তৰ যুগত সৃষ্টি হৈছিল।

(খ) চৰিত পুথিসমূহ কেৱল মাধৱদেৱৰ জীৱনীমূলক গ্ৰন্থ।

(গ) প্ৰথম চৰিত পুথিখন হ'ল ৰামচৰণ ঠাকুৰ প্ৰণীত *শংকৰ চৰিত*।

(ঘ) *বংশী গোপালদেৱৰ চৰিত* প্ৰণয়ন কৰিছিল ৰমাকান্তই।

(ঙ) চৰিত পুথিসমূহত বহু অলৌকিক কথা-কাণ্ড লিপিবদ্ধ আছে।

(চ) চৰিত পুথিসমূহৰ গদ্য সত্ৰৰ ভকতসকলৰ কথিত গদ্যৰ ভেটিত আধাৰিত।

.....

১৩.৩.২ বুৰঞ্জী সাহিত্য

অসমীয়া সাহিত্যলৈ আহোম ৰজাসকলৰ একচেটিয়া আৰু অভূতপূৰ্ব অৱদান হৈছে বুৰঞ্জীসমূহ। 'বুৰঞ্জী' শব্দ আহোম ভাষাৰ। ইয়াৰ প্ৰকৃত অৰ্থ (বু- মূৰ্খ, ৰণ্- শিক্ষা, জী- ভঁৰাল) মূৰ্খৰ জ্ঞানৰ ভঁৰাল বা নজনা কথাৰ ভঁৰাল। বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ গুণাৱলীলৈ লক্ষ্য ৰাখি ভাষাতত্ত্ববিদ পণ্ডিত সুনীতি কুমাৰ চট্টোপাধ্যায়ে কৈছে— "অসমৰ প্ৰাচীন বুৰঞ্জী সাহিত্য ভাৰতীয় ভাষাবিলাকৰ মাজত একক আৰু অতুলনীয়।"

আদিম যুগৰে পৰা আহোমসকলৰ মাজত বুৰঞ্জী লিখা প্ৰথা চলি আহিছিল। *দেওধাই অসম বুৰঞ্জীত* আছে স্বৰ্গদেউ চুকাফাই অসমত প্ৰৱেশ কৰাৰ লগে লগে আহোম পণ্ডিতক "যেতিয়া যি কথা যি কৰে, যাক পাঁও সকল কথা পণ্ডিতে লেখি ৰাখিব।"— বুলি আদেশ দিছিল। আহোমসকলে বুৰঞ্জী লিখা আৰু সংৰক্ষণ কৰাটো এটা প্ৰধান আৰু পৱিত্ৰ কৰ্ম বুলি বিবেচনা কৰিছিল। বুৰঞ্জী ৰজা আৰু ডা-ডাঙৰীয়াৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ শিক্ষাৰ এটা প্ৰধান বিষয় আছিল। বিয়াত বেদমন্ত্ৰ গোৱাৰ দৰে আহোমসকলে বিয়াৰ সময়ত চকলং কৰোঁতে বুৰঞ্জী পাঠ কৰাটো নিয়ম আছিল। ইয়াৰ

পৰাই বুজিব পাৰি যে বুৰঞ্জীক ধর্মশাস্ত্রৰ দৰেই পৱিত্র জ্ঞান কৰা হৈছিল।

বুৰঞ্জীসমূহৰ সঠিক ৰচনাকাল নির্ণয় কৰা টান যদিও বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাদেৱে ষোল্ল শতিকাৰ শেষ ভাগৰ পৰা ঊনবিংশ শতিকালৈ বুৰঞ্জী ৰচনাৰ ধাৰা অব্যাহত আছিল বুলি মত প্রকাশ কৰিছে। আহোম যুগত হাজাৰৰো অধিক বুৰঞ্জী হৈছিল বুলি অনুমান কৰা হয়। কিন্তু অসমৰ সেমেকা জলবায়ু, বানপানী, পোক-পৰুৱাৰ উৎপাত, মোগল আৰু মান-মৰাণৰ আক্রমণত অনেক বুৰঞ্জী চিৰদিনৰ বাবে লোপ পালে। তদুপৰি, কীর্তিচন্দ্র বৰুৱাৰ বুৰঞ্জীদাহ এটি বুৰঞ্জী প্রসিদ্ধ দুর্ঘটনা। এতিয়ালৈকে মাত্র ডেৰশমান বুৰঞ্জী উদ্ধাৰ হৈছে আৰু সেইবোৰ অসমৰ কেইবাটাও বিদ্যায়তনিক অনুষ্ঠানত সংৰক্ষিত হৈছে। প্রসিদ্ধ বুৰঞ্জীবিদ সূর্য্য কুমাৰ ভূঞাদেৱে বিষয়বস্তু আৰু সময়ৰ ফালৰ পৰা অসমৰ বুৰঞ্জীসমূহক তিনিটা শাখাত বিভক্ত কৰিছে —

(১) ৰজা ভগদত্তৰ দিনৰেপৰা আহোম ৰাজত্বৰ আৰম্ভণিলৈ প্রাচীন কামৰূপৰ হিন্দু ৰজাসকলৰ অসংলগ্ন ইতিহাস

(২) আহোম ৰজাসকলৰ ১২২৮ খ্রীঃৰ পৰা তেওঁলোকৰ ৰাজত্বৰ শেষ কাললৈকে বা ১৮৩৮ খ্রীঃ বা তাৰো পিছলৈ থকা আহোম ৰাজ্যৰ বুৰঞ্জী

(৩) অসমৰ বাহিৰে ওচৰ-চুবুৰীয়া অন্য দেশৰ বুৰঞ্জী।

প্রথম শাখাৰ ঐতিহাসিক নিদর্শন সূর্য্য কুমাৰ ভূঞাদেৱৰ সম্পাদিত গ্রন্থ *কামৰূপৰ বুৰঞ্জী*, মহামহোপাধ্যায় পদ্মনাথ ভট্টাচার্য প্রণীত *কামৰূপ শাসনাৱলী* আৰু ইয়াৰ ভূমিকা 'কামৰূপ ৰাজাৱলী' আদিত পোৱা যায়। এই শাখাৰ বুৰঞ্জী বহু ৰজা-মহাৰজাৰ চৰিত্রৰ বা কার্যাৱলী, পৌৰাণিক কাহিনী বা কিংবদন্তিৰ ওপৰত প্রতিষ্ঠিত। তেনেদৰে দ্বিতীয় শাখাৰ বুৰঞ্জীবোৰৰ ভিতৰত পণ্ডিত হেমচন্দ্র গোস্বামীয়ে সম্পাদনা কৰা *পুৰণি অসম বুৰঞ্জী*, ৰাজমন্ত্রী আতন বুঢ়াগোহাঁই প্রণীত *বাঁহগড়ীয়া বুৰঞ্জী*, স্বর্গদেউ গদাধৰ সিংহৰ ৰাজত্ব কাললৈকে বর্ণিত *পুৰণি অসম বুৰঞ্জী* আৰু সুকুমাৰ মহন্তৰ ঘৰত পোৱা *অসম বুৰঞ্জী* সপ্তদশ শতিকাত ৰচিত। এই শাখাৰ অন্তর্গত *তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী* শ্রীনাথ বৰুৱাই ১৮০৩ খ্রীঃত ৰচনা কৰে। এই বুৰঞ্জীত গদাধৰ সিংহৰ পৰা চন্দ্রকান্ত সিংহৰ দিনলৈকে আহোম ৰাজত্বৰ বিৱৰণ আছে। সেইদৰে কাশীনাথ তামুলী ফুকন আৰু ৰাধানাথ বৰবৰুৱাৰ দ্বাৰা ৰচিত *অসম বুৰঞ্জী পুথি* আৰু হৰকান্ত বৰুৱা সদৰামিনৰ *অসম বুৰঞ্জী*ত প্রাচীন কালৰ পৰা আহোম ৰাজত্বৰ শেষলৈকে ৰাজ্যৰ বর্ণনা আছে। *দেওধাই অসম বুৰঞ্জী*ত আহোমসকলৰ পুৰণি ইতিহাস পোৱা যায়। দুতিৰাম স্বর্ণকাৰ হাজৰিকাই ছন্দত ৰচনা কৰা *কলি ভাৰত* আৰু বিশ্বেশ্বৰ বৈদ্যাধিপে *বেলিমাৰৰ বুৰঞ্জী* গ্রন্থত আহোম ৰাজত্বৰ শেষ কালৰ কথা বর্ণনা কৰিছে। তৃতীয় শাখাৰ বুৰঞ্জীসমূহত আহোম স্বর্গদেউসকলৰ সংস্পর্শলৈ অহা ওচৰ-চুবুৰীয়া ৰজা আৰু তেওঁলোকৰ ৰাজ্যৰ বিৱৰণ আছে। এনে বুৰঞ্জীৰ ভিতৰত *কছাৰী বুৰঞ্জী*ত প্রাচীন কালৰে পৰা ৰুদ্রসিংহৰ সমসাময়িক কছাৰী ৰজা তাম্রধ্বজৰ দিনলৈকে কছাৰী ৰাজ্যৰ বিৱৰণ পোৱা যায়। *জয়ন্তীয়া*

*বুৰঞ্জী*ত পুৰণি কালৰে পৰা স্বৰ্গদেউ শিৱসিংহৰ দিনলৈ জয়ন্তীয়া আৰু খৈৰাম (খাচি) ৰজাৰ বিৱৰণ আৰু আহোম ৰজাৰ লগত থকা সম্বন্ধৰ কথা সন্নিৱিষ্ট হৈছে। *ত্রিপুৰা বুৰঞ্জী* স্বৰ্গদেউ ৰুদ্রসিংহৰ দিনৰ সমসাময়িক ত্রিপুৰা দেশৰ ৰাজনৈতিক, অর্থনৈতিক, সামাজিক আদি অৱস্থা লৈ ৰচিত। *পাদশ্যাহ বুৰঞ্জী*ত টাইমুৰৰ ভাৰত আক্রমণ, মোগল বাদছাহ হুমায়ুন, ছাহজাহান, ঔৰংগজেৰ আদিৰ ৰাজত্ব সম্পর্কে নানা বিৱৰণ আছে। উল্লিখিত বুৰঞ্জীসমূহৰ উপৰি আহোম যুগৰ ৰজা বা ডা-ডাঙৰীয়াসকলৰ অনুপ্রেৰণা বা গাইগুটীয়া প্রচেষ্টাত আৰু অসংখ্য বুৰঞ্জী ৰচিত হয়। অৱশ্যে এতিয়াও বহুত বুৰঞ্জী অনাৱিষ্কৃত অৱস্থাত মানুহৰ ধোঁৱাচাঙত পৰি ৰৈছে। আহোম যুগত হাজাৰৰো অধিক বুৰঞ্জী ৰচিত হৈছিল বুলি অনুমান কৰা হয়। কিন্তু অসমৰ সেমেকা জলবায়ু, বানপানী, পোক-পৰুৱাৰ উৎপাত, মোগল আৰু মান-মৰাণৰ আক্রমণত অনেক বুৰঞ্জী চিৰদিনৰ বাবে লোপ পালে। তদুপৰি, কীর্তিচন্দ্র বৰুৱাৰ বুৰঞ্জীদাহ এটি বুৰঞ্জী প্রসিদ্ধ দুর্ঘটনা। এতিয়ালৈকে মাত্র ডেৰশমান বুৰঞ্জী উদ্ধাৰ হৈছে আৰু সেইবোৰ অসমৰ কেইবাটাও বিদ্যায়তনিক অনুষ্ঠানত সংৰক্ষিত হৈছে।

জানি থোৱা ভাল

বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ পণ্ডিত লীলা গগৈয়ে আহোম যুগৰ বুৰঞ্জীসমূহক ইয়াৰ বিষয়বস্তুলৈ লক্ষ্য কৰি কেইটামান বেলেগ ভাগত শ্রেণীবদ্ধ কৰি দেখুৱাইছে — (ক) প্রাক্-আহোম যুগৰ বুৰঞ্জী, (খ) আহোম যুগৰ বুৰঞ্জী, (গ) দাঁতিঅলীয়া বুৰঞ্জী, (ঘ) অন্য ৰাজ্যৰ বুৰঞ্জী, (ঙ) কটকী বুৰঞ্জী, (চ) চকীয়ালৰ বুৰঞ্জী আৰু (ছ) চাং-ৰুং ফুকনৰ বুৰঞ্জী।

মন কৰিবলগীয়া যে আধুনিক সমালোচকসকলে সংবাদ-সাহিত্য; আলোচনী সাহিত্য আদিৰ দৃষ্টিৰে পুৰণি অসম বুৰঞ্জীসমূহক 'বুৰঞ্জী সাহিত্য' আখ্যা দিছে। ৰাজনীতিৰ দৰে অতি নীৰস আৰু কঠোৰ ঘটনাৰ মাজৰ পৰা সাহিত্যিক ৰস নিগৰি ওলোৱা দৃষ্টান্ত ভাৰতীয় সাহিত্যত বিৰল। দৰাচলতে, সাহিত্যিক উপাদান পৰিলক্ষিত হোৱা বাবেই অসম বুৰঞ্জীসমূহক সাহিত্যৰ শ্রেণীভুক্ত কৰা হৈছে। এই বুৰঞ্জীসমূহ ৰাজনৈতিক সমলৰ বাবেই নহয়, ভাষাৰ বাবেও মহত্ত্বপূর্ণ। পুৰণি বুৰঞ্জীসমূহৰ সবাতোকৈ মূল্যৱান কীর্তি হ'ল তাৰ গদ্যৰীতি। থলুৱা জীৱনৰ মাত-কথাই ইয়াৰ মূল ভেটি। অর্থাৎ বুৰঞ্জীৰ ভাষা প্রাঞ্জল, সৰল, পোনপটীয়া আৰু কথিত ভাষাৰ বেছি ওচৰ চপা। ঐতিহাসিক ব্যক্তিসকলৰ প্রত্যক্ষ উক্তি থকাত বুৰঞ্জীয়ে নাটকীয় গুণ লাভ কৰিছে। তদুপৰি ঘৰুৱা উপমা, খণ্ডবাক্য আদিয়ে ইয়াৰ সাহিত্যিক সৌন্দর্য বঢ়াইছে। উদাহৰণস্বৰূপে— 'তিতা গছৰ আগো তিতা, গুৰিও তিতা'; 'পিঠি দিলে হাতী পর্বতকে নেদেখি'; 'বাৰীৰ ভিতৰত পুখুৰী সিচোঁতেও আঠোটা দহোটা মানুহক শিঙীয়ে ফুটে'; 'নেজকটা বাঘকহে এৰিল'; 'বুঢ়াৰ হাতত চেঙেলি

পৰিলে'; 'তলে-পুতল' আদি। বুৰঞ্জীত 'লেহেতীয়া', 'আগৰি', 'খাৰছাই' আদি অধুনা অপ্রচলিত শব্দৰ লগতে বাংলা, হিন্দী, ফাৰ্চী আদি ভাষাৰ শব্দৰ ব্যৱহাৰো মন কৰিবলগীয়া। পূৰ্বৰ গদ্যত থকা কাব্যিকতা, অনাৱশ্যক জটিলতা পৰিহাৰ কৰি বুৰঞ্জীৰ গদ্যই সৰলতৰ ৰূপ পৰিগ্রহ কৰিছে। সেয়েহে ক'ব পাৰি, বুৰঞ্জীবোৰ প্রধানতঃ ৰাজনৈতিক তথ্যভিত্তিক হ'লেও সামগ্রিকভাৱে এইবোৰ সাহিত্যিক গুণেৰেহে ৰসযুক্ত হৈছে।

নিৰপেক্ষতা বুৰঞ্জীসমূহৰ এটা বিশেষত্ব। বুৰঞ্জীসমূহত ঘটনাৰ বিৱৰণ ক্রমানুসাৰে শৃঙ্খলাবদ্ধ ৰূপত কৰা হয়। ফলত চন-তাৰিখৰ বিভ্রান্তি সততে নঘটে। বুৰঞ্জীসমূহত বর্ণনীয় বিষয়ৰ প্রকৃতি আৰু চৰিত্রৰ মানসিক অৱস্থাৰ বা অনুভূতিৰ তীব্রতাৰ মাত্রা অনুসৰি ভাষাক গঢ় দিয়া হৈছে। উদাহৰণস্বৰূপে— "মই মাটিৰ গড় বান্ধিম খহিব, কাঠৰ গড় বান্ধিম পচিব, মই কথাৰ গড় বান্ধি দিছো প্রাণ পৰি ভূগী হ'ব।" সেইদৰে বুৰঞ্জীৰ গদ্যত ধ্বনিতত্ত্ব, ৰূপতত্ত্ব, শব্দতত্ত্ব আৰু বাক্যতত্ত্বৰ ক্ষেত্রত কেতবোৰ বৈশিষ্ট্যপূর্ণ লক্ষণ পৰিলক্ষিত হয়। ধ্বনিতাত্ত্বিক দিশেৰে বিচাৰ কৰিলে দেখা যায় যে ইয়াৰ গদ্যত 'অ'ৰ পৰিৱর্তে 'আ', 'এ', 'ও', 'ই'ৰ প্রয়োগ আছে। যেনে — নাবাবৰ (নবাবৰ), বাৰেহাত (বাৰহাত), বৰিষনে (বৰষুণে) আদি। 'ঐ'ৰ ঠাইত 'এ', 'অ'ৰ প্রয়োগ। যেনে — সন্য (সৈন্য), উনেশ (ঊনৈশ)। ৰূপতাত্ত্বিক দিশেৰে সর্বনামৰ ক্ষেত্রত বুৰঞ্জীত পুৰণি অসমীয়া সর্বনামৰ প্রয়োগ মন কৰিবলগীয়া। উদাহৰণস্বৰূপে— মঞি, তঞি, কেমন, যতেক আদি। বিশেষণ প্রয়োগৰ ক্ষেত্রত আধুনিক অসমীয়াৰ লগত বুৰঞ্জীৰ যথেষ্ট সাদৃশ্য লক্ষ্য কৰা যায়। বুৰঞ্জীৰ গদ্যলৈ লক্ষ্য কৰিলে এইটোও দেখা পোৱা যায় যে বর্ণনামূলক বাক্য, প্রশ্নসূচক বাক্য, উপদেশমূলক বাক্য, চুটি আৰু দীঘল বাক্য, সৰল, জটিল আৰু যৌগিক বাক্যই বুৰঞ্জীৰ বিষয়বস্তুক যথার্থ ৰূপত উপস্থাপন কৰিবলৈ প্রয়াস কৰিছে। সেই লক্ষণ আৰু পৰিৱর্তনসমূহৰ প্রতি লক্ষ্য কৰিলে আমাৰ বোধগম্য হ'ব যে বুৰঞ্জীৰ গদ্যই ক্রমাৎ আধুনিক অসমীয়া গদ্যৰ ফালে গতি কৰাৰ প্রৱণতা এটাৰ ইংগিত দিছিল।

সূর্য্য কুমাৰ ভূঞাই সম্পাদনা কৰি প্রকাশ কৰা *পাদশ্যাহ বুৰঞ্জীত* কোৱাৰ দৰে ক'ব পাৰি "বুৰঞ্জীৰ কথাখিনি শুকান হাড়ছাল নহয়, তাত ভাবৰ সাবেশ আৰু আবেগৰ সৌৰভ লক্ষ্য কৰিব পাৰি। বুৰঞ্জী আৰু সাহিত্যৰ এনে অপূর্ব ত্রিবেত্রী সংগম ব্রিটিছৰ পূর্ব যুগৰ কোনো ভাৰতীয় প্রাদেশিক সাহিত্যতে দেখিবলৈ পোৱা নাযায় বুলি ক'লেও সত্যৰ অপলাপ নহয়।"

সেয়েহে ক'ব পাৰি বুৰঞ্জীবোৰত ৰজা আৰু বিষয়াসকলৰ কার্যকলাপৰ লগতে দেশৰ সামাজিক, অর্থনৈতিক, ধার্মিক, সাংস্কৃতিক আদি অৱস্থাৰ কথা বর্ণিত হৈছে যদিও ভাষা আৰু গদ্যৰ ফালৰ পৰাও বুৰঞ্জীসমূহৰ মূল্য অসমীয়া সাহিত্যত চিৰ সমুজ্জ্বল। ছাৰ জর্জ আব্রাহাম গ্রীয়ার্ছনে *Linguistic Survey of India* গ্রন্থত অসমীয়া বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ বিষয়ে দিয়া মন্তব্যৰেই ক'ব পাৰি—

The Assamese people are justly proud of their national literature.

In no department have they been more successful than in a branch of study in which India, as a rule is curiously deficient. The historical works or *Buranjis* are numerous and voluminous. A knowledge of the *Buranjis* was an indispensable qualification to an Assamese gentleman.

চিন্তা-চৰ্চা কৰক —১৩.১

লীলা গগৈ ৰচিত *বুৰঞ্জী সাহিত্য* নামৰ পুথিখনিৰ সহায় লৈ অসমীয়া বুৰঞ্জী সাহিত্য বিষয়ত এটি প্ৰবন্ধ ৰচনা কৰক।

.....

.....

.....

.....

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ শুদ্ধ নে অশুদ্ধ নিৰ্ণয় কৰক—

(ক) সূৰ্য্য কুমাৰ ভূঞাদেৱে বিষয়বস্তু আৰু সময়ৰ ফালৰ পৰা অসমৰ বুৰঞ্জীসমূহ চাৰি ভাগত ভাগ কৰিছিল।

(খ) *বেলিমাৰৰ বুৰঞ্জী*ৰ প্ৰণেতা বিশ্বেশ্বৰ বৈদ্যাধিপ।

(গ) বুৰঞ্জীদাহ কাৰ্য সংঘটিত হৈছিল কীৰ্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱাৰ আদেশত।

(ঘ) 'বুৰঞ্জী' শব্দটি আহোম শব্দ।

.....

১৩.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- অসমীয়া সাহিত্যৰ শংকৰী যুগৰ পাছৰ যুগটোকেই কোৱা হয় শংকৰোত্তৰ যুগ। এই যুগত শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ ৰচনাৰ আদৰ্শতে তেওঁলোকৰ শিষ্যসকলে কাব্য, গীত, নাট আদি ৰচনা কৰে। এই সময়ছোৱাতে সাহিত্য ৰচনাত গদ্যৰ বহুল প্ৰয়োগ হৈছিল।
- শংকৰদেৱৰ গুণ-গৰিমা কীৰ্তনেৱে আৰম্ভ হোৱা চৰিত তোলা প্ৰথাৰ পৰাই এই সময়ছোৱাত চৰিত সাহিত্য নামেৰে এক বিশেষ শ্ৰেণীৰ সাহিত্যৰ সৃষ্টি হয়। অধ্যায়টোত এই শ্ৰেণীৰ

সাহিত্যৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰা হ'ল।

- চৰিত সাহিত্যৰ দৰে বুৰঞ্জী সাহিত্য শংকৰোত্তৰ যুগৰ অভিনৱ অৱদান। এই দুবিধ সাহিত্যই অসমীয়া সাহিত্যত দুটা নতুন ধাৰাৰ সংযোগ ঘটায়। ফলত অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত এই যুগটোৱে এক সুকীয়া মর্যাদা লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে।

১৩.৫ অধিক জানিবলৈ

১) গগৈ, লীলা (২০০২); *বুৰঞ্জী সাহিত্য*; গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) নেওগ, মহেশ্বৰ (২০০০); *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা*; গুৱাহাটী ঃ চন্দ্র প্রকাশ।

৩) নেওগ, মহেশ্বৰ (সম্পাঃ) (১৯৮৬); *গুৰু-চৰিত-কথা*; গুৱাহাটী ঃ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়।

৪) ফুকন পাটগিৰি, দীপ্তি (১৯৯৭); *মধ্যযুগৰ অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ ৰেঙনি*; গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

৫) বর্মন, শিৱনাথ (সম্পাঃ) (১৯৯৭); *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী, দ্বিতীয় খণ্ড*; গুৱাহাটী ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থা।

৬) ভূঞা, সূর্য্য কুমাৰ (সম্পাঃ)(১৯৮৮); *অসম বুৰঞ্জী*; গুৱাহাটী ঃ অসম চৰকাৰৰ বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ।

৭) ভূঞা, সূর্য্য কুমাৰ (সম্পাঃ)(১৯৬৪); *সাতসৰী অসম বুৰঞ্জী*; গুৱাহাটী ঃ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়।

৮) শর্মা, সত্যেন্দ্রনাথ (২০০৯); *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত*; গুৱাহাটী ঃ সৌমাৰ প্রকাশ।

৯) শর্মা, হেমন্ত কুমাৰ (২০০৭); *অসমীয়া সাহিত্যত দৃষ্টিপাত*; গুৱাহাটী ঃ বীণা লাইব্রেৰী।

১৩.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) শুদ্ধ খ) অশুদ্ধ গ) শুদ্ধ ঘ) অশুদ্ধ ঙ) শুদ্ধ চ) শুদ্ধ

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) অশুদ্ধ খ) শুদ্ধ গ) শুদ্ধ ঘ) শুদ্ধ

১৩.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ ঃ বুৰঞ্জী সাহিত্য কাৰ পৃষ্ঠপোষকতাত গঢ় লৈ উঠিছিল?

প্ৰশ্ন ২ ঃ চৰিত সাহিত্যত কাৰ জীৱনৰ কথা বৰ্ণনা কৰা হৈছে —

আহোম ৰজাৰ/দৰঙী ৰজাৰ/বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ গুৰুসকলৰ /বৈষ্ণৱযুগৰ কবিসকলৰ।

খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ চৰিত তোলা প্ৰথা বুলিলে কি বুজে?

প্ৰশ্ন ২ ঃ শংকৰোত্তৰ যুগত ৰচিত বুৰঞ্জী কেইখনমানৰ নাম লিখক।

গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ চৰিত সাহিত্য বুলিলে কি বুজে? অসমীয়া চৰিত সাহিত্য সম্পৰ্কে এটি আলচ যুগুত কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ শংকৰোত্তৰ যুগত ৰচিত বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰক।

*** ***** ***

অধ্যায় ১৪ ঃ শংকৰোত্তৰ যুগৰ সাহিত্য — ২

অধ্যায় গাঁথনি

১৪.১ উদ্দেশ্য

১৪.২ পৰিচয়

১৪.৩ শংকৰোত্তৰ যুগৰ সাহিত্য

১৪.৩.১ নাট্য সাহিত্য

১৪.৩.২ কাব্য সাহিত্য

১৪.৩.৩ ব্যৱহাৰিক সাহিত্য

১৪.৩.৪ অন্যান্য সাহিত্য

১৪.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১৪.৫ অধিক জানিবলৈ

১৪.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১৪.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন

১৪.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- শংকৰোত্তৰ যুগৰ কাব্য আৰু নাটৰ পৰিচয় লাভ কৰিব।
- শংকৰোত্তৰ যুগত আৰম্ভ হোৱা ব্যৱহাৰিক সাহিত্য সম্পৰ্কে জানিব পাৰিব
- শংকৰোত্তৰ যুগত ৰচিত অন্যান্য সাহিত্যৰাজিৰ বিষয়ে চমু আভাস লাভ কৰিব।

১৪.২ পৰিচয়

ইয়াৰ আগৰ অধ্যায়টোত আপুনি শংকৰোত্তৰ যুগৰ সাহিত্য মানে কি সেই সম্পৰ্কে অৱগত হোৱাৰ লগতে সেই সময়ছোৱাত ৰচিত চৰিত সাহিত্য আৰু বুৰঞ্জী সাহিত্য সম্পৰ্কে বহলাই অধ্যয়ন কৰিলে। সেই অধ্যায়তে আমি উল্লেখ কৰি আহিছোঁ যে শংকৰোত্তৰ কালত নাট্য সাহিত্য আৰু কাব্য সাহিত্যৰ বহুল পৰিমাণে সৃষ্টি হৈছিল। আনহাতে ব্যৱহাৰিক সাহিত্য নামেৰে আন এক নব্য সাহিত্য ধাৰাৰো উদ্ভৱ হৈছিল। উল্লেখযোগ্য যে এই সময়ছোৱাত এইকেইবিধ সাহিত্য ধাৰাৰ উপৰি অন্যান্য বিবিধ ধাৰাৰ সাহিত্যও সৃষ্টি হৈছিল। যেনে — চুফী সাহিত্য, তান্ত্ৰিক আৰু শাক্ত সাহিত্য, গীত ইত্যাদি।

এই অধ্যায়টোত আমি সেইবোৰ সাহিত্যৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰিম। অধ্যায়টোৰ অধ্যয়নে আপোনাক শংকৰোত্তৰ কালৰ সাহিত্যৰ বিষয়ে সম্পূৰ্ণ পৰিচয় দাঙি ধৰিব।

১৪.৩ শংকৰোত্তৰ যুগৰ সাহিত্য

ইতিমধ্যেই আমি উল্লেখ কৰি আহিছোঁ যে অসমীয়া সাহিত্যৰ আহোম যুগ বা শংকৰোত্তৰ যুগৰ দুটি বিশিষ্ট দান হ'ল বুৰঞ্জী আৰু চৰিত পুথিসমূহ। ঠিক সেইদৰে নাট্য সাহিত্য, কাব্য সাহিত্য আৰু ব্যৱহাৰিক জীৱনৰ লগত সম্পৰ্কিত বিভিন্ন ৰচনাও এই সময়ছোৱাত লিপিবদ্ধ কৰা হৈছিল। সেই সাহিত্য শ্ৰেণীক ব্যৱহাৰিক সাহিত্য বুলি অভিহিত কৰা হৈছে। তলত এই বিষয়ে বহলাই আলোচনা দাঙি ধৰা হ'ল।

১৪.৩.১ নাট্য সাহিত্য

শংকৰোত্তৰ যুগৰ নাট বুলিলে সাধাৰণতে শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ পাছৰ যুগত তেওঁলোকৰ নাট ৰচনাৰ আৰ্হিকে সাৰোগত কৰি ৰচনা কৰা নাটসমূহকে বুজায়। এই নাটসমূহৰ ৰচনাকালৰ কথা বিচাৰি গ'লে ক'ব লাগিব যে মাধৱদেৱৰ মৃত্যুৰ পাছৰ পৰা, অর্থাৎ সপ্তদশ-অষ্টাদশ আৰু ঊনবিংশ শতিকা— এই তিনিশ বছৰ কালত অসমৰ বিভিন্ন স্থানত শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ আৰ্হিকে লৈ যিবোৰ নাট ৰচিত আৰু অভিনীত হৈছিল, সেইবোৰেই শংকৰোত্তৰ কালৰ নাট। এই সময়ছোৱাত অসমৰ বিভিন্ন স্থানত অসংখ্য সত্ৰ প্ৰতিষ্ঠা হয় আৰু গাঁওসমূহতো অসংখ্য নামঘৰ স্থাপন হয়। এই সত্ৰ আৰু নামঘৰসমূহ নৱ-বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰচাৰ, প্ৰসাৰ আৰু বিকাশৰ কেন্দ্ৰ হৈ পৰিল। আনহাতে, জনসাধাৰণক সেই ধৰ্মৰ প্ৰতি আকৰ্ষিত কৰিবলৈ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰকসকলে নাটৰ ৰচনা আৰু অভিনয়ক প্ৰধান উপায় স্বৰূপে গ্ৰহণ কৰিছিল। এইদৰে শংকৰোত্তৰ যুগৰ নাটসমূহ ৰচিত হৈছিল। আকৌ, সন্ত-মহন্তসকলৰ তিথি-মহোৎসৱ, জন্মাষ্টমী, দৌলযাত্ৰা আদি নানান ধৰ্মীয় অনুষ্ঠানতো অভিনয় কৰিবলৈ নাট ৰচনা কৰাৰ প্ৰয়োজন হৈ পৰে। তেনেদৰে কোনো সত্ৰাধিকাৰে আনুষ্ঠানিকভাৱে সত্ৰাধিকাৰ বাব পোৱাৰ লগে লগেও একোখন নাট ৰচনা আৰু সেই নাটৰ অভিনয় কৰি নিজৰ নাট্যাভিনয়ৰ পৰিচয় দিব লগাত পৰিছিল। এনেবোৰ কাৰণতে, শংকৰোত্তৰ যুগত যথেষ্ট পৰিমাণে নতুন নাটৰ ৰচনা হ'বলৈ ধৰে। শংকৰোত্তৰ যুগৰ নাটসমূহৰ গুণগত দিশত যথেষ্ট পৰিৱৰ্তন ঘটে। নাট্যকাৰসকলৰ প্ৰতিভাৰ অভাৱৰ কাৰণেই হওক বা অন্য কাৰণতেই হওক এই পৰিৱৰ্তন চকুত পৰা বিধৰ। নাটৰ বিষয়বস্তুৰ আধাৰ গ্ৰন্থ সলনি হোৱাৰ লগতে কলা-কৌশলগত দিশতো পূৰ্বৰ নানা বৈশিষ্ট্য পৰিহাৰ কৰা হ'ল। শংকৰোত্তৰ যুগৰ নাটসমূহত পৰিলক্ষিত হোৱা প্ৰধান বৈশিষ্ট্যবোৰ এনেধৰণৰ—

- নাটৰ বিষয়বস্তু চয়নৰ ক্ষেত্ৰত *ভাগৱতৰ* কাহিনীৰ উপৰি *ৰামায়ণ, মহাভাৰতৰ* কাহিনীৰ লগতে বধকাব্যৰ কাহিনীসমূহেও এই যুগৰ নাট্যকাৰসকলক বিশেষভাৱে আকৰ্ষিত কৰে।

- কলা-কৌশলৰ ক্ষেত্ৰতো— নান্দী শ্লোক, মুক্তিমংগল ভটিমা আৰু অন্যান্য সংস্কৃত শ্লোকৰ প্ৰাধান্য হ্ৰাস পায়। অৱশ্যে, ইয়াৰ মূলতেই শংকৰোত্তৰ যুগৰ নাট্যকাৰসকলৰ কাব্য প্ৰতিভাৰ অভাৱ।
- ভাব আৰু আদৰ্শৰ ক্ষেত্ৰতো শংকৰোত্তৰ নাটকবোৰত ধৰ্মীয় ভাবৰ প্ৰভাৱ হ্ৰাস পায়, দৰ্শক বা জনসাধাৰণৰ সস্তীয়া মনোৰঞ্জনৰ প্ৰতিহে অধিক গুৰুত্ব দিয়াৰ বাবে সাধাৰণ আমোদজনক কাহিনীয়ে প্ৰাধান্য লাভ কৰিবলৈ ধৰে, লগতে 'বহুৰা' আদি চৰিত্ৰৰ সৃষ্টি কৰি লৌকিক ৰস পৰিবেশনৰ চেষ্টা চলে।
- প্ৰাক্-শংকৰী আৰু শংকৰী যুগৰ কবিসকলৰ পদ ৰচনাৰ স্পষ্ট প্ৰভাৱ তথা বহু ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকৰ বিভিন্ন পদ পোনে পোনে নাটসমূহত ব্যৱহাৰ হোৱা দেখা যায়।
- চৰিত্ৰ -চিত্ৰণৰ ক্ষেত্ৰতো শংকৰোত্তৰ নাটবোৰত মৌলিকতাহীনতাই দেখা দিয়ে। এনে নাটকসমূহত ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ প্ৰভাৱ হ্ৰাস পোৱাটো পৰিলক্ষিত হয়। বহুসময়ত এইবোৰত পুৰণি অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰয়োগ হোৱা দেখা যায়। আনহাতে, নাটকৰ গীতসমূহো ব্ৰজাৱলীৰ পৰিৱৰ্তে অসমীয়া ভাষাত ৰচনা কৰা হৈছে। কেতিয়াবা আকৌ নাটকৰ মাজৰ এনে গীতত শংকৰদেৱ বা মাধৱদেৱৰ গীত একেটিকে থাপি দিয়া হৈছে।
- শংকৰোত্তৰ নাটবোৰত বিলাপ-বিননি আদিৰো মাত্ৰা বৃদ্ধি হ'বলৈ ধৰে। ইত্যাদি।

মাধৱদেৱে প্ৰতিষ্ঠা কৰি যোৱা বাৰজন ধৰ্মাচাৰ্যৰ ভিতৰত গোপালদেৱ বা ভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতা অন্যতম। এওঁৰ দ্বাৰা ৰচিত *জন্মযাত্ৰা, নন্দোৎসৱ* আৰু *উদ্ধৱযান*— এই তিনিখন শংকৰোত্তৰ যুগৰ উল্লেখযোগ্য নাট। *জন্মযাত্ৰা* আৰু *নন্দোৎসৱক* দুখন সুকীয়া নাটৰূপে গণ্য নকৰি একেখন নাটৰে দুটা খণ্ড বুলিও ধৰিব পাৰি। নাট দুখনৰ ৰচনাত নাট্যকাৰ শংকৰদেৱৰ *দশমৰদ্বাৰা* প্ৰভূতভাৱে প্ৰভাৱান্বিত হৈছে। ইয়াত নান্দী শ্লোক আৰু ভটিমা পৰিহৃত হৈছে। সেইদৰে, *উদ্ধৱযান* নাটখনিতো শংকৰদেৱৰ *গোপীউদ্ধৱ সংবাদ*ৰ প্ৰভাৱ দেখা যায়।

সেইদৰে, মাধৱদেৱৰ ভাগিন ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ দ্বাৰা ৰচিত *কংসবধ* শংকৰোত্তৰ যুগৰ এখন উল্লেখযোগ্য নাট। ইয়াত নাট্যকাৰে অংকীয়া নাটৰ প্ৰায় আটাইবোৰ লক্ষণেই নিখুঁতভাৱে অনুকৰণ কৰিছে। এওঁৰেই পুত্ৰ দৈত্যাৰি ঠাকুৰ ৰচিত *নৃসিংহ যাত্ৰা* আৰু *স্যমন্তক হৰণ* নাটত নান্দী শ্লোক সন্নিৱিষ্ট হৈছে। কাহিনীভাগ *ভাগৱতৰ* পৰা অনা হ'লেও *কীৰ্ত্তনৰ* 'প্ৰহ্লাদ চৰিত' আৰু 'স্যমন্তক হৰণ' পদৰ প্ৰভাৱ ইয়াত লক্ষ্য কৰা যায়। দৈত্যাৰি ঠাকুৰৰ সমসাময়িক দ্বিজ ভূষণৰ *অজামিল উপাখ্যান* এখনি উল্লেখযোগ্য শংকৰোত্তৰ নাট। এই নাটখনৰ অন্যান্য গীতবোৰৰ লগতে আৰম্ভণিৰ ভটিমাটোও অসমীয়াত ৰচনা কৰা হৈছে আৰু মুক্তিমংগল ভটিমা পৰিহাৰ কৰা হৈছে।

শ্ৰীৰাম আতাৰ *সুভদ্ৰ হৰণ* এখনি উল্লেখযোগ্য শংকৰোত্তৰ নাট। এই নাটখনি

মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ *ৰুক্মিণী-হৰণ* নাটৰ আদর্শত ৰচনা কৰা। ইয়াত নান্দী শ্লোক, প্রাৰম্ভিক ভটিমা আৰু অন্যান্য সংস্কৃত শ্লোক আদিৰ প্রয়োগ আছে। সেইদৰে লক্ষ্মীনাথ দাসৰ *কুমৰ হৰণ* আন এখনি উল্লেখযোগ্য নাট। শংকৰোত্তৰ যুগৰ এই নাটখনিৰ ৰচনা আৰু ভাওনা অনুষ্ঠিত কৰাৰ ক্ষেত্রত আহোম ৰজা চন্দ্রকান্ত সিংহৰ অৱদান আছিল বুলি নাটৰ শেষত থকা ভটিমাটিত পোৱা যায়।

চন্দ্রকান্ত ৰাজা নৃপতি প্রধান।
কৰাৱত শুহি নাট নিৰমান।।

এই নাটখনিৰ গঠনৰীতিত দুই-এটা নতুন বৈশিষ্ট্যই প্রকাশ লাভ কৰিছে যদিও শংকৰদেৱৰ অংকীয়া নাটৰ আৰ্হিও ইয়াত ভালেখিনি সংৰক্ষিত হৈছে।

এইবোৰৰ উপৰি যদুমণিদেৱৰ *ফল্গুযাত্রা*; দীন গোপালদেৱৰ *সীতাহৰণ;* কৃষ্ণদাসৰ *ৱত্রুবাহন;* পূর্ণকান্ত মহন্তৰ *লংকাদহন, হৰিশ্চন্দ্র উপাখ্যান, সিন্ধুযাত্রা* আদিও কেইখনমান শংকৰোত্তৰ যুগৰ উল্লেখযোগ্য নাট।

মন কৰিবলগীয়া কথাটো হ'ল এয়ে যে শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱে যি অংকীয়া নাট বা ঝুমুৰা ৰচনা কৰি থৈ গৈছে, সেইবোৰতকৈ শংকৰোত্তৰ যুগৰ নাটখিনিৰ মান তুলনামূলকভাৱে নিম্ন। অৱশ্যে, ইয়াৰ কেতবোৰ কাৰণো নথকা নহয়। এই কাৰণবোৰৰ ভিতৰত প্রথমে ক'ব লাগিব অপৈণত নাট্যকাৰ কিছুমানে কেৱল সত্রৰ অধিকাৰ হোৱা বাবেই বা কোনোবা মহাপুৰুষৰ তিথি উপলক্ষে নাট মেলাৰ উদ্দেশ্যে নিজাকৈ নাট ৰচনা কৰিব লগাত পৰিছিল। য'ত তেওঁলোকৰ প্রতিভাৰ কোনো দৃষ্টান্ত পৰিদৃষ্ট হোৱা নাছিল। তদুপৰি সংস্কৃত শ্লোকৰ গতানুগতিকতা; অর্থাৎ প্ররেশৰ শ্লোকবোৰ প্রায় একেধৰণৰ হৈ পৰিছিল। মহাপুৰুষ দুজনাৰ নাটত শ্লোক থকা কাৰণেই জনাই-নজনাই শ্লোক সংযোগৰ ব্যর্থ প্রয়াস কৰা হৈছিল। অৱশ্যে, ইয়াৰ মাজতো কিছু নাট ব্যতিক্রমো নোহোৱা নহয়। সেয়া হ'লেও, শংকৰোত্তৰ যুগত যথেষ্ট সংখ্যক নাট ৰচিত হৈছে আৰু এই নাটসমূহে অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত এক সুকীয়া আসন লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ খালি ঠাই পূৰণ কৰক—

(ক) শংকৰোত্তৰ কালত ৰচিত নাটসমূহত অংকীয়া নাটৰ গুণগত মান ৰক্ষিত .....।

(খ) শংকৰোত্তৰ কালৰ নাটসমূহত নান্দী শ্লোক, মুক্তিমংগল ভটিমা, সংস্কৃত শ্লোক তথা ..... ভাষাৰ প্রয়োগ হ্রাস পায়।

(গ) শংকৰোত্তৰ নাটসমূহৰ ভিতৰত ..... নাটখনত শংকৰদেৱৰ নাটৰ আটাইবোৰ লক্ষণেই নিখুঁতভাৱে পোৱা যায়।

(ঘ) *নৃসিংহ যাত্রা* আৰু *স্যমন্তক হৰণ* নাট দুখনিৰ ৰচয়িতা হ'ল .....।

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ শংকৰোত্তৰ নাটৰ কেইটিমান উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰক। (৬০ টা শব্দৰ ভিতৰত।)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

১৪.৩.২ কাব্য সাহিত্য

শংকৰোত্তৰ যুগৰ কবিসকলে *মহাভাৰত, ৰামায়ণ, ভাগৱত* আৰু অন্যান্য পুৰাণৰ আংশিক অনুবাদৰ লগতে তাৰ আধাৰত নানান কাব্য ৰচনা কৰে। পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যৰ লগতে আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যতো *মহাভাৰত, ৰামায়ণ* আৰু *ভাগৱত পুৰাণ* — এই তিনিখন মহাগ্ৰন্থৰ প্ৰভাৱ অপৰিসীম। এইবোৰৰ কাহিনী অসমীয়া কবিৰ ইমান আদৰৰ যে বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন কবিয়ে সেই কাব্যকেইখনৰ আখ্যানসমূহৰ আধাৰত ভিন্ ভিন্ কাব্য, নাট আদি ৰচনা কৰিছে।

মহাভাৰতৰ আধাৰত শংকৰোত্তৰ যুগৰ অনেক কবিয়ে বহুতো কাব্য ৰচনা কৰিছে। *মহাভাৰতৰ* কথাবস্তুক লৈ ৰচনা কৰা কাহিনী কাব্যবোৰৰ ভিতৰত ১৮ শ শতিকাৰ সাগৰখৰি দৈৱজ্ঞই ৰাম সৰস্বতীৰ বধকাব্যৰ আদৰ্শত ৰচনা কৰা *কুৰ্মাৱলী যুদ্ধ* এখন উল্লেখযোগ্য কাব্য। সেইদৰে বিদ্যাপঞ্চাননে ভীষ্মপৰ্বৰ পৰা কাহিনী লৈ *অম্বা-চৰিত* লিখে। শিষ্ট ভট্টাচাৰ্যই *মহাভাৰতৰ* সভাপৰ্বৰ কাহিনী লৈ *শিশুপাল-বধ* নামেৰে এখন কাব্য ৰচনা কৰে। এই কাব্য মতে যুধিষ্ঠিৰে ৰাজসূয়-যজ্ঞত কৃষ্ণক প্ৰথমে মান জনোৱাত শিশুপালে ঈৰ্ষাপৰায়ণ হৈ কৃষ্ণক নানা প্ৰকাৰে নিন্দা কৰে। তেতিয়া কৃষ্ণই সুদৰ্শন চক্ৰেৰে শিশুপালক বধ কৰে। মূল বিৱৰণ *মহাভাৰতৰ* হ'লেও কবিয়ে গাঁৱলীয়া পটভূমিত থাপি কাব্যখনি হাস্যোদ্দীপক আৰু আকৰ্ষণীয় কৰি তুলিছে। একেদৰে, বিষ্ণুৰাম দ্বিজৰ *দাতাকৰ্ণ,* শ্ৰীনাথ দ্বিজৰ *দ্ৰৌপদী স্বয়ম্বৰ,* শুভনাথ দ্বিজৰ *ধৰ্ম-সংবাদ,* নাৰায়ণ দাসৰ *অৰ্জুন-সংবাদ* আৰু আহোম ৰাজসভাৰ কবি কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তীৰ *শকুন্তলা কাব্য* আদি *মহাভাৰতৰ* আধাৰত শংকৰোত্তৰ যুগত ৰচিত বিশিষ্ট কাব্য।

মহাভাৰতৰ দৰে *ৰামায়ণৰ* প্ৰভাৱো অসমীয়া সাহিত্যত কম নহয়। প্ৰাক্-শংকৰী যুগৰ পৰা আধুনিক যুগলৈকে *ৰামায়ণৰ* প্ৰভাৱযুক্ত অনেক সাহিত্য ৰচিত হৈছে। শংকৰোত্তৰ যুগৰ ৰামায়ণী কবিসকলৰ ভিতৰত আহোম ৰজাসভাৰ কবি ৰঘুনাথ মহন্তৰ স্থান প্ৰথম শাৰীত। এওঁ অষ্টাদশ শতিকাৰ প্ৰথমাৰ্ধৰ কবি। সংস্কৃতজ্ঞ পণ্ডিত ৰঘুনাথ

মহন্তৰ ভণিতাযুক্ত *ৰামায়ণ*ৰ কথাবস্তুৰে *শত্রুঞ্জয়* আৰু *কথা ৰামায়ণ* নামৰ দুখন কাব্য পোৱা যায়। ইয়াৰে *শত্রুঞ্জয়* কাব্যত বানৰ ৰাজ বালীৰ দিগ্বিজয়ৰ কাহিনী বৰ্ণনা কৰা হৈছে। ৰঘুনাথ মহন্তৰ আগতে কোনো ভাৰতীয় সাহিত্যত গদ্যত *ৰামায়ণ* ৰচনা হোৱা বুলি শুনা নাযায়। ৰঘুনাথ মহন্তৰ *কথা-ৰামায়ণ*ৰ আধাৰ গ্ৰন্থ মাধৱ কন্দলীৰ *ৰামায়ণ*। ৰচনাৰ সময় শক ১৭০৩ (ইং ১৭৮১)। এইখন গ্ৰন্থ ৰঘুনাথ মহন্তৰ শেষ বয়সৰ ৰচনা। সাহিত্য আলোচকসকলে এইখনকে তেওঁৰ শ্ৰেষ্ঠ কৃতিৰূপে আখ্যা দিয়ে। অৱশ্যে এই *ৰামায়ণ*খনো অসম্পূৰ্ণ, কেৱল প্ৰথম চাৰিটা কাণ্ডহে আছে। সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ দৃষ্টিত অসম্পূৰ্ণ হ'লেও বৰ্ণনাৰ সংযম আৰু গাম্ভীৰ্যই, ভক্তিভাবৰ গাঢ়তাই আৰু সৰস গদ্যভঙ্গীয়ে ৰঘুনাথ মহন্তৰ *কথা-ৰামায়ণ*ক অসমীয়া সাহিত্যত এক বিশেষ স্থান প্ৰদান কৰিছে। মন কৰিবলগীয়া যে মাধৱ কন্দলীৰ *ৰামায়ণ*ৰ আধাৰত ৰচনা কৰা এই *কথা-ৰামায়ণ*ত ৰঘুনাথ মহন্তই বহুত অংশত মাধৱ কন্দলীৰ বৰ্ণনাকে গদ্য ৰূপত উপস্থাপন কৰিছে। তেওঁৰ এই ৰচনা মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ *ৰাম-বিজয়* নাটৰ অংশবিশেষৰ দ্বাৰাও প্ৰভাৱিত। *কথা-ৰামায়ণ*ৰ প্ৰথম তিনিটা কাণ্ডৰ ভাষাত ব্ৰজাৱলী শব্দৰূপ আৰু ক্ৰিয়াৰূপৰ বহুল প্ৰয়োগ ঘটিছে। গদ্যৰ ঠাঁচ ভট্টদেৱৰ গদ্য ঠাঁচৰ অনুৰূপ, কিন্তু ভট্টদেৱতকৈ কিছু সৰল।

সেইদৰে, গংগাৰাম দাসে উত্তৰাকাণ্ডৰ অন্তৰ্গত *সীতাৰ বনবাস* নামৰ এখন কাব্য ৰচনা কৰে। কাব্যখনত ৰামৰদ্বাৰা সীতাৰ বনবাস, বাল্মীকিৰ আশ্ৰমত লৱ-কুশৰ জন্ম, অশ্বমেধ যজ্ঞৰ কালত লৱ-কুশৰ হাতৰ ৰাম-লক্ষ্মণৰ পৰাজয়ৰ বৰ্ণনা আছে। ই এখন জনপ্ৰিয় কাব্য। এওঁৰ নামত *সীতাৰ পাতাল প্ৰৱেশ* বা *পাতালী-কাণ্ড* নামৰ আন এখন কাব্যও পোৱা যায়। ইয়াৰ উপৰি শংকৰী যুগৰ পৰৱৰ্তী কোনোবা এজন ৰাম সৰস্বতীৰ ভণিতাযুক্ত *লক্ষ্মণৰ শক্তিশেল*, ধনঞ্জয় কবিৰ *গণক চৰিত্ৰ* বা *মন্দোদৰীৰ মণিহৰণ*, ভৱদেৱ বিপ্ৰৰ *নাগাক্ষযুদ্ধ* আদি *ৰামায়ণ*ৰ কাহিনী আৰু চৰিত্ৰকলৈ ৰচিত কেইখনমান উল্লেখযোগ্য কাব্য।

জানি থোৱা ভাল

খ্ৰীষ্টীয় অষ্টাদশ শতিকাৰ আদিভাগত জন্ম লাভ কৰা ৰঘুনাথ মহন্তৰ দ্বাৰা ৰচিত শ্ৰেষ্ঠ গ্ৰন্থখনি হৈছে *কথা-ৰামায়ণ*। গদ্যত ৰচনা কৰা ৰামায়ণ হিচাপে সমগ্ৰ উত্তৰ ভাৰতীয় সাহিত্যতে ৰঘুনাথ মহন্তৰ *কথা-ৰামায়ণ*ৰ স্থান লেখত ল'বলগীয়া।

মন কৰিবলগীয়া যে শংকৰদেৱৰ সময়ৰেপৰা সুদীৰ্ঘকাল পুৰণি অসমীয়া কবিসকলে *ভাগৱত পুৰাণ*ৰ মাজতে অধিক বিচৰণ কৰা দেখা যায়। কিন্তু শংকৰোত্তৰ যুগত অৰ্থাৎ অষ্টাদশ-ঊনবিংশ শতিকাত কবিসকলে *ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত পুৰাণ, ধৰ্ম পুৰাণ,*

নাৰদীয় পুৰাণ, পদ্ম পুৰাণ, কল্কি পুৰাণ আদি বিভিন্ন পুৰাণৰ পৰাও পদ কৰিবলৈ লয়। এই সময়ছোৱাত এই পুৰাণসমূহৰ পদৰ ভাঙনিহে বেছিকৈ হ'বলৈ ধৰে; কিন্তু ইয়াৰ আধাৰত ৰচিত কাব্যৰ সংখ্যা অতি কম। আহোম ৰাজসভাৰ শ্ৰেষ্ঠ কবি কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তীয়ে *ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত পুৰাণ*ৰ বিষয়বস্তুৰ পৰা *শংখচূড় বধ* নামৰ এখন কাব্য ৰচনা কৰে। ইয়াত দানৱৰাজ শংখচূড়ৰ লগত সতী তুলসীৰ প্ৰণয় কাহিনী, বিবাহ, শংখচূড়ৰ মৃত্যু আৰু বৈকুণ্ঠত তুলসীৰ কৃষ্ণক স্বামী হিচাপে লাভ কৰাৰ বিৱৰণ আছে। তেনেদৰে, দ্বিজবৰ বা দীন দ্বিজৰ দ্বাৰা ৰচিত এখনি মনোৰম কাব্য হ'ল *পদ্মপুৰাণ*ৰ কাহিনীৰ অন্তৰ্গত *মাধৱ সুলোচনা*। এই কাব্যখনত ত্ৰিবিক্ৰম ৰজাৰ পুতেক মাধৱ আৰু সুলোচনা নামৰ এগৰাকী কন্যাৰ প্ৰণয় কাহিনী আছে। দ্বিজ বিশ্বেশ্বৰে স্কন্ধ *পুৰাণ*ৰপৰা কাহিনী লৈ *শ্ৰীশ্ৰী সত্য-নাৰায়ণদেৱৰ পাঁচালি* লিখে।

তদুপৰি, শংকৰোত্তৰ যুগত অন্যান্য কাব্য কিছুমানো ৰচিত হয়; যিবোৰ বিভিন্ন বিষয়ক ভিত্তি কৰি ৰচিত। ৰজা শিৱসিংহ আৰু ৰাণী ফুলেশ্বৰীৰ পৃষ্ঠপোষকতাত অনন্ত আচাৰ্যই *আনন্দ লহৰী* নামেৰে এখন উল্লেখযোগ্য গ্ৰন্থ ৰচনা কৰে। ৰাজেশ্বৰ সিংহৰ দিনত ৰুচিনাথ কন্দলীয়ে *মাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডী* ৰচনা কৰে। ৰমানন্দ দ্বিজৰ *মহামোহ কাব্য* সংস্কৃত *প্ৰবোধচন্দ্ৰোদয়*ৰ ভেটিত ৰচিত এখনি কাব্য। সেইদৰে, ৰামমিশ্ৰৰ *পুতলা চৰিত্ৰ* আৰু *বৃন্দাবন চৰিত্ৰ* এই সময়ৰে দুখনি উল্লেখযোগ্য পুথি। তেনেদৰে ৰামচন্দ্ৰ ৰৰপাত্ৰৰ *যোগিনী-তন্ত্ৰ* পুথিত হাজোৰ হয়গ্ৰীৱ-মাধৱ তীৰ্থক্ষেত্ৰৰ সুন্দৰ বিৱৰণ পোৱা যায়।

শংকৰোত্তৰ যুগত বিভিন্ন উৎসক কেন্দ্ৰ কৰি অনেক কাব্য ৰচিত হৈছে আৰু এই কাব্যসমূহে অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত এক বিশেষ স্থান অধিকাৰ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ তলৰ কোনখন পুথি ৰঘুনাথ মহন্তই ৰচনা কৰা নাই—

(ক) কথা ৰামায়ণ *(খ) শত্ৰুঞ্জয়*

(গ) অদ্ভুত ৰামায়ণ *(ঘ) সীতাৰ বনবাস*

.....

প্ৰশ্ন নং ৪ ঃ শুদ্ধ নে অশুদ্ধ নিৰ্ণয় কৰক—

(ক) সাগৰখৰি দৈৱজ্ঞই ৰচনা কৰা কাব্যখনৰ নাম *কুৰ্মাৱলী যুদ্ধ*।

(খ) *শকুন্তলা কাব্য* কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তীয়ে ৰচনা কৰিছিল।

(গ) ৰঘুনাথ মহন্তই ৰচনা কৰা উল্লেখযোগ্য পুথিখন হ'ল *কথা ৰামায়ণ*।

(ঘ) অনন্ত আচাৰ্যই বৰৰাণী ফুলেশ্বৰী কুঁৱৰী আৰু স্বৰ্গদেও শিৱসিংহৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰিছিল।

.....

১৪.৩.৩ ব্যৱহাৰিক সাহিত্য

শংকৰোত্তৰ যুগৰ ঐশ্বৰ্যশালী সাহিত্যৰাজিৰ ভিতৰত ব্যৱহাৰিক সাহিত্যৰ বিশেষ ভূমিকা আছে। প্ৰকৃততে চৰিত সাহিত্য, বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ দৰে মধ্যযুগত ৰচিত ইও এবিধ বিশেষ শ্ৰেণীৰ সাহিত্য। এইবিধ সাহিত্য ব্যৱহাৰিক জ্ঞান-শাস্ত্ৰমূলক। গদ্য-পদ্য উভয়তে ৰচিত এইবিধ সাহিত্যৰ ভিতৰুৱা কেইবাখনিও সংস্কৃত গ্ৰন্থ অসমীয়ালৈ অনূদিত হৈছে। আয়ুৰ্বেদ শাস্ত্ৰ, নিদান, জ্যোতিষ, অংক-আর্যা, নৃত্য-গীত, গৃহ নিৰ্মাণ আদি বিষয়ৰ গ্ৰন্থৰাজি ব্যৱহাৰিক সাহিত্যৰ অন্তৰ্গত। অষ্টাদশ শতিকাত এই ব্যৱহাৰিক জ্ঞান শাস্ত্ৰৰ কেইবাখনো পুথি ৰচিত হয়। অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ ক্ৰমোন্নতিত ইবিলাকৰ বিশেষ ভূমিকা আছে। অসমৰ ব্যৱহাৰিক সাহিত্য সম্পৰ্কে বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই *অসমীয়া কথা সাহিত্য, পুৰণি ভাগত* আগবঢ়োৱা মন্তব্যটি এই ক্ষেত্ৰত তাৎপৰ্যপূৰ্ণ — "...বিজ্ঞানৰ বিষয়বস্তুৰ ব্যাখ্যাৰ নিমিত্তে উপযোগী পোনপটীয়া বাক্যৰীতিৰ ব্যৱহাৰ এই ৰচনাৱলীত আছে। সেই একে কাৰণেই অর্থৰ দুৰ্বোধ্যতা অথবা অর্থৰ অস্পষ্টতা দোষৰ পৰা এই গ্ৰন্থসমূহ ভালেখিনি মুক্ত। সাহিত্যিক সৌন্দর্য আৰু গদ্য ৰচনা কৌশলৰ কথা এৰিও অসমীয়া কথা সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত এই গ্ৰন্থৰাজিৰ বিশেষ স্থান আছে।" কেইখনমান উল্লেখযোগ্য ব্যৱহাৰিক সাহিত্যৰ গ্ৰন্থ হ'ল—

১) *হস্তীবিদ্যার্ণৱ* ঃ সুকুমাৰ বৰকাথ
২) *ঘোঁৰা নিদান* ঃ সুকুমাৰ বৰকাথ
৩) *ভাস্বতী* ঃ কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তী
৪) *শ্ৰীহস্তমুক্তাৱলী* ঃ শুভংকৰ
৫) *অঙ্কৰ আর্যা* ঃ কাশিনাথ
৬) *হিতোপদেশ* ঃ বাগীশ দ্বিজ
৭) *কামৰত্ন তন্ত্ৰ* ঃ সুচান্দ ওজা
৮) *নীতি-লতাঙ্কুৰ* ঃ মধুমিশ্ৰ বাগীশ
৯) *জ্যোতিষ চূড়ামণি* ঃ চূড়ামণি
১০) *লীলাৱতী* ঃ কবিৰত্ন দ্বিজ
১১) *কিতাৱৎ মঞ্জৰী* ঃ বকুল কায়স্থ, আদি।

ব্যৱহাৰিক সাহিত্যৰ সকলোখিনি গ্ৰন্থ পোহৰলৈ আহিছে বুলি এতিয়াও ক'ব নোৱাৰি। অনেক ৰচনা হয়তো এতিয়াও সাঁচিপাততে আবদ্ধ হৈ আছে। বৰ্তমানলৈকে পোহৰলৈ অহা ব্যৱহাৰিক সাহিত্যৰাজিৰ ভাষাই সেইযুগৰ ভাষা ৰীতিৰ বৈশিষ্ট্য বহন কৰিছে।

সুকুমাৰ বৰকাথৰ সচিত্ৰ *হস্তীবিদ্যার্ণৱ, ঘোঁৰানিদান* আৰু কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তীৰ জ্যোতিষ সম্পৰ্কীয় কথা গ্ৰন্থ *ভাস্বতী* মহাৰাজ ৰুদ্ৰসিংহ আৰু শিৱসিংহৰ ৰাজত্বকালত

অসমীয়া গদ্যত ৰচিত উল্লেখযোগ্য ব্যৱহাৰিক জ্ঞানৰ পুথি। ইয়াৰে *হস্তীবিদ্যার্ণৱ*ৰ ভাষাৰ লগত বুৰঞ্জীৰ ভাষা একে। উদাহৰণস্বৰূপে — "পর্বতৰ পৰা ওলাই আহি সোণৰ শৰ পহুৰে পানীৰ মুখত কটালি খালেহি। সেই পহুৰে পৰা কতো দিম থাকি দঁতাল-মাখুন্দী ছটা হাতী হৈ হাবিৰ বন-পছলা খাই ফুৰে, সকল জুৰিএ গুজৰি ফুৰে। তাৰপৰা অনেক লাখ বিলাখ হাতী হ'ল।"

হস্তীবিদ্যার্ণৱ গ্ৰন্থখন শম্ভুনাথ প্ৰণীত *গজেন্দ্ৰ-চিন্তামণি* নামৰ সংস্কৃত গ্ৰন্থৰ ভিত্তিত প্ৰতিষ্ঠিত। এই গ্ৰন্থ ৰজা শিৱসিংহ আৰু ৰাণী অম্বিকাদেৱীৰ আদেশত সুকুমাৰ বৰকাথে ১৭৩৪ খ্ৰীষ্টাব্দত ৰচনা কৰে। হাতীৰ নানাবিধ শ্ৰেণীবিভাগ, হাতীৰ প্ৰকৃতি, ইয়াক বশ কৰাৰ কৌশল পদ্ধতি, হাতীৰ বেমাৰৰ চিকিৎসা পদ্ধতি আদি বিভিন্ন কথা এই গ্ৰন্থখনৰ মূল বিষয়বস্তু। এই পুথিখনৰ অন্তৰ্গত ছবিবোৰ দুজন মোগল শিল্পীয়ে আঁকিছিল। তেওঁলোকৰ নাম দিলবৰ আৰু দোচাই। এই ছবিবোৰ বিশেষ ধৰণৰ কলা নিপুণতাৰ পৰিচায়ক হোৱাৰ উপৰি ঐতিহাসিক দৃষ্টিকোণৰ পৰাও মূল্যৱান। একেদৰে অসমীয়া গদ্যত ৰচিত ব্যৱহাৰিক জ্ঞানৰ আন এখন উল্লেখনীয় পুথি হৈছে *ঘোঁৰা-নিদান*। ইয়াৰ ৰচনাৰ সময় সঠিকভাৱে জনা নাযায় যদিও ইয়াৰ ভাষাৰ পৰাই বুজা যায় যে ইও আহোম ৰাজত্বৰ শেষৰ ফালে— সম্ভৱতঃ ১৮ শ শতিকাৰ ভিতৰত ৰচিত। ঘোঁৰাৰ শ্ৰেণী, প্ৰকৃতি, বেমাৰ, চিকিৎসা আদি বৈষয়িক কথাবোৰ এই পুথিৰ বিষয়বস্তু। পুথিখনিৰ আৰম্ভণিতে আছে — "অথ গোঁৰাৰ লক্ষণ। টাঙ্গনৰ তিনি জাতি। টাটুকীৰ তিনি জাতি। টাটুকীৰ বুকু বহল, ডিঙ্গি ডাঙ্গঁৰ। তাজীৰ বুকু চেপ, ডিঙ্গি সৰু। কিয় ভাল আচোৱাৰি হ'লে বিচাৰি পাব।"

এইবোৰ গ্ৰন্থ ৰজাঘৰীয়া অনুপ্ৰেৰণাত ৰচিত হৈছিল আৰু ব্যৱহাৰিক বিষয়ৰ পুথি কাৰণেই ব্যৱহাৰিক ভাষাৰ প্ৰয়োগ এইবোৰত লক্ষ্য কৰা যায়।

শতানন্দ ভট্টাচাৰ্যই সংস্কৃতত ৰচনা কৰা জ্যোতিষ শাস্ত্ৰ *ভাস্বতী*ৰ অসমীয়া গদ্যানুবাদ হৈছে কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তীৰ *ভাস্বতী*। এই অনূদিত গ্ৰন্থখন মূল গ্ৰন্থতকৈ চুটি যদিও ইয়াৰ মাজত জ্যোতিষ শাস্ত্ৰৰ বিভিন্ন কথা সোমাই আছে। একেদৰে আন এখন উল্লেখযোগ্য ব্যৱহাৰিক জ্ঞান সম্বলিত গ্ৰন্থ হৈছে *শ্ৰীহস্তমুক্তাৱলী*। সংস্কৃত শ্লোকত ৰচিত *শ্ৰীহস্তমুক্তাৱলী*ৰ প্ৰণেতা শুভংকৰ। অসমৰ উপৰি বংগদেশ আৰু মিথিলায়ো এইজনা কবিক নিজৰ বুলি দাবী কৰে। আউনীআটী সত্ৰত পূৰ্ণৰূপৰ *শ্ৰীহস্তমুক্তাৱলী*খন পোৱাৰ পৰা শুভংকৰক অসমৰ বুলি দাবী কৰাৰ অধিক থল আছে। পুথিখনৰ অসমীয়া অনুবাদটি খ্ৰীষ্টীয় সপ্তদশ শতিকাৰ শেষ বা অষ্টাদশ শতিকাৰ প্ৰথমার্ধৰ ভিতৰৰ সৃষ্টি। *শ্ৰীহস্তমুক্তাৱলী*ৰ অসমীয়া অনুবাদে পুৰণি কালত অসমত সংগীত শাস্ত্ৰৰ প্ৰচলনৰ কথাটি সুন্দৰভাৱে প্ৰমাণ কৰে। এই গ্ৰন্থখন নৃত্য আৰু নৃত্যৰ মুদ্ৰা বিষয়ক এখনি প্ৰামাণিক গ্ৰন্থ। হস্তৰ অসংযুক্ত, সংযুক্ত আৰু নৃত্য-হস্ত— এই তিনিভাগৰ গোটেইবোৰ কথা ইয়াত বৰ্ণিত হৈছে। পুথিখনত মুঠতে ৯১৬ টা শ্লোক আছে।

সেইদৰে কমলেশ্বৰ সিংহৰ দিনত বাগীশ দ্বিজে *হিতোপদেশ* অসমীয়া পদলৈ অনুবাদ কৰে। এওঁৰে সম্ভৱতঃ কামন্দকীয় নীতিশাস্ত্ৰৰ সংগ্ৰহ *নীতি-লতাঙ্কুৰ*। আউনীআটী সত্ৰৰ ষষ্ঠ অধিকাৰ প্ৰাণহৰিদেৱৰ দিনৰ মধুমিশ্ৰ বাগীশে দুৱৰা বংশৰ হৰনাথ ভিতৰুৱাল ফুকনৰ অনুপ্ৰেৰণাত *নীতি-লতাঙ্কুৰ* ৰচনা কৰে বুলি আউনীআটী সত্ৰৰ বুৰঞ্জীত খৰচি মাৰি আলোচনা কৰিছে। এই *নীতি-লতাঙ্কুৰ* গ্ৰন্থৰ মূল পাঠসমূহ সংস্কৃতত আছে; কিন্তু তাৰ ভাঙনিসমূহ অসমীয়া গদ্যৰ বিশুদ্ধ চানেকী। এই গ্ৰন্থৰ গদ্যও বুৰঞ্জীৰ গদ্যৰ সমপৰ্যায়ৰ।

*কামৰত্ন তন্ত্ৰ*ও হৈছে একে নামৰে সংস্কৃত শ্লোকৰ এখন গ্ৰন্থৰ অসমীয়া গদ্যানুবাদ। মূল গ্ৰন্থখনৰ ৰচক গোৰখ নাথ। ইয়াৰ অসমীয়া অনুবাদকজনৰ নাম সুচান্দ ওজা। শিৱ-পাৰ্বতীৰ কথোপকথনৰ মাজেদি এই পুথিৰ বিষয়বস্তু প্ৰকাশিত হৈছে। বিশেষকৈ এই পুথিখনত স্তম্ভন, বশীকৰণ, মাৰণ, উৎচাটন আদি তান্ত্ৰিক কথাবোৰ আৰু সাধন প্ৰণালীৰ বিৱৰণ দিয়া হৈছে। পুথিখনিৰ আৰম্ভণিতে আছে — "শ্ৰীকৃষ্ণায় নমঃ। অথশিৱ-পাৰ্বতী সম্বাদ। একদিনা পাৰ্বতীয়ে শঙ্কৰক সুধন্ত, প্ৰভূ কাম ৰত্ন তন্ত্ৰ মোক কহা। শঙ্কৰে কহন্ত জানা পাৰ্বতী, বশ, আকৰ্ষণ, বিদ্বেষণ, স্তম্ভণ, মাৰণ, শান্তিপুষ্টি আদি কৰি এই কৰ্ম্মসকল যে কালত যে নিয়মে কৰিব তাহক কহো।"

তদুপৰি কাশীনাথৰ *অঙ্কৰ-আমৰ্গ,* চূড়ামণিৰ *জ্যোতিষ চূড়ামণি,* কবিৰত্ন দ্বিজৰ *লীলাৱতী,* বকুল কায়স্থৰ *কিতাবৎ মঞ্জৰী* আদি ব্যৱহাৰিক সাহিত্যৰ উল্লেখযোগ্য পুথি। এই পুথিবোৰ জ্যোতিষ, গণিত আদি বিষয়ক। এই ব্যৱহাৰিক সাহিত্য বিষয়ক গ্ৰন্থবোৰ প্ৰায় ষোড়শ শতিকাৰ পৰা অষ্টাদশ শতিকাৰ ভিতৰত ৰচিত আৰু এই ব্যৱহাৰিক সাহিত্যখিনিয়ে শংকৰোত্তৰ যুগৰ সাহিত্যৰ ধাৰা হিচাপে চিহ্নিত হোৱাৰ লগতে মধ্যযুগৰ অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ সুন্দৰ চানেকী বহন কৰিছে।

অসমীয়া ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশৰ ইতিহাসত ব্যৱহাৰিক গ্ৰন্থকেইখনত প্ৰয়োগ হোৱা গদ্যৰ বিশেষ গুৰুত্ব আছে। ব্যৱহাৰিক সাহিত্যৰাজিত সততে প্ৰয়োগ হোৱা ধ্বনিগত বিশেষত্ব কেইটামান এনেধৰণৰ — 'অ'ৰ ঠাইত 'উ' — নুৱৰিয়া (নৰিয়া), 'ই'ৰ ঠাইত 'ঞি' — তাঞিকে (তাইকে), 'শ'ৰ ঠাইত 'স' — সুকুলা (শুকুলা) ইত্যাদি। ঠিক সেইদৰে ৰূপতাত্ত্বিক দিশতো কিছুমান বৈশিষ্ট্য পৰিলক্ষিত হ'ল — তঞি, মোত, মই, আমি, আপুনি আদি সৰ্বনামৰ প্ৰয়োগ; খন, টো, টা, গচ, মহা, জোৰ আদি নিৰ্দিষ্টতাবাচক প্ৰত্যয়ৰ প্ৰয়োগ ইত্যাদি। ব্যৱহাৰিক সাহিত্যত সংস্কৃত আৰু অনা-সংস্কৃত শব্দ (যেনে— প্ৰভাত, তেন্তেলি, ঋতু), কামৰূপী উপভাষাৰ শব্দ (যেনে— বুলন, ৰাজা, ভিঠা), অন্যান্য দেশী আৰু বিদেশী ভাষাৰ শব্দৰ প্ৰয়োগ ঘটিছে। তদুপৰি — গৈছেন, নাকৰিলাম আদি বাংলা শব্দৰ ব্যৱহাৰো আছে। এই শ্ৰেণীৰ সাহিত্যৰ বাক্যৰ গঠন অতি চুটি, সহজ-সৰল বাক্যৰ প্ৰয়োগ বৰ্তমান, যেনে —"পাছে ৰাজাএ প্ৰভাতে পণ্ডিতৰ হতোৱাএ চোৱালে।" *(হস্তীবিদ্যাৰ্ণৱ)*

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৫ ঃ খালি ঠাই পূৰণ কৰক—

(ক) ব্যৱহাৰিক সাহিত্য মূলতঃ .....।

(খ) *হস্তীবিদ্যার্ণৱ* আৰু *ঘোঁৰা নিদান* ৰচনা কৰিছিল .....।

(গ) *শ্রীহস্তমুক্তাৱলী*ৰ প্রণেতা হ'ল .....।

১৪.৩.৪ অন্যান্য সাহিত্য

শংকৰোত্তৰ কালৰ সময়ছোৱাত চৰিত সাহিত্য, বুৰঞ্জী সাহিত্য, ব্যৱহাৰিক সাহিত্য, নাট্য সাহিত্য, কাব্য সাহিত্যৰ উপৰি আন আন বিবিধ সাহিত্যও ৰচিত হৈছিল। বিশেষকৈ সমসাময়িক অসমৰ বিভিন্ন স্থানত ৰাজত্ব কৰি থকা ৰজাসকল, যেনে — ৰৰাহী ৰজাসকল, কামৰূপ, কমতাৰ নৃপতিসকল, দৰঙী ৰজাসকল আৰু আহোম ৰজাসকলেও অসমীয়া সাহিত্যৰ সৃষ্টি ক্ষেত্রত বিশেষ অৱদান আগবঢ়াই গৈছে। ইতিমধ্যে আগৰটো অধ্যায়ত আমি বিভিন্ন পুৰাণ, *মহাভাৰত, ৰামায়ণ*ৰ আধাৰত ৰচিত কাব্যসমূহৰ কথা চমুকৈ উল্লেখ কৰি আহিছোঁ। সেইখিনিৰ বাহিৰেও এই সময়ছোৱাত ৰচিত হৈছিল বিভিন্ন অনুবাদমূলক ৰচনা, চুফী সাহিত্য, মন্ত্র তথা শাক্ত সাহিত্য আদি। প্রসংগক্রমে উল্লেখযোগ্য যে শংকৰোত্তৰ কালত গোপালদেৱ, ভৱানীপুৰীয়া আতা, শ্রীৰাম আতা, পৰমানন্দ আদি কবিসকলেও তেৱাসবৰ গুৰু দুজনাৰ আৰ্হিত বিবিধ গীত ৰচনা কৰিছিল।

*মহাভাৰত*কে আদি কৰি বিভিন্ন পুৰাণে অসমীয়া কবিসকলক পূৰ্বৰে পৰা আকৃষ্ট কৰি অহাৰ কথা আপুনি নিশ্চয় অৱগত। আমাৰ আলোচ্য সময়ছোৱাত এইবোৰৰ আধাৰত বিভিন্ন কাব্য ৰচনা কৰাৰ উপৰি বহু পুথি অসমীয়ালৈ অনুবাদো কৰা হৈছে। সেইবোৰৰ ভিতৰত *মহাভাৰত*ৰ আদি পর্ব, সভাপর্ব, বনপর্ব, বিৰাট পর্ব, উদ্যোগপর্ব, ভীষ্ম পর্ব, দ্রোণ পর্ব , কর্ণপর্ব, শল্যপর্ব, গদাপর্ব, ঐষিক পর্ব, স্ত্রীপর্ব, শান্তিপর্ব, অশ্বমেধপর্ব, আশ্রমিক পর্ব, মূষলপর্ব, মহাপ্রস্থানিক পর্ব আৰু স্বর্গাৰোহণ পর্বৰ অনুবাদ উল্লেখযোগ্য। ঠিক সেইদৰে বিষ্ণু ভাৰতীয়ে *ভাগৱত*ৰ চতুর্থ স্কন্ধৰ পৰা বিষয়বস্তু লৈ *ভাগৱত-ৰত্ন* আৰু *ধ্রুৱ চৰিত্র* নামৰ দুখন পুথি ৰচনা কৰে। গোপালচৰণ দ্বিজে তৃতীয় স্কন্ধ *ভাগৱত*ৰ ভাঙনি কৰে। কেশৱ কায়স্থই *ভাগৱত*ৰ সপ্তম স্কন্ধ (প্রহ্লাদ চৰিত্র) আৰু নৱম স্কন্ধ অনুবাদ কৰে। *নাৰদীয়-কথামৃত*ৰ আধাৰ *বৃহন্নাৰদীয় পুৰাণৰ ভক্তিতত্ত্ব* ৰচনা কৰিছিল কছাৰী ৰজা সুৰদর্পনাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰা কবি ভুৱনেশ্বৰ বাচস্পতিয়ে। দুর্গেশ্বৰ দ্বিজে ৰাজেশ্বৰ সিংহৰ দিনত *ব্রহ্মবৈৱর্ত পুৰাণ*ৰ প্রকৃতিখণ্ড অনুবাদ কৰিছিল। ৰামনাৰায়ণ চক্রৱর্তীয়ে শিৱসিংহৰ দিনত *ব্রহ্মবৈৱর্ত পুৰাণ*ৰ 'কৃষ্ণ জন্ম খণ্ড' অনুবাদ

কৰিছিল। মন কৰিবলগীয়া যে এই সময়ৰ অনুবাদক কবিসকলে প্ৰয়োজনানুসাৰে কল্পিত কাহিনী সংযোগ কৰাৰ লগতে সততে লোকৰঞ্জনৰ দিশটোৰ প্ৰতিও গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল।

শংকৰোত্তৰ কালতে অসমীয়া সাহিত্যত প্ৰৱেশ কৰে চুফীবাদৰ প্ৰভাৱ। সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই উল্লেখ কৰি গৈছে যে এই সময়ছোৱাতে জিকিৰ আৰু জাৰী গীতবোৰৰ উপৰি এনে কেইখনমান পুথি ৰচিত হৈছিল যিকেইখনৰ মূল উৎস ষোড়শ শতিকাৰ চুফী কবি কুতবনৰ *মৃগাৱতী* আৰু সেই শতিকাৰ কবি মঞ্চনৰ *মধুমালতী*। উদাহৰণ-স্বৰূপে ৰাম দ্বিজে *মৃগাৱতী চৰিত*, পশুপতি দ্বিজে *চন্দ্ৰাৱলী* আৰু কোনো এগৰাকী অজ্ঞাত লেখকে *মধুমালতী* ৰচনা কৰিছিল। এইকেইখনৰ ৰচনাৰ বিষয়ে সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই মন্তব্য কৰিছে — "এই দুখন কাব্য বৈষ্ণৱ কাব্যৰ আৰ্হিত ৰচনা কৰিছে যদিও মানৱ প্ৰেমৰেই অভিব্যক্তি দেখুৱাইছে; মূল চুফীবাদৰ প্ৰেম-সাধনাক ৰূপকৰ ছলেৰে প্ৰকাশ কৰা নাই। কাব্য দুখনত চুফীকাব্যৰ আদৰ্শও ব্যক্ত হোৱা নাই, বৈষ্ণৱ কাব্যৰ হৰিভক্তিৰ আদৰ্শয়ো প্ৰাধান্য লাভ কৰা নাই।"

এই সময়ছোৱাত সৱহ সংখ্যক আহোম ৰজাই শাক্ত ধৰ্মৰ প্ৰতি আকৃষ্ট হৈ শাক্ত ধৰ্মক ৰাজধৰ্মৰ মান্যতা প্ৰদান কৰিছিল আৰু ফলত দেৱী মাহাত্ম্য বিষয়ক গীত-পদ ৰচিত হ'বলৈ ধৰে। শিৱসিংহ আৰু ৰৱৰাজা ফুলেশ্বৰী (প্ৰমথেশ্বৰী)ৰ পৃষ্ঠপোষকতাত অনন্ত আচাৰ্যই *আনন্দ লহৰী* ৰচনা কৰিছিল। ৰুচিনাথ কন্দলিয়ে *মাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডী* আৰু *কল্কি পুৰাণ*, ৰঙ্গনাথ চক্ৰৱৰ্তী আৰু মধুসূদন মিত্ৰৰ *মাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডী*ৰ অনুবাদ, ৰামচন্দ্ৰ ৰৱপাত্ৰৰ *যোগিনীতন্ত্ৰ* উল্লেখযোগ্য। ইয়াৰ উপৰি এই সময়ছোৱাত ৰচিত অন্যান্য শাক্ত আৰু তন্ত্ৰ পুথিৰ ভিতৰত অজ্ঞাত কবিৰ *কালিকা পুৰাণ, গুপ্তমণি, গুপ্তসাৰ* আদিৰ নাম ল'ব পাৰি।

এই আলোচনাৰ পৰা আপুনি শংকৰোত্তৰ যুগৰ অন্যান্য সাহিত্যৰাজিৰ বিষয়েও ধাৰণা লাভ কৰিলে লগতে অনুধাৱন কৰিলে যে অসমীয়া সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশৰ বুৰঞ্জীত গৌৰৱময় 'শংকৰী যুগ' আৰু 'অৰুণোদয় যুগ'ৰ মাজত অৱস্থান কৰা 'শংকৰোত্তৰ যুগ'ৰ ঐতিহাসিক গুৰুত্বও কম নহয়।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৬ ঃ শংকৰোত্তৰ কালত ৰচিত শাক্ত আৰু তন্ত্ৰ পুথি কেইখনমানৰ নাম লিখক।

.....

.....

.....

১৪.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- শংকৰোত্তৰ কালত অংকীয়া নাটৰ আৰ্হিত লিখা নাটৰ সংখ্যা বৃদ্ধি পায় যদিও গুণগত মান ৰক্ষা কৰিব নোৱাৰিলে। কাহিনী, কলা-কৌশল সকলো ক্ষেত্ৰত শংকৰ- মাধৱদেৱক কেৱল অনুসৰণহে কৰিলে। ফলত কোনো নতুনত্ব বা প্ৰতিভাৰ স্বাক্ষৰ এই যুগত ৰচিত নাটসমূহে দিব পৰা নাই।
- শংকৰোত্তৰ কালৰ কাব্যৰ ক্ষেত্ৰত *মহাভাৰত, ৰামায়ণ* আৰু পুৰাণসমূহৰ কাহিনীৰ আলমত বিভিন্ন কবিয়ে কাব্য ৰচনা কৰি অসমীয়া সাহিত্যৰ ভঁৰাল চহকী কৰি তোলে।
- শংকৰোত্তৰ যুগৰ ঐশ্বৰ্যশালী সাহিত্যৰাজিৰ ভিতৰত ব্যৱহাৰিক সাহিত্যৰ বিশেষ ভূমিকা আছে। প্ৰকৃততে চৰিত সাহিত্য, বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ দৰে মধ্যযুগত ৰচিত ইও এবিধ বিশেষ শ্ৰেণীৰ সাহিত্য। এইবিধ সাহিত্য ব্যৱহাৰিক জ্ঞান-শাস্ত্ৰ মূলক। গদ্য-পদ্য উভয়তে ৰচিত এইবিধ সাহিত্যৰ ভিতৰুৱা কেইবাখনিও সংস্কৃত গ্ৰন্থ অসমীয়ালৈ অনূদিত হৈছে। আয়ুৰ্বেদ শাস্ত্ৰ, নিদান, জ্যোতিষ, অংক-আর্যা, নৃত্য-গীত, গৃহ নিৰ্মাণ আদি বিষয়ৰ গ্ৰন্থৰাজি ব্যৱহাৰিক সাহিত্যৰ অন্তৰ্গত।
- শংকৰোত্তৰ কালৰ সময়ছোৱাত চৰিত সাহিত্য, বুৰঞ্জী সাহিত্য, ব্যৱহাৰিক সাহিত্য, নাট্য সাহিত্য, কাব্য সাহিত্যৰ উপৰি আন আন বিবিধ সাহিত্যও ৰচিত হৈছিল। এই সময়ছোৱাত ৰচিত হৈছিল বিভিন্ন অনুবাদমূলক ৰচনা, চুফী সাহিত্য, মন্ত্ৰ তথা শাক্ত সাহিত্য আদি। প্ৰসংগক্ৰমে উল্লেখযোগ্য যে শংকৰোত্তৰ কালত গোপালদেৱ, ভৱানীপুৰীয়া আতা, শ্ৰীৰাম আতা, পৰমানন্দ আদি কবিসকলেও তেৰাসবৰ গুৰু দুজনাৰ আৰ্হিত বিবিধ গীত ৰচনা কৰিছিল।

১৪.৫ অধিক জানিবলৈ

১) নেওগ, মহেশ্বৰ (২০০০); *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা*; গুৱাহাটী ঃ চন্দ্ৰ প্ৰকাশ।

২) ফুকন পাটগিৰি, দীপ্তি (১৯৯৭); *মধ্যযুগৰ অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ ৰেঙনি*; গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

৩) বৰ্মন, শিৱনাথ (সম্পাঃ) (১৯৯৭); *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী, দ্বিতীয় খণ্ড*; গুৱাহাটী ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থা।

৪) শর্মা, নবীন চন্দ্র (সম্পাঃ) (১৯৯৫); *শিৱ-পুৰাণ;* গুৱাহাটী ঃ বাণী প্রকাশ প্রাইভেট লিমিটেড।

৫) শর্মা, সত্যেন্দ্রনাথ (২০০৯); *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত;* গুৱাহাটী ঃ সৌমাৰ প্রকাশ।

৬) শর্মা, হেমন্ত কুমাৰ (২০০৭); *অসমীয়া সাহিত্যত দৃষ্টিপাত;* গুৱাহাটী ঃ বীণা লাইব্রেৰী।

৭) হাজৰিকা, পৰীক্ষিত (সম্পাঃ) (১৯৯৫); *শ্রীশ্রীচণ্ডী;* গুৱাহাটী ঃ ডালিমী প্রকাশন।

১৪.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) হোৱা নাছিল খ) ব্রজাৱলী গ) কংসবধ ঘ) দৈত্যাৰি ঠাকুৰ

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ শংকৰোত্তৰ যুগৰ নাটসমূহত পৰিলক্ষিত হোৱা প্রধান বৈশিষ্ট্যবোৰ হ'ল— নাটৰ বিষয়বস্তু চয়নৰ ক্ষেত্রত *ভাগৱতৰ* কাহিনীৰ উপৰি *ৰামায়ণ, মহাভাৰতৰ* কাহিনীৰ লগতে বধকাব্যৰ কাহিনীসমূহেও এই যুগৰ নাট্যকাৰসকলক বিশেষভাৱে আকর্ষিত কৰে। চৰিত্র-চিত্রণৰ ক্ষেত্রতো শংকৰোত্তৰ নাটবোৰত মৌলিকতাহীনতাই দেখা দিয়ে। এনে নাটকসমূহত ব্রজাৱলী ভাষা, ধর্মীয় ভাব, নান্দী শ্লোক, মুক্তিমংগল ভটিমা আৰু অন্যান্য সংস্কৃত শ্লোকৰ প্রাধান্য হ্রাস পায়। শংকৰোত্তৰ নাটবোৰত বিলাপ-বিননি আদিৰো মাত্রা বৃদ্ধি হ'বলৈ ধৰে ইত্যাদি।

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ (ঘ) *সীতাৰ বনবাস*

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) শুদ্ধ খ) শুদ্ধ গ) শুদ্ধ ঘ) শুদ্ধ

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ক) জ্ঞান শাস্ত্রমূলক খ) সুকুমাৰ ৰৰকাথে গ) শুভংকৰ

৬ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ অনন্ত আচার্যৰ *আনন্দ লহৰী,* ৰুচিনাথ কন্দলীৰ *মার্কণ্ডেয় চণ্ডী* আৰু *কল্কি পুৰাণ,* ৰঙ্গনাথ চক্রৱর্তী আৰু মধুসূদন মিত্রৰ *মার্কণ্ডেয় চণ্ডীৰ* অনুবাদ, ৰামচন্দ্র ৰৰপাত্রৰ *যোগিনীতন্ত্র,* অজ্ঞাত কবিৰ *কালিকা পুৰাণ, গুপ্তমণি, গুপ্তসাৰ* আদি।

১৪.৭ আৰ্হি প্রশ্ন

ক) বস্তুধর্মী প্রশ্ন

প্রশ্ন ১ ঃ শংকৰোত্তৰ কালৰ কাব্য সাহিত্যৰ মূল আধাৰ কি কি গ্রন্থ আছিল?

প্রশ্ন ২ ঃ চুফী সাহিত্য বুলিলে কি বুজে?

খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ শংকৰোত্তৰ যুগত কি কি ব্যৱহাৰিক বিষয়ৰ পুথি ৰচনা হৈছিল? সেই পুথিকেইখনিৰ নাম উল্লেখ কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ শংকৰোত্তৰ যুগৰ নাটৰ দুটা বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ চমুটোকা লিখক—

ক) *ঘোঁৰা নিদান* খ) *হস্তীবিদ্যাৰ্ণৱ*

গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ শংকৰোত্তৰ যুগত ৰচিত নাট্য সাহিত্যৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ শংকৰোত্তৰ যুগৰ কাব্য সাহিত্য সম্পৰ্কে এটি প্ৰবন্ধ লিখক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ শংকৰোত্তৰ যুগত ৰচিত ব্যৱহাৰিক সাহিত্যৰ বিষয়ে এটি আলোচনা আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন ৪ ঃ শংকৰোত্তৰ যুগত ৰচিত অন্যান্য সাহিত্যৰ বিষয়ে এটি প্ৰবন্ধ যুগুত কৰক।

*** ***** ***

প্ৰসঙ্গ পুথি

অসমীয়া আৰু বাংলা গ্ৰন্থ ঃ

১) কটকী, সৰ্বেশ্বৰ (১৯৭৯); *অসমীয়া প্ৰাচীন লিপি;* গুৱাহাটী ঃ মণি-মাণিক প্ৰকাশ।

২) গগৈ, লীলা (২০০২); *বুৰঞ্জী সাহিত্য;* গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

৩) গোস্বামী, উপেন্দ্ৰনাথ (১৯৮৭); *অসমীয়া লিপি;* গুৱাহাটী ঃ অসম প্ৰকাশন পৰিষদ।

৪) গোস্বামী, প্ৰফুল্লদত্ত (১৯৯৪); *অসমীয়া জন-সাহিত্য;* গুৱাহাটী ঃ বাণী প্ৰকাশ।

৫) গোস্বামী, যতীন্দ্ৰনাথ (১৯৯৪); *অসমীয়া সাহিত্যৰ চমু বুৰঞ্জী;* গুৱাহাটী ঃ মণি-মাণিক প্ৰকাশ।

৬) চৌধুৰী, সোণাৰাম (১৯৩১); *অসম সাহিত্য সভাৰ বুৰঞ্জী শাখাৰ সভাপতিৰ অভিভাষণ;* শিৱসাগৰ ঃ অসম সাহিত্য সভা।

৭) দাস, নাৰায়ণ (১৯৯৭); *বিশ্বলিপিৰ ভূমিকা;* গুৱাহাটী ঃ ডেকা পাবলিকেচনচ্।

৮) নেওগ, ডিম্বেশ্বৰ (১৯৫৭); *অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস;* গুৱাহাটী ঃ শুৱনি প্ৰকাশ।

৯) নেওগ, ডিম্বেশ্বৰ (১৯৯৬); *নতুন পোহৰত অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী;* গুৱাহাটী ঃ শুৱনি প্ৰকাশন।

১০) নেওগ, মহেশ্বৰ (১৯৮৭); *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা;* গুৱাহাটী ঃ চন্দ্ৰ প্ৰকাশ।

১১) নেওগ, মহেশ্বৰ (সম্পাঃ) (১৯৮৬); *গুৰু-চৰিত-কথা;* গুৱাহাটী ঃ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়।

১২) নেওগ, মহেশ্বৰ (১৯৭৪); *প্ৰাচ্য-শাসনাৱলী;* গুৱাহাটী ঃ অসম প্ৰকাশন পৰিষদ।

১৩) ফুকন পাটগিৰি, দীপ্তি (১৯৯৭); *মধ্যযুগৰ অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ ৰেঙনি;* গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

১৪) বৰগোহাঞি, হোমেন (সম্পাঃ) (২০১২); *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (ষষ্ঠ খণ্ড);* গুৱাহাটী ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থা।

১৫) বৰা, প্ৰফুল্ল চন্দ্ৰ (সম্পাঃ) (২০০৭); *ঐতিহ্য ঃ অসমীয়া সাহিত্য;* যোৰহাট ঃ হেৰিটেজ আছাম।

১৬) বৰ্মন, শিৱনাথ (সম্পাঃ) (১৯৯৭); *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (দ্বিতীয় খণ্ড);* গুৱাহাটী ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থা।

১৭) বেজবৰুৱা, দেবেন্দ্ৰনাথ (১৮৫৫ শক); *অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী;* দেবেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱা।

১৮) ভট্টাচাৰ্য্য, পদ্মনাভ (১৯৩১); *কামৰূপ শাসনাৱলী;* ৰংপুৰ ঃ ৰংপুৰ সাহিত্য পৰিষদ।

১৯) ভট্টাচাৰ্য্য, সতীশ চন্দ্ৰ (২০১৩); *অসমীয়া লিপিতত্ত্ব অধ্যয়ন;* গুৱাহাটী ঃ চন্দ্ৰ প্ৰকাশ।

২০) ভূঞা, সূর্য্য কুমাৰ (সম্পাঃ)(১৯৮৮); *অসম বুৰঞ্জী*; গুৱাহাটী ঃ অসম চৰকাৰৰ বুৰঞ্জী আৰু পু�ৰাতত্ত্ব বিভাগ।

২১) ভূঞা, সূর্য্য কুমাৰ (সম্পাঃ)(১৯৬৪); *সাতসৰী অসম বুৰঞ্জী*; গুৱাহাটী ঃ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়।

২২) শর্মা, নবীন চন্দ্র (১৯৯১); *অসমৰ ওজাপালি*; যোৰহাট ঃ অসম সাহিত্য সভা।

২৩) শর্মা, নবীন চন্দ্র (১৯৯৬); *অসমৰ পৰিৱেশ্য-কলা ঃ ওজাপালি*; গুৱাহাটী ঃ বাণী প্রকাশ।

২৪) শর্মা, নবীন চন্দ্র (সম্পাঃ)(১৯৯৩); *পদ্মাপুৰাণ, 'ভাটীয়ালী খণ্ড'*; গুৱাহাটী ঃ বাণী প্রকাশ।

২৫) শর্মা, নবীন চন্দ্র (২০০৯); *ভাৰতৰ উত্তৰ-পূর্বাঞ্চলৰ পৰিৱেশ্য কলা*; গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২৬) শর্মা, নবীন চন্দ্র (সম্পাঃ) (১৯৯৫); *শিৱ-পুৰাণ;* গুৱাহাটী ঃ বাণী প্রকাশ প্রাইভেট লিমিটেড।

২৭) শর্মা, সত্যেন্দ্রনাথ (২০০৪); *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত;* গুৱাহাটী ঃ সৌমাৰ প্রকাশ।

২৮) শর্মা, হেমন্ত কুমাৰ (১৯৯৭); *অসমীয়া সাহিত্যত দৃষ্টিপাত;* গুৱাহাটী ঃ বীণা লাইব্রেৰী।

২৯) শইকীয়া, নগেন (সম্পাঃ) (২০০১); *জোনাকী একত্র সংকলন*; যোৰহাট ঃ অসম সাহিত্য সভা।

৩০) হাজৰিকা, পৰীক্ষিত (১৯৮৭); *চর্য্যাপদ;* গুৱাহাটী ঃ ডালিমী প্রকাশ।

৩১) হাজৰিকা, পৰীক্ষিত (সম্পাঃ) (১৯৯৫); *শ্রীশ্রীচণ্ডী;* গুৱাহাটী ঃ ডালিমী প্রকাশন।

৩২) হাজৰিকা, বিশ্বেশ্বৰ (অনুবাদ, ২০০২); *অসমীয়া ভাষাৰ গঠন আৰু বিকাশ* (Banikanta Kakati: *Assamese Its Formation and Development*); গুৱাহাটী ঃ বীণা লাইব্রেৰী।

৩৩) হাজৰিকা, বিশ্বেশ্বৰ (সম্পাঃ) (২০০৩); *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (প্রথম খণ্ড);* গুৱাহাটী ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থা।

ইংৰাজী গ্রন্থ ঃ

৩৪) Bora, M (1981). *The Evolution of Assamese Script: Bagmibar Nilmoni Phukan Lectures.* Jorhat: Asam Sahitya Sabha.

৩৫) Choudhury. P.C. (1966). *The History of Civilisation of the people of Assam to the Twelfth Century AD*. Gauhati: Deptt. of Historical and Antiquarian Studies in Assam.

৩৬) Choudhury, P.C. (1961). *A Catalogue of Sanskrit Manuscripts at the DHAS.* Gauhati: Dept. of Historical and Antiquarian Studies in Assam.

৩৭) Goswami. H. C. (1930). *Descriptive Catalogue of Assamese Manuscripts.* Calcutta: University of Calcutta.

৩৮) Kakati, B. K. (1995). A*ssamese: Its Formation and Development.* Guwahati: Lawyer's Book Stall.

৩৯) Neog, D, (1964). *Growth of the Asamiya Language Development of the Asamiya Script Pre-Historic and Historic Asam*. Guwahati: Xuwani Prakash.

৪০) Neog, M (1981). *Tradition and Style*. Jorhat: Asam Sahitya Sabha.

৪১) Sharma M. M. (1978). *Inscriptions of Ancient Assam*. Guwahati: Gauhati University.

৪২) Thompson, S. *(2022, August 12). folk literature. Encyclopedia Britannica.* https://www.britannica.com/art/folk-literature.

ৱেব চাইট ঃ

৪৩) www.xahitya.org

৪৪) www.as.wikipedia.org

৪৫) www.sltdassam.com

৪৬) www. jahnabi.net

৪৭) www.assamesedictionary.com

৪৮) www.ratneresearch.com

৪৯) www.unicode.org